

Peter Terem a kolektív

Strategické zameranie zahraničnej a bezpečostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO

2017

VEDÚCI AUTORSKÉHO KOLEKTÍVU

Prof. PhDr. Peter Terem, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

AUTORI

PhDr. Martina Bolečeková, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Doc. PhDr. Peter Čajka, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Mgr. Anton Fogaš, PhD., Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

Doc. PhDr. Radovan Gura, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Prof. RNDr. Róbert Ištók, CSc., Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

PhDr. Irina Kozárová, PhD., Filozofická fakulta, Prešovská univerzita

Mgr. Marek Lenč, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

PaedDr. Alena Madziková, PhD., Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita

Mgr. Vladimír Müller, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Doc. PhDr. Lucia Rýsová, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Mgr. Ivana Slobodníková, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Prof. PhDr. Peter Terem, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Doc. PhDr. Dalibor Vlček, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

Doc. Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD., Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB Banská Bystrica

RECENZENTI

Prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Prof. RNDr. Jaroslav Mazúrek, CSc.

Doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Technické spracovanie: Mgr. art. Zuzana Ceglédiová

Študijné texty sú výstupom projektu pod názvom „Online séria odborných študijných textov a metodických pomôcok pre stredné školy: **Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO**“ na základe zmluvy č. MVZP/2017/58 o poskytnutí dotácie v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky.

Publikácia schválená Edičnou radou FPVaMV UMB v Banskej Bystrici ako stredoškolská učebnica.

© Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov 2017

ISBN 978-80-557-1371-7

Úvodné slovo

Odborné študijné texty pod názvom „**Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO**“ sú výstupom projektu finančne podporeného Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (projekt MVZP/2017/58). Cieľom projektu bolo pripraviť učebné texty obsahovo zamerané na vývoj európskej integrácie a transatlantických vzťahov po skončení studenej vojny a ich vplyv na zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR. Vychádzajúc z perspektívy, že náš pohľad na svet je formovaný miestom, kde žijeme, je nevyhnutné venovať pozornosť vývoju vlastnej krajiny. Cieľom študijných textov je poukázať na silné väzby Slovenska k EÚ, rovnako poukázať na bezpečnostné prostredie SR a úlohu NATO ako garanta bezpečnosti našej krajiny.

Súčasťou autorského kolektívu sú vysokoškolskí pedagógovia Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Fakulty humanitných a prírodných vied a Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity.

Odborné študijné texty sú určené študentom gymnázií, využiteľné sú aj pre iné typy stredných škôl v rámci predmetov geografia, dejepis a náuka o spoločnosti. Zároveň môžu slúžiť ako doplnkový študijný materiál pre študentov učiteľských smerov geografie, histórie a náuky o spoločnosti.

V jednotlivých kapitolách sa dozviete o prínose Európskej únie k rozvoju demokracie, slobody, ochrane ľudských práv, k prosperite a bezpečnosti európskych krajín, vrátane Slovenskej republiky. Zároveň vám predstavíme Severoatlantickú alianciu ako ochrancu a garanta slobody a bezpečnosti svojich členských štátov a vysvetlíme, v čom spočíva zmysel členstva Slovenskej republiky v NATO.

Uvedomujeme si, že nie je postačujúce poznať len fakty o našom členstve v EÚ a v NATO. Ešte dôležitejšie je porozumieť politickým a spoločenským aspektom ovplyvňujúcim našu spolupatričnosť s demokratickými krajinami. Preto sa Vám v jednotlivých kapitolách pokúsime ukázať, ako sa môžeme na základe súčasnej situácie poučiť z minulosti krajiny, ako je dôležité vnímať každodennú realitu okolo nás, vedieť posudzovať rôzne prístupy k riešeniu problémov a pochopiť súvislosti o mnohokrát komplikovanej prepojenosti príčin s dôsledkami.

Jednotlivé témy sú pripravené v zrozumiteľnej podobe, každá kapitola sa začína predstavením témy a jej významu, v hlavnom texte sú zvýraznené najdôležitejšie časti, pričom doplňujúci text je zreteľne odlíšený od hlavného textu. Na konci každej kapitoly nájdete jej zhrnutie a vysvetlenie kľúčových pojmov. Otázky a úlohy sú orientované nie len na kontrolu faktografických vedomostí, ale aj na zachytenie a pochopenie súvislostí. V časti aktivity nájdete inšpirácie na skupinovú alebo individuálnu prácu – napr. na prácu s mapami, spracovanie projektu formou prezentácie, výzvy na občianske aktivity v teréne, organizovanie diskusií, exkurzií a pod. Odporúčané linky môžete využiť na bližšie zoznámenie s témou.

Veríme, že jednotlivé kapitoly vás zaujmú a ich obsah prispeje k vyššej úrovni porozumenia pôsobenia Slovenskej republiky v Európskej únii a Severoatlantickej aliancii.

Autorský kolektív

Obsah

A Slovenská republika v Európskej únii

01	Vývoj politickej mapy Európy od skončenia studenej vojny	6
02	Európska únia – rozširovanie a prehľbovanie integrácie	14
03	Politický a socioekonomický vývoj Slovenska (1993 – 2004)	27
04	Zahraničná politika Slovenskej republiky v období 1993 až 2004	40
05	Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky po vstupe do Európskej únie	47
06	Inštitúcie Európskej únie	59
07	Pôsobenie Slovenskej republiky v súčasnej inštitucionálnej štruktúre EÚ	65
08	Vonkajšia činnosť Európskej únie	70
09	Zahraničná politika SR v rámci vonkajšej činnosti EÚ	77
10	Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie	83
11	Zahraničná politika Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ – strategické priority	91
12	Európska susedská politika a aktivity Slovenskej republiky	99
13	Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ	107
14	Predsedsníctvo Slovenskej republiky v Rade Európskej únie	113
15	Demokracia, mier a ľudské práva	121
16	Kultúrna, jazyková a náboženská diverzita Európskej únie	126
17	Európska únia ako svetový aktér	133

B NATO – ochrana a garant slobody a bezpečnosti Slovenskej republiky

01	Geopolitika strednej Európy	144
02	Vplyv zmien mocenských pomerov v Európe na vývoj Slovenska v 20. storočí	152
03	Integrácia Slovenskej republiky do NATO	168
04	Bezpečnostná politika SR ako členského štátu Severoatlantickej aliancie	178
05	Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky	187
06	Príčiny vzniku ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete	195
07	Konflikty a vývoj v krízových regiónoch / Sýria, rusko-ukrajinský konflikt izraelsko-palestínsky konflikt, Irak	202
08	Transatlantické partnerstvo a jeho význam pre bezpečnosť EÚ	229
09	Účel Aliancie v 21. storočí	237

A. Slovenská republika v Európskej únii

Vývoj politickej mapy Európy od skončenia studenej vojny

01

Ak sa pozriete na politickú mapu Európy, pripomenie vám pestrú mozaiku. Európa ako svetadiel je svojou rozlohou druhý najmenší v rebríčku svetadielov zoradených podľa veľkosti, ale na rozlohe približne 10,5 mil. km² sa rozkladá viac ako 40 rôzne veľkých štátov, štátikov a niekoľko závislých území. Počet štátov sa v minulosti viackrát menil a predpokladáme, že sa tento trend zachová aj v budúcnosti. Kým na začiatku 20. storočia bol počet nezávislých štátov 18, ku koncu studenej vojny (v roku 1989) to už bolo 33 štátov. Prelom tisícročí bol v znamení vzniku nových samostatných štátov, čím sa ich počet zvýšil na 43. Viete, ktorý z európskych štátov uznaný medzinárodným spoločenstvom je najmladší?

Priestorovo-politická štruktúra Európy po roku 1945 bola relatívne stabilná. Opätovné naštartovanie dynamiky priestorovo-politickej štruktúry Európy je spojené s **koncom studenej vojny** a následne aj bipolárneho svetového systému na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia. Postupne sa do popredia pozornosti na oboch stranách železnej opony dostali prirodzené faktory, akými boli **historická pamäť, populačné a ekonomické trendy**, čo prispelo k **vzniku nových štátov** na politickej mape Európy, ale aj k oživeniu separatistických a nacionalistických hnutí. Tie sa presadzovali a presadzujú nielen v postkomunistických krajinách, ale aj v západnej Európe a to bez ohľadu na snahu o zavedenie významných decentralizačných reforiem.

*Doplňujúci text: **Studená vojna** je charakterizovaná ako ideologický konflikt, ktorý sa vyhrotil po skončení druhej svetovej vojny. V rokoch 1945 až 1947 sa sformovali dva antagonistické bloky, pre ktoré sa vžili pomenovania Západ (v ktorom hrali úlohu hegemon*

RVHP vznikla v roku 1949. K jej zakladajúcim členom patrilo Albánsko, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a ZSSR. Neskôr pristúpili aj ďalšie štáty socialistického bloku, vrátane mimoeurópskych – NDR, Mongolsko, Kuba a Vietnam. Albánsko v roku 1987 ako jediný členský štát z tohto zoskupenia vystúpilo.

Spojené štáty americké) a Východ (ktorému dominoval Sovietsky zväz). Presadzované hodnoty v týchto zoskupeniach boli výrazne protichodné a nezmieriiteľné. Obdobie rokov 1947 až 1990 je charakterizované ako bipolárny svetový systém. Hranica oddelujúca oba bloky v Európe známa ako „železná opona“ ju rozdeľovala na dva regióny – štáty socialistického bloku a štáty kapitalistického bloku.

Zmeny v globálnom mocenskom usporiadaní, v rámci ktorých dominoval úpadok komunistického bloku, sa prejavili v rozpade dvoch integračných zoskupení, ktoré združovali Sovietsky zväz a jeho satelity. 28. júla 1991 v súvislosti s presadením trhovej ekonomiky v dovtedajších členských štátoch ukončila svoju činnosť Rada vzájomnej **hospodárskej pomoci** (RVHP). 30. júna 1991 bola rozpustená aj **Varšavská zmluva**.

Koniec studenej vojny bol spojený so **zjednotením oboch nemeckých štátov a Západného Berlína**, ktorý bol zavŕšený 3. 10. 1990. Obnovenie jednotného nemeckého štátu vzhľadom na jeho ekonomický a politický potenciál znamenal zásadný geopolitický prelom v priestorovo-politickom usporiadaní nielen stredovýchodnej Európy, ale aj Európy ako celku.

*Doplňujúci text: **Teritórium Nemecka** bolo po skončení druhej svetovej vojny zredukované o jeho východné časti, ktoré boli pripojené k Poľsku, resp. k Sovietskejmu zväzu. Zvyšok jeho územia bol rozdelený do štyroch okupačných zón – americkej, britskej, francúzskej a sovietskej. Výsledkom studenej vojny bol vznik dvoch nemeckých štátov – Spolkovej republiky Nemecko (pozostávajúcej z okupačných zón západných krajín) a Nemeckej demokratickej republiky (NDR, vytvorenej na teritóriu sovietskej okupačnej zóny). Popri tom ako zvláštna jednotka existoval aj Západný Berlín (enkláva obkolesená územím NDR, ktorá združovala tri západné okupačné zóny). Koniec studenej vojny bol spätý 3. októbra 1990 so zjednotením Nemecka, ktoré vystupuje pod názvom Spolková republika Nemecko.*

Následkom pádu komunistických režimov sa začala **nová etapa utvárania národných štátov v Európe**. Štyridsať rokov zakonzervovaná priestorovo-politická štruktúra bývalého komunistického bloku sa začala prudko meniť, pričom došlo k **rozpadu troch štátov: Sovietskeho zväzu, Juhoslávie a Československa. Rozpad Sovietskeho zväzu** v roku 1991 znamenal na európskom kontinente obnovenie štátnosti šiestich krajín (*Bieloruso, Estónsko, Moldavsko, Litva, Lotyšsko, Ukrajina*). Ďalšie „mimoeurópske“ samostatné štáty vznikli v Zakaukazsku

(Arménsko, Azerbajdžan a Gruzínsko) a v strednej Ázii (Kazachstan, Kirgizsko, Uzbekistan, Tadžikistan a Turkménsko). Tieto štáty sa stali členskými štátmi **Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe** (OBSE). Proces dezintegrácie Sovietskeho zväzu mal prioritne mierový charakter, ale priniesol viaceré problémy, pretrvávajúce dodnes (Podnestersko, Abcházsko, Južné Osetsko, Náhorný Karabach), ktoré súvisia s nevyriešenými národnostnými a hraničnými animozitami, ktoré majú dlhodobé historické súvislosti.

*Doplňujúci text: **Sovietsky zväz (ZSSR)** vznikol v roku 1922 ako federácia zväzových republík. Pred jeho rozpadom v roku 1991 sa skladal z 15 subjektov. Vplyvom utlmenia komunistickej ideológie, ktorá bola nahradená nacionalizmom, vzniklo na politickej mape sveta 15 nových štátov. Vzhľadom na úzke ekonomické zväzky medzi týmito krajinami vzniklo na základe dohody v decembri 1991 Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ). Toto zoskupenie pozostávalo po roku 1993 z 12 členských subjektov – bývalých republík Sovietskeho zväzu (okrem troch pobaltských štátov – Litvy, Lotyšska a Estónska). V roku 2009 z organizácie vystúpilo Gruzínsko a od roku 2005 Turkménsko vystupuje v pozícii asociovaného štátu.*

Proces rozpadu etnických federácií v stredovýchodnej Európe pokračoval mierovou **dezintegráciou Československa** (pod názvom Česká a Slovenská Federatívna Republika), keď 1. 1. 1993 na jeho mieste **vznikli dva medzinárodne uznané štáty – Česká republika a Slovenská republika**, a to na základe ústavných dokumentov, ktoré boli ratifikované kolektívnymi štátnymi ústavnými inštitúciami.

Rozpad Juhoslávie predstavoval pomerne zložitý proces, spojený s ozbrojeným násilím, ktoré nadobudlo najväčšie rozmery z hľadiska počtu ľudských obetí a vyčíslených materiálnych škôd od skončenia druhej svetovej vojny. Na základe referenda vyhlásili v roku 1991 samostatnosť **Slovinsko, Chorvátsko a Macedónsko** a v roku 1992 aj **Bosna a Hercegovina**. Zvyšok bývalej Juhoslávie – Srbsko a Čierna Hora vystupovali v rokoch 1992 pod názvom **Zväzová republika Juhoslávia** a po roku 2003 ako **Srbsko a Čierna Hora** vo forme konfederácie. Roku 2006 vyhlásila po referende samostatnosť Čierna Hora. Proces rozpadu bol dovŕšený v roku 2008 jednostranným vyhlásením samostatnosti **Kosova**.

Boje v Chorvátsku prebiehali až do roku 1998, keď bola krajina obnovená v pôvodnom vymedzení. **Po vyhlásení nezávislosti Bosny a Hercegoviny** v roku 1992 začala na jej území občianska vojna medzi Srbmi,

Kosovo ako republika má vlastné štruktúry výkonnej aj zákonodarnej moci. Zároveň je medzinárodným protektorátom pod patronátom OSN. Samostatnosť Kosova uznalo viac ako 100 štátov sveta. Doposiaľ ho z európskych štátov neuznalo Rusko, Slovensko, Španielsko, Srbsko, Grécko, Moldavsko, Rumunsko, Bosna a Hercegovina.

Chorvátmi a moslimami, ktorá bola ukončená mierovými rokovaniami v roku 1995. Násilie sprevádzalo aj snahu albánskej menšiny o **nezávislosť Kosova**, ktoré ukončila medzinárodná intervencia v roku 1999. K stretom medzi albánskou menšinou a vládnyimi silami, ktoré boli ukončené v roku 2001, došlo aj v Macedónsku. Následkom týchto udalostí na západnom Balkáne boli rozsiahle etnické čistky spojené s početnými migráciami.

*Doplňujúci text: **Rozpad Juhoslávie** mal viaceré príčiny. Socialistická federatívna republika Juhoslávia fungovala v rokoch 1945 až 1991 ako federatívny štát, pozostávajúci zo šiestich členských subjektov – socialistických republík. Popri najviac prezentovaných konfesijných, resp. etnických rozdieloch pri jej rozpade zohrávali významnú úlohu aj ďalšie*

Mapa č. 1: Rozdelenie Juhoslávie.

Na hornom obrázku sú subjekty Juhoslávie ako federatívnej republiky v roku 1991 a na dolnom obrázku samostatné štáty, ktoré vznikli po rozpade štátu – stav v roku 2008.

Najzložitejšiu štruktúru spomedzi bývalých republík Juhoslávie má federatívna Bosna a Hercegovina. Tvoria ju tri územné jednotky – Federácia Bosny a Hercegoviny (hlavné mesto Sarajevo), Republika Srbská (hl. mesto Istočno Sarajevo) a dištrikt Brčko.

Výkonná aj zákonodarná moc je rozdelená medzi centrum a jednotlivé územné jednotky. Krajina je zároveň od októbra 1996 pod medzinárodným protektorátom OSN.

Zdroj: <http://www.icty.org/bcs/o-mksj/sta-je-bivsa-jugoslavija>

faktory. Z nich treba zdôrazniť výrazné vnútorné ekonomické disparity medzi jednotlivými časťami štátu. Iniciatíva, ktorá viedla k dezintegrácii krajiny, má korene v Slovinsku a Chorvátsku, ktoré ekonomicky najvýraznejšie prispievali do federálneho rozpočtu. Tieto republiky považovali prerozdelenie financií za nespravodlivé a pre nich výrazne nevýhodné, čo viedlo k politickému tlaku, vedúcemu k rozpadu Juhoslávie.

Výsledkom tohto vývoja je, že **politickú mapu Európy tvoria takmer výlučne národné štáty, teda Európa je svetadielom národných štátov**. V týchto štátoch všetci obyvatelia, resp. aspoň väčšina z nich, tvoria jeden národ a zároveň väčšina príslušníkov tohto národa obýva tento štát. V Európe v súčasnosti existuje aj niekoľko **mnohonárodných štátov**, medzi ktoré patrí

Belgicko, Spojené kráľovstvo, Španielsko alebo Švajčiarsko. V týchto štátoch bolo dlhodobo presadzované úsilie o vytvorenie vedomia príslušnosti ich obyvateľov (napriek etnickým rozdielom) k štátu, v ktorom žijú.

V súčasnosti sa priestorovo-politická štruktúra Európy v jej fyzickogeografických suchozemských hraniciach (približne v línii pohoria Ural, rieky Ural a Kumsko-maňčskej zníženej) skladá zo **43 samostatných štátov**, ktorých celé územie sa rozkladá na európskom kontinente. Okrem toho zasahujú do Európy svojím teritóriom aj Rusko, Kazachstan a Turecko. Popri tom sa na európskom kontinente rozprestiera **6 závislých území**.

Pred štvrtstoročím bolo možné považovať politickú mapu Európy za stabilizovanú, resp. za dotvorenú. Dynamický vývoj, ktorý kulminoval v 90. rokoch minulého storočia, však ukázal, že tento názor nezodpovedá

skutočnosti a pravdepodobne aj v budúcnosti bude pokračovať trend zmien priestorovo-politickej štruktúry Európy. **Proces vzniku nových štátov nie je v Európe ukončený.** Môže prebiehať súbežne s európskymi integračnými procesmi, keďže tieto tendencie sa vzájomne nevylučujú.

Zásadné zmeny priestorovo-politickej štruktúry Európy výrazne prispeli **k vývoju najvýznamnejšej integrácie európskych štátov – Európskej únie (EÚ).** Efektivita fungovania tohto zoskupenia sa prejavila po skončení studenej vojny v podobe prehlbovania spolupráce členských štátov, ale aj jej rozširovaním o nových členov. Symptomatický bol v roku 1995 **vstup troch neutrálnych štátov – Fínska, Rakúska a Švédska.** Popri tom po páde železnej opony na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia prebiehala diskusia o možnostiach prijatia krajín stredovýchodnej Európy do EÚ. **Tento proces vyvrcholil v roku 2004 do jej najrozsiahlejšieho rozšírenia.** Vtedy do nej vstúpilo osem postkomunistických štátov (Česko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko), ako aj dva stredomorské ostrovné štáty – *Cyprus a Malta*. V roku 2007 sa členskými štátmi EÚ stali *Bulharsko a Rumunsko* a v roku 2013 aj *Chorvátsko*.

V tejto súvislosti sa treba zmieniť sa o **možnostiach ďalšieho rozširovania EÚ.** V súčasnosti sa o členstvo v EÚ uchádzajú štyri štáty, ktoré majú štatút kandidátskych krajín. Sú to Čierna Hora, Bývalá juhoslovanská republika Macedónsko (FYROM), Srbsko a Turecko. Najzložitejšie diskusie sa týkajú členstva Turecka v EÚ. Za kandidátsku krajinu bol po žiadosti o vstup považovaný aj *Island*, ktorý však svoju prihlášku do EÚ v roku 2013 zrušil. Medzi potenciálne kandidátske krajiny patria *Albánsko a Bosna a Hercegovina*. Otázka definitívnych hraníc rozširovania európskej integrácie, ktorá je významná pre vývoj integračných procesov, je stále otvorená.

Dnes predstavuje EÚ entitu, v ktorej sa v porovnaní s inými regionálnymi inštitúciami vo svete dosiahol **najhlbší stupeň integrácie.** Celý proces, ktorý prebiehal viac ako šesť desaťročí, nebol jednoduchý a dodnes naráža na problémy. Napriek relatívne rýchlemu procesu rozširovania EÚ po roku 1990 je jej konsolidácia náročným procesom, pričom v priebehu vývoja dochádza k ďalším komplikáciám.

S tým súvisí **kritika súčasného stavu EÚ,** ktorá sa opiera o rôzne dimenzie (ďalší vývoj integračných procesov, vysoký stupeň byrokracie, fungovanie inštitúcií a orgánov integrácie a i.). Kritici zároveň poukazujú na to, že v súčasnosti ciele európskej integrácie stratili na jednoznačnosti. Hlavným problémom sa ukazuje ďalší vývoj EÚ v oblasti **politickej integrácie.** Poukázali na to diskusie týkajúce sa prijatia Ústavy EÚ. Viaceré štáty presadzujú **model Európy integrovanej prioritne v ekonomickej sfére na rozdiel od sféry politickej.** Doterajší vývoj ukázal, že politické a ekonomické aspekty sa vzájomne podmieňujú.

Slabiny európskej integrácie sa v poslednom období odhalili v súvislosti s krízovými javmi (grécka finančná kríza, expanzia imigrantov). Popri tom po referende v *Spojenom kráľovstve* v roku 2016 bol naštartovaný proces vystúpenia tejto krajiny z EÚ (tzv. brexit), ktorý je precedensom v doterajšom vývoji EÚ.

*Doplňujúci text: **Brexit** je vžitý termín, označujúci vystúpenie Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie. Ide o relatívne dlhodobý proces, ktorý nadväzuje na referendum, konané 23. júna 2016, v ktorom sa väčšina hlasujúcich občanov tohto štátu vyslovila proti zachovaniu členstva krajiny v Európskej únii. Brexit má značný vplyv nielen na fungovanie európskej integrácie, ale aj na vnútornú politiku Veľkej Británie (napr. silnejšie separatistické tendencie v Škótsku).*

Zhrnutie kapitoly

Vývoj priestorovo-politickej štruktúry Európy po skončení studenej vojny, teda od prelomu 80. a 90. rokov minulého storočia, je dynamický. Jeho prejavom je vznik nových štátov na politickej mape Európy, ale aj oživenie separatistických a nacionalistických hnutí. V roku 1991 sa v dôsledku úpadku komunistického bloku rozpadli integračné zoskupenia RVHP a Varšavská zmluva. Pád komunistického režimu znamenal novú etapu utvárania národných štátov v Európe. Za najvýznamnejšie medzníky možno považovať zjednotenie Nemecka v roku 1990 a dezintegráciu Sovietskeho zväzu, Juhoslávie a Československa. V Európe s prívlastkom „svetadiel národných štátov“ existuje v súčasnosti 43 samostatných štátov a 6 závislých území. Proces vzniku nových štátov však nie je ukončený. Zmeny priestorovo-politickej štruktúry Európy prispeli aj k zmenám v najvýznamnejšej integrácii európskych štátov – EÚ, ktoré viedli k prehĺbovaniu spolupráce a rozširovaniu o nových členov. Prejavili sa však aj slabiny vo fungovaní tejto integrácie (zvlášť vypuklo pri riešení krízových javov). Spojené kráľovstvo sa na základe výsledkov referenda v roku 2016 rozhodlo z EÚ vystúpiť (brexit).

Kľúčové pojmy:

Politická mapa Európy – kartografická interpretácia rozdelenia Európy medzi jednotlivé samostatné štáty a závislé územia.

Studená vojna – charakterizovaná ako ideologický konflikt dvoch antagonistických blokov Západu (na čele s USA) a Východu (na čele so Sovietskym zväzom) v rokoch 1947 až 1991.

Zjednotenie Nemecka a Západného Berlína – prebehlo v októbri 1990, keď sa do jedného štátneho celku spojili Spolková republika Nemecko (SRN), Nemecká demokratická republika (NDR) a Západný Berlín (samostatná politická jednotka – enkláva, obklopená územím NDR).

Dezintegrácia štátov – je chápaná ako proces zániku pôvodných štátov a vo vzniku nových samostatných štátov (príkladom je rozdelenie Česko-Slovenska na dva štáty - Českú republiku a Slovenskú republiku 1. januára 1993) závislé územia sú teritória, ktoré nedisponujú vlastnou suverenitou na svojom území a zároveň ani vlastnou medzinárodnou subjektivitou (jedným z ich znakov je, že nie sú členmi Organizácie spojených národov).

Integračné zoskupenia – spojenie štátov do spoločných organizácií, ktoré vznikajú na základe medzinárodnej dohody a disponujú stálymi spoločnými inštitúciami a orgánmi s kompetenciami definovanými v ich štatúte.

Európska únia – inštitúcia regionálnej integrácie, ktorá vznikla v roku 1993 tzv. Maastrichtskou zmluvou a v súčasnosti združuje 28 európskych štátov.

Brexit – možno v súčasnosti charakterizovať ako proces vystúpenia Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie, ktorý sa začal po referende 23. júna 2016 (väčšina hlasujúcich sa vyslovila za vystúpenie krajiny z EÚ).

Otázky a úlohy:

1

V Európe v súčasnosti existuje 6 závislých území, ktoré sa však navzájom odlišujú, a preto patria do 4 rôznych typov:

- a) pridružené štáty
- b) kolónie
- c) zámorské územia
- d) zvláštne teritóriá

Zistite, v ktorých znakoch sa tieto typy závislých území líšia.

Ktoré z nasledujúcich území **nepatria** medzi závislé územia v Európe?

Athos, Cyprus, Faerské ostrovy, Gibraltár, Grónsko, Guernsey, Jersey, Kanárske ostrovy, Man, Svalbard, Vesterály.

Priradte závislé územia v Európe k jednotlivým typom.

2

V rámci integračných procesov môžeme vymedziť niekoľko stupňov (typov) integrácie. Hlavným kritériom je miera prepojenia aktivít jej členov. Tieto stupne sa týkajú ekonomickej a politickej integrácie.

Zoradte jednotlivé stupne do schémy a zapíšte písmeno reprezentujúce daný stupeň integrácie (postupujte od najnižšieho stupňa):
spoločný trh - F, politická únia - A,
zóna voľného obchodu - C, colná únia - E,
hospodárska a menová únia - T

V správnom riešení sa nachádza akronym integračného zoskupenia. O ktoré integračné zoskupenie ide?

Do ktorého stupňa/typu integrácie ho zaradujeme?

Z **wikipédie** zistite, aký bol vývoj zoskupenia a ktoré európske štáty sú aktuálne jeho členmi.

3

Na mape Európy vyhľadajte mestá v stĺpci vľavo. Všetky súvisia s integračnými zoskupeniami ekonomickej či vojensko-politickej povahy.

Utvorte dvojice priradením mesta k sídlu inštitúcie:

a) Luxemburg	1. Európsky parlament
b) Mons	2. Európsky súdny dvor
c) Darmstadt	3. Európska centrálna banka
d) Štrasburg	4. centrum európskeho kozmického výskumu
e) Frankfurt n. M.	5. hlavné sídlo NATO pre Európu

4

Gibraltár predstavuje strategicky významný 5 km dlhý polostrov v Gibraltárskom prielive. Rozlohou nevelké územie (6,5 km²) je najjužnejším výbežkom Pyrenejského polostrova. Na severe ho štátna hranica oddeľuje od jediného suchozemského suseda – Španielska. Na juhu ho od pobrežia Afriky oddeľuje iba 15 km široký Gibraltársky prieliv. Blízkosť európskeho a afrického brehu viedol k tomu, že bol prvou nárazníkovou zónou pri ťažení Maurov do Európy v roku 711 cez Pyrenejský polostrov, ktorý postupne takmer celý ovládli. Kultúrnym pozostatkom z tohto obdobia je aj samotný názov Gibraltáru (Tárikova skala). Počas reconquisty bol dobytý Španielmi, na začiatku 18. storočia ho obsadili Briti a až do súčasnosti si zachovalo štatút závislého územia Spojeného kráľovstva.

a) Pripomeňte si dôvody a priebeh vojny o španielske dedičstvo. Prečo sa Briti usilovali o získanie Gibraltáru?

b) Dĺžka hranice so Španielskom je len 1,2 km. Táto hranica je však zdrojom sporov medzi Španielskom a Spojeným kráľovstvom, a zároveň jedinou spochybňovanou legitímnou hranicou v západnej Európe. Územie Gibraltáru je však pre obyvateľov Španielska veľmi atraktívne. Pokúste sa z dostupných zdrojov na internete zistiť dôvody.

Aktivity:

- **Diskusný klub:**

Vstup Slovenska do Európskej únie mal a aj v súčasnosti má svojich zástancov aj protivníkov. Rozdeľte sa na dve skupiny.

Prvá skupina predstavuje zástancov, druhá odporcov členstva Slovenska v Európskej únii. Sformulujte a prediskutujte v každej skupine argumenty na obhajobu svojho názoru. Prezentujte svoje stanoviská a snažte sa presvedčiť svojimi argumentmi druhú skupinu.

- **Projekt:**
Politická mapa budúcej Európy.

- Pracujte v 4-členných skupinách.
- Prečítajte si článok z nasledujúcej webovej stránky:

<https://zurnal.pravda.sk/fenomen/clanok/331468-kde-by-ste-nakreslili-hranice-statov-na-mape-europy-z-roku-2050/>

- Ako by mohla vyzerat politická mapa Európy v roku 2050 podľa vášho názoru?
- Do obrysovej mapy Európy zakreslite zmeny v usporiadaní štátov, ku ktorým ste dospeli v diskusii, a svoj návrh zdôvodnite.
- Porovnajte svoje úvahy s autormi máp Európy v roku 2035 na webovej stránke: <https://www.aktuality.sk/clanok/254435/katastroficky-scenar-alebo-skutocny-plan-vizia-europy-2035-podla-ruskych-novin/>

- **Správa v tlači:**
Daytonská mierová dohoda

- Napíšte výstižnú správu pre médiá s rozsahom 300 slov o prijatí Uznesenia Európskeho parlamentu o 20. výročí Daytonskej mierovej dohody, ktoré je zverejnené na webovej stránke:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2015-1398+0+DOC+XML+V0//SK>

Odporúčané linky:

[http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia:](http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia)

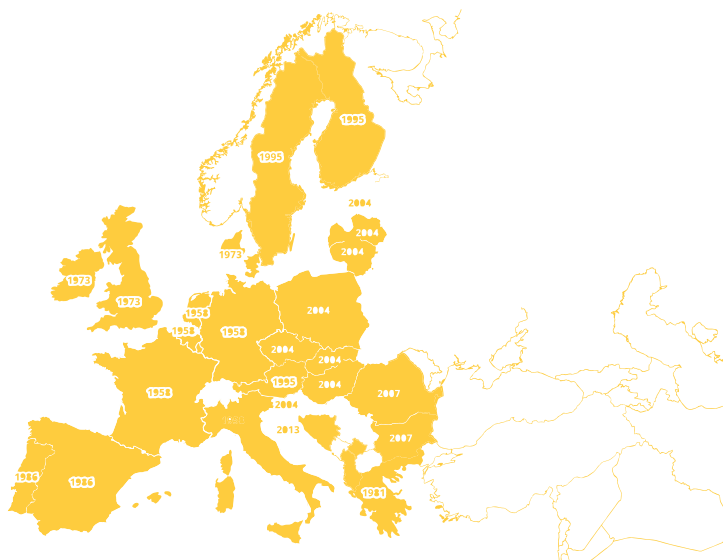
[http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=275;](http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=275)

http://zpravy.idnes.cz/nemecko-sjednoceni-oslavy-25-vyroci-dug-zahranicni.aspx?c=A151002_151844_zahranicni_aba;

[https://dennikn.sk/452344/konflikt-nahorny-karabach-sa-stupnuje-jerevan-chce-hlasovat-uznani/;](https://dennikn.sk/452344/konflikt-nahorny-karabach-sa-stupnuje-jerevan-chce-hlasovat-uznani/)

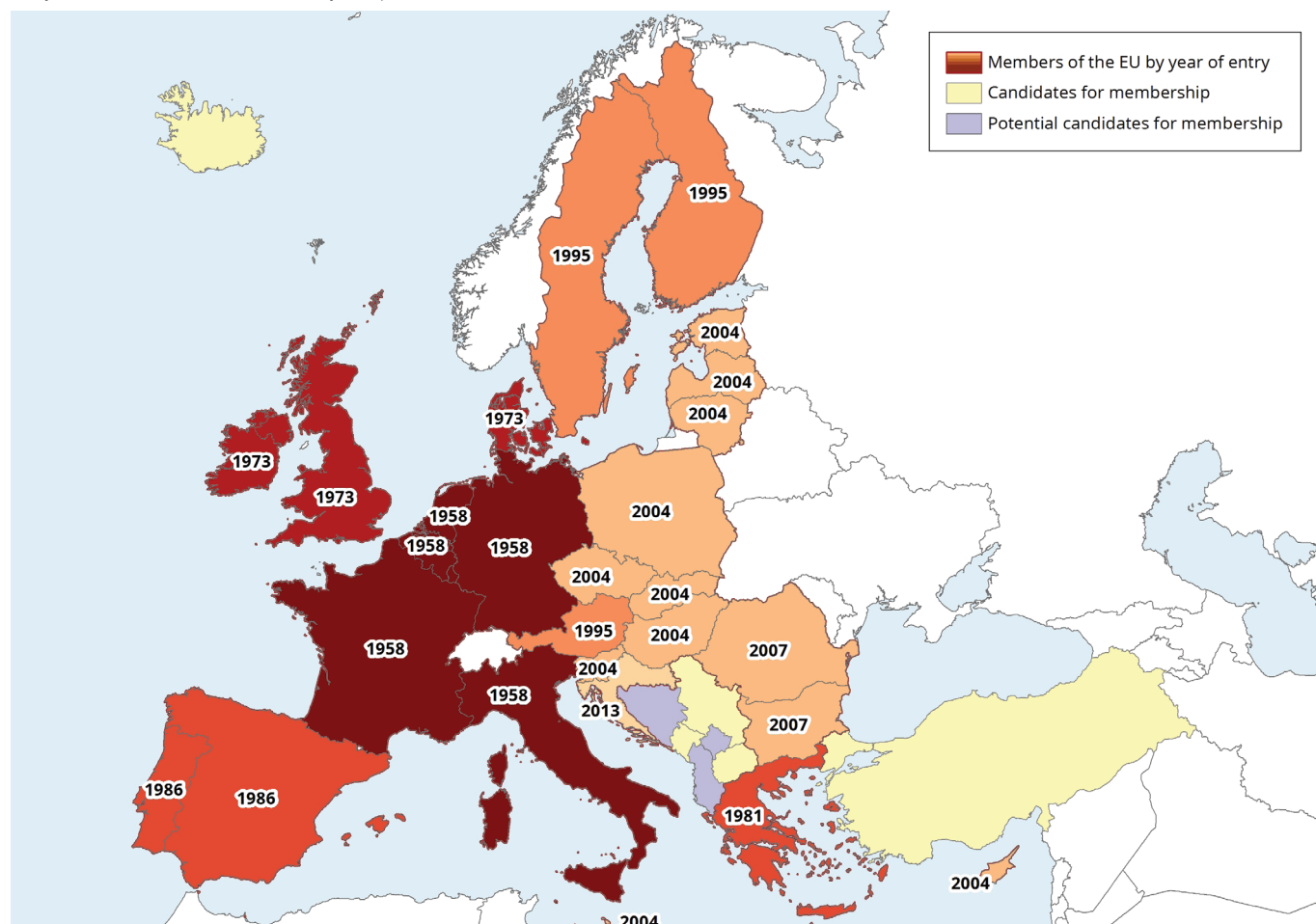
Európska únia – rozširovanie a prehĺbovanie integrácie

02

Jeden z najväčších problémov európskej integrácie spočíva v prekonávaní dlhodobého politického rozdelenia kontinentu „studenou vojnou“ medzi dvomi politickými a sociálno-ekonomickými sústavami, ktoré trvalo od konca 40. rokov do konca 80. rokov 20. storočia. Zánikom socialistickej sústavy, rozpadom ZSSR a zrušením RVHP, ako aj Varšavskej zmluvy sa otvoril priestor pre nové formy, nástroje, postupy a metódy na dosiahnutie ekonomického a politického zjednotenia Európy.

Mapa č. 2: Rozširovanie Európskej únie.

Zdroj: learneurope.eu

Myšlienky o európskej integrácii v období 15. – 19. storočia

Za základné ideové zdroje procesu integrácie môžeme považovať koncepcie, ktoré boli v jednotlivých historických etapách sformulované európskymi osobnosťami. **V prvopočiatkoch išlo predovšetkým o vízie, vychádzajúce z duchovnej a kultúrnej blízkosti európskych národov**, konkrétne návrhy zamerané na vybudovanie integrovaného celku v nich však ešte nenachádzame.

S prvými návrhmi na európsku spoluprácu zahrňujúcimi v sebe aj potrebu inštitucionalizovanej spolupráce sa stretávame už v období stredoveku. **Spoločným motívom väčšiny koncepcií tohto obdobia je snaha o zaistenie mieru a bezpečnosti v rámci Európy a prekonanie jej politickej a ekonomickej fragmentácie.** Jednou z prvých koncepcií tohto obdobia je návrh **Pierra Duboisa**, ktorý sa vyslovil za vytvorenie Stáleho zhromaždenia šľachticov, ktoré by na základe konzultácií s jednotlivými panovníkmi malo predchádzať vzniku

konfliktov. Podobné úsilie prezentuje aj návrh **Jiřího z Poděbrad**, ktorý poukázal na potrebu vytvorenia „Únie európskych štátov“, ktorá by mala spoločný legislatívny orgán a súdny dvor. Túto myšlienku prezentoval Jiří z Poděbrad v rámci návrhu *Zmluvy o nastolení mieru v celom kresťanstve* z roku 1464. Tento návrh je považovaný za prvý európsky návrh na zaistenie mieru, v ktorom je obsiahnutý princíp kolektívnej bezpečnosti. Taktiež koncepcia vytvorenia európskej federácie **Maximiliena de Béthune** vychádzala z potreby garantovať bezpečnosť v rámci Európy. Podľa neho by tento cieľ bolo možné dosiahnuť prostredníctvom kreovania „Štyridsaťčlennej rady“ tvorenej zástupcami pätnástich európskych kresťanských štátov.

V prípade spomenutých troch koncepcií **bolo prioritným cieľom zabezpečenie mieru a efektívnej obrany európskych kresťanských krajín.**

Myšlienka európskej integrácie sa v 17. storočí presunula do popredia záujmu jednak vtedajších politických predstaviteľov, a taktiež sa objavuje v koncepciách niektorých filozofov a náboženských mysliteľov. Ich spoločným menovateľom naďalej zostáva snaha o garantovanie mieru

a bezpečnosti v rámci Európy. Na tomto mieste môžeme spomenúť koncepciu **Williamu Penna**, ktorú naznačil vo svojom diele s názvom „*An Essay Towards the Present and Future Peace of Europe by the Establishment of an European Diet, Parliament or Estates*“ (Úvaha o súčasnom a budúcom mieri v Európe prostredníctvom zriadenia Európskeho snemu, parlamentu alebo vlády) z roku 1693. V tomto diele nachádzame predstavu spojenia európskych štátov do jedného politického celku, ktorý bude zohrávať významnú úlohu pri garantovaní mieru. K myšlienke uplatnenia konfederatívneho princípu v procese zjednocovania Európy sa priklonil aj katolícky mysliteľ a diplomat **Abbé de Saint-Pierre**, ktorý v roku 1713 v diele „*Projet por renere de la paix perpétuelle en Europe*“ (Projekt k nastoleniu večného mieru v Európe) predložil koncepciu vytvorenia „konfederatívnej vlády“, ktorá predstavuje jediný spôsob predchádzania nebezpečných rozporov a konfliktov, ktoré vznikajú medzi jednotlivými štátmi.

Problematickou európskej federácie sa zaoberal aj **Immanuel Kant** v svojom traktáte „*Zum ewigen Frieden. Philosophischer Entwurf*“ (K večnému mieru. Filozofický náčrtok) z roku 1795, hovorí o vytvorení európskej federácie, ktorá by mala byť garantom mieru a bezpečnosti v Európe. Základným predpokladom fungovania navrhovaného útvaru je podľa I. Kanta prijatie európskej ústavy a unifikácia právneho systému.

Francúzsky utopista **Claude H. de Saint-Simon** vo svojej práci *Organizácia európskej spoločnosti* z roku 1814 sa taktiež prikláňa k myšlienke integrácie európskych štátov. Prínos Saint-Simonovej koncepcie spočíva okrem iného aj v myšlienke, že projekt integrácie európskych štátov môže byť úspešne realizovaný až vtedy, keď všetky európske štáty budú organizované a spravované na základe princípov parlamentnej demokracie.

V prípade uvedených projektov ide v podstate o vízie novej európskej integrácie, avšak žiadna z nich nemohla byť v tom čase realizovaná. Ideálnym politickým zriadením je demokracia. **Uplatnenie demokracie v politických systémoch štátov predstavuje významný predpoklad integrácie a to najmä z hľadiska spoločného postupu.** V období staroveku, stredoveku a novoveku však nemohla byť integrácia realizovaná na politickom zjednotení. Taktiež v tomto období neboli vytvorené predpoklady pre integráciu na ekonomickom základe a to z dôvodu nerovnomerného ekonomického rozvoja európskych štátov. **Pozitívnym prvkom prezentovaných vízií európskeho zjednotenia je požiadavka mieru a zabezpečenia bezpečnosti v Európe**, ktorá je

zhodná pre všetky z nich. Táto požiadavka má svoje širšie opodstatnenie, pretože od mieru sa odvíja suverenita štátov, uznanie identity národov, zabezpečenie ľudských práv jednotlivca a pod.

Projekt Paneurópy

Projekt Paneurópy, ktorého tvorcom je gróf **Richard Coudenhove-Kalergi**, je považovaný za jeden z najvýznamnejších moderných predchodcov európskeho integračného procesu. **Zdôrazňuje, že Európa postupne stráca atribúty politického, hospodárskeho a kultúrneho centra.** Táto neblahá situácia je čoraz komplikovanejšia, a to najmä v súvislosti s ďalšími negatívnymi javmi, ktorým bude Európa musieť čeliť. Uvedené javy identifikuje v podobe rôznych ohrození a to vo vojenskej oblasti, kde zdôrazňuje nárast ruského expanzionizmu, a taktiež v hospodárskej oblasti, odvíjajúcich sa od celkového hospodárskeho potenciálu Spojených štátov amerických. Ďalšie ohrozenie a zoslabenie Európy spočíva v rôznych typoch národnostných a sociálnych nepokojov.

Kalergi vidí riešenie európskej otázky v zjednotení európskych národov. Samotné zjednotenie však môže nadobudnúť rôzne podoby, pričom za najoptimálnejšie považuje postupné budovanie Paneurópskej federácie, ktorá bude predstavovať politické a hospodárske zjednotenie všetkých štátov. Tento útvar by z geografického hľadiska mal zahŕňať územie začínajúce Poľskom a končiacie v Portugalsku. Pomerne veľký priestor venuje Kalergi aj úvahám o vzťahoch Paneurópy a Ruska, pričom vychádza z tendencií naznačujúcich jeho sklony k expanzionizmu. Práve na tomto mieste preto poukazuje na potrebu realizácie mierovej politiky voči Rusku, ale zároveň upozorňuje aj na nevyhnutnosť vytvorenia akejsi poisťky pre možné eventuality ďalšieho vývoja, v podobe uzatvorenia tzv. paneurópskeho garančného paktu. V ňom sa mal odzrkadľovať aj spravodlivý prístup: pretože každý ruský útok na Varšavu, Lvov alebo Bukurešť bude tiež nepriamo namierený proti Berlínu, Viedni a Parížu. Zjednotená Európa musí aj v tomto vzťahu vystupovať navonok ako celistvá hospodárska jednotka, bez atomizácie a vnútorného rozdelenia uplatňovaním rôznych typov colných obmedzení. Výsledkom enormného Kalergiho úsilia bolo uskutočnenie prvého paneurópskeho kongresu vo Viedni, na ktorom sa zišli predstavitelia 24 národov. Výsledkom rokovaní prvého paneurópskeho kongresu bolo skoncipovanie organi-

začných základov Paneurópskej únie. Kalergi však vo svojom úsilí pokračoval aj ďalej, už v roku 1930 predložil svoj vlastný návrh Paneurópskeho paktu. Tento návrh nezískal potrebnú politickú podporu. Po druhej svetovej vojne bol projekt Paneurópy odmietnutý a kritizovaný ako značne utopický.

Základy demokratickej povahy európskej integrácie

Nemajú jednotnú históriu, hovoria rozličnými jazykmi, vyznávajú rozmanité sociálne hodnoty, ich názory na vlastné miesto vo svete sa často líšia, viedli medzi sebou vojny, neraz menili svoju príslušnosť, identitu a často aj vnútorné hranice v súvislosti so zmenami ich politickej príslušnosti. Napriek tomu vidíme, že **od roku 1945 prevážili spoločné záujmy, ciele a hodnoty nad rozpormi medzi jednotlivými štátmi.**

Tragické dôsledky druhej svetovej vojny – milióny mŕtvych, ďalšie milióny zranených, zničené mestá a dediny, cesty, železnice, prístavy a letiská, ale aj konkrétne skúsenosti s neľudskou ideológiou nacizmu, totalitným režimom, diskrimináciou na základe rasy, vyznania či politického názoru - **donútili Európanov prehodnotiť pohľad na tradičné štáty a ich úlohu v organizácii spoločenského života.** Prirodzeným spôsobom sa objavuje myšlienka európskej jednoty ako nástroja umožňujúceho mierové spolužitie národov a dôstojné životné podmienky pre obyvateľov. Čerstvá skúsenosť ukazovala, že najvýznamnejším faktorom, ktorý našťastoval eróziu existujúcich spoločenských štruktúr, politickú radikalizáciu a prudký nárast extrémizmu, bolo zbadačenie širokých vrstiev obyvateľstva v 30. rokoch a akceptácia rozmachu centralizovaných totalitných politických režimov. **Od začiatku európskej integrácie sa kladie kľúčový dôraz na politické a ekonomické aspekty formovania celoeurópskej organizácie, ktoré sa vzájomne podmieňujú.**

Nové usporiadanie európskych vzťahov navrhovali viaceré iniciatívy. K tým významnejším patrí prejav W. Churchilla v marci 1943 pre BBC, v ktorom predstavil myšlienku založenia Rady Európy ako organizácie zameranej na ochranu európskej kultúry pred nacizmom alebo bolševizmom. Priority rozvoja spolupráce medzi európskymi štátmi sa sústreďovali na ekonomiku a bezpečnosť, politická oblasť za týmito zaostávala, a to najmä z dôvodov zvýšenej citlivosti na otázky

národnej suverenity a nezávislosti. V nadväznosti na svoje predchádzajúce iniciatívy vyzval W. Churchill v septembri 1946 vo švajčiarskom Zurichu na založenie Spojených štátov európskych v záujme obnovy a posilnenia významu Európy ako celku. Z iniciatívy britského politika Duncana Sandysa bol v decembri 1947 založený Medzinárodný výbor hnutia za európsku jednotu,

Obr. č. 1

ktorého úlohou bolo koordinovať činnosť viacerých organizácií podporujúcich a propagujúcich ideu európskej jednoty. Tento výbor rozhodol o zvolaní Európskeho kongresu v Haagu, ktorý sa uskutočnil v máji 1948. Výsledkom bola rezolúcia vyzývajúca európske vlády na vytvorenie európskej organizácie. Dôležitou súčasťou rezolúcie boli konkrétne podmienky členstva, ktoré mali byť ďalej rozpracované do podoby Charty ľudských práv, pričom členom takejto európskej organizácie sa nemohol stať nedemokratický štát.

Doplňujúci text

„...Kongres...9. Domnieva sa, že výsledná únia, či federácia by mala byť otvorená všetkým európskym národom, ktoré majú demokratickú vládu a zaviazajú sa dodržiavať Chartu ľudských práv.

10. Rozhodol, že by mala byť ustanovená komisia, ktorá by sa okamžite podujala dvojakej úlohy: vy-

pracovanie návrhu takejto charty a vypracovanie noriem, ktorým by štát musel vyhovieť, pokiaľ by si mal zaslúžiť označenie demokracia.

11. Prehlasuje, že za žiadnych okolností nebude mať štát právo byť nazývaný demokraciou, pokiaľ nebude garantovať svojim občanom ako v skutočnosti, tak podľa práva slobodu myslenia, zhromažďovania a slova, rovnako ako právo vytvárať politickú opozíciu..."

(cit. Podľa Boyd, A. a F., *Western Union, UNA's Guide to Western Recovery*, London 1949, s. 159-160. In: PLECHANOVOVÁ B. - FIDLER, J.: *Kapitoly z dejín mezinárodných vzťahov 1941-1995*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, ISBN 80-85241-79-X, s. 104).

Po náročných rokovaniach vznikla v januári 1949 dohoda o vytvorení Parlamentného poradného zhromaždenia a Výboru ministrov, ktorý mohol prijímať rozhodnutia na základe jednomyselnosti. Z náplne činnosti Rady Európy boli mesiac pred podpisom Štatútu vynechané otázky bezpečnosti a obrany, nakoľko v apríli 1949 bola v USA podpísaná Washingtonská zmluva o vzniku Severoatlantickej aliancie, ktorá sa stala garantom západoeurópskej bezpečnosti.

Rada Európy zostala jediným konkrétnym výsledkom hnutia za európsku jednotu, ktoré presadzovalo nový typ organizácie vzťahov medzi európskymi národmi. Hlavnou agendou sa stala oblasť ochrany ľudských práv a občianskych slobôd, ktoré boli kodifikované v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorú prijala Rada Európy v roku 1950.

Od utópie k realite

Celá koncepcia integrácie Európy pôsobila vo svojich začiatkoch ako utópia a len postupom času sa ideály a vízie stali každodennou realitou. Vyžadovalo si to trpezlivý prístup všetkých zainteresovaných krajín, hľadanie rovnováhy a spravodlivosti medzi záujmami vytvárajúcich sa nadnárodných štruktúr a národnými štátmi. Sústreďenie sa na efektívnejšie fungovanie vnútorného európskeho trhu a lepšiu súčinnosť nadnárodných orgánov s národnými vládami a parlamentmi postupne prinášalo doteraz najúspešnejšiemu integračnému

Obr. č. 2

zskupeniu na svete dynamickejší posun na úroveň špičky svetovej civilizácie. **Okrem kvalitatívneho posunu integrácie (prehlbovania integrácie - deepening) a rozširovaní integrácie do nových oblastí ekonomiky a spoločnosti (widening) sa EÚ koncepcne musí venovať aj jej teritoriálnemu rozširovaniu - enlargement.** To ukazuje na komplexnosť a tým zložitost' doterajšieho vývoja demokratických mechanizmov rozhodovania.

Európsky parlament je dôležitým prvkom európskej politiky. Prvé voľby do Európskeho parlamentu sa uskutočnili v roku 1979. Z iniciatívy jeho poslancov, ktorí boli prvýkrát volení priamo, bol vytvorený výbor, ktorého úlohou bolo navrhnúť nové ústavné usporiadanie ES. Výbor na čele s Altierom Spinellim pripravil návrh zmluvy o Európskej únii, ktorý schválil Európsky parlament vo februári 1984. Európska únia sa mala stať nadnárodnou inštitúciou s vymedzenými oblasťami pôsobnosti. Rozhodovanie v oblastiach, na ktorých by sa členské štáty zhodli, by prebiehalo na základe väčšinového hlasovania v Rade únie. Mali byť posilnené právomoci Komisie a Európskeho parlamentu (oblasti legislatívy a tvorby rozpočtu). Návrh zmluvy posunul EP k ratifikácii národným parlamentom a vládam členských štátov s výzvou, aby potom, čo väčšina členských štátov návrh zmluvy schválí, bola zvolaná konferencia týchto štátov o jej definitívnom prijatí. Bola to ukážka, ako by mal v praxi fungovať dvojrychlostný princíp. Výsledkom medzivládnej konferencie uskutočnenej v roku 1985 v Luxemburgu (už za účasti Portugalska a Španielska, ktoré sa stali novými členmi ES od roku 1986), bol **Jednotný európsky akt (JEA)**, ktorý predstavoval prvú legislatívnu úpravu Rímskych zmlúv od čias jej podpísania. Podpísanie JEA ukázalo ochotu hľadať spoločné stanovisko a nájsť hoci aj skromné riešenie problémov súvisiacich s dobudovaním jednotného trhu (odstránenie zostávajúcich prekážok voľného pohybu tovaru, kapitálu a pracovných síl), ako aj prelomenie blokády v rozhodovacích procesoch spoločenstva.

Koniec 80. rokov v Európskych spoločenstvách – hlavnom prúde európskej integrácie – predstavoval obdobie koncepčného boja so stagnáciou, problematickou realizáciou integračného štádia spoločného trhu. Do histórie európskej integrácie sa zapísalo žurnalizmom „euroscleróza“. Podľa plánov z konca 50. rokov mal byť totiž hospodárskopolitický režim štyroch základných ekonomických integračných slobôd (slobodný pohyb tovaru, kapitálu, služieb a osôb) – spoločný trh – dokončený do roku 1980.

Obdobie 1985 – 1995 sa však stalo nakoniec „zlatým de-

Obr. č. 3

saťročím Jasqua Delorsa“, vtedajšieho predsedu Európskej komisie z Francúzska. Spoločný trh sa dobudoval, vznikla súčasná Európska únia, ktorá mala medzi integračnými celkami vo svete ako modelová integrácia najlepšie renomé. Došlo k jej rozširovaniu, ako aj

budovaniu kooperatívneho zázemia – susedstva. Prejavovala ambície stať sa globálnym hráčom.

Paralelný prúd európskej integrácie – **Európske združenie voľného obchodu (EFTA)** sa vtedy rozhodoval, v tom čase ešte v dimenzii siedmich členských krajín, zintenzívniť spoluprácu, dokonca na integračnej úrovni, s krajinami hlavného integračného prúdu. Po samite oboch západoeurópskych integračných celkov na vysokej úrovni v Luxemburgu v roku 1984 sa uskutočnila séria rokovaní o posilnení spolupráce a určení novej organizačnej formy prepojenia hlavného prúdu integrácie s EFTA.

Rozširovanie EÚ o krajiny EFTA

Členské krajiny EFTA mali s Európskymi spoločenstvami (dnešnou EÚ) režim voľného obchodu na základe dvojstranných dohôd o slobodnom obchode, ktoré nadobudli účinnosť v ten istý deň, keď sa uskutočnilo **prvé rozširovanie ES – 1. januára 1973**. Dve krajiny EFTA – **Veľká Británia a Dánsko** zmenili členstvo, opustili integračné zoskupenie EFTA a vstúpili do ES, vyše spolu s Írskom. **Portugalsko** sa na začiatku roku 1986 stalo tretím riadnym členom ES z EFTA. Zároveň sa stáva

členským štátom ES aj Španielsko.

Po luxemburskom samite v roku 1984 sa rozbehol tzv. luxemburský a neskôr osliansky (podľa hlavného mesta Nórska – Oslo) proces rokovaní o kvalite vzťahov medzi dvomi západoeurópskymi integračnými zoskupeniami. **V máji 1992 bol ukončený v Porte podpisom dohody medzi 12 členskými krajinami ES a 7 členskými krajinami EFTA o integrácii krajín EFTA na úrovni nielen oblasti voľného obchodu, ale aj spoločného trhu. Vznikla tak Európska hospodárska oblasť (EEA).**

Hoci sa Švajčiarsko, členská krajina EFTA, ktorej diplomati sa výrazne pričínili o úspech tejto integrácie integrácií alebo integrácie vyššieho rádu, nakoniec pre neúspešné referendum nestalo členom EEA, Švajčiarsko je v podobe osobitného integračného modelu intenzívne integrované s Európskou úniou bilaterálne. Je taktiež súčasťou Schengenskej oblasti.

Podpísanie Dohody o Európskej hospodárskej oblasti v máji 1992 v portugalskom Porte vytvorilo priestor na prekonanie rozkolu v západoeurópskej integrácii po vojnového obdobia. Portská dohoda nadobudla účinnosť v januári 1994. **V roku 1995** sa uskutočnilo ďalšie **rozširovanie EÚ o tri krajiny EFTA: Rakúsko, Švédsko a Fínsko**. EFTA zostala odvtedy len štvorčlenná: colná únia medzi Švajčiarskom a Lichtenštajnskom, Nórsko a Island. Európska hospodárska oblasť sa stala základom budovania európskeho hospodárskeho kontinentálneho komplexu.

Koniec studenej vojny – nové impulzy pre európsku integráciu

Európsky integračný proces dostal ukončením obdobia studenej vojny veľký impulz na prehĺbenie, rozšírenie do nových oblastí hospodárstva i neekonomických sfér, rozširovanie o nové členské krajiny a ich národné hospodárstva, ako aj na celkové urýchľovanie integrácie, čo súviselo s presadzujúcou sa globalizáciou.

Obdobie od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia predstavovalo na pozadí triumfu trhového princípu v ekonomike a demokratického princípu v politike aj éru veľkého rozmachu procesu medzinárodnej ekonomickej integrácie na všetky obývané kontinenty. Zároveň ekonomická integrácia začínala naberať viaceré prvky politickej integrácie.

Pád železnej opony a zjednotenie Nemecka boli naj-silnejšími impulzmi, ktoré viedli štáty ES k dokončeniu projektu Európskej únie a podpisu Maastrichtskej zmluvy. Bola podpísaná dvanástimi členmi ES po sérii medzivládnych konferencií prebiehajúcich od decembra 1990 do februára 1992. Zmluva má z väčšej časti formu dodatkov a zmien zmluvy o EHS (resp. aj ESUO a EURATOM-u), kde zavádza nové oblasti spolupráce, ktoré sa budú riadiť spoločnou politikou EÚ (občianstvo Únie, hospodárska a menová politika, sociálna politika, vzdelávanie a odborná príprava mládeže, kultúra, ochrana zdravia, ochrana spotrebiteľa, trans-európske siete, výskum a technologický rozvoj, životné prostredie, hospodársky rozvoj). Novým spôsobom definuje právomoci orgánov Únie (mierne posilnenie právomocí EP). Novinkou je zavedenie spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a spolupráce v oblasti justície a vnútorných vecí. Len málo politikov si vtedy dostatočne uvedomovalo úplný význam Maastrichtskej zmluvy o Európskej únii v roku 1993, ktorá v porovnaní s pôvodným Európskym hospodárskym spoločenstvom **znamenal výraznú zmenu v cieľoch (ekonomických i politických), obsahu a metódach integračnej spolupráce medzi členskými štátmi EÚ.**

Proces rozširovania o nové členské štáty v rokoch 1973, 1981, 1986, 1995, 2004, 2007 vyvolával priebežne potrebu zavádzania nových prvkov do rozhodovacích mechanizmov EÚ. Prítomnosť nových členov, ktorí nemali za sebou desiatky rokov vzájomného prispôsobovania a hľadania kompromisov, často komplikovalo nachádzanie rozumných riešení.

Na kodanskom zasadnutí Európska rada rozhodla, že asociované štáty strednej a východnej Európy, ktoré si to budú priať, sa môžu stať členmi EÚ. Vstup sa uskutoční vtedy, keď asociovaná krajina bude schopná prijať záväzky vyplývajúce z členstva a bude spĺňať požadované ekonomické a politické podmienky. V júni 1993 najvyšší predstavitelia členských štátov ES v Kodani schválili filozofiu prípadného ďalšieho rozširovania a súbor kritérií riadneho členstva. Známym sa stal pod názvom „**Kodanské kritériá**“.

Členstvo v hlavnom európskom integračnom zoskupení vyžadovalo, aby kandidátska krajina dosiahla stabilitu inštitúcií garantujúcich demokraciu, vládu zákona, ľudské práva a rešpekt a ochranu menšín, existenciu fungujúcej trhovej ekonomiky, ako aj schopnosť vyrovnáť sa s tlakom konkurencie a trhovými silami v rámci integračného celku. Členstvo predpokladalo schopnosť kandidátov prevziať na seba záväzky členstva, vrátane

oddanosti cieľom politickej, ekonomickej a monetárnej únie.

V nasledujúcej etape šlo už o to, či sa oficiálne pridružené krajiny stanú aj kandidátskymi krajinami na členstvo v Európskej únii (od novembra 1993, keď nadobudla účinnosť maastrichtská Zmluva o Európskej únii, prijal hlavný prúd európskej integrácie toto nové meno). Rozhodovalo sa, či s týmito krajinami začnú oficiálne rokovania o riadnom členstve v EÚ. **Prvé takéto rokovania so skupinou šiestich kandidátskych krajín (Česko, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Estónsko a Cyprus) inicioval luxemburský samit EÚ v decembri 1997.** S ďalšími kandidátskymi krajinami (Slovensko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko) sa do helsinského samitu EÚ v decembri 1999 viedli tzv. technické rokovania.

V Helsinkách v roku 1999 rozhodla Európska únia priradiť k uvedeným jedenástim opäť aj **Maltu** a pokračovať v rokovaníach o riadnom členstve so všetkými. Aj Turecko sa vtedy stalo kandidátskou krajinou EÚ. Rokovania boli organizované podľa tzv. špecializovaných kapitol. Základných negociačných kapitol bolo 29, k nim EÚ priradila aj dve dodatočné. O otvorení rokovaní s Tureckom sa rozhodlo až v roku 2005. Doterajší proces rozširovania uzavrelo Chorvátsko v roku 2013.

Cesta k Lisabonskej zmluve

Na jar 1996 bola zorganizovaná medzivládna konferencia, ktorá zhodnotila skúsenosti s napĺňaním Maastrichtskej zmluvy. Vzhľadom na rozšírenie EÚ o Fínsko, Švédsko a Rakúsko, ktoré sa stali jej členmi v roku 1995, a aktuálnemu vývoju v krajinách strednej a východnej Európy, ktoré prejavili záujem o členstvo v EÚ, bolo potrebné intenzívne diskutovať o budúcej podobe európskej integrácie, o úlohe EÚ. Tento proces sprevádzalo prijatie Amsterdamskej zmluvy v roku 1997, Zmluvy z Nice v roku 2001 a značne komplikovaný proces, ktorý mal dospieť k prijatiu Ústavy EÚ.

Výsledkom, tak ako už niekoľkokrát v histórii európskej integrácie, bol kompromis v podobe akceptácie Lisabonskej zmluvy.

Prijatie Lisabonskej zmluvy 1. 12. 2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva. Upravuje, o ktorých otázkach sa rozhoduje väčšinou hlasov a o ktorých jednohlasne. Počet oblastí, v ktorých sa rozhodnutia prijímajú väčšinou hlasov, sa rozšíril. Lisabonskou zmluvou sa za-

viedla „dvojitá väčšina“. To znamená, že rozhodnutie v Rade musí získať dvojitú väčšinu - ako medzi členskými štátmi, tak vzhľadom na počet občanov. Kladne hlasovať musí aspoň:

- 55 % členských štátov, t. j. 16 z 28 krajín,
- členské štáty, ktoré predstavujú 65 % populácie EÚ.

Návrh možno zablokovať, ak minimálne štyri krajiny hlasujú proti, pričom tieto musia zastupovať viac než 35 % obyvateľov. Takto je zaručené, aby všetky rozhodnutia Rady mali čo najširšiu podporu, a zároveň je nemožné, aby prijímaniu rozhodnutí bránila menšina.

Európska únia nemôže fungovať bez Európskeho parlamentu. Ten priamo zastupuje občanov. Jeho poslancov volia oprávnení voliči (každá krajina si určuje sama podmienky) na obdobie piatich rokov. **Počet poslancov z každého členského štátu stanovuje Zmluva o pristúpení k EÚ.** Z nej vyplýva, že SR v EP zastupuje 13 poslancov. Spoločne s Radou je zákonodarcom Európskej únie. Vplyv EP na činnosť EÚ je tak čoraz intenzívnejší, avšak účasť voličov na voľbách do EP je v niektorých krajinách veľmi nízka. V roku 2014 sa volieb zúčastnilo 42,54 % oprávnených voličov, v SR bola najnižšia účasť zo všetkých členských krajín, len 13,1%.

Projekt hospodárskej a menovej únie EÚ a jeho realizácia

Ešte v 70. rokoch sa štvrté štádium procesu medzinárodnej ekonomickej integrácie nazývalo hospodárskou úniou. Od Delorovej éry sa nazýva hospodárskou a menovou úniou (HMÚ/EMU), pričom sa zvýrazňuje jej menová súčasť ako veľmi komplexná a na realizáciu náročná. Základy projektu HMÚ sa pripravovali na konci 80. rokov. Na základe Delorovej správy z roku 1989 sa postupná realizácia HMÚ začala v júli 1990 po rozhodnutí Európskej rady.

Cieľom HMÚ v tejto etape európskej integrácie je **koordinovaná hospodárska politika a existencia jednotnej meny euro**. HMÚ prešla tromi výraznými štádiami, pričom v každom mala vytýčený cieľ: 1) zrušenie obmedzení pohybu kapitálu (1. júl 1990 – 31. december 1993), 2) zriadenie Európskeho menového inštitútu a Európskej centrálnej banky (1. január 1994 – 31. december 1998) a 3) stanovenie neodvolateľných výmenných kurzov a zavedenie jednotnej meny euro (po 1. januári 1999).

Všetci členovia EÚ participujú v HMÚ. Existujú však tri rôzne skupiny členských štátov: 1) štáty, ktoré prijali euro (splnili tzv. maastrichtské kritériá): 19 štátov z EÚ používa spoločnú menu euro (Slovensko ju zaviedlo v januári 2009), 2) čakajúce štáty: 6 štátov sa zaviazalo prijať euro a 3) Veľká Británia, Dánsko majú výnimku týkajúcu sa prijatia eura.

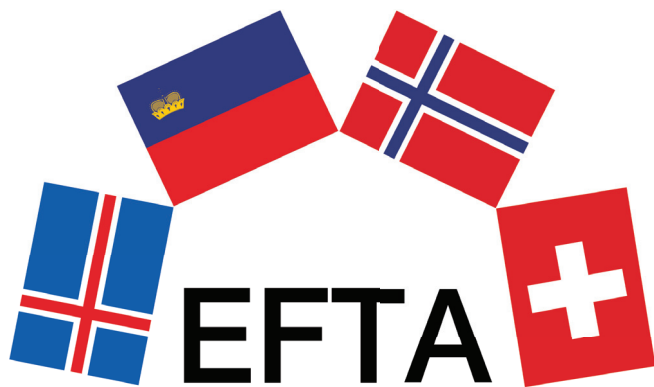
Od 1. januára 2002 sa fyzicky zaviedli bankovky a mince euro ako zákonné platidlo v jedenástich členských štátoch. Práve dosahy globálnej hospodárskej krízy po jeseňi 2008 v podobe krízy eurozóny a helénskej krízy sa premietli do spomalenia procesu vstupu do HMÚ naplno, vrátane eurozóny v zostávajúcich členských krajinách. HMÚ sa stala prvým štádiom európskej integrácie, do ktorého všetci členovia EÚ nevstupujú spoločne, ale až po splnení náročných maastrichtských kritérií. Odráža to skutočnosť, že európska integrácia sa s každým ďalším rozširovaním stávala viac rôznorodou (heterogénnou).

Najväčšie rozširovanie EÚ v histórii: 2004 a 2007

Po helsinskom samite EÚ v decembri 1999 mala Európska únia doteraz najväčší počet kandidátskych krajín – s Tureckom trinásť. Európska rada vtedy iniciovala sformovanie tzv. negociačnej fregaty o riadnom členstve, v ktorej boli všetky krajiny Vyšehradskej skupiny, Slovinsko, tri pobaltské štáty, dve východobalkánske krajiny (Rumunsko a Bulharsko), ako aj dve ostrovné stredomorské krajiny (Cyprus a Malta), ktoré mali s ES dohodu o pridružení už zo začiatku 70. rokov.

Náročné negociácie o budúcom členstve sa týkali agendy 31 kapitol v zásade v dvoch oblastiach: v schopnosti a efektívnosti prevzatia práva EÚ v tej-ktorej kandidátskej krajine a v schopnosti účinne vybudovať európske integračné inštitúcie, potrebné pre implementáciu práva EÚ do reálnej hospodárskej a spoločenskej praxe v kandidátskych krajinách (napr. Pôdohospodárska platobná agentúra a pod.). Na konci roku 2002 už bolo zrejmé, že dve východobalkánske krajiny zaostávajú v tempe prípravy na členstvo v EÚ, a tak sa orgány EÚ rozhodli pozvať do Európskej únie desať nových krajín (osem krajín strednej a východnej Európy, medzi nimi i Slovensko + Cyprus a Maltu z južnej Európy).

V roku 2003 boli následne v Aténach podpísané prístupové zmluvy na najvyššej úrovni a **1. mája 2004 sa uskutočnilo doteraz najrozsiahlejšie rozširovanie hlav-**

Obr. č. 4

ného európskeho integračného zoskupenia. Rumunsko a Bulharsko boli pozvané do EÚ v druhej etape tohto rozširovania k 1. januáru 2007. Chorvátske rozšírenie EÚ v júli 2013 prinieslo rozšírenie Európskej únie až na súčasných 28 členských krajín.

Dosahy globálnej hospodárskej krízy na EÚ po roku 2008

Slovinsko sa ukázalo ako najlepšie pripravené na európsku integráciu, hoci najneskôr získalo pozíciu pridruženej krajiny (1996) a pôvodne sa uchádzalo o členstvo v EFTA – ako jediné a neúspešne. **V januári 2007 sa Slovinsko stalo trinástym riadnym členom hospodárskej a menovej únie EÚ naplno, teda aj v eurozóne – a prevzalo jednotnú európsku menu euro. O rok ho nasledovali Cyprus a Malta a v roku 2009 aj Slovensko (v priebehu rokov 2011 – 2015 aj všetky tri pobaltské štáty).**

To už však bolo len niekoľko mesiacov po vypuknutí globálnej hospodárskej krízy v septembri 2008, ktorá devastačne zasiahla prakticky všetky regióny svetového hospodárstva, aj keď niektoré s oneskorením. Európsku úniu však zasiahla naplno a prejavila sa v nasledujúcich rokoch v rôznych podobách – ako finančná kríza, dlhová kríza, kríza krajín PIIGS (Portugalsko, Írsko, Taliansko, Grécko a Španielsko), kríza eurozóny.

Najslabším ohniskom eurozóny sa ukázalo Grécko (Helénska republika), ktorého problémy permanentne ovplyvňovali vývoj integračného procesu dlhodobo. V dôsledku tejto prehlbujúcej sa nerovnováhy a krízy boli v roku 2010 zavedené dva dočasné programy – **Európsky finančný stabilizačný mechanizmus (EFSM) a Európsky finančný stabilizačný nástroj (EFSF)**. Spolu s masívnou

finančnou podporou od Medzinárodného menového fondu v období 2010 – 2011 poskytovali finančnú pomoc Grécku, Írsku a Portugalsku. V roku 2012 boli nahradené Európskym stabilizačným mechanizmom (ESM) ako stálym nástrojom finančnej pomoci. V rokoch 2012 a 2013 z neho profitovali Španielsko a Cyprus.

V marci 2012 bola uzatvorená **Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii, skratene nazývaná fiškálny kompakt**, medzinárodná zmluva medzi 25 z 28 členských štátov Európskej únie (nepodpísali ju Veľká Británia, Česko, ktoré však zmenilo pozíciu, a zatiaľ ani Chorvátsko, nový člen EÚ). Jej cieľom je posilnenie koordinácie hospodárskych politík členských štátov EÚ, najmä tých, ktorých menou je euro. Účinnosť nadobudla v roku 2013.

V nasledujúcom roku 2014 bol zavedený **Jednotný dozorný mechanizmus (SSM)**. Na základe neho má Európska centrálna banka právo monitorovať finančnú stabilitu bánk v jednotlivých krajinách eurozóny i v ďalších členských štátoch. Má plniť preventívnu úlohu pri predchádzaní dlhových kríz v členských štátoch EÚ.

Nárast krízových javov a všeobecné vnímanie zhoršenia bezpečnostnej situácie, ktorých spúšťačom sa stala finančná kríza na jeseň 2008, vyvolal krízu eurozóny a mal veľký podiel aj na náladách v britskej spoločnosti pred hlasovaním o zotrvaní v Európskej únii, resp. **brexite** v júni 2016. Mnohí experti hodnotili projekt HMÚ ako funkčný len do priaznivých podmienok medzinárodného a globálneho hospodárskeho vývoja a nie do obdobia kríz. Postupne prijímané opatrenia a nové rámce či nástroje sa uvedenú slabinu usilujú eliminovať. Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ sa usilovalo podobne pozitívne prispieť aj v oblasti eliminácie negatívnych aspektov a dosahov utečeneckej krízy na Európsku úniu.

Predseda Európskej rady Donald Tusk hodnotil slovenské predsedníctvo ako „naozaj veľmi úspešné a produktívne predsedníctvo“. Ocenil nielen prvý historický samit európskej dvadsaťsedmičky v septembri 2016 v Bratislave, ale aj profesionalizmus predstaviteľov SR, vďaka ktorému sa podarilo to, že mnohé prisľuby zo slovenskej metropoly sa už stali skutočnosťou. Aj predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker sa pridala a zablahoževal slovenskému premiérovi, že majstrovsky zvládol historicky prvé predsedníctvo SR v Rade EÚ. Doslova povedal: „Bola to naozaj vynikajúca práca.“ Predseda Európskeho parlamentu Martin Schulz označil slovenské predsedníctvo za jedno z najúspešnejších, aké Rada EÚ zažila. Aj predseda vlády SR Robert Fico vyjadril veľkú spokojnosť: „Máme byť na čo hrdí.“

Zhrnutie kapitoly

Spoločným motívom väčšiny koncepcií európskej integrácie je snaha o zaistenie mieru a bezpečnosti v rámci Európy a prekonanie jej politickej a ekonomickej fragmentácie. Táto požiadavka má svoje širšie opodstatnenie, pretože od mieru sa odvíja suverenita štátov, uznanie identity národov, zabezpečenie ľudských práv jednotlivca a pod. Tragické dôsledky druhej svetovej vojny donútili Európanov prehodnotiť pohľad na tradičné štáty a ich úlohu v organizácii spoločenského života. Od začiatku európskej integrácie sa kladie kľúčový dôraz na politické a ekonomické aspekty formovania celoeurópskej organizácie, ktoré sa vzájomne podmieňujú. Celá koncepcia integrácie Európy si vyžadovala trpezlivý prístup všetkých zainteresovaných krajín, hľadanie rovnováhy a spravodlivosti medzi záujmami vytvárajúcich sa nadnárodných štruktúr a národnými štátmi.

Okrem kvalitatívneho posunu integrácie (prehlbovania integrácie - deepening) a rozširovaní integrácie do nových oblastí ekonomiky a spoločnosti (widening) sa EÚ koncepcie musí venovať aj jej teritoriálnemu rozširovaniu (enlargement). To ukazuje na komplexnosť a tým zložitost' doterajšieho vývoja demokratických mechanizmov rozhodovania.

Európske spoločenstvo uhlia a ocele (1951) EURATOM a EHS (1957) založilo šesť krajín (Francúzsko, NSR, Taliansko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko). Prvé rozširovanie ES (1973) prinieslo členstvo Veľkej Británie, Írsku a Dánsku. V roku 1981 sa stáva členom ES Grécko, v roku 1986 Portugalsko aj Španielsko. Zjednotením Nemecka v roku 1990 sa ES rozšírilo o päť nových spolkových krajín bývalej NDR. V roku 1995 sa uskutočnilo ďalšie rozširovanie EÚ o tri krajiny EFTA: Rakúsko, Švédsko a Fínsko. V roku 2004 pristúpili k EÚ Slovensko, Česko, Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Cyprus a Malta, v roku 2007 Rumunsko a Bulharsko a v roku 2013 Chorvátsko.

Prijatie Lisabonskej zmluvy 1. 12. 2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva.

Koordinovaná hospodárska politika a existencia jednotnej meny euro je obsahom hospodárskej a menovej únie.

V marci 2012 bola uzatvorená Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v hospodárskej a menovej únii, skrátene nazývaná fiškálny kompakt, medzinárodná zmluva medzi 25 z 28 členských štátov Európskej únie. Jej cieľom je posilnenie koordinácie hospodárskych politík členských štátov EÚ, najmä tých, ktorých menou je euro.

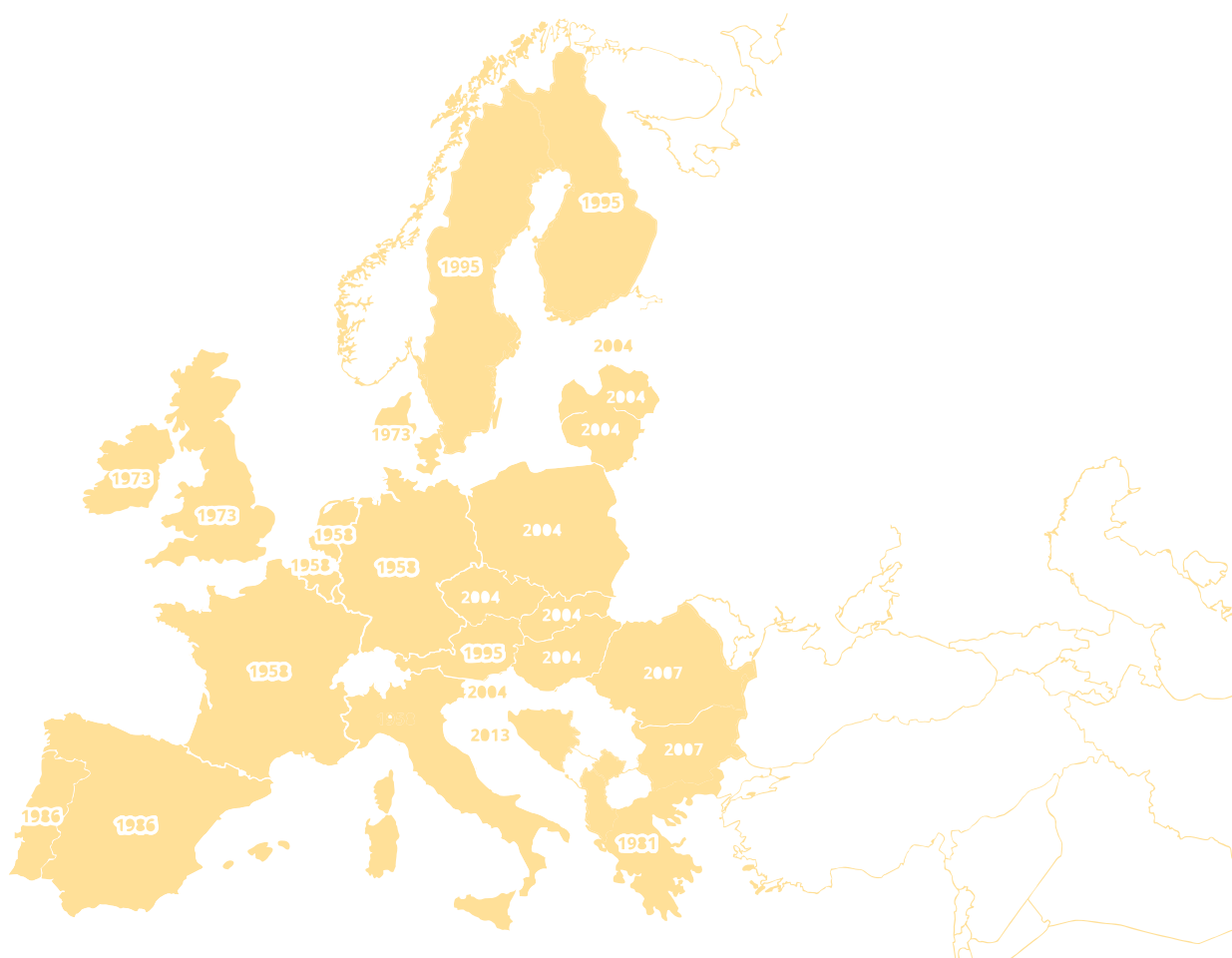
V roku 2014 bol zavedený Jednotný dozorný mechanizmus (SSM). Na základe neho má Európska centrálna banka právo monitorovať finančnú stabilitu bánk v jednotlivých krajinách eurozóny i v ďalších členských štátoch. Má plniť preventívnu úlohu pri predchádzaní dlhových kríz v členských štátoch EÚ.

Kľúčové pojmy

Expanzia – výbojná rozpínavosť politická alebo hospodárska jedného štátu o rozšírenie jeho územia, rozpínanie, rozširovanie.

Monetárna politika – nástroj hospodárskej politiky, ktorej hospodárske centrum riadi peňažné a úverové zabezpečenie ekonomiky v záujme naplnenia hlavných cieľov hospodárskej politiky. Je zameraná na kontrolu množstva peňazí v obehú a úrokovej miery.

Fiškálna politika – politika spojená so štátnym rozpočtom, od vládnej až po miestnu úroveň, ktorá je spojená so stabilizáciou ekonomiky. Hlavným nástrojom je štátny rozpočet.

Otázky a úlohy:

- 1** Prirad' k jednotlivým autorom myšlienok európskeho zjednotenia charakteristické črty ich návrhov:
Maximilien de Béthune
Pierre Dubois
Jiří z Poděbrad
Abbé de Saint-Pierre
Immanuel Kant
William Penn
Claude H. de Saint-Simon
- 2** Kto bol W. Churchill? Aký mal postoj k USA a k Sovietskemu zväzu? Aký je jeho príspevok k európskej integrácii?
- 3** Prečo Rada Európy nemá vo svojej agende otázky bezpečnosti a obrany?
- 4** V čom spočíva zložitost' vývoja demokratických mechanizmov rozširovania?
- 5** Ktoré boli hlavné činitele toho, že francúzsko-nemecký model európskej povojnovej integrácie sa stal na kontinente hlavným?
- 6** Čo motivovalo vtedajšie Európske spoločenstvá, ako aj Európske združenie slobodného obchodu (EFTA) začať rokovania o vzájomných vzťahoch, užšej spolupráci až vzájomnej integrácii a k čomu viedol luxemburský a osliansky proces?
- 7** Vymenuj oblasti spolupráce, ktoré sa riadia spoločnou politikou EÚ podľa Maastrichtskej zmluvy.
- 8** Aký bol hlavný prínos helsinského samitu EÚ v decembri 1999 pre ďalší rozvoj európskej integrácie?
- 9** Aké zmeny pre viacero krajín strednej a východnej Európy prinieslo najrozsiahlejšie rozširovanie Európskej únie v jej histórii v máji 2004 a januári 2007?
- 10** Kde boli korene krízy eurozóny a ako reagovala EÚ?
- 11** Akým smerom sa hospodárska a menová únia môže v budúcnosti vyvíjať?

Aktivity:

- Urobte poradie dôležitosti problémov EÚ. Pokúste sa vysvetliť ich príčiny. V diskusii sa rozdeľte na dve skupiny a poukážte na politický rozmer ekonomických problémov a naopak, ekonomické dôsledky politického vývoja.
- Vytvorte vo dvojiciach zoznam členských krajín EÚ podľa rokov ich pristúpenia. Identifikujte kľúčové roky pre rozširovanie EÚ. Pokúste sa vysvetliť príčiny rozšírenia v daných rokoch.
- Napíš jednostranovú odpoveď na otázku: „Ako sa odráža členstvo SR v EÚ v tvojom živote?“. Porovnaj svoju odpoveď s odpoveďami spolužiakov a spolužiačok.
- Napíš úvahu, prečo je dôležité, aby kandidát na členstvo v EÚ zabezpečil dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín.

Odporúčané linky:

Fungovanie EÚ: https://www.youtube.com/watch?v=VvIPSY_Sbfg

História rozširovania EÚ: <https://www.youtube.com/watch?v=RE6QgoykLZU>

Kuriozity EÚ: <https://www.youtube.com/watch?v=O37yJBFRrfq>

Ako funguje EÚ: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a6a89dc-4ed7-4bb9-a9f7-53d7f1fb1dae/language-sk>

Politický a socioekonomický vývoj Slovenska (1993 – 2004)

03

Vnútropolitický a hospodársky vývoj v prvých desiatich rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky sa niesol v znamení zápasu o demokratický charakter krajiny s prosperujúcou trhovou ekonomikou a prozápadnou orientáciou.

Študijným cieľom kapitoly je ukázať, ako si Slovensko viedlo v prvej dekáde svojej existencie. Čo všetko sa tu odohrávalo a čo bolo potrebné urobiť, aby sme sa stali súčasťou najvyspelejšej a demokratickej časti sveta? Priblížme si vzrušujúci, miestami aj dramatický, ale nakoniec úspešný príbeh mladej Slovenskej republiky v prvej dekáde jej existencie.

Politické príčiny rozdelenia ČSFR

Po zmenách z novembra 1989 sa začala v Československu realizovať nová politická a ekonomická transformácia. **Transformácia bola zameraná na prechod od totalitného komunistického režimu na liberálno-demokratický politický systém a od centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku.** Politický a ústavný systém získal v priebehu krátkeho času charakter demokratického parlamentného systému. Bola prijatá Listina základných ľudských práv a slobôd.

Politický a socioekonomický vývoj krajiny v novom, demokratickom systéme nie je možné pochopiť bez toho, aby sme nespomenuli hlavných aktérov – politické strany. Tie určovali smerovanie krajiny, tvorbu zákonov, opatrenia, ktoré prijímali jednotlivé vlády fungujúce na báze koalíčných dohôd. V slovenských podmienkach sa potvrdilo, že **kvalita** alebo nekvalita **demokratického politického prostredia** do značnej miery **závisí od kvality politických strán.** Rozvoj demokracie ovplyvňovali aj iné faktory: **civilizačné zázemie, socio-kultúrny vývoj, historické skúsenosti, tradície, vonkajšie faktory.**

Otázka:

Na ktoré demokratické obdobie v našej histórii mohlo nadviazať Česko-Slovensko po roku 1989?

Aké vonkajšie faktory neumožnili naštartovanie demokratických reforiem v roku 1968?

V júni 1990 sa uskutočnili **prvé slobodné parlamentné voľby.** Nešťastným rozhodnutím skrátiť štandardnú dĺžku volebného obdobia zo štyroch rokov na dva roky si politické elity skomplikovali možnosť riešenia zásadných politických, ekonomických a spoločenských problémov transformácie, vrátane štátoprávných otázok.

Doplňujúci text: Prvé slobodné voľby vyhralo v Českej republike Občianske fórum (do ČNR získalo 49,50%), na Slovensku vo voľbách do SNR získala najviac hlasov Verejnost proti násiliu (29,3%), druhé skončilo Kresťanskodemokratické hnutie (19,2%), tretia Slovenská národná strana (13,9%), následne Komunistická strana (13,3%), maďarská koalícia-ESWMK (8,7%). Vo Federálnom zhromaždení boli najsilnejšími zoskupeniami Občianske fórum a VPN. Predsedom federálnej vlády sa stal Marián Čalfa (VPN). V slovenskej vláde sa vystriedali dvaja predsedovia, prvým predsedom slovenskej vlády sa stal Vladimír Mečiar (v apríli 1991 bol odvolaný), druhým Ján Čarnogurský (KDH). Predsedom SNR sa stal František Mikloško (KDH). 5. úla 1990 bol za prezidenta ČSFR zvolený Václav Havel.

Nová sloboda a demokracia umožnili otvoriť diskusie, ktoré boli celé desaťročia tabuizované alebo marginalizované a vyniesli tak na povrch mnohé dlhodobé neriešené problémy. **Kľúčovým pre ďalší vývoj sa ukázal problém postavenia Slovenska a slovensko-českých vzťahov.** Spustila ho tzv. „**pomlčková vojna**“. Na jar 1990 prezident V. Havel v zmysle nových pomerov navrhol zmenu názvu štátu tak, že z oficiálneho názvu Československá socialistická republika malo byť vypustené adjektívum „socialistická“. Slováci sa dožadovali písania názvu s pomlčkou: Česko-Slovensko, Česi trvali na tradičnom názve. Tento spor mal svoje korene v tom, že Slováci vnímali štát ako spojenie dvoch rozdielnych celkov (Slovensko v minulosti nebolo súčasťou Českého kráľovstva) a Česi naopak vnímali svoju identitu ako československú. **Kompromisné riešenie** predstavoval názov štátu Česká a Slovenská Federatívna Republika. Česi naďalej písali skrátený názov krajiny Československo bez pomlčky, Slováci ho písali s pomlčkou. Bol prijatý aj nový štátny znak, so štyrmi poľami, dvoma slovenskými a dvoma českými, krížne proti sebe stojacimi.

Obr. č. 5

Ďalší konflikt bol spojený s **rozdelením kompetencií medzi federálnou a dvomi republikovými vládami**. Kompromis bol dosiahnutý v tzv. kompetenčnom zákone, ktorý rozdelil kompetencie medzi federálne a republikové orgány, pričom došlo k oslabeniu federálnych zákonov a inštitúcií.

Tretí problém predstavovala **nová ústava**. Rokovania trvali 16 mesiacov a viedli k predloženiu návrhu zmluvy (pripravený v Mílovách na Morave vo februári 1992) republikovým parlamentom. 20-členné predsedníctvo SNR pomerom hlasov desať ku desiatim neprijalo predložený návrh zmluvy. Predsedníctvo ČNR vyhlásilo, že preto už niet ďalej o čom rokovať. Návrh zmluvy o zásadách štátoprávneho usporiadania medzi oboma parlamentmi nebol ratifikovaný.

Vol'by v roku 1992 a ich dôsledky

Politické elity sa sústredili na voľby v júni 1992 a štátoprávne otázky boli významnou témou predvolebnej kampane, preto nebol záujem ich riešiť pred voľbami. **Výsledky volieb v júni 1992 následne predurčili ďalší vývoj štátoprávneho usporiadania**. V Čechách zvíťazila pravicová orientácia, na Slovensku strany stredu a ľavice, navyše, národne orientované. Vytvoriť v takejto situácii funkčné federálne vládne orgány bolo síce technicky možné, avšak len pri zachovaní pragmatického prístupu a záujme udržať spoločný štát.

Doplňujúci text: Vo voľbách do SNR v roku 1992 získalo najviac hlasov Hnutie za demokratické Slovensko (37,3%), druhá skončila Strana demokratickej ľavice (14,7%), ďalej nasledovali KDH (8,9%), SNS (7,9%) a maďarská koalícia (7,4%). V Českej republike zvíťazila Občianska demokratická strana.

Vedúci politici oboch víťazných strán, Vladimír Mečiar a Václav Klaus, sa stali predsedami republikových vlád. Prostredníctvom dohody oboch víťazov volieb sa od federálnej vlády a federálneho parlamentu očakávalo vytvorenie podmienok a legitímneho rámca pre rozdelenie spoločného štátu. **Vedúce politické elity nemali záujem o hľadanie kompromisu vedúcemu k udržaniu štátu**, napriek tomu, že prieskumy verejnej mienky ukazovali, že väčšina občanov si neželala rozdelenie Česko-Slovenska.

Táto skutočnosť viedla k rozhodnutiu predložiť hlasovanie o ústavnom zákone o rozdelení Českej a Slovenskej

Federatívnej Republiky Federálnemu zhromaždeniu, ktoré ho prijalo dňa 25. 11. 1992. Referendum o štátoprávnom usporiadaní sa nekonalo, keďže jeho výsledok mohol ohroziť pozície, ktoré vedúce politické sily získali v júnových voľbách.

Doplňujúce učivo: 3. júla 1992 kandidát na prezidenta, Václav Havel, nezískal potrebnú väčšinu hlasov. 17. júla vyhlásila SNR Deklaráciu o zvrchovanosti SR (zo 150 členov SNR hlasovalo za deklaráciu 113 poslancov, 24 bolo proti, 10 sa zdržalo hlasovania). Po jej prijatí abdikoval Václav Havel z funkcie prezidenta. Ústava SR bola schválená 1. septembra 1992, platnosť nadobudla 1. 10. 1992. Česko-Slovensko sa rozdelilo k 1. 1. 1993 na dva štáty: Českú republiku a Slovenskú republiku.

Obr. č. 6

Rozdelenie Česko-Slovenska sa uskutočnilo vysoko kultivovaným spôsobom, ktorý Európa prijala s veľkým porozumením. Blízka spolupráca medzi Čechmi a Slovákmi, ako dvomi najbližšími národmi, naďalej pokračuje a rozvíja sa v novej situácii vo všetkých oblastiach politiky, ekonomiky, vzdelávania, kultúry.

Politický vývoj po vzniku SR

Predstava o klasickej súťaži medzi pravicovými, stredovými a ľavicovými stranami bola v slovenských podmienkach naplnená len čiastočne. Súperenie sa neodohrávalo v rovine ideí a hodnôt, ale v rovine mocenského boja lídrov, politických štýlov, etnicko-nacionálnej otázky, konceptom národa a štátu (etnický verus občiansky štát), postojmi k otázke rozdelenia ČSFR. **Vytvorili sa tak tri ťažiskové politické bloky: blok stredopravých strán, blok ľavicových strán, blok nacionálno-populistických strán**. Interakcie medzi nimi podmieňovali vytváranie vládnych koalícií. **Pomer medzi jednotlivými stranami v blokoch určoval charakter politik vládnych koalícií.**

Obr. č. 7

Po voľbách 1992 bola vytvorená vláda HZDS s tichou a neskôr otvorenou podporou SNS. V novoročnom prejave v roku 1994 navrhol prezident M. Kováč vytvorenie vlády širokej koalície, ktorá mala pomôcť prekonať nestabilitu v politických stranách. Z radov HZDS sa zdvihla vlna kritiky voči prezidentovi. Pokračujúca koncentrácia moci bola predmetom kritiky zo strany prezidenta v jeho parlamente v marci 1994. Z oboch strán sa už predtým vyčlenili skupiny umiernenějších politikov, časť z nich vytvorila Demokratickú úniu (liberálna strana). **Vládna koalícia v marci 1994 stratila väčšinu v parlamente a vláda V. Mečiara bola vymenená vládou na čele s J. Moravčíkom, ktorú tvorili predstavitelia Demokratickej únie, KDH, SDĽ.** Vďaka podpore maďarských strán mala táto koalícia dostatočnú podporu. Podmienkou účasti SDĽ v tejto koalícii bolo vypísanie parlamentných volieb v októbri 1994 (preferencie SDĽ v tom čase stúpali).

Doplňujúci text: Voľby do SNR v roku 1994 skončili víťazstvom HZDS, ktoré získalo 34,9% hlasov. SDĽ (ako člen štvorkoalície Spoločná voľba) utrpela porážku a len tesne prekonalu hranicu na vstup do parlamentu, ktorá bola pre štvorkoalície 10% (10,4%). Ďalej nasledovali MK (10,2%), KDH (10,1%), DÚ (8,6%), ZRS (7,3%), SNS (5,4%).

Výsledky parlamentných volieb v roku 1994 priniesli novú koaličnú vládu na čele s V. Mečiarom zloženú z HZDS, SNS a ľavicovo-populistického Združenia robotníkov Slovenska (ZRS) vedenej murárom Jánom Ľuptákom z Banskej Bystrice. Opozícia reprezentovaná KDH, DÚ, SDĽ a koalíciou maďarských strán reprezentovala oddanosť hodnotám demokracie, princípom právneho štátu a principiálny odpor voči autoritarizmu. **Rozdelenie straníckeho systému na strany demokratické a autoritárske zásadným spôsobom ovplyvnil vývoj v rokoch 1994 – 1998.**

Nacionálno-populistické strany vládnej koalície spájali autoritársky prístup k moci, ktorý bol v rozpore s hodnotami liberálnej demokracie. Prejavilo sa to obmedzovaním priestoru na slobodnú demokratickú súťaž, zabrzdením sociálnych a ekonomických reforiem, úsilím o ovládnutie ekonomiky a procesu privatizácie. Privatizácia sa uskutočňovala predajmi politickým stúpencom vládnej koalície, privatizáciou bol poverený Fond národného majetku, čo podľa vyjadrenia Ústavného súdu bolo v rozpore s platnou Ústavou SR. Cieľom útokov sa stal prezident M. Kováč, ktorému vládna koalícia odňala viaceré kompetencie, napr. právo menovať riaditeľa tajnej služby (SIS). V auguste roku 1995 došlo k únosu prezidentovho syna, následne k výmene dvoch vyšetrovateľov únosu a vražde osoby blízkej korunnému svedkovi únosu. Vládna koalícia ovládla všetky funkcie v parlamente a v parlamentných výboroch, ovládla najdôležitejšie verejnoprávne médiá. Prebiehali pokusy o vylúčenie Demokratickej únie z parlamentu na základe obvinenia, že petičné hárky, ktoré umožnili jej účasť vo voľbách v októbri 1994, boli sfaľované. Tajná služba fungovala bez parlamentnej kontroly. Referendum, ktoré sa malo konať, bolo zmarené.

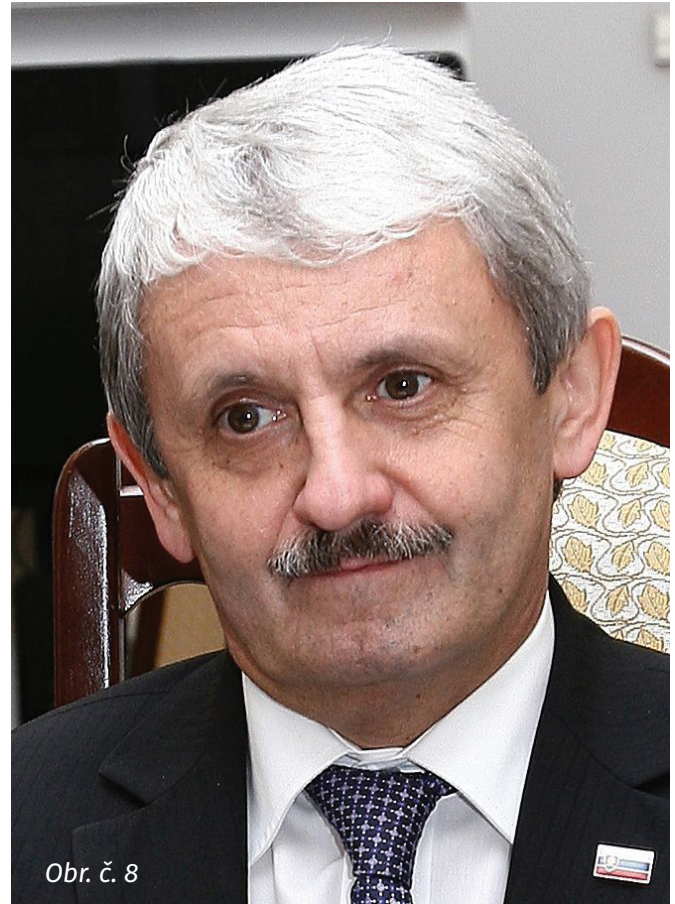
Takýto vývoj vyvolal znepokojenie v demokraticky zmýšľajúcej časti spoločnosti, rovnako aj v krajinách Európskej únie a v USA. Diplomatické kroky, ktoré EÚ a USA podnikli, nenašli vo vládnej koalícii pozitívnu odozvu. Preto sa EÚ rozhodla pre ostré demarše, ktoré poukazovali na rozpor v praktikách vládnej koalície s demokratickými štandardmi v krajinách Európskej únie. **Deficit v napĺňaní demokratických štandardov bol dôvodom, prečo nebolo Slovensko spolu so svojimi susedmi (ČR, Maďarsko, Poľsko) pozvané na vstup do NATO a do EÚ.** Paradoxom bolo, že vládna koalícia deklarovala záujem o vstup do NATO a EÚ, no v skutočnosti vytvárala podmienky, v ktorých takáto integrácia nebola možná. Zahraničnopolitická orientácia Slovenska na EÚ a členstvo v NATO bola pritom životnou otázkou štátu.

Doplňujúci text: Prozápadný zahraničnopolitický vektor Slovenska nie je niečím špecifickým alebo vytrhnutým zo širšieho historického kontextu. Orientácia na Západ patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredoeurópskych štátov. Zo Západu prijímali kľúčové civilizačné podnety. Vzťah k Západu je aj otázkou kvality demokracie, vzťahu štátu a trhu a štandardov verejného života. Práve prerušenie väzieb k Západu a príklon k Východu v histórii strednej Európy (záber Poľska Ruskom, Uhorska Osmanskou ríšou, strednej Európy Sovietskym zväzom) pôsobilo retardačne na napĺňanie emancipačných snáh národov a štátov v tomto prostredí.

Ukázalo sa, že formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti bolo vo významnej miere ovplyvnené externými aktérmi, predovšetkým NATO a EÚ. Európska rada na svojom zasadnutí v Kodani stanovila v júni 1993 základné **podmienky na členstvo kandidátskych krajín**. Najdôležitejšími podmienkami členstva bola **stabilita inštitúcií garantujúcich demokraciu, právny štát, ochrana ľudských práv a menšín, tzn. politický režim liberálnej demokracie**. Ďalšia skupina podmienok sa týkala **existencie trhovej ekonomiky a schopnosti prijať a implementovať právny rámec Európskych spoločenstiev** (tzv. *acquis communautaire*). Plnenie politických podmienok predstavovalo elementárny predpoklad na doručenie pozvánky na otvorenie rokovaní o vstupe do EÚ.

Doplňujúci text: Definované podmienky – záväzky vyplývajúce z členstva, neformálne označované ako kodanské kritériá, je možné rozdeliť do nasledovných kategórií:

1. *politické: dosiahnutie stability inštitúcií zabezpečujúcich demokraciu, existenciu právneho štátu, dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín*
2. *ekonomické- existencia fungujúceho trhového hospodárstva, schopnosť vyrovnáť sa s konkurenčnými tlakmi a trhovými procesmi vo vnútri Únie*
3. *podmienky plnenia acquis: schopnosť brať na seba záväzky vyplývajúce z členstva (prevzatie celého právneho rámca záväzkov EÚ, vyplývajúceho zo systému Únie, tzv. *acquis communautaire*), vrátane dôsledného napĺňania cieľov politickej, hospodárskej a menovej únie.*

Obr. č. 8

Práve **neplnenie kodanských politických kritérií zo strany Slovenskej republiky v období vlády Vladimíra Mečiara** (vládna koalícia HZDS, SNS, Združenie robotníkov Slovenska – ZRS) **v rokoch 1995 – 1998 viedlo k rozhodnutiu nepozvať SR na otvorenie rokovaní o vstupe do EÚ na jej summite** v Luxemburgu v decembri 1997. Bolo evidentné, že **vládna koalícia v rokoch 1994 – 1998 ohrozovala demokratické základy štátu, jeho právny poriadok, stupňovala polarizáciu spoločnosti a hnala Slovensko do medzinárodnej izolácie**. Vládnutie Vladimíra Mečiara sa odvíjalo priamo od spôsobov, akým nový štát vznikal. Bol to cieľavedomý pokus o nastolenie autoritárskeho spôsobu vládnutia.

Doplňujúci text: Voľby v roku 1998 skončili víťazstvom HZDS (27%), s malým náskokom pred Slovenskou demokratickou koalíciou (26,3%). Tretia skončila v poradí SDL (14,7%). Ďalej nasledovali: SMK (9,12%), SNS (9,07%), SOP (8%).

Výsledky parlamentných volieb v roku 1998 ukázali, že voliči si prajú iný štýl vedenia politiky a prajú si byť súčasťou rodiny európskych štátov, ktoré vyznávajú hodnoty slobody, demokracie, trhového hospodárstva a právneho štátu. Nová vláda, ktorá vzišla z parlament-

ných volieb v septembri 1998 – vláda pod vedením Mikuláša Dzurindu – si vytýčila za cieľ čo najskôr preklenúť negatívne rozhodnutie o nepozvaní SR na prístupové rokovania. **Po parlamentných voľbách na jeseň 1998, komunálnych voľbách a prezidentských voľbách (zvolenie R. Schustera) v roku 1999 sa obnovila stabilita demokratického politického systému a nastal zásadný obrat vo vývoji krajiny.**

V 90. rokoch sa na Slovensku viedol politický zápas o potvrdenie cesty rozvoja politického režimu liberálnej demokracie. Členstvo SR v EÚ bolo významným nástrojom, ktorý poslúžil na mobilizáciu tých voličov a tých politických strán, ktoré si priali takéto smerovanie.

V kontexte prístupového procesu bola prijatá aj najrozsiahlejšia novela Ústavy SR v NR SR dňa 23. 2. 2001. Nepriamym pozitívnym dôsledkom prístupového procesu pre fungovanie štátu bola reforma verejnej správy.

V rokoch 1999 – 2001 došlo v straníckom systéme SR k významným zmenám, ktoré mali rozhodujúci vplyv na ďalší politický vývoj a výsledky parlamentných volieb v roku 2002. Transformácia SDK na veľkú pravicovo-centristickú politickú stranu nebola úspešná. Premiér M. Dzurinda založil v roku 2000 novú stranu SDKÚ, ktorá sa mala stať platformou na zlučovanie stredo-pravých politických síl. Liberálna Demokratická únia sa zlúčila s SDKÚ, čím vznikol priestor pre vznik novej liberálnej strany – Aliancia nového občana (ANO). Odchod Róberta Fica z postu podpredsedu SDĽ viedol k založeniu strany Smer, ktorá sa v priebehu niekoľkých rokov stala dominantnou politickou stranou najmä z dôvodu schopnosti osloviť voličov, ktorí neboli spokojní s liberálnou sociálno-ekonomickou orientáciou krajiny.

Výsledky parlamentných volieb v roku 2002 priniesli vládnú koalíciu stredo-pravých strán (SDKÚ, KDH, SMK, ANO). Voľby opäť vyhralo HZDS, avšak táto strana zostala v izolácii a s tzv. nulovým koalíčným potenciálom nedokázala zostaviť vládu opierajúcu sa o väčšinu v parlamente.

Doplňujúci text: Najviac hlasov získalo v parlamentných voľbách v roku 2002 HZDS (19,5%), druhé skončilo SDKÚ (15,1%), tretia strana Smer (13,5%). Ďalej nasledovali SMK (11,2%), KDH (8,2%), ANO (8,0%), KSS (6,3%).

Volebný zisk stredo-pravých politických strán (SDKÚ, KDH, SMK, ANO) umožnil vytvorenie proreformne a pro-

integračne orientovaných politických strán. Reformná politika, ktorá bola zahájená v období 1999 – 2002, bola týmito výsledkami potvrdená. **Výsledky volieb jednoznačne potvrdili pranie voličov o završenie integrácie do EÚ a NATO.**

Počas obdobia vlády stredo-pravých politických strán sa SR stáva členským štátom NATO a EÚ a definitívne sa zaraďuje do euro-atlantického civilizačného okruhu.

Určité posuny v náladách verejnosti signalizovalo zvolenie Ivana Gašparoviča, bývalého vysokopostaveného člena HZDS, za prezidenta Slovenskej republiky v roku 2004. Jeho kandidatúru podporilo okrem HZDS aj SNS a strana Smer. Zásadné rozpory vo vládnej koalícii viedli k frustrácii liberálnej a pravicovo orientovaných voličov. Na základe výsledkov volieb v roku 2006 sa sformovala vládna koalícia zložená zo strán Smer, HZDS, SNS.

Doplňujúci text: Vnútorne konflikty medzi stranami, odchod časti poslancov SDKÚ, ktorí založili stranu Slobodné fórum, ako aj odchod strany ANO z vládnej koalície vytvorili situáciu, v ktorej vláda M. Dzurindu musela hľadať na schválenie vládnych návrhov zákonov v parlamente podporu od nezávislých alebo opozičných poslancov. Opozícia využívala tento stav na obviňovanie vlády z politickej korupcie. Pol roka pred ukončením funkčného obdobia vystúpilo z vládnej koalície aj KDH. To znamenalo koniec vlády M. Dzurindu a vyhlásenie predčasných volieb na jún 2006, ktorých výsledky priniesli zásadný obrat vo vnútropolitickom vývoji Slovenska.

Zhrnutie A : Politický vývoj

Rozdielne politické výsledky vo voľbách v roku 1992 v oboch častiach ČSFR predurčili jeho rozpad. Vedúce politické elity po voľbách v roku 1992 nemali záujem o hľadanie kompromisu vedúceho k udržaniu Česko-Slovenska.

1. 1. 1993 vzniká samostatná Slovenská republika. Nestabilný politický vývoj, odklon od demokratických štandardov, autoritatívny štýl politiky viedol Slovensko do medzinárodnej izolácie. SR, na rozdiel od svojich susedov, nedostala pozvanie na začatie vstupných rozhovorov do EÚ v roku 1997, ani pozvánku na vstup do NATO. Výsledky parlamentných volieb v roku 1998 vytvorili priestor na naštartovanie demokratických a ekonomických reforiem, ktorých úspešné zvládnutie doviedlo krajinu v roku 2004 do EÚ a NATO.

Prvá dekáda existencie SR prebehla v medzinárodne priaznivom prostredí, keď sa nám otvorili brány vyspelého demokratického sveta. Nízka politická kultúra, autoritatívny štýl vládnutia, nedôvera k menšinám, rozkrádanie majetku, degradácia vzdelania, vedy a kultúry nás takmer odsunuli mimo európskeho civilizačného okruhu. Politická porážka mečiarizmu a úspešné reformy zabezpečili prijatie SR do EÚ a NATO. Členstvo v oboch zoskupeniach prinieslo pre Slovenskú republiku upevnenie demokracie, právneho štátu, dodržiavania ľudských práv a rast blahobytu jej občanov.

Ekonomická transformácia

Po zásadných zmenách, ktoré priniesli udalosti v novembri 1989 sa ukázalo, že nové politické elity nemali vypracovaný model transformácie štátu, ktorý by zohľadňoval aktuálne vývojové trendy vo vyspelej Európe a vyspelých krajinách sveta. Odrazilo sa to v nedocenení úlohy vzdelania, vedy a výskumu, sektoru zdravotníctva, životného prostredia, dopravnej infraštruktúry, informačných technológií. Obdobie rokov 1989 – 1993 bolo poznačené nekonštruktívnosťou, emóciami, nepochopením skutočností, že zmeny sa musia odohrávať súčasne vo viacerých rovinách, vrátane mentálnej. Transformačný proces sa ocitol v spleti ekonomických a sociálnych ťažkostí.

Politická a ekonomická transformácia v krajinách strednej a východnej Európy sa svojím rozsahom, intenzitou a významom **zaradila medzi najzásadnejšie politické a ekonomické procesy v 20. storočí**. Pôsobilo tu množstvo ekonomických a politických faktorov. Nesprávne sa predpokladalo, že postkomunistické vlády sa budú dobrovoľne zbavovať svojich pozícií pri riadení hospodárskeho života krajiny. Podcenila sa spoločenská kontrola historicky ojedinelej príležitosti privatizovať rozsiahly štátny sektor. Štruktúra hospodárstva, zdedená zo socialistickej éry, bola absolútne nevyhovujúca pre nové trhové podmienky. Chýbali inštitúcie, ktoré by podporovali súťaživosť a trhové prostredie.

Doplňujúci text:

Pre formovanie nového strategického postavenia Slovenska boli v období rokov 1991 – 1992 kľúčové najmä nasledovné štyri udalosti:

-Vyšehradská deklarácia hláv štátov ČSFR a Poľska a premiéra Maďarska podpísaná 15. 2. 1991 v severomaďarskom Visegráde a následná prezentácia troch stredoeurópskych krajín ako V3, resp. od roku 1993 V4;

- program OECD „Partneri v transformácii“ – PIT do ktorého boli OECD pozvané už spomínané tri krajiny strednej Európy;

-bilaterálne Európske dohody o pridružení k Európskym spoločenstvám boli podpísané 16. 12. 1991;

-CEFTA – Stredoeurópska dohoda o slobodnom obchode bola podpísaná v Krakove 21. 12. 1992 ministrami zodpovednými za zahraničnú agendu už štyroch krajín : Poľska, Maďarska, Slovenska a Česka.

Veľmi ostré diskusie sa viedli na Slovensku o celkovom chápaní a orientácii transformačného procesu. V počiatočnom štádiu reformy sa vtedajšie **politické vedenie Československa rozhodlo pre metódu tzv. „šokovej terapie“**. V kontexte neoliberálnych ekonomických prístupov bola snaha reformné kroky realizovať rýchlo, aby sa predišlo predlžovaniu situácie, keď pravidlá ekonomiky plánovaného riadenia boli čoraz nefunkčnejšie, ale pravidlá trhovej ekonomiky ešte neboli ani úplne sformované a ani funkčné. Táto prvá **konceptia prioritizovala stabilizáciu a nastolenie rovnováhy s dôrazom na zastavenie inflácie a odstránenie deficitného hospodárstva v štátnom rozpočte**. Úspechom tejto etapy bolo zastavenie inflačného šoku (vďaka otvorenému rastu cien), neúspechom bolo oslabenie výkonnosti hospodárstva, rast nezamestnanosti a zníženie reálnej mzdy. Pokles produkcie bol výrazne podcenený. Kým prognózy (viď Memorandum o hospodárskej politike na rok 1991) odhadovali 5% pokles produkcie, kumulovaný pokles HDP od roku 1989 do roku 1993, keď končila transformačná depresia, bol na Slovensku na úrovni asi 25%. Prudký nárast nezamestnanosti (1990-1,6%, 1992 – 10,4 %, 1993 -14,4%) a nárast sociálnych problémov viedol k razantnej kritike tohto spôsobu reformy zo strany mnohých slovenských ekonómov, ktorá podľa nich poškodzovala Slovensko. Nespokojnosť obyvateľstva sa prejavila vo výsledkoch parlamentných volieb v roku 1992, keď získali prevahu nacionálno-populistické strany.

Transformácia v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky

Prvé kroky vládnej koalície po voľbách v roku 1992 poukazovali na zásadný odklon od federálneho modelu reformy. Strategickou víziou sa stalo budovanie sociálne a ekonomicky orientovanej trhovej ekonomiky. **Hlavnými bodmi „stratégie hospodárskej obrody“ prijatej v novembri 2002 boli:**

- stimulovanie makroekonomickej expanzie uvoľňovaním fiškálnej a úverovej politiky;

- aktívna obchodná politika vrátane podpory vývozu do európskych krajín a SNŠ;

- reštrukturalizácia priemyslu pod vedením a za finančnej pomoci štátu (viď Aktualizácia úloh Programového vyhlásenia vlády SR po vzniku samostatnej Slovenskej re-

publiky (1993) a Tézy hospodárskej politiky SR na rok 1993 (1993), analýzy OECD (1993).

Slovenská ekonomika sa v 90. rokoch vyznačovala dvomi charakteristickými atribútmi:

1. proexportná orientácia

2. importno-surovinová závislosť priemyselnej výroby.

Navyše, pre priemyselnú výrobu bola typická vysoká materiálová, surovinová a energetická náročnosť. Slovenský priemysel produkoval exportný sortiment tvorený polotovarmi, ktoré sa vyznačovali tým, že išlo o výrobky s nízkou pridanou hodnotou a vysokou importno-surovinovou, materiálovou a energetickou náročnosťou. Spotreba energie na jednotku HDP (podľa parity kúpnej sily) sa pohybovala medzi dva a pol až trojnásobkom priemeru EÚ. Nízka cena energií predstavovala pritom kľúčový faktor udržiavajúci konkurencieschopnosť na exportných trhoch pre hutnícky a chemický priemysel. Jednotlivé vlády sa usilovali o vybudovanie ďalších energetických kapacít – išlo najmä o nedostavanú jadrovú elektrárňu v Mochovciach a vodné diela (Gabčíkovo, Žilina). Nízky podiel pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe sa ukazoval ako ďalší kľúčový problém, ktorý však v 90. rokoch nebol úspešne vyriešený.

Slovensko nevyužilo obdobie oživenia (1994 – 1996) na realizáciu potrebných štrukturálnych reforiem a inštitucionálnych zmien. Vzrast výkonnosti prebiehal len dovtedy, kým sa do produkcie zapájali kapacity uvoľnené počas transformačnej depresie. Pre túto etapu vývoja bol charakteristický **odklon od liberalistických prístupov, zdôrazňovala sa kľúčová úloha štátu.** Silný ekonomický rast bol podporovaný stimulovaním dopytu cez expanziu verejných výdavkov, realizáciu rozsiahlych infraštrukturálnych investícií, tzv. rozvojových impulzov a pod. V roku 1996 sa ukazujú problémy s vnútornou a vonkajšou nerovnováhou. V období 1996 – 1998 hospodárska politika preferovala vysoké tempá rastu bez nevyhnutných inštitucionálnych zmien, bez výrazného úspechu pri reštrukturalizácii ekonomiky, bez dotiahnutia transformačných krokov.

Stabilizácia a zmena koncepcie transformácie hospodárstva

V roku 1999 sa úroveň výkonnosti ekonomiky (chápanej ako objem vytvoreného HDP) pohybuje na úrovni rovnakej ako v roku 1989. Ekonomické prostredie má však diametrálne odlišný charakter. Približne 85 % HDP

už vytvárajú subjekty v súkromnom vlastníctve. Došlo k zvýšeniu podielu služieb a poklesu priemyslu a poľnohospodárstva na HDP (podľa Svetovej banky, v roku 1989 malo poľnohospodárstvo 9,4 % podiel na HDP, v roku 1998 už len 4,4 % podiel na HDP, služby v roku 1989 sa podieľali 32,2 % na HDP, v roku 1998 už 60 %). Nedošlo však k zásadnému zlepšeniu úrovne zhodnocovania vstupov a tým ani úrovne efektívnosti v ekonomike.

V ekonomike bolo potrebné prijať celý rad opatrení na zabezpečenie makroekonomickej stabilizácie, na obnovenie vnútornej a vonkajšej makroekonomickej rovnováhy. V bankovej sfére sa realizovala reštrukturalizácia a privatizácia, upevnila sa finančná disciplína podnikateľského sektora. Tieto a mnohé ďalšie opatrenia prispeli k zvýšeniu transparentnosti ekonomických rozhodnutí s odporúčaniami Európskej komisie.

Na konci roku 1998 došlo k významnej zmene v koncepcii transformácie. **Piliermi následne obnoveného hospodárskeho rastu sa mali stať nový inštitucionálny rámec, reštrukturalizácia a zvýšenie konkurenčnej schopnosti podnikovej sféry.**

Stabilizácia sledovala aj cieľ pritiahnuť vhodné zahraničné zdroje vo forme priamych zahraničných investícií a výhodných úverov zvýšením dôveryhodnosti slovenskej ekonomiky.

Výsledkom zvyšujúcej sa konkurencieschopnosti, reštrukturalizácie bankového sektora a podnikov uskutočnenej v rokoch 1999 – 2001, menovej politiky zameranej na udržanie proexportného kurzu a znižovania úrokových sadzieb, ako aj rastu investičných aktivít v hlavných exportných odvetviach bolo v roku 2002 urýchlenie hospodárskeho rastu napriek nepriaznivej situácii vo svetovom hospodárstve.

Nedostatočná pozornosť bola venovaná úlohe moderných informačných technológií pre zvyšovanie výkonnosti a konkurenčnej schopnosti. **Slovenská republika je preto na začiatku 21. storočia vysoko-industrializovanou spoločnosťou s rozhodujúcim vplyvom industriálneho a finančného sektora v slovenskej ekonomike** a ich dominantným postavením a vplyvom v spoločnosti a politických a rozhodovacích procesoch s určujúcim vplyvom priemyselných a finančných lobby v politike Slovenskej republiky. Zdroje slovenskej ekonomiky boli silne centralizované, pričom uskutočnená privatizácia centralizáciu ešte znásobila. V prevažnej miere sú koncentrované v industriálnom sektore, čiastočne v poľnohospodárstve a najmä vo finančnom a bankovom sektore. **Prioritnými odvetviami našej ekonomiky sú najmä hutníctvo, jadrová energetika, strojárstvo, chemický priemysel atď.** High-tech priemysel

selné odvetvia v Slovenskej republike na prelome storočí prakticky neexistujú, štruktúry vznikajúcej informačnej spoločnosti sú v počiatočnom štádiu vývoja. Slovenská ekonomika je na začiatku 21. storočia vybavená zastaranými industriálnymi technológiami. Je charakteristická nízkou konkurenčnou schopnosťou prevažnej väčšiny svojej produkcie, nízkym stupňom informatizácie a digitalizácie.

Úspešná integrácia – úspešné hospodárstvo

Kodanský summit v decembri 2002 už rozhodol, že z 12 kandidátskych krajín EÚ bude desať pozvaných do Európskej únie za riadneho člena v roku 2004, medzi nimi aj Slovenská republika.

V roku 2004 sa Slovensko stáva členskou krajinou EÚ, ako aj členskou krajinou NATO. **Slovensko vstúpilo 1. mája 2004 do:**

- colnej únie EÚ, fungujúcej od 1. júla 1968;**
- spoločného trhu EÚ, fungujúceho a dobudovávaného**

v stále širšej dimenzii od konca roku 1992, ktorý je jej vnútorným trhom;

-hospodárskej a menovej únie EÚ so záväzkom v rozumnej dobe vstúpiť do eurozóny;

-spoločných politík EÚ, vrátane obchodnej a poľnohospodárskej;

-Európskej hospodárskej oblasti – integrácie vyššieho rádu EÚ –EFTA.

Bolo evidentné, že politická stabilita a pokračovanie reforiem sú nevyhnutné podmienky pre ďalší rast slovenského hospodárstva, aby v druhej dekáde 21. storočia mohlo úspešne zavŕšiť svoju transformáciu.

Vstup do EÚ **priniesol zlepšenie politickej klímy, harmonizáciu legislatívneho prostredia, sprísnenie environmentálnych a hygienických štandardov či noriem na ochranu spotrebiteľa.** Všetky tieto vplyvy zlepšili globálne postavenie Slovenska, ktorý sa okrem iného prejavuje v masívnom vstupe zahraničných investorov, najmä do automobilového priemyslu. Potvrdilo sa, že tak ako v prípade predošlých rozšírení EÚ, aj v prípade Slovenska dochádza k zvýšeniu prílivu zahraničného kapitálu. To vyvoláva pozitívne tendencie v zvyšovaní produktivity, zvyšovanie miezd a celkovú konvergenciu k úrovni EÚ.

Zhrnutie B : Ekonomický vývoj

Štruktúra hospodárstva, zdedená zo socialistickej éry, bola absolútne nevyhovujúca pre nové trhové podmienky. Chýbali inštitúcie, ktoré by podporovali súťaživosť a trhové prostredie.

Pre slovenskú ekonomiku v 90. rokoch boli charakteristické dva atribúty: proexportná orientácia a importno-surovinová závislosť priemyselnej výroby. Slovenský priemysel produkoval exportný sortiment tvorený polotovarmi, ktoré sa vyznačovali tým, že išlo o výrobky s nízkou pridanou hodnotou a vysokou importno-surovinovou, materiálovou a energetickou náročnosťou.

Slovenská republika je na začiatku 21. storočia vysokoindustrializovanou spoločnosťou s rozhodujúcim vplyvom industriálneho a finančného sektora v slovenskej ekonomike. Prioritnými odvetviami našej ekonomiky sú najmä hutníctvo, jadrová energetika, strojárstvo, chemický priemysel atď. Slovenská ekonomika je charakteristická nízkou konkurenčnou schopnosťou prevažnej väčšiny svojej produkcie, nízkym stupňom informatizácie a digitalizácie.

Vstup do EÚ priniesol zlepšenie politickej klímy, harmonizáciu legislatívneho prostredia, sprísnenie environmentálnych a hygienických štandardov či noriem na ochranu spotrebiteľa. Všetky tieto vplyvy zlepšili globálne postavenie Slovenska, ktorý sa okrem iného prejavuje v masívnom vstupe zahraničných investorov, najmä do automobilového priemyslu. To vyvoláva pozitívne tendencie pri exporte výrobkov s vyššou pridanou hodnotou, v zvyšovaní produktivity, zvyšovaní miezd a celkovej konvergencii k priemernej úrovni EÚ.

Kľúčové pojmy

Transformácia – zmena, premena, ktorou nadobúda určitý systém kvalitatívne iné vlastnosti, spoločenská zmena).

Totalitný režim – politický režim založený na násilnej, neprirodzenej jednote, režim s jediným centrom moci, ktorým je spravidla jedna masová politická strana vyznávajúca ideológiu, ktorá je základom pre realizáciu politiky a manipulácie obyvateľstva.

Centrálne plánovaná ekonomika – riadená z centra pomocou príkazov a nariadení, prevláda štátne vlastníctvo, neexistuje konkurencia, výrobcovia majú monopolné postavenie.

Trhová ekonomika – ekonomika voľnej súťaže, konkurencie a slobodného (liberalizovaného) podnikania. Základom je trhový mechanizmus založený na vzťahu dopytu a ponuky, prevláda súkromné vlastníctvo, existuje konkurencia).

Federatívny štát – forma zloženého štátu, v ktorom jednotlivé členské štáty majú široké kompetencie, subjektom medzinárodného práva je federálny štát ako celok.

Ratifikácia – potvrdenie, dodatočné schválenie zmluvy ústavným orgánom-parlamentom, vládou alebo hlavou štátu.

Demarš – zakročenie, diplomatický protest.

Konvergenca – zblížovanie, postupné vyrovnávanie rozdielov.

Mikroekonómia – skúma správanie jednotlivcov podnikov na trhu, zaoberá sa tvorbou cien tovarov, fungovaním trhu.

Makroekonómia – zaoberá sa ekonomikou ako celkom, celkovým dopytom a ponukou tovarov a služieb, ekonomickými témami ako inflácia, nezamestnanosť, ekonomický rast, medzinárodný obchod, zahraničné investície a pod.

Otázky a úlohy:

- 1** Čo vieš o živote v komunistickej totalite? Prečo potláčali komunistické vlády ľudské práva? Ktorý štát exportoval komunistické myšlienky do Európy? Aké boli dôsledky jeho presadzovania v krajinách strednej a východnej Európy?
- 2** Čo vieš o politickej situácii v ČSFR v rokoch 1990 – 1992?
- 3** Aké boli vonkajšie a vnútorné predpoklady pre vznik samostatnej Slovenskej republiky?
- 4** Aké možnosti vzniku štátu prichádzajú v súčasnosti do úvahy?
- 5** Aké témy dominovali v procese súperenia politických strán v 90. rokoch?
- 6** Poroprávaj sa so svojimi rodičmi o živote na Slovensku v 90. rokoch. Pokús sa desiatimi heslami charakterizovať toto obdobie. Porovnaj so spolužiakmi.
- 7** Do ktorých kategórií rozdeľujeme kodanské kritériá?
- 8** Aké problémy sužovali SR v období 1995 – 1998? Aké výhrady mala EÚ voči SR?
- 9** Kedy sa obnovila stabilita demokratického politického systému na Slovensku?
- 10** Aké dôsledky mala radikálna ekonomická transformácia pre Slovensko v rokoch 1990 – 1992?
- 11** Aké ciele sledovala ekonomická politika prvej vlády v ére samostatného Slovenska?
- 12** Aké ciele sledovala ekonomická politika vlády pod vedením M. Dzurindu v rokoch 1999 – 2002?
- 13** Aké boli charakteristické črty slovenského hospodárstva na zač. 21. storočia?

Aktivity:

Vyber si z nasledujúcich tém a napíš úvahu:

1. „Prínos Slovenskej republiky pre jej občanov“
2. „Vklad SR do širšieho spoločenstva demokratických krajín Európy a sveta“.

Prediskutujte tieto témy so svojimi spolužiakmi.

Odporúčané linky:

Výsledky parlamentných volieb: <http://archiv.statistics.sk/html/showdoc.dodocid=4490.html>

Štúdie, analýzy o hospodárstve SR: <http://www.ekonom.sav.sk/sk/publikacie>

Chronológia vstupu SR do EÚ. [online]. 2014. euroinfo.gov.sk .

Dostupné na internete: <http://www.euroinfo.gov.sk/chronologia-vstupu-sr-do-eu/>

Zhrnutie stavu kriminality v SR po roku 1989:

<https://www.aktuality.sk/clanok/446479/vypalnictvo-najomne-vrazdy-uzera-ako-sa-zmenila-kriminalita-po-roku-1989/>

Seriál České století o rozdělení ČSFR:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21451212001-at-si-jdou-1992/>

Dušan Chrenek: 13 rokov v EÚ:

<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/428150-slovensko-si-pripomina-13-vyrocie-clenstva-v-eu/>

Ivan Mikloš: 25 rokov postkomunistickej transformácie – zhrnutie a skúsenosti

<https://www.youtube.com/watch?v=HjeksEUTzg4>

Učebný materiál VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

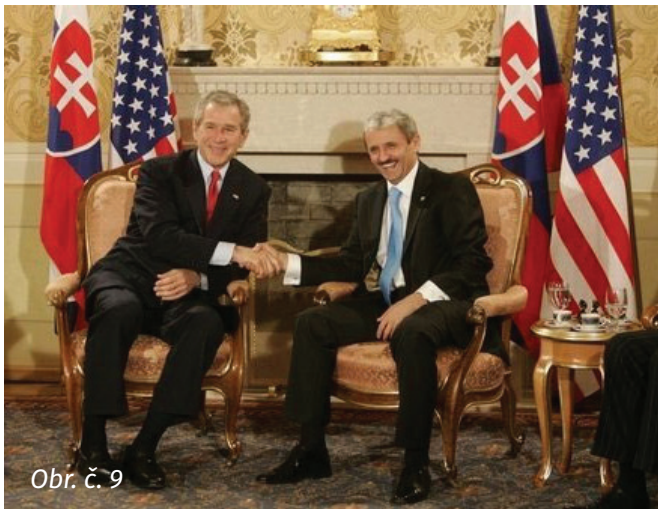
<http://www.fpvmv.umb.sk/vplyv-eu-a-nato-na-europsku-a-globalnu-stabilitu-a-ich-vyznam-pre-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Zahraničná politika Slovenskej republiky v období 1993 až 2004

04

Zahraničná politika je jedným zo základných charakteristík štátu a hlavných znakov jeho suverenity. Predstavuje súbor stanovených cieľov, nástrojov a postupov, ktorými štát presadzuje svoje záujmy politické, ekonomické a iné záujmy v zahraničí a dosahuje stanovené ciele, a to najmä prostredníctvom využitia svojich diplomatických a nediplomatických misíí.

Obr. č. 9

Pri definovaní zahraničnej politiky takého štátu, akým je práve Slovenská republika, je nevyhnutné si uvedomiť, že pôsobenie Slovenskej republiky v oblasti zahraničnej politiky má aj svoje prirodzené limity, s ktorými však štát môže efektívne pracovať. Predovšetkým ide o to, že Slovenskú republiku môžeme charakterizovať ako malý štát. Naše postavenie však nie je limitované len skutočnosťou malej rozlohy a menšieho počtu obyvateľov, ale ďalšie limity pre zahraničnopolitické pôsobenie štátu vytvára aj dispozícia štátu nerastným bohatstvom či charakter jeho základných ekonomických vzťahov. V tomto prípade ide predovšetkým o tzv. materiálne charakteristiky štátu (obyvateľstvo, rozloha štátu, členitosť územia, vojenská schopnosť), ktoré definujú predovšetkým tzv. tvrdú moc štátu. Malé štáty sa však v medzinárodných vzťahoch môžu opierať o tzv. mäkkú moc (pôsobenie prostredníctvom kultúry, jazyka, príťažlivosti krajiny) a takýmto spôsobom môžu zatraktívňovať svoje pôsobenie v medzinárodných vzťahoch.

Ako sa teda Slovenská republika vysporiadala so zodpovednosťou plynúcou z výkonu samostatnej zahraničnej politiky? Bola jej zahraničná politika úspešná pri dosahovaní deklarovaných cieľov? Čo boli kľúčové strategické záujmy Slovenska od momentu jeho vzniku? Ktoré geopolitické vektory prevažovali v jednotlivých obdobiach? Aj na takéto otázky budeme v rámci tejto kapitoly spoločne hľadať odpovede. Navyše táto téma je špecificky dôležitá pri identifikácii pozície, ktorú možno priradiť Slovensku v jeho snahe postupne sa začleniť do rodiny vyspelých európskych krajín.

Zahraničná politika Slovenskej republiky začala existovať vznikom Slovenskej republiky, **1. januára 1993**, ako dôsledok rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Od tohto momentu Slovenská republika realizuje svoje vlastné úlohy spojené s výkonom zahraničnej politiky.

Jednými z prvých výziev v tomto zmysle bolo dosiahnutie **plného medzinárodného uznania**, budovania **inštitucionálneho, personálneho zabezpečenia** a jasného **programového smerovania novej zahraničnej politiky** samostatného štátu. Pre budovanie nového zahraničnopolitického aparátu nového štátu bolo v týchto rokoch typické, že Slovenská republika nemala dostatočne pripravené politické a diplomatické elity jednak čo do počtu, a aj pokiaľ išlo o dôležité diplomatické kontakty v zahraničí. Jednou zo základných úloh nového štátu sa preto stalo personálne a organizačné budovanie takýchto kapacít. Príkladom aktívneho prístupu štátu bolo napríklad aj založenie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorá mala poskytnúť teoretickú, ale aj praktickú základňu pre prípravu budúcich elít, najmä pokiaľ ide o budúcich diplomatov, politológov, politikov, politických analytikov, expertov, vedcov, zamestnancov štátnej správy, ako aj samosprávy. Samozrejme, nemôžeme zabudnúť, že v radoch československých diplomatov sa nachádzalo množstvo kvalitných slovenských diplomatov, ktorý po presune do Bratislavy začali hájiť záujmy novovzniknutej Slovenskej republiky. Ich počet však bol, ako už bolo spomenuté, nedostatočný pre primárne potreby nového štátu.

Z medzinárodného hľadiska sa realizácia zahraničnej politiky prejavila v zásade veľmi rýchlym uznaním zo strany medzinárodného spoločenstva a vstupom Slovenskej republiky do významných medzinárodných inštitúcií. Už 1. januára sa Slovenská republika stala členom Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). Neskôr (19. januára 1993) sa stala členom Organizácie spojených národov (OSN) a 30. júna 1993 členom Rady Európy. V neskoršom období tohto roku, presne 4. októbra 1993 Slovenská republika podpísala **Dohodu o pridružení SR k Európskej únii** (tzv. Asociačnú zmluvu), ktorá vstúpila do platnosti 1. februára 1995 po tom, čo ju ratifikovali parlamenty všetkých členských krajín EÚ. Základným cieľom zahraničnej politiky nového štátu sa stala ambícia byť rov-

Obr. č. 10

Obr. č. 11

nocenným partnerom vyspelých demokratických krajín a dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciách a organizáciách západného sveta. Zjednodušene povedané, rozhodujúcou ambíciou Slovenskej republiky bola ambícia stať sa plnohodnotným členom Európskej únie a Organizácie severoatlantickej zmluvy (NATO). Členstvo v NATO však bol mnohými politickými predstaviteľmi v prvom období vývoja Slovenskej republiky vnímané ako želaný, nie však jediný variant možného vývoja. Ďalšími cieľmi slovenskej zahraničnej politiky bola podpora bezkonfliktných, obojstranne výhodných susedských vzťahov, rozvoj spolupráce v rámci Vyšehradskej štvorky, otázka podpory ľudskoprávnej agendy v medzinárodných vzťahoch či presadzovania politických a ekonomických záujmov.

Tieto ambície sa Slovenskej republike spočiatku vôbec nepodarilo naplniť najmä v dôsledku medzinárodnej izolácie, do ktorej sa Slovenská republika dostala počas tretej Mečiarovej vlády v rokoch 1994 – 1998. Pre prvé roky zahraničnopolitického a vnútropolitického smerovania Slovenskej republiky bol kľúčovou osobou trojnásobný premiér **Vladimír Mečiar**. Ním vedené politické hnutie pod názvom Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) bolo v tomto období hlavnou hybnou politickou silou na slovenskej politickej scéne. Vo voľbách do Slovenskej národnej rady v roku 1992 dostalo HZDS 37,26% hlasov, pričom v slovenskom parlamente obsadilo 74 zo 150 mandátov. V ďalších kľúčových voľbách do premenovaného slovenského parlamentu, teraz už Národnej rady Slovenskej republiky, vyhralo HZDS pod Mečiarovým vedením so ziskom 34,97% hlasov a 61 mandátov. Spoločne so Združením robotníkov Slovenska a Slovenskou národnou stranou tak vytvorilo trojkoalíciu, ktorá udávala základný tón vývoja slovenskej domácej, ako aj zahraničnej politiky.

Prvým predsedom vlády samostatnej Slovenskej republiky bol Vladimír Mečiar. Ostal ním najprv len do 15. 3. 1994.

V tomto prvom období post ministra zahraničných vecí zastával najprv **Milan Kňažko**, od marca 1993 **Jozef Moravčík**. V období od 15. 3. 1994 do 30. 10. 1998 bol na krátke obdobie predsedom vlády Slovenskej republiky Jozef Moravčík. Ministrom zahraničných vecí sa po prvýkrát stal **Eduard Kukan**. Jeho meno však v súvislosti so slovenskou diplomaciou ešte spomenieme. Po už spomínaných voľbách v roku 1994 novú vládu zostavil opäť Vladimír Mečiar a v tejto pozícii zotrval až do 30. 10. 1998. Na poste ministrov zahraničných vecí sa vystriedalo viacero politikov od **Juraja Schenka**, cez **Pavla Hamžika** a **Zdenku Kramplovú**, až po **Jozefa Kalmana**. Za touto častou výmenou ministrov zahraničných vecí možno hľadať predovšetkým rôzne ideové spory najmä s predsedom vlády Vladimírom Mečiarom. Celkovo teda možno konštatovať, že v prvých piatich rokoch existencie Slovenskej republiky (až do volieb v roku 1998) naša krajina zažila len dvoch predsedov vlád, avšak až sedem rôznych ministrov zahraničných vecí, čo komplikovalo udržanie kontinuity smerovania slovenskej zahraničnej politiky.

Pre tretiu Mečiarovu vládu, ktorá vzišla z volieb z roku 1994, sa deklarovanou prioritou stalo aj začlenenie do euroatlantických štruktúr. K spochybňovaniu tejto ambície dochádzalo nielen pri niektorých verbálnych vyjadreniach predsedu vlády, ale aj menších koalíčných partnerov, ktorí v zahraničnopolitickej oblasti preferovali skôr variant neutrálneho Slovenska, podobne ako v prípade Rakúska či Švajčiarska. Do pozornosti domácej, ako aj zahraničnej verejnosti sa však čoraz viac dostávali viaceré pochybenia vlády pod vedením V. Mečiara. Asi najkontroverzným prípadom sa stal prípad zavraždenia syna vtedajšieho prezidenta Michala Kováča ml., do ktorého mali byť zapojené aj orgány štátnej správy. Kontroverznou súčasťou bola aj hospodárska transformácia v podobe privatizácie štátnych podnikov. Mečiarov režim bol kritizovaný aj v súvislosti s nedobrovoľným zbavením poslaneckého mandátu Františka Gaulidera či z organizácie snáh potlačiť demokratické snahy opozície. Problematické bolo aj právne upravenie postavenia národnostných menšín, najmä maďarskej a rómskej.

Verejnosť takisto trápil konfliktný charakter vzťahov medzi predsedom vlády V. Mečiarom a prezidentom M. Kováčom, ktorého predmetom boli nielen vnútropolitické otázky, ale aj spor o charakter základnej hodnotovej orientácie slovenskej zahraničnej politiky. V čase, keď po skončení mandátu úradujúceho prezidenta Michala Kováča prevzal prezidentské právomoci predseda vlády, jedným z jeho rozhodnutí bolo aj udelenie amnestií osobám v súvislosti s kauzou zavraždenia Michala Kováča ml. do cudziny. Tieto kontroverzné amnestie nakoniec zrušila až Národná rada

Obr. č. 12

Slovenskej republiky v hlasovaní 5. apríla 1997. Jej rozhodnutie bolo následne preskúmané Ústavným súdom Slovenskej republiky, ktorý zrušenie Mečiarových amnestií definitívne potvrdil svojím rozhodnutím z 31. mája 1997. Mečiarova vláda sa tak zaplietla do množstva káuz, ktoré poškodzovali imidž Slovenskej republiky v zahraničí. Slabá diplomacia nového štátu nedokázala vtedajšiemu predsedovi vlády dostatočne kryť chrbát, čo sa prejavilo častou kritikou zo strany Spojených štátov amerických (prirovnanie Slovenska od americkej ministerky zahraničných vecí M. Albright k čiernej diere Európy) či demaršmi od Európskej únie. Zo strany európskych partnerov prevládalo presvedčenie, že Slovenská republika nespĺňa základné tzv. Kodánske kritériá požadované pre vstup do EÚ (politické, ekonomické kritériá a harmonizácia vnútroštátneho práva s európskym právom). Do sporu sa Slovenská republika dostala aj so zjednoteným Nemeckom, predmetom ktorého bola úprava názvu Spolkovej republiky Nemecko v oficiálnych dokumentoch. Navyše susedské vzťahy s našim južným susedom, Maďarskou republikou, boli rovnako poznačené množstvom konfliktov.

V dôsledku poškodeného renomé a vážnych vnútropolitických problémov Slovenská republika nedostala odporúčanie Európskej rady na začatie prístupových rozhovorov o pristúpení do Európskej únie. Toto rozhodnutie bolo prijaté na zasadnutí Európskej rady v decembri roku 1997 v Luxemburgu. Obdobne Slovenská republika nebola súčasťou rozširovania Organizácie Severoatlantickej zmluvy v roku 1999, ktorej sa zúčastnili skoro všetky susedské krajiny Slovenska vrátane Českej republiky, Maďarska či Poľska. Tieto rozhodnutia sa stali symbolom odmietnutia Slovenska západnými krajinami a jedným z prejavov vážnej medzinárodnej izolácie. Po tomto rozhodnutí Vladimír Mečiar výrazne prehodnotil strategické možnosti Slovenskej republiky a začal orientovať svoju zahraničnú politiku smerom na východ, vo vzťahu k Ruskej federácii. Výrazom takéhoto smerovania bola aj pracovná návšteva vtedajšieho premiéra v Moskve, kde sa stretol

s vtedajším ruským prezidentom Borisom Jeľcinom. Predmetom stretnutia bolo budovanie priateľských vzťahov s Ruskou federáciou v zahraničnopolitickej oblasti, ale aj iných sektoroch. Treba však povedať, že nie celá spoločnosť sa s takýmto zásadným obratom v zahraničnej politike stotožňovala. Opozičné sily voči Mečiarovej tretej vláde sa čoraz viac zasadzovali za pokračovanie a obnovenie snáh smerujúcich k úspešnej integrácii do euroatlantických štruktúr. Slovenská spoločnosť tak v roku 1998 bola zásadne rozdelená, najmä pokiaľ išlo o konkrétne spôsoby ukotvenia Slovenska v európskom geopolitickom priestore.

Zmena nastala až po prekvapujúcich voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré síce tesne vyhralo HZDS so ziskom 27%, ale novú štvorkoalíciu pod vedením **Mikuláša Dzurindu** sa podarilo zostaviť stranám Slovenskej demokratickej koalície (26,33%), Strane demokratickej ľavice (14,66%), Strane maďarskej koalície (9,13%) a Strane občianskeho porozumenia (8,02%). Prvým náznakom, ktorý mal jasne demonštrovať zmenenú zahraničnopolitickú orientáciu novej vlády Mikuláša Dzurindu, bola skutočnosť, že prvé dve zahraničné pracovné cesty nového predsedu vlády smerovali do Viedne a do Bruselu. Zmena na poste predsedu vlády naštartovala aj intenzívnu spoluprácu v rámci Vyšehradskej skupiny. Na výzvu troch ostatných krajín V4 zintenzívniť spoluprácu so Slovenskom po zmene vlády nadviazalo stretnutie premiérov krajín V4 v Bratislave v máji 1999. Novej dynamike vzťahov v rámci V4 zodpovedala aj postupná zmena vnímania tohto zoskupenia zo strany Západu, ktorý tento vývoj hodnotil pozitívne, ale aj zo strany Ruska uvedomujúc si geopolitické vzdalovanie tohto regiónu. Slovensko sa tak stávalo spoľahlivým a čitateľným partnerom, pokiaľ išlo o súlad medzi deklarovanými prioritami a reálnymi krokmi. Slovenská republika prejavila snahu o intenzívnu diplomatickú komunikáciu nielen s partnermi z V4, ale predovšetkým aj s Rakúskom, Nemeckom, Francúzskom a Talianskom. Prejavilo sa to v početných obojstranných bilaterálnych návštevách rôznych predstaviteľov týchto krajín.

Jedným z prvých zahraničnopolitických testov novej koalície bol konflikt v Juhoslávii (tzv. Kosovská kríza v roku 1999). Nová vláda vtedy súhlasila s povolením preletu stíhačiek NATO cez územie Slovenska, za čo si vyslúžila veľkú kritiku najmä z radov vtedajšej opozície. Rusko bolo stále vnímané ako dôležitý partner pri realizácii slovenskej zahraničnej politiky, avšak pokiaľ išlo o hlavné integračné ambície Slovenska, tým dominovala orientácia na Západ. Tá sa prejavila zlepšením bilaterálnych vzťahov s kľúčovými mocnosťami – USA, Veľkou Britániou, Nemeckom a Francúzskom. Zahranič-

nopolitické úsilie s cieľom zvládnutia prístupových rozhovorov do Európskej únie bolo podporené mohutnou snahou o spustenie vnútropolitických reforiem, konsolidáciu ekonomických reforiem a o dosiahnutie kompatibility a konkurencieschopnosti s krajinami Európskej únie. Najvýraznejšie reformné snahy však priniesla až druhá Dzurindova vláda (2002 – 2006), ktorá vo voľbách v roku 2002 získala tesnú väčšinu v Národnej rade Slovenskej republiky. Jedným z jej výsledkov bola aj daňová reforma, ktorá priniesla zavedenie 19% rovnej dane. Zahájenie a prvé náznaky reformného úsilia boli odmenené zo strany Európskej únie otvorením prístupových rokovaní so Slovenskom na základe rozhodnutia Európskej rady v Helsinkách v roku 1999.

Slovensko tak spolu s Maltou a dvomi ďalšími pobaltskými štátmi mohlo dobehnúť ostatných šesť kandidátskych krajín, s ktorými boli otvorené prístupové rokovania už v roku 1997. Tento proces sa uskutočňoval prostredníctvom princípu tzv. „regaty“. So Slovenskom boli prístupové rokovania otvorené vo februári 2000 v Bruseli a za hlavného vyjednávača Slovenskej republiky s Európskou úniou bol zvolený **Ján Figel**.

Snaha o integráciu do EÚ bola najvýraznejším prejavom zahraničnej politiky Slovenskej republiky. Prístupové rokovania boli napokon úspešne ukončené na samite

Európskej rady v Kodani v decembri roku 2002. S prístupom vyjadril súhlas aj Európsky parlament a definitívny **podpis Zmluvy o prístúpení SR** a ďalších deviatich štátov k EÚ zo strany predsedov vlád a hláv štátov sa uskutočnil 16. apríla 2003 v Aténach. Následne prebehla ratifikácia tejto Zmluvy vo všetkých 25 krajinách. Slovenské prístúpenie bolo definitívne potvrdené aj súhlasom slovenských občanov, keď v referende v máji 2003 nadpolovičná väčšina oprávnených voličov drvivou väčšinou hlasovala za vstup do Európskej únie.

Po splnení všetkých prístupových prekážok a podmienok sa Slovenská republika stala plnohodnotným členom Európskej únie 1. mája 2004, členom Organizácie Severoatlantickej zmluvy však o čosi skôr, už 29. marca 2004. Slovenská republika tak dosiahla svoje základné zahraničnopolitické ciele, ktoré si vytýčila v období svojho vzniku.

V dôsledku naplnenia základných cieľov zahraničnopolitického snaženia musela Slovenská republika vstúpiť do novej fázy, teraz už v rozšírenej Európskej únii, kde hlavným predmetom činnosti sa stalo efektívne prispôsobenie sa novej situácii, stanovenie nových cieľov pri presadzovaní svojich záujmov voči ostatným krajinám či Bruselu (sídlo EÚ) a budovanie koaličného potenciálu pre podporu partikulárnych záujmov s ostatnými 24 členskými štátmi EÚ.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika prešla od svojho vzniku zložitým vnútropolitickým vývojom, ktorý sa odrazil aj v počiatočných neúspechoch pri realizácii jej zahraničnej politiky, najmä v prvom období svojho vzniku. Zásadný zlom pri napĺňaní deklarovaných zahraničnopolitických cieľov nastal v roku 1998, keď sa novým predsedom vlády SR stáva Mikuláš Dzurinda. Od tohto momentu Slovenská republika úspešne začína dobiehať ostatné štáty v asociačnom procese s EÚ. Podobné úspechy zaznamenáva aj v snahe začleniť sa do Severoatlantickej organizácie. Deklarované strategické ciele spočívajúce v členstve v Severoatlantickej organizácii a Európskej únii sa Slovensku podarilo naplniť 29. marca, respektíve 1. mája 2004.

Kľúčové pojmy

Európska únia – integračné zoskupenie v súčasnosti združujúce 28 členských štátov.

Princíp tzv. „regaty“ – proces dobiehania štátov, ktoré začali prístupové rokovania s Európskou úniou podstatne skôr.

Prístupové rokovania – predvstupové rokovania medzi Európskou úniou a kandidátskym štátom o podmienkach vstupu do EÚ.

Otázky a úlohy:

1

V ktorom období sa najviac zhoršilo medzinárodné postavenie Slovenska?

4

Kto bol hlavnou hybnou silou v politickom zmysle za týmito procesmi?

2

Čo boli dôvody medzinárodnej izolácie Slovenska?

5

Kedy bola so Slovenskou republikou podpísaná Zmluva o pristúpení?

3

V ktorom období začala Slovenská republika naplno realizovať deklarované ambície začlenenia sa do euroatlantického priestoru?

6

Kedy sa Slovenská republika stala členom Európskej únie a NATO?

Aktivity:

Rozdeľte sa do dvanástich skupín. Predstavte si, že v prístupových rokoch do Európskej únie zastupujete Európsku úniu a Slovenskej republike v dvanástich rôznych oblastiach (vnútro, spravodlivosť, financie, zahraničné veci, hospodárstvo, doprava, pôdohospodárstvo, školstvo, životné prostredie, sociálne veci, kultúra, zdravotníctvo) stanovujete rozličné podmienky, ktoré musí splniť pre prijatie do spoločenstva. Pre každú oblasť identifikujte aspoň päť určitých podmienok, ktoré podľa vás musela Slovenská republika splniť. V doplňujúcom cvičení sa zamyslite nad tým, aké podmienky by ste pre jednotlivé oblasti stanovili zo strany EÚ dnes, pokiaľ by Slovenská republika nebola členom EÚ a chcela by do nej vstúpiť. V tomto prípade identifikujte aspoň dve podmienky z každej oblasti.

Odporúčané linky:

Zastúpenie Európskej komisie na Slovensku

https://ec.europa.eu/slovakia/home_sk

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky po vstupe do Európskej únie

05

Vstupom do Európskej únie nastupuje samostatná Slovenská republika novú etapu svojho vývoja. Slovenská republika sa stáva plnoprávnym členom Európskej únie, čo so sebou nieslo celý rad politických i ekonomických dôsledkov. Hlavným znakom poukazujúcim na zmeny v oblasti dovtedy uplatňovanej politickej i hospodárskej stratégie bol najmä prenos vybraných oblastí kompetencií v politickej, ale predovšetkým v hospodárskej sfére, na spoločné inštitúcie pôsobiace na úrovni nadnárodného centra. Zakladajúce zmluvy, ktoré položili základ súčasnej existencie Európskej únie, ako aj zmluvy o pristúpení, ktoré tvoria základný právny rámec vstupu národných štátov do Európskej únie, predpokladajú, že v oblastiach spoločného záujmu, na ktorých sa jednotlivé členské štáty zhodnú, bude z hľadiska ich lepšieho a efektívnejšieho naplňania na nadnárodnej úrovni vhodné presunúť na túto úroveň aj časť kompetencií, ktoré dovtedy tvorili súčasť kompetenčného rámca jednotlivých národných štátov. Štáty si aj po svojom vstupe do Európskej únie zachovávajú znaky svojej politickej nezávislosti a suverenity.

Základným cieľom tejto kapitoly bude poukázať na vybrané aspekty politického a hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky v časovom rozmedzí od jej vstupu do Európskej únie (v máji 2004) až do súčasnosti. Vzhľadom k pomerne širokému rozsahu obdobia, ktoré chceme v rámci tejto kapitoly pokryť, sa sústredíme len na vybrané, kľúčové aspekty politického a hospodárskeho vývoja, ktoré výrazne ovplyvnili vývoj aj v nasledujúcom období.

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2006 – 2010

Politický a hospodársky vývoj Slovenskej republiky sa po roku 2004 niesol v znamení celého radu reforiem a zmien, ktoré boli realizované za účelom dosiahnutia výraznejšieho priblíženia sa systémom a mechanizmom riadenia uplatňovaným na úrovni Európskej únie tak, aby tieto procesy a z nich vyplývajúce zmeny mali koncepčný a systémový rámec a aby svojou povahou a pôsobením prispeli k efektívnemu fungovaniu štruktúr a mechanizmov tak na úrovni Slovenskej republiky, ako aj na úrovni Európskej únie. Zmeny a reformy sa dotýkali takmer všetkých zásadných oblastí života spoločnosti: politická, ekonomická, sociálna, sociálno-ekonomická a mnohé ďalšie.

Dňa 17. júna 2006 sa konali parlamentné voľby, z ktorých vzišla nová vládna koalícia na nasledujúce štvorročné obdobie. Vo volebnej súťaži zvíťazil Smer-SD, ktorý získal 29,14% hlasov oprávnených voličov. Po ňom nasledovali SDKÚ-DS so ziskom 18,36 % voličov a SNS, ktorá získala 11,73% voličských hlasov. Päťpercentné kvórum určené pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahli strany: SMK (11,68%) ĽS-HZDS (8,79%) a KDH (8,31%). Dňa 20. júna 2006 poveril prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič predsedu politickej strany, ktorá vo voľbách získala najviac hlasov, Roberta Fica zostavením novej vlády. Výsledkom politických rokovaní bolo uzatvorenie a podpísanie koalíčnej dohody, ktorá bola uzatvorená medzi stranami Smer-SD, ĽS-HZDS a SNS. Prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič vymenoval novú vládu na čele s Robertom Ficom dňa 4. júla 2006. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Základný dokument každej vládnej koalície, v rámci ktorého prezentuje svoje kľúčové priority pre jednotli-

Obr. č. 13

vé oblasti vnútornej i zahraničnej politiky, predstavuje programové vyhlásenie vlády. V rámci programového vyhlásenia, s ktorým predstúpila novokreovaná vládna koalícia, na základe rešpektovania výsledkov demokratických volieb pred Národnú radu Slovenskej republiky, predstavovalo skĺbenie zodpovednosti jednotlivca a uplatňovanie princípov spoločenskej solidarity v jednotlivých kľúčových oblastiach, základný východiskový motív a ideu tohto strategického dokumentu. **Vo vnútropolitickej oblasti sa základné východiská programového vyhlásenia vlády orientujú predovšetkým na deklarovanie dodržiavania a rešpektovania zásad demokracie, právneho štátu, rešpektovanie základných ľudských práv ponímaných vo všetkých ich základných dimenziách, rešpektovanie práv príslušníkov národnostných menšín, dodržiavanie a rešpektovanie ústavy a demokraticky kreovaného legislatívneho poriadku.** Ďalšími kľúčovými oblasťami, na ktoré sa programové vyhlásenie vlády zameriava, sú otázky podpory budovania vnútorného poriadku, bezpečnosti a stability. **V oblasti zahraničnopolitického pôsobenia sa základné východiská programového vyhlásenia vlády orientujú na oblasť širšieho a efektívnejšieho zapájania sa do medzinárodnej politickej i ekonomickej spolupráce, a to najmä prostredníctvom pôsobenia Slovenskej republiky v rámci štruktúr Európskej únie a NATO, ako aj ďalších medzinárodných organizácií a inštitúcií.** (Programové vyhlásenie vlády, 2006)

Programové vyhlásenie vlády predstavuje pomerne rozsiahly a ucelený dokument, pričom tento dokument bol rozdelený do nasledovných základných častí: makroekonomický rámec, verejné financie a hospodárska politika (sem boli zaradené oblasti dane a odvodová politika; hospodárska politika; doprava, pošta, telekomunikácie a rozvoj informačnej spoločnosti; pôdohospodárstvo; starostlivosť o životné prostredie; bytová výstavba a regionálny rozvoj), sociálna oblasť (politi-

ka zamestnanosti; pracovné vzťahy a sociálny dialóg; sociálne zabezpečenie; podpora rodiny; podpora rodovej rovnosti a efektívnosť inštitúcií), zdravotníctvo, vedomostná spoločnosť (výchova a vzdelávanie; veda a technika; mládež a šport), kultúra, demokracia a právny poriadok, obrana štátu a zahraničná politika. (Programové vyhlásenie vlády, 2006)

Do skupiny hlavných, programových cieľov vládnej koalície boli v rámci dokumentu Programové vyhlásenie vlády zaradené tieto: (Programové vyhlásenie vlády, 2006)

1. *V procese tvorby koncepcie hospodárskej politiky na nasledujúce obdobie vychádzať z rešpektovania a reflexie základných, strategických dokumentov prijatých na pôde Európskej únie, najmä v oblasti dosahovania primeraného a udržateľného hospodárskeho rastu a jeho prepojenia s dosahovanou ekonomickou výkonnosťou, ktoré budú viesť k podpore rastu zamestnanosti, dosahovaniu vyššej miery sociálnej súdržnosti a celkovému zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľstva;*
2. *Zamerať pozornosť na rozpracovanie a postupné zavádzanie opatrení národnej stratégie podpory rozvoja zamestnanosti;*
3. *Zamerať pozornosť na plnenie stanovených kritérií v súvislosti s ambíciou postupného zavádzania spoločnej meny euro v podmienkach Slovenskej republiky;*
4. *Zabezpečiť stabilitu a predvídateľnosť podnikateľského prostredia;*
5. *Iniciovať procesy zamerané na podporu podnikateľského prostredia, s orientáciou na budovanie sociálneho trhového hospodárstva vyznačujúceho sa vysokou mierou dosahovanej konkurencieschopnosti, zamestnanosti, sociálneho pokroku, ako aj vysokou mierou ochrany životného prostredia;*
6. *Zamerať pozornosť na budovanie znalostnej ekonomiky;*
7. *Zamerať pozornosť na dosiahnutie rovnováhy medzi verejnými a súkromnými záujmami, a to najmä v ekonomickej oblasti;*
8. *Vhodnou kombináciou ekonomických a inštitucionálnych nástrojov podporovať proexportnú politiku;*
9. *Zamerať pozornosť na dosahy medzinárodnej in-*

tegrácie a globalizácie najmä v súvislosti s presadzovaním národných a štátnych záujmov;

10. *Zamerať výraznejšiu pozornosť na oblasť budovania dopravnej, ako aj informačnej a komunikačnej infraštruktúry, ako nevyhnutných predpokladov rozvoja spoločnosti a najmä podpory rozvojových procesov v jednotlivých regiónoch.*

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2006 – 2010

Pri hodnotení hospodárskeho vývoja, ako aj daností ekonomického potenciálu nevyhnutného pre podporu dynamiky ekonomického rastu, rozvoja a podpory konkurencieschopnosti je potrebné najskôr stručne poukázať na základné východiskové podmienky a predpoklady, ktoré boli v danom období pre hospodársky rast určujúce. **V roku 2006 sa prostredie globálnej ekonomiky vyznačovalo pokračujúcim a relatívne silným ekonomickým rastom. Dynamika ekonomického rastu bola podnecovaná najmä: priaznivými podmienkami v oblasti financovania, ziskovosťou podnikov, ako aj posilnením podnikového sektora.** Vývoj globálnej ekonomiky bol výrazne ovplyvnený aj dynamickým rastom rozvíjajúcich sa ekonomík – predovšetkým ázijských ekonomík. (Výročná správa NBS, 2006)

*V roku 2006 si hospodársky rast v skupine štátov V4 udržal dynamické tempo. Medzi základné faktory, ktoré výrazne ovplyvnili ekonomickú aktivitu v tomto priestore, patrili v roku 2006 predovšetkým investície, a to najmä priame zahraničné investície, ako aj čistý export. V roku 2006 bol v podmienkach Slovenskej republiky zaznamenávaný priaznivý makroekonomický vývoj. Rast slovenskej ekonomiky bol v danom čase podporovaný najmä prílevom a postupným etablovaním priamych zahraničných investícií. Celkový vývoj ekonomiky Slovenskej republiky v roku 2006 je možné charakterizovať ako vývoj reprezentovaný výraznou dynamikou medziročného rastu. Výraznejšie tempo tvorby HDP bolo v roku 2006 zaznamenané najmä v druhom polroku tohto roka. **Na zrýchlenie tempa tvorby HDP malo vplyv predovšetkým viacero faktorov.*** Do tejto skupiny môžeme zaradiť: zvýšenie produkčných kapacít a to najmä v odvetviach so vstupom priamych zahraničných investícií. V tomto prípade išlo najmä o odvetvia v oblasti automobilového priemyslu a elektrotechniky. Druhým

faktorom, ktorý sa v roku 2006 výrazne podieľal na dynamike tvorby HDP, bezprostredne súvisel so vstupom priamych zahraničných investícií a tým s rozšírením výrobných kapacít a produkčných aktivít, prejavujúcich sa najmä v oblasti automobilového a elektrotechnického priemyslu, čo viedlo k podpore exportnej výkonnosti ekonomiky. Okrem týchto faktorov sa na zrýchlení v oblasti tvorby HDP zaznamenanom v roku 2006 podieľal aj vývoj pridanej hodnoty v jednotlivých ekonomických odvetviach, najmä však v oblasti priemyselnej výroby, v obchode a vo výrobe a rozvoje elektriny, plynu a vody. **Priaznivý ekonomický vývoj, vyznačujúci sa patričnou dynamikou, sa premietol aj do oblasti rastu zamestnanosti, rastu produktivity práce, ako aj rastu priemernej mesačnej nominálnej mzdy. Pozitívne dosahy zaznamenávaného ekonomického vývoja boli badateľné aj v oblasti zlepšenia finančného hospodárenia ekonomických subjektov. V oblasti menovej politiky boli opatrenia orientované najmä na dosahovanie kritérií nevyhnutných pre vytvorenie stabilných rozpočtových a menových podmienok súvisiacich s ambíciou vstupu do eurozóny.** (Výročná správa NBS, 2006)

Obdobne ako v roku 2006, aj v roku 2007 bola v rámci svetovej ekonomiky zaznamenaná relatívne výrazná dynamika ekonomického rastu, a to najmä v prvej polovici roka 2007. V druhom polroku roku 2007 bol vývoj globálnej ekonomiky ovplyvnený krízou na finančných trhoch a taktiež aj pomerne nepriaznivými predpoveďami ekonomického vývoja v USA. (Výročná správa NBS, 2007)

Pozitívny trend v oblasti ekonomického a menového vývoja pokračoval v rámci Slovenskej republiky aj v roku 2007. Podobne ako v predchádzajúcom období sa pozitívny vývoj prejavil v oblasti tvorby a následného rastu HDP. V porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo k zrýchleniu tempa rastu HDP. V roku 2007 na rast HDP vplýval predovšetkým rast domáceho a zahraničného dopytu. Vývoj slovenskej ekonomiky bol ovplyvnený predovšetkým rastom pridanej hodnoty, ktorá v roku 2007 vzrástla takmer vo všetkých hospodárskych odvetviach okrem poľnohospodárstva. Rast pridanej hodnoty bol zaznamenaný najmä v priemysle, verejnej správe, školstve, zdravotníctve a ostatných spoločenských, sociálnych a osobných službách. V roku 2007 dosiahol rast HDP úroveň 1 851,8 mld. Sk. V porovnaní s rokom 2006 rast HDP prevýšil o 11,6% úroveň dosahovanú v predchádzajúcom roku. (Výročná správa NBS, 2007)

Vývoj ekonomiky Slovenskej republiky, ako súčasti mechanizmov svetového hospodárstva, prebiehal v roku

2008 v prostredí poznačenom pôsobením globálnej finančnej krízy, ktorej negatívne dosahy ovplyvnili spomalenie ekonomickej aktivity vo vyspelých štátoch, avšak postupne viedli k spomaleniu ekonomickej aktivity aj v skupine tzv. rozvíjajúcich sa ekonomík. Postupné spomaľovanie ekonomického rastu bolo zaznamenané aj v prostredí slovenskej ekonomiky, keď v porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo k poklesu tempa ekonomického rastu o 4,0 percentuálneho bodu. V tomto období bol ekonomický rast ovplyvnený predovšetkým úrovňou domáceho dopytu. Z hľadiska sledovania vývoja ekonomického rastu v roku 2008 sa jeho dynamika postupne spomaľovala, a to z úrovne 9,3% dosahovanej v prvom štvrťroku 2008 na úroveň 2,5% dosahovanej vo štvrtom štvrťroku 2008. (Výročná správa NBS, 2008)

Z hľadiska vývoja globálnej ekonomiky je možné rok 2009 považovať za prelomový, a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že v tomto roku globálna ekonomická aktivita zaznamenala najvýraznejšie spomalenie a prepád.

Obr. č. 14

Tento nepriaznivý vývoj bol ovplyvnený predovšetkým šírením negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy po celom priestore svetového hospodárstva, pričom negatívne dosahy boli v jednotlivých častiach tohto priestoru zaznamenávané s odlišnou intenzitou. Globálna ekonomika zaznamenala najvýraznejší pokles ekonomickej aktivity najmä v prvom štvrťroku roku 2009. Nepriaznivý vývoj v oblasti globálnej ekonomickej aktivity sa odzrkadlil aj vo vývoji slovenskej ekonomiky. V podmienkach Slovenskej republiky sa pokles ekonomickej aktivity prejavil predovšetkým v procese tvorby a rastu HDP. V roku 2009 bol v rámci slovenskej ekonomiky zaznamenaný pokles HDP medziročne o 4,7 % v porovnaní s rokom 2008. Pokles HDP bol ovplyvnený najmä postupným spomaľovaním a poklesom zahra-

ničného a domáceho dopytu. Najvýraznejšie sa na poklese v oblasti tvorby HDP podieľal priemysel a služby. *Nominálny objem HDP dosahoval v roku 2009, 63 332 mil. €, čo v percentuálnom vyjadrení predstavovalo úroveň o 5,8% nižšiu ako v predchádzajúcom roku.* (Výročná správa NBS, 2009)

Rok 2009 bol z pohľadu vývoja slovenskej ekonomiky prelomový aj v súvislosti so skutočnosťou, že od 1. januára 2009 sa Slovenská republika stala integračnou súčasťou eurozóny, teda priestoru využívajúceho v hotovostnom a bezhotovostnom platobnom styku spoločnú menu euro.

Obr. č. 15

Prechod na využívanie spoločnej meny na euro sa realizoval postupne, najskôr došlo k uplatňovaniu spoločnej meny v rámci bezhotovostného platobného styku a postupne sa euro začínalo využívať aj v hotovostnom platobnom styku. Za účelom zavedenia spoločnej meny najmä v hotovostnom platobnom styku sa realizovali rôzne opatrenia zamerané hlavne na zvýšenie ekonomického povedomia a finančnej gramotnosti obyvateľstva. V tejto oblasti išlo najmä o duálne zobrazovanie cien, postupnú výmenu finančných úspor uložených v slovenských korunách, rôzne informačné kampane zamerané na jednotlivé vekové kategórie obyvateľstva a pod.

Podľa údajov uverejnených vo Výročnej správe Národnej banky Slovenska za rok 2009: „globálna finančná kríza výrazne umocnila význam eura pri ochrane slovenského finančného sektora“ (Výročná správa NBS, 2009, s. 21).

Sledovanie vývoja globálnej ekonomiky v roku 2010 naznačuje, že v tomto období zaznamenávame v priestore svetového hospodárstva postupné oživovanie ekonomickej aktivity. Na základe údajov uverejnených Medzinárodným menovým fondom v roku 2010 došlo k ras-

tu globálnej ekonomickej aktivity, čo sa premietlo do rastu globálnej ekonomiky, ktorá medziročne vzrástla o 5,8% v porovnaní s poklesom (0,5%) zaznamenaným v roku 2009. Trend postupného oživovania ekonomickej aktivity a jej rastu sa však vyznačoval určitými rozdielmi, a to tak časovými, ako aj geografickými. **Z časového hľadiska bolo ekonomické oživovanie výraznejšie najmä v prvom polroku roku 2010, a to najmä pod vplyvom pôsobenia rôznych typov stimulov, ktoré boli zavedené ešte v roku 2009 za účelom zmierňovania negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy. Z geografického hľadiska boli rozdiely v dynamike ekonomického oživovania zaznamenávané najmä v priestore vyspelých ekonomík a v priestore rozvíjajúcich sa ekonomík.** V tejto situácii rozvíjajúce sa ekonomiky zaznamenávajú výraznejšiu dynamiku rastu, ktorá je podnecovaná najmä domácim dopytom, realizáciou celého spektra podporných ekonomických opatrení, ako aj prílevom kapitálových investícií. (Výročná správa NBS, 2010)

Vývoj slovenskej ekonomiky sa v roku 2010 niesol v znamení postupného oživovania ekonomickej aktivity, čo sa prejavilo v oblasti medziročného rastu HDP. V roku 2010 vzrástlo HDP Slovenskej republiky o 4,0% v porovnaní s predchádzajúcim rokom. Na proces postupného ekonomického oživovania vplýval najmä rast zahraničného dopytu. Z hľadiska ekonomickej produkcie bol rast HDP v roku 2010 ovplyvnený najmä rastom v oblasti priemyselnej produkcie a v oblasti služieb. Vyššia miery dynamiky v oblasti ekonomickej aktivity viedla aj k zlepšeniu situácie na trhu práce. Výkyvy a nerovnováhy na trhu práce zaznamenávané najmä v období silnejúcej globálnej finančnej krízy sa začali stabilizovať, čo viedlo k miernemu poklesu miery nezamestnanosti. V súvislosti s oblasťou zamestnanosti a vývoja trhu práce je možné poukázať aj na ďalšie pozitívne vývojové tendencie prejavujúce sa v postupnom náraste počtu odpracovaných hodín, postupnom raste nominálnych miezd, ako aj v raste produktivity práce. (Výročná správa NBS, 2010)

Politický vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2010 – 2011

Dňa 12. júna 2010 sa v rámci Slovenskej republiky konali ďalšie parlamentné voľby, z výsledkov ktorých vzišla ďalšia vládna koalícia. Vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky opätovne zvíťazil Smer-SD,

ktorý získal 34,80% hlasov oprávnených voličov. Ďalšími politickými stranami, ktoré dosiahli výraznejšie zisky hlasov voličov, boli: SDKÚ-DS so ziskom 15,42% hlasov a strana SaS so ziskom 12,15 hlasov, KDH získalo 8,53% hlasov a Most-Híd 8,13% hlasov. Päťpercentné kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahla SNS so ziskom 5,08% hlasov. Koaličnú dohodu o vytvorení novej vlády podpísali dňa 6. júla 2010 SDKÚ-DS, SaS, KDH a Most-Híd. Nová vláda pod vedením Ivety Radičovej (SDKÚ-DS) začala pracovať po svojom vymenovaní dňa 9. júla 2010. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Obr. č. 16

Nová vládna koalícia po ukončení procesu svojho kreovania predstúpila pred Národnú radu Slovenskej republiky s návrhom programového vyhlásenia vlády, ako základného strategického dokumentu, ktorý v sebe obsahoval hlavné priority vlády v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky, počas jej štvorročného funkčného obdobia.

Základným, východiskovým cieľom programového vyhlásenia vlády bolo vytvárať vhodné predpoklady pre zabezpečenie zvyšovania kvality života a celkovo životnej úrovne obyvateľstva Slovenskej republiky.

Na dosiahnutie tohto cieľa bolo v zmysle jednotlivých častí programového vyhlásenia vlády potrebné realizovať opatrenia a implementovať mechanizmy v oblasti iniciovania ekonomického rastu a podpory zvyšovania konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky a jej produkcie a to nielen na domácich, ale aj zahraničných trhoch. Zhrnutím týchto základných cieľov a priorít v ekonomickej oblasti bude snaha o dosiahnutie udržateľného ekonomického rastu a rozvoja, ktorý bude pretavený do celého radu pozitívnych výsledkov, prejavujúcich sa najmä v sociálno-ekonomickej oblasti – rastom počtu pracovných príležitostí. Dosiahnutie týchto cieľov predpokladá zamerať pozornosť na reali-

záciu celého spektra opatrení v jednotlivých oblastiach hospodárskeho a ekonomického života slovenskej spoločnosti. V rámci programového vyhlásenia vlády sú za najpodstatnejšie oblasti považované tieto: (Programové vyhlásenie vlády, 2010)

1. *Zdravé a udržateľné verejné financie;*
2. *Zlepšovanie kvality podnikateľského prostredia;*
3. *Odstraňovanie existujúcich bariér rastu zamestnanosti,*
4. *Zameranie pozornosti na oblasť tzv. nových sociálnych rizík (chudoba, generačná chudoba, sociálna vylúčenosť a pod.);*
5. *Zvýšenie kvality vzdelávania, vedy a výskumu;*
6. *Zvýšenie miery vymožitelnosti práva a boj proti korupcii.*

Programové vyhlásenie vlády sa obsahovo členilo na štyri hlavné oblasti: demokratický štát, prosperujúci štát, štát pre občanov, bezpečný a efektívny štát.

Pre oblasť programového vyhlásenia vlády zameranú na posilňovanie fungovania demokratického štátu bola hlavná pozornosť zameraná na potrebu zvýšenia dôvery a záujmu občanov Slovenskej republiky o veci verejné a taktiež zvýšenie dôvery občanov v politických reprezentantov a politikov. Nevyhnutným predpokladom podporujúcim zvýšenie miery dôvery občanov v politiku a politikov je predovšetkým zabezpečenie otvoreného a transparentného prístupu verejných inštitúcií k občanom. V tomto smere si vláda vytýčila realizovať opatrenia najmä v oblasti boja proti korupcii, efektívneho nakladania s verejnými zdrojmi, ako aj v oblasti zabezpečenia slobodného prístupu k informáciám.

Oblasť programového vyhlásenia vlády orientovaná na hospodársku dimenziu vývoja slovenskej spoločnosti bola zameraná najmä na výpočet celého radu reforiem súvisiacich s iniciovaním udržateľného ekonomického rastu a najmä rozvoja a to pri efektívnom využívaní domácich verejných zdrojov, i zdrojov z Európskej únie. Tak ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom texte, pri hodnotení programového vyhlásenia vlády prezentovaného na obdobie rokov 2006 – 2010, aj v rámci programového vyhlásenia nasledujúcej vlády je v danej oblasti zdôrazňovaná potreba orientovať pozornosť na oblasť výchovy, vzdelávania, vedy, výskumu a inovácií, na oblasť zvyšovania kvality podnikateľské-

ho prostredia, ako aj zvyšovania miery podnikateľskej aktivity občanov najmä vytváraním malých a stredných podnikov, skvalitňovanie dopravnej a telekomunikačnej infraštruktúry, podpora rozvoja regiónov, podpora rozvoja cestového ruchu, zlepšovanie kvality životného prostredia a pod.

V oblasti zameranej na budovanie efektívnych štruktúr zameraných na podporu občanov v rôznych životných situáciách sa programové vyhlásenie vlády orientuje najmä na oblasť rešpektovania základných ľudských práv a slobôd, vrátane garantovania a rešpektovania práv príslušníkov národnostných menšín. Do agendy tejto oblasti boli zaradené aj otázky práce, sociálnych vecí a podpory rodiny zahrnuté v celom súhrne opatrení spadajúcich do tzv. sociálneho balíčka opatrení (napr. podpora zvyšovania zamestnanosti, sociálne poistenie, rôzne formy sociálnej podpory, opatrenia v dôchodkovom zabezpečení), ako aj otázky zdravotnej starostlivosti, ku ktorým bola pripojená aj oblasť školstva, vedy, mládeže a športu a kultúry.

Posledná oblasť programového vyhlásenia vlády bola zameraná na budovanie bezpečného a efektívne fungujúceho štátu. Do tejto časti bola zaradená najmä agenda efektívneho fungovania verejných inštitúcií, najmä v oblasti justície. Kľúčovou oblasťou tejto časti programového vyhlásenia vlády je oblasť orientovaná na vymedzenie hlavných priorít v oblasti zahraničnej politiky, ktorými boli najmä rozvoj dobrých susedských vzťahov, podpora regionálnej bezpečnosti a spolupráce, aktívna proeurópska politika, rešpektovanie a napĺňanie záväzkov vyplývajúcich z členstva v NATO, aktívna angažovanosť v oblasti rozvojovej pomoci.

Napriek značnému úsiliu a iniciovaniu mnohých reforiem v jednotlivých oblastiach života spoločnosti, vládna koalícia pod vedením I. Radičovej nenaplnila svojím pôsobením ani vymedzené funkčné obdobie. Neistota vyplývajúca z nutnosti riešenia a sanácie negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy, ktoré ovplyvnili aj vývoj eurozóny, ako aj nutnosť prevziať celé spektrum záväzkov v danej oblasti viedli k tomu, že vláda Ivety Radičovej pri hlasovaní o zvýšení záruk a rozšírení kompetencií v rámci tzv. eurovalu, nezískala dôveru poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Dňa 14. októbra 2011 prezident Ivan Gašparovič odvolal celú vládu Ivety Radičovej. Politický vývoj v tomto období teda smeroval k predčasným parlamentným voľbám.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v roku 2011

Na úvod charakteristiky vývoja slovenskej ekonomiky v roku 2011 je najskôr potrebné zamerať pozornosť na popísanie trendov vývoja globálnej ekonomiky, ktoré ovplyvňovali aj dynamiku a úroveň rozvoja slovenskej ekonomiky v danom období.

Postupné ožiovovanie ekonomickej aktivity, a tým aj celkový rast globálnej ekonomiky pokračoval aj v roku 2011. Z hľadiska sledovania dynamiky rastu globálnej ekonomiky bolo v roku 2011 v porovnaní s predchádzajúcim rokom zaznamenané v tejto oblasti určité spomalenie. Spomalenie dynamiky rastu globálnej ekonomiky bolo ovplyvnené viacerými faktormi: prírodná katastrofa v Japonsku, prehlbovanie negatívnych dosahov globálnej finančnej krízy v priestore eurozóny. Podobne ako v roku 2010, aj v roku 2011 boli v rámci globálnej ekonomiky zaznamenané rozdiely v tempe ekonomickej obnovy medzi vyspelými ekonomikami a rozvíjajúcimi sa ekonomikami. V skupine vyspelých ekonomík bolo tempo rastu ekonomických aktivít ovplyvnené najmä: nízkou úrovňou domáceho dopytu, pomerne vysokou nezamestnanosťou, ako aj možnými obavami z udržateľnosti verejného dlhu. Na druhej strane, v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík bol v prvej polovici roka 2011 zaznamenaný rast ekonomickej aktivity, ktorý sa však ku koncu roka postupne spomaľoval. (Výročná správa NBS, 2011)

V podmienkach slovenskej ekonomiky zaznamenávame v roku 2011 pozitívny vývojový trend reprezentovaný ekonomickým rastom. V tomto období dochádza k postupnému zvyšovaniu ekonomickej výkonnosti. Ekonomická výkonnosť rástla predovšetkým v prvej polovici roka 2011, pričom mierny pokles zaznamenala v treťom štvrtroku. Zvýšenie miery ekonomickej výkonnosti sa premietlo aj v oblasti zaznamenaného rastu HDP, ktorý v roku 2011 dosiahol medziročne zvýšenie o 3,3%. Faktorom podporujúcim ekonomický rast bol predovšetkým zahraničný dopyt. Zo sektorového hľadiska k rastu HDP v tomto období prispieval predovšetkým priemysel a niektoré vybrané služby. Rast ekonomickej výkonnosti sa priaznivo premietol aj do oblasti vývoja ukazovateľov trhu práce. V tomto smere môžeme poukázať najmä na rast zamestnanosti, rast počtu odpracovaných hodín, rast nominálnych miezd, ako aj rast produktivity práce.

Politický vývoj Slovenskej republiky v období rokov 2012 – 2016

Dňa 10. marca 2012 sa konali predčasné parlamentné voľby, víťazom ktorých so ziskom najväčšieho počtu hlasov 44,42% sa stala strana Smer-SD. Potrebne kvórum pre vstup do Národnej rady Slovenskej republiky dosiahli strany: KDH (8,82% hlasov), Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OLANO) (8,56% hlasov), Most-Híd (6,90% hlasov), SDKÚ-DS (6,10% hlasov) a SaS (5,88% hlasov). Dňa 4. apríla 2012 bola vymenovaná nová vláda na čele s Robertom Ficom. Vďaka vysokému volebnému zisku mohol Robert Fico zostaviť vládu bez podpory iných politických strán. (Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016)

Nastupujúca vládna koalícia zhrnula priority svojho pôsobenia v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky v rámci programového vyhlásenia vlády. **V úvodnom texte programového vyhlásenia vlády je zdôraznené, že volebným aktom realizovaným v marci 2012 občania slovenskej republiky podporili realizáciu programu založeného na spoločenskej stabilite, istotách pre ľudí a proeurópskej orientácii.**

Hlavné ciele a priority programového vyhlásenia vlády boli zhrnuté do nasledovných bodov: (Programové vyhlásenie vlády, 2012)

1. Zmierňovať negatívne dosahy krízy a posilňovať istoty občanov;
2. Realizovať opatrenia v oblasti konsolidácie verejných financií;
3. Realizovať opatrenia zamerané na podporu hospodárskeho rastu a cenovej stability;
4. Realizovať opatrenia zamerané na znižovanie vysokej miery nezamestnanosti najmä mladých ľudí a zamerať systematickú pozornosť na problém dlhodobej nezamestnanosti;
5. Realizovať opatrenia zabezpečujúce zvýšenie vymožitelnosti práva a prispievať k znižovaniu korupcie v spoločnosti;
6. Realizovať opatrenia v oblasti verejného zdravotníctva a zdravotnej starostlivosti s prihliadnutím na jeho finančnú stabilizáciu;
7. Prispievať k napĺňaniu strategických cieľov Európskej únie a zároveň presadzovať oprávnené záujmy Slovenskej republiky;

8. Prispievať k posilňovaniu hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti spoločnosti;
9. Vytvárať podmienky pre hospodársky, sociálny, environmentálny a vedecko-technický rozvoj Slovenska;
10. Budovanie vyššej miery otvorenosti voči spoločnosti a rozvoj širokého sociálneho dialógu.

Obsahovo sa programové vyhlásenie vlády člení do šiestich základných častí, ktoré sú následne rozčlenené na jednotlivé prioritné oblasti. Hlavné časti programového vyhlásenia vlády tvoria oblasti: spoločenská stabilita a istoty pre ľudí, posilnenie postavenia Slovenskej republiky v Európskej únii a vo svete, trvalo udržateľný hospodársky rozvoj, úloha štátu a verejného sektora, znalostná spoločnosť, vzdelávanie a kultúra, kvalita života ako výsledok súdržnej spoločnosti a rozvoj regiónov Slovenska.

Podobne ako v prípade predchádzajúcich programových vyhlásení, ktoré sme v tomto texte popisovali, aj programové vyhlásenie vlády poukazuje na strategické priority v jednotlivých oblastiach politického, sociálneho, hospodárskeho i kultúrneho života spoločnosti orientuje v jednotlivých častiach hlavnú pozornosť na zvyšovanie kvality života a životnej úrovne obyvateľstva. Zásadnými otázkami naďalej zostávajú sociálne istoty, riešenie problému chudoby a sociálnej vylúčenosti. Napriek značnému úsiliu a snahe o zavedenie viacerých reforiem v oblasti vzdelávania a vzdelávacieho systému aj v tejto oblasti programové vyhlásenie vlády akcentuje nutnosť realizácie celého spektra koncepčných a systémových opatrení. Pomerne veľký priestor je v rámci programového vyhlásenia vlády venovaný aj oblasti skvalitňovania vedy, výskumu a vzdelávania, ako základných predpokladov dosiahnutia potrebnej dynamiky ekonomického rastu, ako aj zvyšovania konkurencieschopnosti. Ďalšími prioritnými oblasťami, na ktoré je potrebné zamerať pozornosť, sú oblasť hospodárskeho vývoja, predovšetkým sledovanie vývoja jednotlivých hospodárskych sektorov a zavádzanie efektívnych opatrení pre zabezpečenie ich udržateľného rozvoja. Kľúčovou oblasťou je najmä zavádzanie a využívanie inovácií na všetkých stupňoch produkčných procesov. V oblasti ekonomiky je pozornosť orientovaná aj na skvalitňovanie podnikateľského prostredia a podporu budovania malých a stredných podnikov.

V oblasti zahraničnej politiky sa priority vládnej koalície orientujú na oblasť rozvoja dobrých susedských vzťahov, na oblasť rozvoja a zintenzívnenia spolupráce

v rámci Európskej únie, na oblasť rozvoja spolupráce s relevantnými partnermi na regionálnej i globálnej úrovni za účelom zabezpečenia a garantovania mieru, bezpečnosti a stability.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v rokoch 2012 – 2016

V roku 2012 bolo na globálnej úrovni zaznamenané spomalenie dynamiky ekonomickej aktivity, z úrovne 3,9% zaznamenatej v roku 2011 na úroveň 3,2% zaznamenatej v roku 2012. **V skupine vyspelých ekonomík v tomto období zaznamenávame postupný prechod do stavu recesie.** Faktory ovplyvňujúce dané vývojové smerovanie súviseli predovšetkým s problémom výraznej neistoty spojenej s riešením dlhovej krízy vo vybraných štátoch eurozóny, ako aj s nutnosťou realizácie opatrení zameraných na konsolidáciu verejných financií. V skupine rozvíjajúcich sa ekonomík zaznamenávame aj v tomto období ekonomický rast, ktorého dynamika je v porovnaní s vyspelými ekonomikami výrazne vyššia. (Výročná správa NBS, 2012)

V podmienkach slovenskej ekonomiky zaznamenávame v porovnaní s rokom 2011 v roku 2012 pokles dynamiky ekonomického rastu. Aj napriek uvedenej skutočnosti bol v tomto roku v porovnaní s predchádzajúcim rokom zaznamenaný medziročný rast HDP o 2,0%. **Hlavným zdrojom podpory ekonomického rastu bol zahraničný dopyt, ktorý sa v roku 2012 dostával do fázy postupného poklesu.** Podobne ako v roku 2011, aj v roku 2012 prispela z odvetvového hľadiska k rastu HDP najmä priemyselná výroba a vybrané služby. V oblasti zamestnanosti a trhu práce zaznamenávame v roku 2012 vývoj poukazujúci na výrazný rast pracovnej sily vstupujúcej na trh práce, pričom došlo k vytvoreniu nerovnováhy medzi počtom uchádzačov o zamestnanie na jednej strane a počtom ponúkaných pracovných miest na strane druhej. Vytvorená nerovnováha viedla k rastu miery nezamestnanosti, ktorá kulminovala najmä v poslednom kvartáli roku 2012. V tomto období došlo k poklesu počtu odpracovaných hodín. V oblasti produktivity práce došlo k miernemu rastu. Mierne zrýchlenie rastu nominálnych miezd sa neprejavilo v raste reálnych miezd. (Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2012)

Vývoj globálnej ekonomiky v roku 2013 naznačuje, že v roku 2013 taktiež zaznamenávame rast ekonomickej

výkonnosti, avšak v porovnaní s predchádzajúcim obdobím ekonomická výkonnosť rástla pomalším tempom. **Útlm v raste ekonomickej aktivity na globálnej úrovni zaznamenávame tak v skupine vyspelých ekonomík, ako aj v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík.** V roku 2013 bol útlm ekonomickej aktivity zaznamenaný najmä v členských štátoch eurozóny, aj keď v porovnaní s predchádzajúcim rokom bol miernejší. V porovnaní s vyspelými ekonomikami, ekonomická aktivita rozvíjajúcich sa ekonomík aj v tomto roku rástla rýchlejšie. (Výročná správa NBS, 2013)

Slovenská ekonomika zaznamenala v roku 2013 pokles dynamiky ekonomického rastu. V tomto roku došlo k miernemu medziročnému rastu HDP o 0,9%. Napriek uvedenému však slovenská ekonomika v porovnaní s ekonomikami ostatných štátov eurozóny zaznamenala najdynamickejšiu rast. **Podobne ako v predchádzajúcich obdobiach aj v roku 2013 rast ekonomiky bol výrazne ovplyvnený najmä zahraničným dopytom.** Z odvetvového hľadiska najvýraznejšou mierou prispeli k rastu HDP najmä poľnohospodárstvo, priemysel a vybrané služby. Nižšia úroveň dynamiky ekonomického rastu slovenskej ekonomiky sa v roku 2013 premietla aj do oblasti zamestnanosti a trhu práce. Miera zamestnanosti poklesla o 0,8%. Pokles miery zamestnanosti celkom logicky vyústil do nárastu miery nezamestnanosti a zvýšenia počtu osôb hľadajúcich si zamestnanie. V danej oblasti došlo k poklesu počtu odpracovaných hodín. Rast nominálnych miezd zaznamenal v tomto období stagnáciu. Rast produktivity práce sa spomalil. (Výročná správa NBS, 2013)

Rast globálnej ekonomiky v roku 2014 sa vyznačoval približne rovnakým tempom, zaznamenaným v predchádzajúcom roku. **Dynamika rastu ekonomickej aktivity aj naďalej vykazovala rozdiely zaznamenávané v skupine vyspelých ekonomík a v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík. V roku 2014 však po prvýkrát od krízového obdobia zaznamenávajú práve vyspelé ekonomiky rýchlejší ekonomický rast.** V skupine rozvíjajúcich sa ekonomík zaznamenávame utlmenie rastu. (Národný program reforiem Slovenskej republiky 2011-2014, 2011)

V roku 2014 slovenská ekonomika taktiež zaznamenala zrýchlenie tempa svojho ekonomického rastu. V porovnaní s predchádzajúcim rokom úroveň HDP vzrástla o 2,4%. V tomto roku bola zaznamenaná zmena v oblasti hlavného nositeľa dynamiky ekonomického rastu, pričom v roku 2014 sa na zvýšení dynamiky ekonomického rastu podieľal najmä domáci dopyt. Z odvetvového hľadiska sa na raste HDP najvýraznejšie podieľal rast

pridanej hodnoty v sektore verejnej správy, v sektore obchodu a priemyslu. Na základe sledovania vývoja trhu práce môžeme poukázať, že v roku 2014 sa vývoj aj v tejto oblasti zlepšoval, pričom pozitívny vývoj bol zaznamenaný najmä v druhej polovici roka 2014. Miera zamestnanosti vzrástla o 1,4%, pričom rast bol zároveň sprevádzaný aj zrýchľovaním. Z hľadiska odvetvovej skladby sa na raste zamestnanosti najvýraznejšie podieľali služby, priemysel, maloobchod, veľkoobchod a verejná správa. Pokles v oblasti zamestnanosti bol zaznamenaný v oblasti stavebníctva, avšak v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami bol najmiernejší (od roku 2011). (Výročná správa NBS, 2014)

Pozitívny vývoj bol zaznamenaný aj v oblasti rastu nominálnej mzdy. V roku 2014 bol výrazný rast nominálnej mzdy zaznamenaný v oblasti financií a poisťovníctva, administratívy, ťažby a dobývania a priemyslu. Zaznamenaný bol aj rast v oblasti produktivity práce, avšak tento rast nedosiahol úroveň dosahovanú v roku 2013.

*V roku 2015 globálna ekonomika zaznamenala spomalenie tempa ekonomického rastu na úroveň 3,1%, čo predstavovalo najnižšiu zaznamenanú hodnotu za obdobie posledných šiestich rokov. **Vývojový trend reprezentovaný rastom ekonomickej aktivity v skupine vyspelých ekonomík a spomaľovaním rastu ekonomickej aktivity rozvíjajúcich sa ekonomík pretrvával aj v roku 2015.*** (Výročná správa NBS, 2015)

*V roku 2015 zaznamenala slovenská ekonomika najvýraznejší rast dynamiky ekonomickej aktivity za obdobie posledných piatich rokov. HDP v tomto období dosiahol medziročný rast o 3,6%. Podobne ako v roku 2014, aj v roku 2015 sa najvýraznejšie na posilnení dynamiky ekonomického rastu podieľal domáci dopyt. V roku 2015 sa posilnila aj dynamika zahraničného dopytu. Z odvetvového hľadiska, k rastu HDP najvýraznejšie prispel rast pridanej hodnoty v sektore priemyslu, stavebníctva, veľkoobchodu a verejnej správy. **Dynamika rastu ekonomiky bola podporená aj využívaním zdrojov Európskej únie, ktorých čerpanie v roku 2015 dosiahlo hranicu 90%.*** (Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2015)

Vývoj v oblasti trhu práce zaznamenával pozitívne smerovanie. Pozitívne vývojové smerovanie bolo ovplyvnené najmä hospodárskym rastom, ako aj čerpaním fi-

nančných prostriedkov z Európskej únie. V oblasti trhu práce a zamestnanosti došlo v roku 2015 k rastu priemernej nominálnej mzdy, ako aj rastu zamestnanosti (o 2,0%) a taktiež aj rastu v oblasti produktivity práce. Vzrástol taktiež počet odpracovaných hodín v národnom hospodárstve. K rastu zamestnanosti najviac prispievali tieto odvetviach: odborné a vedecké činnosti, priemysel a verejná správa. Napriek naznačenému pozitívnemu vývoju zostávala miera nezamestnanosti pomerne vysoká. (Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2015)

*Podobne ako v roku 2015, aj v roku 2016 zaznamenávame na úrovni vývoja globálnej ekonomiky spomalenie tempa rastu na úroveň 3,0%. Dosiahnutím hranice 3,0% zaznamenala globálna ekonomika najnižšiu hodnotu rastu od roku 2009. **V priebehu posledných dvoch rokov zaznamenávaný vývojový trend reprezentovaný dynamizovaním ekonomického rastu v skupine vyspelých ekonomík a spomaľovaním úrovne ekonomického rastu v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík sa postupne mení.*** V skupine vyspelých ekonomík v roku 2016 zaznamenávame stagnáciu v oblasti hospodárskeho rastu, pre skupinu rozvíjajúcich sa ekonomík je v tomto období charakteristické, že dynamika ich ekonomickej aktivity rastie rovnakým tempom ako v prechádzajúcom roku. (Výročná správa NBS, 2016)

V rámci slovenskej ekonomiky zaznamenávame v roku 2016 nasledovný vývoj. Došlo ku spomaleniu ekonomického rastu. HDP v roku 2016 vzrástol o 3,3%. Spomalenie ekonomického rastu bolo zapríčinené najmä poklesom úrovne domáceho dopytu. Na podpore ekonomického rastu sa podieľali najmä spotreba domácností a výnosy z čistého exportu.

Vývoj v oblasti zamestnanosti a trhu práce sa v roku 2016 vyznačoval pozitívnymi výhľadmi. V tomto období bol v porovnaní s predchádzajúcim rokom zaznamenaný rast zamestnanosti o 2,4%. Zároveň došlo k poklesu miery nezamestnanosti, ktorá dosiahla úroveň 9,7%. Rastúcu tendenciu zaznamenala aj priemerná mesačná nominálna mzda, pričom za pozitívum je možné považovať aj rast jej medziročnej dynamiky. Rast miezd bol zaznamenaný takmer vo všetkých odvetviach hospodárstva s výnimkou informačných a telekomunikačných technológií. (Výročná správa NBS, 2016)

Zhrnutie kapitoly

Ako bolo v prechádzajúcom texte naznačené, politický vývoj Slovenskej republiky v období od jej vstupu do štruktúr Európskej únie až po súčasnosť sa vyznačoval pomerne výraznou dynamikou. Okrem periodicity sa opakujúcich sledov parlamentných volieb v tomto období zaznamenávame aj predčasné ukončenie funkčného obdobia vlády Slovenskej republiky pod vedením Ivety Radičovej a s tým spojenú realizáciu nových volieb do Národnej rady Slovenskej republiky. Základný strategický dokument každej vlády, v rámci ktorého vymedzuje hlavné priority svojej činnosti v oblasti vnútornej a zahraničnej politiky na nasledujúce funkčné obdobie, predstavuje programové vyhlásenie vlády. Do skupiny základných strategických priorít jednotlivých vlád v sledovanom období môžeme zaradiť najmä zabezpečenie mieru, stability a bezpečnosti a to nielen v európskom priestore, ale aj na globálnej úrovni, proeurópska orientácia, aktívna participácia v štruktúrach NATO, podpora dobrých susedských vzťahov, podpora všestranného rozvoja jednotlivca, občana i celej spoločnosti, rešpektovanie princípov demokracie a právneho štátu, rešpektovanie a garantovanie základných ľudských práv a slobôd, rešpektovanie a garantovanie práv príslušníkov národnostných menšín, podpora a zvyšovanie ekonomickej aktivity v jednotlivých sektoroch hospodárstva, skvalitnenie zdravotnej starostlivosti, reforma systémov dôchodkového zabezpečenia, skvalitňovanie systémov výchovy a vzdelávania na všetkých úrovniach a stupňoch vzdelávania, podpora budovania znalostnej spoločnosti, efektívne vynakladanie verejných zdrojov, dosiahnutie vyššej miery transparentnosti a pod.

Hospodársky vývoj Slovenskej republiky v sledovanom období bol taktiež pomerne dynamický, pričom obdobia rastu boli striedané obdobiami utlmenia ekonomickej aktivity a jej následného znovuoživenia. V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že vývoj ekonomickej aktivity v rámci Slovenskej republiky bol ovplyvnený najmä tým, že slovenská ekonomika sa postupne plne zapája do štruktúr globálnej ekonomiky, ktorej vývoj je v poslednom období turbulentný. Globálna finančná kríza svojimi dosahmi negatívne ovplyvnila aj vývoj slovenskej ekonomiky, avšak po prekonaní tejto fázy vývoja došlo nielen na globálnej, ale aj regionálnej úrovni ku znovuoživeniu ekonomickej aktivity a s tým spojenej aj potrebnej dynamiky ekonomického vývoja.

Kľúčové pojmy:

Vládna koalícia – zoskupenie politických strán, ktoré po voľbách dosiahli dohodu o vytvorení vlády na nasledujúce funkčné obdobie.

Hrubý domáci produkt – makroekonomický ukazovateľ. Predstavuje súhrn všetkých statkov a služieb vyprodukovaných danou ekonomikou za určité obdobie (spravidla za jeden rok).

Produktivita práce – predstavuje účinnosť vynaloženej práce, meranej pomerom medzi objemom produkcie a časom potrebným na jej vyprodukovaní. Čím väčší objem produkcie dosiahneme za určitú časovú jednotku, prípadne čím menej času potrebujeme na vyprodukovaní určitého objemu produkcie, tým produktivita práce rastie.

Globálna ekonomika – komplexný a zložitými väzbami previazaný celok, ktorého aktérmi sú okrem národných ekonomík aj iné skupiny aktérov, ako napr. nadnárodné korporácie, či medzinárodné organizácie ekonomickej a finančnej povahy.

Globálna finančná kríza – porucha vo vývoji globálnej ekonomiky, ktorá bola iniciovaná hypotekárnou krízou v USA, avšak v dôsledku výraznej vzájomnej závislosti jednotlivých geoeconomických jednotiek jej negatívne dosahy prenikli aj na globálnu úroveň a šírili sa v celom priestore svetového hospodárstva.

Nominálna mzda – predstavuje objem finančných prostriedkov, ktoré dostáva zamestnanec v národnom hospodárstve mesačne, ako odmenu za vykonanú prácu.

Reálna mzda – predstavuje objem tovarov a služieb, ktoré si jednotlivec môže obstaráť za vyplatenú mzdu.

Otázky a úlohy:

1 Charakterizujte význam dokumentu programové vyhlásenie vlády.

2 Charakterizujte základné východiská Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2012 – 2016.

3 Objasnite pojem hrubý domáci produkt (HDP).

4 V ktorom roku vstúpila Slovenská republika do Európskej únie?

5 V ktorom roku bola v rámci Slovenskej republiky zavedená spoločná mena euro?

6 Uved'te presné názvy týchto politických subjektov SDKÚ-DS, OĽANO, SaS.

7 Charakterizujte vývoj globálnej ekonomiky v rokoch 2009 – 2014.

8 Charakterizujte vývoj slovenskej ekonomiky v rokoch 2009 – 2014.

Aktivity:

- Pokúste sa uskutočniť krátky prieskum volebných preferencií obyvateľov z vášho mesta. Zosumarizujte svoje zistenia a vhodne ich skomentujte.
- Vo vašom blízkom okolí zistite názory obyvateľov na zavedenie spoločnej meny euro.
- Rozdeľte sa na dve skupiny a prezentuje názorové pozície na členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii (identifikujte pozitíva a negatíva).

Odporúčané linky:

http://hsr.rokovania.sk/data/att/148388_subor.pdf

[http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/6380/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-\(od-04-07-2006-do-08-07-2010\).html](http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/6380/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-(od-04-07-2006-do-08-07-2010).html)

http://www.vlada.gov.sk/data/files/18_programove-vyhlasenie-2010.pdf

http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/VyrocnaSprava/protected/VSNBS15.pdf

http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/270_obadi_zbornik_stati_2014_web.pdf

http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/314_obadi_a_kol_vapse_b5_2015.pdf

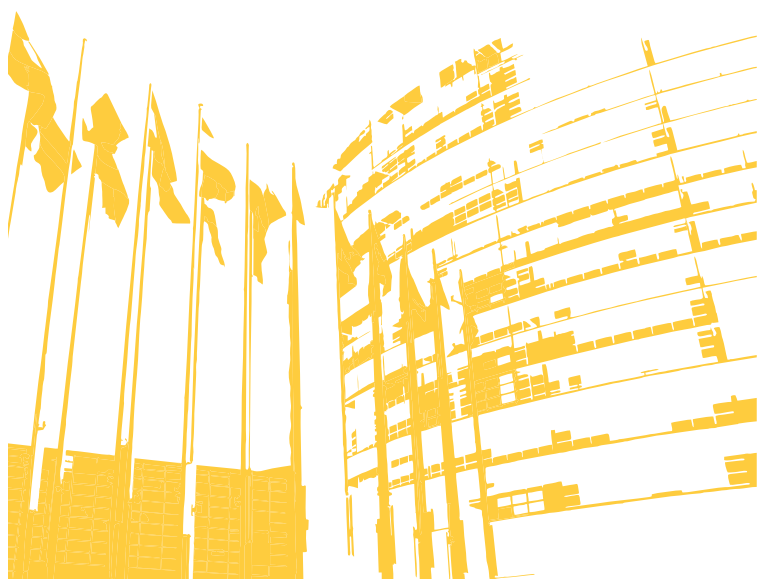
http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/355_obadi_a_kol_monografia_print_2016.pdf

http://www.ekonom.sav.sk/uploads/journals/369_obadi_a_kol_vapse_2017.pdf

Inštitúcie Európskej únie

06

Kto vlastne prijíma
rozhodnutia
v Európskej únii?
Brusel? Štrasburg?
Luxemburg? Európska
únia nie je štát, ale
má svoje inštitúcie
a procesy.
Tak ako to vlastne je?

Európska únia bola vytvorená v období po druhej svetovej vojne, ako iniciatíva Francúzska, západného Nemecka, Talianska a štátov BENELUXu na podporu ekonomickej spolupráce s politickými cieľmi. Základnou ideou bolo, že spoluprácou v oblasti obchodu s uhlím a oceľou a neskôr vytvorením spoločného trhu pre tovar a služby zabráni štátom viesť medzi sebou vojnu. Základom európskej integrácie sa stalo Európske spoločenstvo uhlia a ocele vytvorené na základe Parížskej zmluvy v roku 1951 a následne Parížskymi zmluvami v roku 1951. Zakladajúcou zmluvou Európskej únie, ako ju poznáme v súčasnosti, sa stala **Maastrichtská zmluva prijatá v roku 1992**. Posledná reformná úprava bola prijatá v roku **2009 Lisabonskou zmluvou**.

Samotné fungovanie Európskej únie je založené na inštitucionálnom rámci, ktorý sa skladá z nasledujúcich inštitúcií: **Európsky parlament, Európska rada, Rada Európskej únie, Európska komisia, Súdny dvor Európskej únie, Európska centrálna banka, Dvor audítorov**.

Európsky parlament

Európsky parlament patrí medzi kľúčové inštitúcie Európskej únie. Je jedinou priamo volenou inštitúciou Európskej únie.

Obr. č. 17

skej únie. Voľby sa opakujú každých päť rokov, a využíva sa systém pomerného zastúpenia v tajnej voľbe. Prvé voľby do Európskeho parlamentu sa konali v roku **1979**. Voliť môžu všetci občania Európskej únie starší ako 18 rokov. V súčasnosti má **751 europoslancov** (750 poslancov a 1 predseda). V Belgicku, Grécku a v Luxembursku sú všetci občania Európskej únie starší ako 18 povinní voliť.

Počet poslancov je prerozdelený v zásade podľa veľkosti populácie (čím väčšia populácia, tým viac poslancov v Európskom parlamente). Platia však aj zásady, že žiad-

na krajina nemôže mať **menej ako 6 poslancov a viac ako 96 poslancov** (ako aj celkový počet poslancov nemôže byť vyšší ako 751 poslancov). Najviac poslaneckých kresiel má Nemecko (96), Francúzsko (74) a Veľká Británia a Taliansko (73). **Slovensko má 13 poslancov v Európskom parlamente**. Poslanci sú v Európskom parlamente nie sú rozdelení na základe národností, ale do 8 politických skupín. Po posledných voľbách v roku 2014 je najsilnejšie zastúpená Európska ľudová strana (216) a Progresívna aliancia socialistov a demokratov (188).

Európsky parlament má tri základné úlohy: **1. legislatívnu, 2. kontrolnú, 3. rozpočtovú**. V rámci legislatívnych kompetencií medzi hlavné patrí najmä prijímanie legislatívnych aktov spolu s Radou Európskej únie (na základ návrhov Európskej komisie). Ďalej rozhoduje o medzinárodných dohodách, o rozširovaní o nových členov a kontroluje program Európskej komisie. V rámci kontrolných kompetencií sa Európsky parlament venuje demokratickej kontrole všetkých inštitúcií, volí predsedu Európskej komisie, pozoruje priebeh volieb a spravuje petície od občanov. Rozpočtové právomoci obsahujú vytvorenie celkového rozpočtu (spolu s Radou Európskej únie) a jeho kontrolu. Rozpočet nevstúpi do platnosti, pokiaľ nie je podpísaný predsedom Európskeho parlamentu.

Európska rada

Európska rada taktiež patrí medzi inštitúcie Európskej únie. Vznikla už v roku 1975 ako neformálny samit, ale inštitúciou Európskej únie sa stala až v roku 2009. Neformálne ju však stále nazývajú samitom Európskej únie. **Európska rada predstavuje stretnutie najvyšších predstaviteľov členských štátov** (prezidentov a predsedov vlád členských štátov). Rovnako sa ich zúčastňuje predseda Európskej komisie a Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, nemajú však právo hlasovať. Európska **rada nemá legislatívne právomoci, prijíma len širšie politické ciele a priority Európskej únie na nasledujúce obdobie**.

Stretávajú sa zvyčajne dvakrát do roka. Zasadnutie vedie predseda Európskej rady. Táto pozícia bola vytvorená v roku 2010 a neformálne sa nazýva aj prezident Európskej únie. Predseda je volený na dva a pol roka s možnosťou dvoch funkčných období a súčasne nesmie zastávať žiadnu inú vnútroštátnu pozíciu. V súčasnosti je predsedom Európskej rady **Donald Tusk** (Poľsko). Za Slovensko sa týchto stretnutí zúčastňuje predseda vlády SR.

Rada Európskej únie

Rada Európskej únie sa často neformálne označuje ako Rada ministrov alebo jednoducho Rada. Spolu s Európskym parlamentom predstavujú **zákonodarné orgány** Európskej únie. Rada bola založená v roku **1952** už v rámci Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. V rámci rady, ministri členských štátov sa stretávajú pri negociáciách, prijímaní legislatívnych aktov a koordinovaní rozhodnutí.

Rada nemá presne stanovený počet členov. Rada sa stretáva v 10 rôznych konfiguráciách v závislosti od diskutovanej témy (t. j. ak sa diskutuje otázka zahraničnej politiky, zasadať sa ministri zahraničných vecí členských krajín).

Rade pre zahraničné veci predsedá vždy Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (od roku 2014 Federica Mogherini). V ostatných konfiguráciách Rady predsedajú ministri z krajiny, ktorá práve predsedá Európskej rade. V tejto inštitúcii sa využíva tzv. **rotujúce predsedníctvo**. Každých 6 mesiacov predsedá Rade iná členská krajina (Slovensko predsedalo Rade Európskej únie od júla do decembra 2016). V praxi to znamená, že Rade pre hospodárske a finančné záležitosti v tomto období predsedal slovenský minister financií. Agendu a podklady pre ministrov vždy pripravuje **Výbor stálych predstaviteľov** (tzv. COREPER), ktorý sa skladá zo stálych predstaviteľov členských krajín pri Európskej únii v Bruseli na úrovni veľvyslancov (COREPER II.) alebo ich zástupcov (COREPER I.).

Medzi hlavné úlohy Rady patrí negociácia a prijímanie legislatívnych aktov a rozpočtu Európskej únie (spoločne s Európskym parlamentom na základe návrhu Európskej komisie), koordinuje aktivity členských štátov, vytvára zahraničnú a bezpečnostnú politiku Európskej únie, uzatvára dohody medzi Európskou úniou a tretími krajinami alebo medzinárodnými organizáciami.

Európska komisia

Európska komisia je **najvyšší výkonný orgán Európskej únie**, ktorý má v mnohých prípadoch rozhodovaciu právomoc. Táto inštitúcia má jediná právo navrhovať legislatívne akty Európskej únie (má jediná **právo zákonodarnej iniciatívy**). Európska komisia rovnako implementuje rozhodnutia Európskeho parlamentu

Obr. č. 18

a Rady Európskej únie. Medzi základné právomoci Európskej komisie patrí **zákonodarná iniciatíva, kontroluje využívanie rozpočtu, kontroluje implementáciu legislatívnych aktov Európskej únie v jednotlivých členských štátoch, reprezentuje Európsku úniu smerom k vonkajšiemu prostrediu**.

Európska komisia sa skladá z tímu **28 členov komisie** (tzv. kolégium komisárov), pričom každý členský štát má jedného zástupcu. Slovenským zástupcom v Európskej komisii je Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie pre energetickú úniu. Predsedom Európskej komisie je prezident Komisie, ktorým je v súčasnosti **Jean-Claude Juncker**. Kolégium komisárov sa skladá z prezidenta Európskej komisie, jeho siedmich viceprezidentov (vrátane vysokej predstaviteľky Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku) a 20 komisárov (každý s vlastným portfóliom). Každodenná agenda a príprava dokumentov prebieha v tzv. **generálnych riaditeľstvách** (DGs – Directorates-General), pričom každý DG je zodpovedný za jednu špecifickú oblasť. Pri rozhodovaní sú všetci komisári rovnako zodpovední (kolektívna zodpovednosť) a vždy rozhodujú spoločne a konsenzuálne.

Súdny dvor Európskej únie

Súdny dvor Európskej únie vykladá právo Európskej únie, aby **zaistil rovnaké aplikovanie práva vo všetkých členských štátoch, a urovnáva legálne spory medzi národnými vládami členských štátov a inštitúciami Európskej únie**. V niektorých prípadoch môže byť využitý aj jednotlivcami, spoločnosťami či organizáciami, ak majú spor s inštitúciami Európskej únie. Súdny dvor Európskej únie sa rozdeľuje na dva sudy: **Súdny dvor**

Obr. č. 19

(primárne sa zaoberá spormi národných štátov) a **všeobecný súd** (rieši prípady jednotlivcov, spoločností a organizácií a len veľmi zriedkavo vládami členských štátov). Všetci sudcovia sú menovaní na 6 rokov národnými štátmi. Medzi základné právomoci Súdneho dvora Európskej únie patrí: **výklad práva, presadzovanie práva, anulovanie legislatívnych aktov a sankcionovanie inštitúcií Európskej únie**. Nemá žiadne právomoci týkajúce sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Európska centrálna banka

Európska centrálna banka spravuje euro, zostavuje a implementuje hospodársku a menovú politiku Európskej

skej únie. Jej hlavnou úlohou je udržať stabilné ceny, a tým podporiť ekonomický rast a vytváranie pracovných miest. Európska centrálna banka bola založená v roku 1998, keď nahradila Európsky menový inštitút. Základným reprezentantom Európskej centrálnej banky je jej prezident (v súčasnosti Mario Draghi z Talianska). V rámci vnútornej štruktúry disponuje Európska centrálna banka tromi rozhodujúcimi orgánmi: Rada guvernérov (ako hlavný rozhodovací orgán), Výkonná rada (každodenná agenda), a Generálna rada (ako poradný orgán). Medzi hlavné kompetencie Európskej centrálnej banky patrí najmä stanovovanie úrokovej miery, za ktoré následne požičiava peniaze komerčným bankám, riadi devízové rezervy (rezervy iných mien ako euro), zabezpečuje dohľad nad finančnými trhmi a inštitúciami, schvaľuje výrobu eurobankoviek a hodnotí riziká pre cenovú stabilitu.

Európsky dvor audítorov

Európsky dvor audítorov je jedna z nezávislých inštitúcií Európskej únie, ktorá sa stará o záujmy európskych daňových poplatníkov. Cieľom Európskeho dvoru audítorov je zlepšenie spravovania rozpočtu Európskej únie zo strany Európskej komisie a podáva správy o stave finančných prostriedkov Európskej únie. Funguje už od roku 1977 a disponuje 28 členmi (z každého členského štátu). V súčasnosti je predsedom Viktor Manuel da Silva Caldeira z Portugalska.

Obr. č. 20

Zhrnutie kapitoly

Európsky parlament (legislatíva)

- 751 europoslancov volených v priamych voľbách v členských štátoch
- Spolu s Radou Európskej únie predstavujú legislatívne orgány
- Má rozpočtové právomoci
- Vykonáva demokratickú kontrolu všetkých inštitúcií Európskej únie
- Plénarne zasadnutia (12xročne) má v Štrasburgu, inak zasadá v Bruseli

Európska rada

- Stretnutie hláv štátov a predsedov vlád členských štátov, predseda Európskej rady, Európskej komisie a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku
- Stanovuje ciele a priority Európskej únie na nasledujúce obdobie
- Nemá legislatívne právomoci
- Sídlo má v Bruseli

Rada Európskej únie (legislatíva)

- 10 rôznych konfigurácií v závislosti od prejednávanej oblasti
- Spolu s Európskym parlamentom predstavuje zákonodarný orgán
- Zdieľa rozpočtové právomoci s Európskym parlamentom
- Zabezpečuje koordináciu širšej ekonomickej, zahraničnej a sociálnej politiky
- Uzatvára medzinárodné dohody
- Sídlo má v Bruseli

Európska komisia (exekutíva)

- Skladá sa z 28 komisárov
- Predstavuje exekutívny orgán
- Predkladá návrhy nových legislatívnych aktov Európskemu parlamentu a rade
- Implementuje akty
- Administruje rozpočet
- Negociuje medzinárodné dohody
- Má sídlo v Bruseli

Súdny dvor Európskej únie (jurisdikcia)

- Zabezpečuje jednotnú aplikáciu a výklad práva Európskej únie
- Má právo rozhodovať právne spory medzi členskými štátmi, inštitúciami, obchodnými spoločnosťami a jednotlivcami
- Má sídlo v Luxemburgu

Európska centrálna banka

- Vytvára spolu s národnými centrálnymi bankami Európsky systém centrálnych bánk
- Určuje menovú politiku štátov eurozóny
- Zabezpečuje cenovú stabilitu
- Má sídlo vo Frankfurtu

Európsky dvor audítorov

- Kontroluje správnu implementáciu rozpočtu
- Má sídlo v Luxemburgu

Otázky a úlohy:

1

Predstavte si, že Európska únia je štátom. Ktoré inštitúcie by boli zákonodarnými, výkonnými a súdnymi? Viete nájsť paralely?

3

Ktoré inštitúcie sú priamo volené občanmi?

2

Ktorá krajina v súčasnosti predsedá Rade Európskej únie?

4

Vysvetlite rozdiel medzi Radou Európskej únie, Európskou radou a Radou Európy.

Aktivity:

Prirad' počet členov k inštitúcii

A. Európsky parlament	1. 28
B. Rada Európskej únie	2. 751
C. Európska centrálna banka	3. nemá presne stanovený počet
D. Európska komisia	4. 1

Predstavte si, že kandidujete za poslanca do Európskeho parlamentu. Skúste svojim spolužiakom vysvetliť štruktúru a úlohy Európskeho parlamentu a presvedčiť ich, prečo by sa volieb mali zúčastniť.

Odporúčané linky:

https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_sk

https://www.mzv.sk/europske_zalezitosti/institucie_eu

Pôsobenie Slovenskej republiky v súčasnej inštitucionálnej štruktúre Európskej únie

Slovenská republika sa stala členskou krajinou Európskej únie 1. mája 2004. Je rovnocenným partnerom všetkým členským krajinám a podieľa sa na rozhodovaní. V ktorých inštitúciách a ako pôsobia zástupcovia Slovenskej republiky?

07

Postavenie Slovenskej republiky v medzinárodnej politike je vo veľkej miere ovplyvnené členstvom v euroatlantických a európskych štruktúrach. Slovenská republika je schopná presadzovať svoje záujmy a pôsobiť na medzinárodné rozhodnutia a procesy. Slovenská republika je členom politickej, ekonomickej, bezpečnostnej a sociálnej európskej integrácie. Slovenská republika sa aktívne podieľa na rozhodovacích procesoch vo všetkých inštitúciách Európskej únie – Európskom parlamente, Európskej komisii, Rade Európskej únie, Európskej rade a Súdnom dvore Európskej únie a všetkých ostatných inštitúciách.

Európsky parlament

Európsky parlament je od roku 1979 jediná priamo volená inštitúcia Európskej únie. Každý národný štát organizuje priamo a tajné voľby, v ktorých si občania volia svojich zástupcov do Európskeho parlamentu. Počet miest v Európskom parlamente je odvodený v zásade od počtu obyvateľov národného štátu. Slovenská republika má v súčasnom Európskom parlamente **13 zástupcov**. Súčasní slovenskí europoslanci boli **zvolení v máji 2014**. **Volebná účasť na Slovensku bola zo všetkých členských štátov Európskej únie najnižšia (13,04%)**. Europoslanci sú vždy volení na **obdobie piatich rokov**, takže najbližšie voľby do Európskeho parlamentu budú prebiehať v roku 2019. Šiesti slovenskí poslanci boli opätovne zvolení a zároveň siedmi europoslanci boli zvolení ako úplne noví. Súčasní poslanci v Európskom parlamente sú **Pál Csáky, Monika Flašíková Beňová, Eduard Kukan, Vladimír Maňka, Miroslav Mikulášik, Józef Nagy, Branislav Škripek, Monika Smolková, Ivan Štefanec, Richard Sulík, Anna Záborská, Boris Zala a Jana Žitňanská**.

Európska komisia

V Európskej komisii má **každý členský štát svojho zástupcu**. Za Slovenskú republiku **sme zatiaľ mali dvoch komisárov**. Prvým bol **Ján Figel'**, ktorý pôsobil v Prodiho a v Barrosovej Európskej komisii v rokoch 2004 – 2010. Pôsobil ako **eurokomisár pre podnikanie a informačnú spoločnosť a následne potom ako eurokomisár pre vzdelanie, tréning a kultúru**. V druhej Barrosovej komisii od roku 2010 a Junckerovej komisii už pôsobí **Maroš Šefčovič**. V rokoch 2010 – 2014 pôsobil ako **vicekomisár pre vnútroinštitucionálne vzťahy a administratívu**

Obr. č. 21

a v súčasnosti od roku 2014 pôsobí ako vicekomisár zodpovedný za energetickú úniu. Jeho hlavnou úlohou je prepájanie infraštruktúr, príprava legislatívy a zvyšovanie konkurencieschopnosti na podporu trhu a rastu. Vytvorením energetickej únie budú členské štáty Európskej únie schopné predchádzať výpadkom dodávok energií, diverzifikovať zdroje energií a využiť spoločný hlas Európskej únie pri negociáciách o energetickej bezpečnosti.

Rada Európskej únie

Rada Európskej únie nemá stále zloženie, funguje v 10 rôznych konfiguráciách v závislosti od prejednávanej oblasti. V prípade, že sa rokuje o záležitostiach týkajúcich sa zahraničnej politiky, za Slovenskú republiku sa rokovaniami zúčastní náš minister zahraničných vecí. Každodennú agendu pre ministrov pripravuje slovenský zástupca v COREPER II **Peter Javorčík** a v COREPER I **Alexander Micovčín**.

Pôsobenie Slovenskej republiky v Rade Európskej únie bolo výraznejšie najmä v období **júl 2016 – december 2016**, keď sme jej predsedali. Vo všeobecnosti sa na čele Rady Európskej únie striedajú členské štáty EÚ každých šesť mesiacov. Počas tohto **obdobia vedia predsedajúca krajina zasadnutia na všetkých úrovniach**. Každá krajina organizuje formálne a neformálne zasadnutia v Bruseli, Luxemburgu a vo svojej krajine. Radu Európskej únie vedú spoločne vždy tri členské krajiny počas 18 mesiacov. **Predsedať triu** tak zachováva kontinuitu a efektivitu. Slovenská republika bola súčasťou predsedníckeho tria spoločne s **Holandskom a Maltou**. Slovenské predsedníctvo sa oficiálne začalo 1. júla 2016 a skončilo sa 31. decembra 2016. Nasledovalo po predsedníctve Holandska a bolo nasledované predsedníctvom Malty. Slovenská republika **predsedala Rade Európskej únie po prvýkrát**.

Predsednícke trio si stanovuje spoločné dlhodobé ciele na obdobie 18 mesiacov. Spoločný program nášho predsedníckeho tria boli nasledovné oblasti: zamestnanosť, rast a konkurencieschopnosť; Európska únia chrániaca všetkých občanov; energetická únia; sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť; Európska únia ako silný globálny hráč.

Európska rada

Európska rada, neformálne označovaná aj ako samit, je stretnutie najvyšších hláv štátov a predsedov vlád členských krajín. Za Slovenskú republiku sa týchto stretnutí zúčastňuje premiér, v súčasnosti **Robert Fico**. V mnohých prípadoch ho sprevádza minister zahraničných vecí. Z krajín, kde na čele exekutívy stojí prezident, sa práve on zúčastňuje týchto stretnutí. Príkladom môžeme uviesť práve prezidenta Francúzskej republiky, ktorý sa zúčastňuje na zasadnutiach Európskej rady ako zástupca Francúzska.

Súdny dvor Európskej únie

Od momentu založenia Súdneho dvora Európskej únie v roku 1952 bolo jeho hlavnou úlohou pozorovať práva v jeho interpretácii a aplikácii. Vo všeobecnosti môžeme tvrdiť, že Súdny dvor Európskej únie kontroluje legalitu všetkých aktov inštitúcií Európskej únie, zabezpečuje, že všetky členské štáty neporušujú záväzky vyplývajúce zo zmlúv Európskej únie, a poskytuje výklad legislatívnych aktov na žiadosť národných súdov. Súdny dvor Európskej únie sa skladá z dvoch súdov: **Súdny dvor a Všeobecný súd**. 28 sudcov Súdneho dvora je menovaných členskými štátmi na obdobie 6 rokov a ich funkčné obdobie sa môže opakovať. Za Slovenskú republiku je menovaný sudca Súdneho dvora **Daniel Šváby**, ktorý pôsobí ako sudca od roku 2009. Na rovnakom princípe funguje aj Všeobecný súd, pričom každý členský štát menuje aspoň jedného sudcu. Slovenská republika je zastúpená **Jurajom Schwarczom**.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika sa stala súčasťou všetkých rozhodovacích procesov Európskej únie vstupom 1. mája 2004. Od tohto roku si občania volia svojich zástupcov do Európskeho parlamentu a vláda menuje zástupcov do ostatných inštitúcií. V Európskom parlamente má Slovenská republika 13 zástupcov. V Európskej komisii v súčasnosti zastupuje Slovenskú republiku Maroš Šefčovič, ako viceprezident Európskej komisie a komisár pre Energetickú úniu. Na zasadnutiach Európskej rady nám zastupuje premiér Slovenskej republiky Robert Fico. Slovensko má svojich zástupcov aj v ostatných inštitúciách, a tak sa aktívne podieľa na všetkých rozhodovacích procesoch prebiehajúcich v Európskej únii.

Otázky a úlohy:

1

Prečo má Slovenská republika najnižšiu účasť občanov na voľbách do Európskeho parlamentu? Svoje tvrdenie odôvodnite.

3

Prirad'te mená a funkcie k fotkám:

Richard Sulík, Róbert Fico, Daniel Šváby, Peter Javorčík, Eduard Kukan, Maroš Šefčovič

2

Je Maroš Šefčovič dostatočne viditeľný aj v slovenských médiách?

Aktivity:

Je na Slovensku dostatočne medializovaná Európska únia? Vyjadrujú sa naši zástupcovia v Európskej únii dostatočne? Skúste sa zamyslieť, aké aktivity by zástupcovia Slovenskej republiky v EÚ mali robiť, aby toto integračné zoskupenie bolo bližšie k ľuďom. (televízne noviny, sociálne siete?)

Odporúčané linky:

https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/slovakia_sk

<https://euractiv.sk/fokus/slovenske-predsednictvo/slovensko-a-europska-unia/>

<http://europskaunia.oldweb-sulik.sk/slovensko-eu/vstup-slovenska-do-eu/>

<http://www.eu2016.sk/sk/slovensko-a-eu/co-clenstvo-v-eu-prinasa-slovensku>

Vonkajšia činnosť Európskej únie

08

Európska únia je integračným zoskupením, ktoré v súčasnosti tvorí 28 členských krajín. Pre väčšinu veľkých štátov, a takisto politicko-ekonomických integračných zoskupení je typické práve to, že títo aktéri majú svoje značné zahraničnopolitické ambície. Zjednodušene čím väčší aktér, tým väčšie sú spravidla aj jeho ambície v zahraničnej politike, aj keď toto tvrdenie nemusí nevyhnutne platiť vo všetkých prípadoch.

Pozícia Európskej únie je však v tomto smere do určitej miery paradoxná. Na jednej strane ide o ekonomického giganta (EÚ predstavuje najvýkonnejší ekonomický priestor na svete), na strane druhej je EÚ v zahraničnopolitickom zmysle akoby „ľahkou váhou“. Zahraničná politika EÚ, inak nazývaná aj vonkajšia činnosť EÚ, je v prvom rade výrazom toho, čo samotnej Únii dovoľia jej členské štáty, respektíve ktoré kompetencie presunú na spoločnú únijnú úroveň.

Obr. č. 22

V jednom integračnom zoskupení tak akoby dochádza k istému pnutiu medzi Úniou a členskými štátmi, a to najmä o tom, ktoré kompetencie výkonu zahraničnej politiky budú prináležať štátom, a ktoré naopak budú prislúchať samotnej Európskej únii. Navyše pokiaľ nejde o presne vymedzené kompetencie Únie v oblasti realizácie zahraničnej politiky, tak je potrebné zdôrazniť, že zahraničná politika EÚ je výrazom medzivládneho prístupu, a teda vo väčšine prípadov založená na princípe jednoty. Veľmi dobrým ilustračným príkladom z nedávnej minulosti bola najmä otázka zavádzania reštriktívnych opatrení, najmä ekonomických sankcií, voči Ruskej federácii, kde sa na ich prijatie museli zhodnúť všetky členské štáty EÚ.

Za účelom toho, aby pri výkone jednotlivých kompetencií nedochádzalo k zbytočným nedorozumeniam medzi členskými štátmi a Európskou úniou, došlo k ich jasnému zadefinovaniu v Lisabonskej zmluve (nazývaná aj Zmluva o fungovaní Európskej únie) v článkoch 3 až 6. Na základe tohto rozdelenia delíme jednotlivé kompetencie EÚ do troch nasledovných oblastí (delenie a jednotlivé príklady vymedzené podľa zdroja Právomoci EÚ, 2017):

- A) Výlučné kompetencie EÚ
- B) Zdieľané kompetencie EÚ
- C) Podporné, koordinačné a doplnkové činnosti EÚ

A) Za **výlučné kompetencie** považujeme kompetencie, ktoré prináležia výlučne Európskej únii. To znamená, že v týchto oblastiach nemôžu členské štáty konať vôbec. Ide o kompetencie v nasledovných oblastiach:

- colná únia,
- ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže potrebných na fungovanie vnútorného trhu,
- menová politika pre členské štáty, ktorých menou je euro,
- ochrana morských biologických zdrojov v rámci

- spoločnej politiky rybného hospodárstva,
- spoločná obchodná politika;

B) Za **zdieľané kompetencie** považujeme kompetencie, ktoré si medzi sebou zdieľa Európska únia s členskými štátmi. V týchto prípadoch je teda potrebný súhlas medzi členskými štátmi a Európskou úniou:

- vnútorný trh,
- sociálna politika, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v tejto zmluve,
- hospodárska, sociálna a územná súdržnosť,
- poľnohospodárstvo a rybné hospodárstvo s výnimkou ochrany morských, biologických zdrojov,
- životné prostredie,
- ochrana spotrebiteľa,
- doprava,
- transeurópske siete,
- energetika,
- priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti,
- spoločné otázky bezpečnosti v záležitostiach verejného zdravia, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v tejto zmluve;

Sem zaradujeme aj tie zdieľané kompetencie, ktorých výkon na úrovni EÚ nesmie viesť k situácii, že ich nebudú môcť vykonávať aj členské štáty:

- výskumu, technického rozvoja a kozmického priestoru,
- rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci;

C) Za **podporné, koordinačné a doplnkové činnosti** považujeme oblasti, v ktorých Únia vykonáva len podporné, respektíve doplňujúce aktivity. Ide o oblasti:

- ochrana a zlepšovanie zdravia ľudí,
- priemysel,
- kultúra a cestovný ruch,
- vzdelávanie, odborné vzdelávanie, mládež a šport,
- civilná ochrana,
- administratívna spolupráca;

Uvedené spektrum všetkých troch druhov kompetencií zahŕňa veľké množstvo oblastí, z ktorých nie všetky primárne spadajú do oblasti zahraničnej politiky. Ako už bolo spomenuté v predchádzajúcom delení, niektoré oblasti spadajú výlučne do kompetencií Európskej únie, pri iných oblastiach musí dôjsť k dohode medzi Európskou úniou a členskými štátmi. Pri realizácii zahraničnej politiky, respektíve vonkajších vzťahov Európskej únie môžeme teda vytýčiť nasledovné oblasti:

rozvojovej pomoci, najmä materiálnej a finančnej pomoci, rozvojovým krajinám, pomoc pri riešení kritických situácií v rozvojových krajinách aj prostredníctvom podpory rôznych projektov.

- **humanitárnu pomoc** (článok 214 ZFEÚ) – takýto typ pomoci je zo strany Európskej únie poskytovaný regiónom, krajinám alebo jednotlivcom, ktoré boli zasiahnuté nepredvídateľnou prírodnou katastrofou alebo krízovou situáciou, akú sme napríklad mohli vidieť v dôsledku vypuknutia občianskej vojny v Sýrii, keď milióny utečencov žili v nehostinných podmienkach v utečeneckých táboroch v okolitých krajinách alebo sa vydali na cestu do Európskej únie.

- **spoločnú obchodnú politiku** (článok 207 ZFEÚ) – ide najmä o to, že Európska únia uzatvára obchodné dohody. Veľmi dobrým príkladom v tomto smere bolo prijatie obchodnej dohody medzi EÚ a Kanadou, alebo medzi EÚ a Japonskom,
- **dohody o pridružení alebo asociačné dohody** (článok 217 ZFEÚ) – ide o špecifický typ dohôd, ktorý sa spravidla podpisuje s krajinami nachádzajúcimi sa v blízkom susedstve k samotnej Európskej únii. Pri dohodách o pridružení sa predpokladá, že krajina, s ktorou sa dohoda podpisuje, sa v blízkej budúcnosti stane členom Európskej únie. Takéto dohody mali napríklad v minulosti podpísané Česká i Slovenská republika. Pri Asociačných dohodách nemusí asociácia / podpis dohody nevyhnutne vyústiť do členstva v Európskej únii. Výsledkom môže byť ekonomická konvergencia a politické priblíženie podobne, ako je to momentálne nastavené v prípade asociačných dohôd medzi EÚ a Ukrajinou, medzi EÚ a Moldavskom a medzi EÚ a Gruzínskom. EÚ však má podpísané aj dohody s inými krajinami ako Švajčiarsko či Nórsko.
- **udržiavanie vzťahov medzi EÚ a medzinárodnými organizáciami** (článok 220 ZFEÚ) – ide najmä o vzájomnú komunikáciu medzi integračnými zoskupeniami, za ktoré môžeme považovať napríklad Organizáciu Severoatlantickej aliance, Organizáciu Spojených národov, Organizáciu šanghajskej spolupráce a ďalšie.
- **rozvojovú politiku** (článok 208, článok 209 ods. 2, článok 212 ods. 3 ZFEÚ) – ide najmä o poskytovanie
- **reštriktívne opatrenia voči jednotlivcom** (článok 215 ZFEÚ) – tento typ opatrení bol zo strany EÚ aplikovaný voči jednotlivcom napríklad v prípade zhoršujúcich sa vzťahov s Ruskou federáciou a boli to také opatrenia ako napríklad zmrazenia účtov fyzických osôb, zákaz disponovania s ich majetkom nachádzajúcim sa v Európskej únii, alebo zákaz vycestovania do členských štátov EÚ.
- **pristúpenie k Európskemu súdu pre ľudské práva** (článok 6 Zmluvy o EÚ)
- **susedskú politiku** (článok 8 Zmluvy o EÚ) – ide najmä o rozvíjanie vzťahov s krajinami nachádzajúcimi sa v susedstve EÚ, hlavne na južnej a východnej periférii EÚ. Takéto vzájomné rozvíjanie vzťahov sa uskutočňuje prostredníctvom multilaterálnych stretnutí – samitov, alebo na bilaterálnej úrovni.
- **spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku** (článok 2 ods. 4 ZEÚ) a **spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku** (článok 42 ods. 1 ZEÚ) – tú realizuje Európska únia po dohode s členskými štátmi Európskej únie so zreteľom na to, aby vonkajšia činnosť EÚ bola čo najviac jednotná, konzistentná a efektívna. Štáty v tejto oblasti diskutujú o aktuálnych otázkach zahraničnej politiky a prijímajú spoločné stratégie, jednotné akcie a zaujímajú spoločné pozície k vybraným problémom medzinárodných vzťahov (napr. k otázke brexitu, konfliktu v Sýrii, v Afganistane, v Iraku, exportu konvenčných zbraní, nešírení zbraní hromadného ničenia,

Obr. č. 24

rozširovanie EÚ, blízkovýchodnému mierovému procesu či transatlantickým vzťahov a mnohých ďalších oblastí). Hlavné zásady a línie SZBP a SBOP určujú lídri členských štátov EÚ na zasadnutiach Európskej rady. Ústredným rozhodovacím orgánom pre oblasť SZBP a EBOP je Rada pre zahraničné veci (FAC). Na zasadnutiach FAC sa stretávajú ministri zahraničných vecí členských štátov EÚ, ale v závislosti od prerokovanej inej témy ako napríklad rozvoja, obchodu alebo obrany sa jej môžu zúčastniť aj ministri pre rozvoj, ministri obchodu alebo ministri obrany. Jednotlivým už spomínaným oblastiam medzinárodných vzťahov v príprave materiálov pre prácu ministrov vo formáte FAC sa zaoberajú príslušné pracovné skupiny.

- **environmentálnu politiku** (článok 191 ZFEÚ) – základným cieľom v oblasti klímy a energetiky EÚ je vytvorenie tlaku a základných právne záväzných rámcov ochrany životného prostredia nielen v rámci Európskej únie, ale aj v rámci tlaku na vytvorenie spoločného globálneho záväzku všetkých štátov sveta k ochrane životného prostredia, vytvoreniu zodpovedného a nízkouhlíkového hospodárstva. Výrazom globálnej snahy, ale aj úspešnej zahraničnej politiky EÚ bolo prijatie tzv. Parížskej klimatickej dohody, ktorá má znížiť emisie skleníkových plynov a predísť zásadnému oteplo-

vaniu planéty. Pokiaľ ide o ciele EÚ v oblasti klímy a energetiky jedným z najvýraznejších záväzkov štátov EÚ do roku 2030 je zníženie emisie skleníkových plynov o 40% v porovnaní s úrovňou v roku 1990.

- **monetárnu politiku** (článok 219 ZFEÚ) – hlavným zámerom je udržiavať cenovú stabilitu prostredníctvom viacerých štandardných nástrojov, pričom úlohu kľúčovej inštitúcie v tomto smere plní Európska centrálna banka.
- **ekonomickú, finančnú a technickú spoluprácu s tretími krajinami** (článok 212 ZFEÚ) – existuje nespočetne veľa oblastí, v ktorých EÚ môže nadviazať spoluprácu s tretími krajinami. V poslednom období, najmä v dôsledku utečeneckej krízy, boli s tretími krajinami uzavreté dohody v oblasti migrácie (napríklad s Tureckom, krajinami severnej Afriky), ale ďalšie sektorové oblasti novej spolupráce je spolupráca pri riešení problémov týkajúcich sa napríklad podvodov na DPH, či boja proti terorizmu.
- **výskum a technológie** (článok 186 ZFEÚ)
- **vzdelávanie, odborná príprava, kultúra, zdravotníctvo a transeurópske siete** (články 165-168 ZFEÚ)
- **podpis medzinárodnej dohody**

Kľúčovú úlohu v oblasti vonkajšej činnosti vykonávajú aj hlavné inštitúcie Európskej únie ako napríklad Európska rada, Rada EÚ, Európska komisia či Európsky parlament. Pre samotnú konzistentnú realizáciu zahra-

ničnej politiky EÚ je veľmi dôležitý post vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Jeho úlohou je predsedáť Rade EÚ vo formáte ministrov zahraničných vecí, zabezpečovať koordináciu jednotlivých politík medzi jednotlivými aktérmi a inštitúciami, zastupovať Úniu navonok, najmä v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky na svetovom fóre, udržiavať politický dialóg s tretími krajinami v mene Únie, tlmočiť stanovisko Únie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách, spolu so všetkými členskými štátmi EÚ vykonávať spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku a tiež manažovať chod Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (založenej v roku 2010), čo je vlastne tzv. Európske ministerstvo zahraničných vecí, ktoré má po celom svete aj svoje zastupiteľské úrady.

Zhrnutie kapitoly

Zahraničná politika EÚ, respektíve jej vonkajšia činnosť, zahŕňa relatívne veľké spektrum oblastí, v ktorých môže svoje aktivity rozvíjať samotná Únia a zastupovať tak všetky členské štáty jednotným hlasom. V kapitole vymenováme viacero oblastí, z nich za najdôležitejšie považujeme právomoci EÚ konať v oblastiach uzatvárania obchodných dohôd, asociačných dohôd, dohôd o pridružení, komunikácie s inými medzinárodnými organizáciami, rozvojovú a humanitárnu pomoc a mnohé ďalšie. Významnú úlohu v procese realizácie vonkajšej činnosti EÚ zohráva vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, ktorý stojí na čele niekoľkotisícového úradu – Európskej služby pre vonkajšiu činnosť.

Kľúčové pojmy:

Asociačná dohoda – špecifický typ politickej a ekonomickej dohody, ktorý spravidla podpisuje Európska únia s krajinami nachádzajúcimi sa v jej blízkom susedstve.

Obchodná politika EÚ – rozvoj hospodárskych vzťahov medzi Európskou úniou a nečlenskými štátmi, ktorej výsledkom je spravidla podpis medzinárodnej dohody a prehĺbená ekonomická spolupráca.

Rozvojová politika EÚ – poskytovanie rozvojovej pomoci, najmä materiálnej a finančnej rozvojovým krajinám zo strany EÚ a jej členských štátov.

Vonkajšia činnosť EÚ – zahraničná politika Európskej únie.

Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku – vrcholný predstaviteľ Európskej únie, ktorý koordinuje a vykonáva vonkajšiu činnosť Európskej únie.

Otázky a úlohy:

1 Ktoré oblasti patria do výlučných a ktoré do zdieľaných kompetencií Únie? (vymenujte aspoň tri pre každú z nich)

4 Aké úlohy plní vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku?

2 Vymenujte aspoň päť oblastí, v ktorých je realizovaná vonkajšia činnosť EÚ.

5 Ako správne nazývame tzv. Európske ministerstvo zahraničných vecí?

3 Aké činnosti vykonáva EÚ v prípade rozvojovej a humanitárnej pomoci?

Aktivity:

Predstavte si situáciu, v ktorej zasadá Rada Európskej únie vo formáte ministrov zahraničných vecí (Rada pre všeobecné veci) a hlavnou témou jej rokovania má byť rozšírenie Európskej únie o nového člena susediaceho s EÚ na východe, Ukrajinu. Pokúste sa simulovať toto rozhodovanie tak, že si v triede spomedzi seba zvolíte predsedu zasadnutia (vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku) a zvyšok skupiny bude zastupovať jednotlivé členské štáty Európskej únie. V prípade, že je vás menej ako nevyhnutný počet (28+1), môže jeden žiak zastupovať aj dve krajiny. V diskusii sa snažte zamyslieť nad skutočným postojom danej krajiny, ktorú zastupujete, k riešenej problematike vstupu Ukrajiny do EÚ, prezentujte ho svojim spolužiakom ako zástupcom iných krajín a na záver hlasujte o vstupe Ukrajiny do EÚ. Pokiaľ sa medzi vami nájde čo i len jeden zástupca krajiny, ktorý s prijatím novej členskej krajiny nebude súhlasiť, táto krajina sa nemôže stať členom Európskej únie. Na záver reflektujte kvalitu diskusie, ako aj spôsob, akým Európska únia rozhoduje o dôležitých otázkach. Považujete tento spôsob za efektívny? Mal by byť podľa vás na rokovaniach o podobných záležitostiach uplatňovaný princíp jednomyselnosti (súhlasu všetkých členských štátov)?

Odporúčané linky:

EU Global Strategy - Foreign policy matters to you

<https://www.youtube.com/watch?v=JcHHI9KHSXk>

Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ)

https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/eeas_sk

Café Európa: Aká je budúcnosť Európskej únie?

<https://www.youtube.com/watch?v=zdlaBEJglrl>

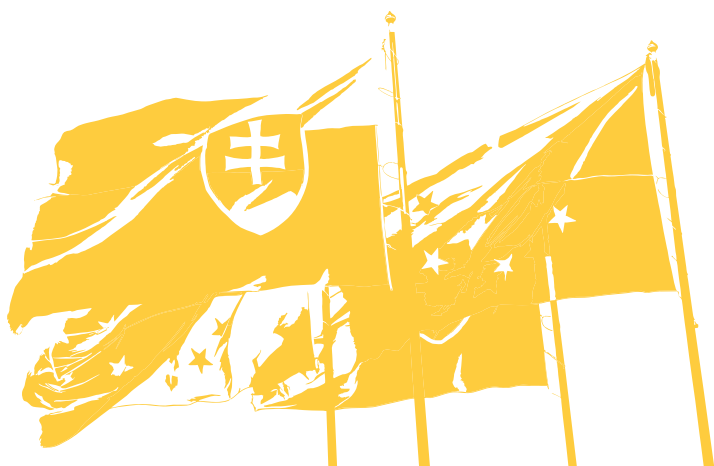
Café Európa BA: Aká je budúcnosť Európskej politiky susedstva?

<https://www.youtube.com/watch?v=3AmdeUSQny4>

Zahraničná politika SR v rámci vonkajšej činnosti EÚ

09

Za najvýraznejší medzník pri nastavení základnej hodnotovej orientácie zahraničnej politiky Slovenskej republiky by sme mohli, ako už bolo naznačené v predchádzajúcich kapitolách, jednoznačne označiť rok 1998. Pokiaľ však ide o samotnú realizáciu zahraničnej politiky Slovenskej republiky, za prelomový považujeme skôr rok 2004, a to práve z toho dôvodu, že v tomto roku sa Slovenská republika definitívne stáva členom Európskej únie.

Obr. č. 26

Vstup nášho štátu do klubu najvyspelejších európskych krajín mal pre našu zahraničnú politiku implikácie pri najmenšom v dvoch základných rovinách.

Po prvé, členstvo v Európskej únii niekoľkonásobne zvýšilo váhu hlasu Slovenka na medzinárodno-politickej úrovni aj vzhľadom na princíp jednoty, teda tvorby spoločnej pozície s ostatnými dvadsiatimi siedmimi členskými štátmi Európskej únie, navyše zvýšil dôležitosť slovenskej pozície.

Druhou rovinou dôsledku vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie bola nová politická situácia tzv. budovania koalícií pri dosahovaní národnostných záujmov v prostredí Európskej únie. Slovensko si muselo pri snahe o presadenie vlastných cieľov hľadať nových spojencov, budovať ad hoc koalície. V tomto zmysle však najužšiu formu spolupráce stále predstavoval koaličný potenciál v podobe koordinácie s tromi ďalšími partnerskými štátmi zoskupenými vo Vyšehradskej skupine.

Pre identifikáciu hlavných oblastí pôsobenia Slovenska vo vonkajšej činnosti budeme vychádzať z analýzy šiestich vybraných oblastí v rámci Vonkajšej činnosti Európskej únie.

A) Spoločná obchodná politika

Slovenská republika v oblasti spoločnej obchodnej politiky podporuje prijatie veľkých obchodných dohôd s tretími krajinami. O takýchto dohodách rokuje

Európska komisia na základe mandátu od jednotlivých členských krajín, ktoré majú možnosť spolu s Európskym parlamentom priebeh rokovaní monitorovať.

Veľmi dobrým príkladom v tomto ohľade bola obchodná dohoda podpísaná CETA (Canada-EU Trade Agreement) medzi EÚ a Kanadou, ktorá sa začala predbežne v praxi uplatňovať 21. septembra 2017. Dohoda bola dosiahnutá počas slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie v druhom polroku 2016 a prináša uľahčenie obchodovania a odstránenie cieľ a obchodných bariér. Podpis podobnej do-

hody TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership) by mal prebehnúť aj medzi EÚ a Spojenými štátmi americkými, napriek tomu, že v odhadoch prínosov TTIP panujú väčšie rozdiely ako v prípade CETA. Dohoda bude zrejme prospešná pre tvorbu nových pracovných miest, otáznosť sú následky pre potravinársky a poľnohospodársky priemysel.

B) Dohody o pridružení alebo asociačné dohody

Slovenská republika podporuje podpis asociačných dohôd, prostredníctvom ktorých dochádza k nadviazaniu a rozvoju hospodárskych, politických a spoločenských vzťahov s tretími (nečlenskými) štátmi EÚ. V minulosti boli takéto dohody uzatvorené s Egyptom, Jordánskom, Izraelom, Tureckom, Marokom a mnohými ďalšími krajinami v blízkom susedstve, ešte v čase, keď Slovenská republika nebola členom EÚ. V nedávnej dobe, v roku 2014 však boli podpísané tri veľké asociačné dohody medzi EÚ a Ukrajinou, EÚ a Gruzínskom a EÚ a Moldavskom. Pokiaľ ide o dohodu EÚ – Ukrajina, slovenský parlament schválil asociačnú dohodu medzi EÚ a Ukrajinou už v septembri 2014, platná v plnom rozsahu však začala byť až od 1. 9. 2017.

C) Rozvojová politika

Európska únia poskytuje v celosvetovom meradle viac ako polovicu zo všetkej oficiálnej rozvojovej pomoci. Slovenská republika si takisto uvedomuje, že tento aspekt spolupráce s rozvojovými krajinami je dôležitou súčasťou potrebnou k vytvoreniu globálnej sociálnej spravodlivosti. Za týmto účelom Slovenská republika dokonca vypracovala Stred-

Obr. č. 27

nodobú stratégiu oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky na roky 2014 – 2018. Jej výrazom je stanovenie 10 teritoriálnych priorít slovenskej rozvojovej pomoci, ktoré určujú, ktorým rozvojovým krajinám má byť primárne určená rozvojová pomoc zo strany Slovenska. Hlavnými, alebo inak povedané programovými krajinami sú Afganistan, Keňa, Moldavsko. Za projektové krajiny boli vybrané Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo, Ukrajina. Za krajiny s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami boli vybrané Južný Sudán a Sýria a okolité krajiny regiónu Blízkeho a Stredného Východu.

D) Humanitárna pomoc

Primárnym cieľom humanitárnej pomoci je poskytnutie finančnej, personálnej a technicko-logistickej podpory ľuďom nachádzajúcim sa v nebezpečenstve alebo v krízových a konfliktných regiónoch. Na úrovni EÚ sa snaha riešiť zložitú situáciu v spojitosti s utečeneckou a migračnou krízou (a takisto humanitárnou krízou v Turecku, Jordánsku a Libanone v dôsledku prijatia veľkého množstva utečencov utekajúcich pred občianskou vojnou v Sýrii) prejavila prijatím readmisnej dohody medzi EÚ a Tureckom, ktorej súčasťou sa stala aj Slovenská republika.

E) Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a spoločná bezpečnostná a obranná politika

Slovenská republika sa podieľa na vytváraní spoločných pozícií, stanovísk, rozhodnutí a deklarácií pro-

stredníctvom svojej účasti na vonkajšej činnosti EÚ. Na množstvo otázok zdieľa názor s ostatnými členskými štátmi EÚ (vzťahy s Ukrajinou, Ruskom, Sýriou, USA) a spoluvytvára tak spoločnú politiku EÚ. Existujú však zahraničnopolitické otázky (napríklad náš postoj ku Kosovu a jeho neuznanie), kde Slovenská republika nezdieľa názor s ostatnými členskými štátmi EÚ.

F) Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ)

ESVČ predstavuje jednu z najdôležitejších inštitúcií v Európskej únii, ktorá je zodpovedná za výkon zahraničnej politiky. Je to v podstate niečo ako európske ministerstvo zahraničných vecí. Existencia ESVČ prináša pre Slovensko príležitosti, ale aj riziká. Pozitívom je najmä možnosť „*získavať prostredníctvom kapacít ESVČ viac informácií o dianí v cudzích štátoch a pri medzinárodných organizáciách, v ktorých SR nemá žiadne alebo dostatočne kapacitné vlastné diplomatické zastúpenie, a rovnako aj možnosť zvyšovať profesijnú kvalifikáciu a skúsenosti slovenských diplomatov prostredníctvom ich dočasného vyslania do ESVČ.*“ Naopak za možné riziko pre diplomatickú službu SR, ktoré vyplýva z existencie ESVČ, „*je hrozba nenávratného odchodu vysokokvalifikovaných slovenských diplomatov do ESVČ a s tým spojené zníženie celkovej kvality personálneho zázemia diplomatickej služby SR.*“ (Pajtinka, 2016, s. 138)

Aj z uvedeného je možno vidieť, že Slovenská republika aktívne spoluformuje a spoluvytvára zahraničnú politiku EÚ nielen prostredníctvom spoločných aktivít a pozícií, ale aj prostredníctvom vlastných aktivít, ktoré koordinuje s ostatnými členskými štátmi EÚ.

Obr. č. 28

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika sa vstupom do Európskej únie v roku 2004 začala podieľať na výkone vonkajšej činnosti Európskej únie. Vstup nášho štátu do klubu najvyspelejších európskych krajín mal pre našu zahraničnú politiku niekoľko implikácií. Jednak sa zvýšila váha hlasu Slovenska, ktoré sa zrazu začalo podieľať na globálnych zahraničnopolitických rozhodnutiach spolu s ostatnými členskými štátmi EÚ a hlavnými inštitúciami EÚ a po druhé sa Slovensko muselo začať koordinovať s ostatnými členskými štátmi v Európskej únii pri snahe presadzovať svoje záujmy. V oblasti vonkajšej činnosti EÚ sme sa v rámci tohto príspevku snažili priblížiť šesť vybraných oblastí, na ktorých sa podieľa aj Slovenská republika, a to: spoločná obchodná politika, dohody o pridružení alebo asociačné dohody, rozvojová politika, humanitárna pomoc, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a spoločná bezpečnostná a obranná politika a Európska služba pre vonkajšiu činnosť.

Otázky a úlohy:

1

Čo sa zmenilo pre zahraničnú politiku SR vstupom do EÚ v roku 2004?

5

Ktoré krajiny považujeme za programové krajiny v oblasti rozvojovej pomoci EÚ?

2

Vymenujte aspoň 5 vybraných oblastí vonkajšej činnosti EÚ, na ktorých sa spolupodieľa aj Slovenská republika.

6

Prečo je podľa vás dôležité, aby SR podporovala humanitárnu a rozvojovú politiku EÚ?

3

Uveďte dva príklady obchodných dohôd, o ktorých rokovala, resp. ešte stále rokuje EÚ v nedávnej dobe.

7

Aké príležitosti/pozitíva a riziká sú spojené s činnosťou ESVČ pre Slovenskú republiku?

4

S ktorými štátmi podpísala EÚ Asociačné dohody v roku 2014?

Kľúčové pojmy:

Európska služba pre vonkajšiu činnosť – takzvané európske ministerstvo zahraničných vecí realizujúce zahraničnú politiku Európskej únie.

Humanitárna pomoc – technická, logistická, materiálna a finančná pomoc štátu v reakcii na mimoriadnu udalosť, ktorú spravidla nie je možné predvídať.

Aktivity:

Prečítajte si krátky text o súčasných globálnych problémoch ľudstva a problémoch rozvojových krajín vo svete (v Afrike, Ázii, Latinskej a strednej Amerike, ale aj v Európe). Na základe oboznámenia sa s vypočítanými informáciami uskutočnite v triede hlasovanie všetkých študentov. V tomto hlasovaní každý jeden študent zahlasuje za jeden štát, ktorému by mala Slovenská republika poskytnúť rozvojovú pomoc. Svoje rozhodnutie zdôvodní. Nakoniec porovnajte výsledky hlasovania v triede a vyberte tri štáty s najväčším počtom hlasov, ktoré by mali reprezentovať nové teritoriálne priority slovenskej rozvojovej spolupráce.

Odporúčané linky:

Rozvojová politika SR

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovenska_rozvojova_spolupraca-rozvojova_politika_sr

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie

10

Existuje jeden
známy vtip:
Keď prezident
Spojených štátov
amerických volá na
linku Európskej únie,
aby zistil jej postoj
napr. ku kríze na
Ukrajine, na druhej
strane sa mu ozve
hlásenie:

„Dobrý deň, dovolali
ste sa do Európskej
služby pre vonkajšiu
činnosť, pre postoj
Nemecka ku danej
situácii stlačte 1,
pre postoj Slovenska
ku danej situácii
stlačte 2....“

Práve tento vtíp pekne vysvetľuje, aká je podstata zahraničnej politiky Európskej únie. V súčasnosti je to politika 28 členských štátov. Európska únia je organizáciou, ktorá vznikla na základe medzivládnej dohody (čiže dohody medzi členskými krajinami Európskej únie) jej členských štátov za účelom hospodárskej, politickej a kultúrnej spolupráce a ako nástroj na riešenie spoločných problémov v oblasti vnútornej, ako aj zahraničnej politiky. V prípade, že by tieto štáty s vytvorením danej organizácie nesúhlasili, Európska únia by nikdy nemohla vzniknúť.

Členské štáty preto musíme vnímať ako nevyhnutné stavebné kamene európskeho spoločenstva. Európska únia nie je ani superštátom, ani medzinárodnou organizáciou. Z pohľadu svojej existencie je špecifickým integračným projektom jedinečným svojho druhu, aký vo svete nemá obdobu.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) bola založená v roku 1992 Maastrichtskou zmluvou

Európska únia sa počas svojho vývoja od roku 1951 veľmi zmenila. Všetky veľké zásadné zmeny boli vyjadrené zmluvami, ktoré boli podpísané členskými štátmi. Príkladom je napr. Maastrichtská zmluva alebo Lisabonská zmluva.

a tvorí tzv. druhý pilier¹ Európskej únie. Koordinovaná zahraničná politika Európskej únie je založená na **medzivládnej spolupráci**. Rozhodnutie 28 členských štátov dokáže vo väčšej miere ovplyvniť svetovú politiku, ako rozhodnutie každého členského štátu individuálne. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika bola bližšie definovaná a rozšírená v roku 1997 v Amsterdamskej zmluve a potom v roku 2009 v Lisabonskej zmluve.

Základné ciele SZBP

Maastrichtská zmluva stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd.

Inštitúcie podieľajúce sa na tvorbe SZBP

Formovanie SZBP ovplyvňujú takmer všetky inštitúcie Európskej únie, či už vo väčšej, alebo v menšej miere.

Obr. č. 30

¹ Pilierová štruktúru zaviedla Maastrichtská zmluva v roku 1992. Prvý pilier, nazývaný Európske spoločenstvo, obsahoval politiky ekonomického, sociálneho a environmentálneho charakteru. Združoval Európske spoločenstvo, Európske spoločenstvo uhlia a ocele a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu. Druhý pilier obsahoval Spoločnú zahraničnú a bezpečnú politiku a tretí pilier policajnú a súdnu spoluprácu. Pilierová štruktúra bola zrušená v roku 2009.

Tabuľka č. 1

Európska rada	Európska rada sa skladá zo stretnutia hláv štátov a predsedov vlád členských štátov, kde 4-krát ročne schvaľujú základné princípy a smernice na nasledujúce obdobie aj v otázkach zahraničnej politiky. Lisabonskou zmluvou sa vytvára pozícia stáleho predsedu Európskej rady
Rada Európskej únie (Rada ministrov)	Rada pre zahraničné veci, skladajúca sa z ministrov zahraničných vecí, prijíma spoločné postoje a akcie a predstavuje hlavný rozhodovací orgán. V rámci Rady pôsobí aj <u>Politický a bezpečnostný výbor</u> , ktorý sa skladá z vysokých diplomatických zástupcov členských štátov. Tento výbor priebežne sleduje medzinárodnú situáciu a upozorňuje na možné krízy. Rovnako pripravuje podklady pre rokovania Rady pre zahraničné veci.
Európska komisia	Európska komisia má byť plne zapojená do tvorby SZBP a jej zástupca sa zúčastňuje zasadnutí Rady pre zahraničné veci. Rada Európskej únie môže požiadať o expertnú podporu, prípadne o iniciatívu v tejto oblasti.
Európsky parlament	Európsky parlament má právo byť pravidelne informovaný o vývoji SZBP. V rámci Európskeho parlamentu funguje niekoľko výborov zaoberajúcich sa čiastočne otázkami zahraničnej politiky – napr. Výbor pre ľudské práva.
Európsky súdny dvor	Európsky súdny dvor nemá právomoci v rámci SZBP.
Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku	Pozícia Vysokého predstaviteľa bola predstavená v Amsterdamskej zmluve. Lisabonskou zmluvou došlo k posilneniu tejto pozície a tzv. „sedí na troch stoličkách“ – predsedá Rade pre zahraničné veci, je viceprezidentkou Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jej agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky. V súčasnosti túto pozíciu zastáva Federica Mogherini.
Európska služba pre vonkajšiu činnosť	Európska služba pre vonkajšiu činnosť (ESVČ) vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVČ je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti vysokej predstaviteľky Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami. Na jej čele stojí vysoká predstaviteľka Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Personálnu podporu tvoria experti z Rady Európskej únie, Európskej komisie a diplomatických služieb členských štátov. Súčasťou ESVČ je aj sieť veľvyslanectiev Európskej únie.

Hlavným dôvodom, prečo sa zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie označuje ako spoločná, je jej medzivládny charakter. Prijatie spoločného rozhodnutia vyžaduje jednomyselný súhlas všetkých členských štátov. Môže dôjsť aj ku konštruktívnemu zdržaniu sa hlasovania. V tomto prípade členský štát neblokuje rozhodnutie a uzná ho pre seba za záväzné. Lisabonská zmluva určuje aj tri výnimky, keď členské štáty môžu

rozhodnúť kvalifikovanou väčšinou²: prijatie spoločnej stratégie bolo pred tým zaručené Európskou radou, realizácia spoločných akcií alebo stanovísk, ktoré boli predtým prijaté Európskou radou, prípadne ich realizácia spoločných akcií bez vojenských a obranno-politických následkov.

² Kvalifikovaná väčšina je dosiahnutá vtedy, ak v prospech návrhu hlasuje najmenej 55% počtu členov Rady – najmenej z pätnástich členských krajín a zastupujú aspoň 65% obyvateľov Európskej únie.

Ktorá inštitúcia zohráva podľa teba najdôležitejšiu úlohu pre SZBP?

Vytvor poradovník, kde číslo 1 bude inštitúcia s najväčšími právomocami v rámci SZBP a 7 inštitúcia s najmenšími právomocami.

Novinky v Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike (SZBP) po Lisabonskej zmluve

Lisabonská zmluva vstúpila do platnosti 1. decembra 2009. Jedným z cieľov Lisabonskej zmluvy je inštitucionálna reforma, vrátane reformy SZBP. Podľa znenia Lisabonskej zmluvy si SZBP zachováva princíp založený na medzivládnom prístupe. Konkrétne zmeny sa však týkajú reorganizácie postavenia, či vznikom vedúcich pozícií v rámci nových inštitúcií:

- **Európska rada (ER):** V rámci fungovania ER Lisabonská zmluva zavádza vytvorenie postu jej **stáleho predsedu**. Ten je volený Európskou radou kvalifikovanou väčšinou na funkčné obdobie dva a pol roka s možnosťou opätovného zvolenia. Vytvorenie postu stáleho predsedu ER sleduje za cieľ dosiahnutie lepšej viditeľnosti a kontinuity práce Európskej rady a zastupovaní Únie

navonok v rámci SZBP. V súčasnosti túto funkciu vykonáva bývalý poľský predseda vlády Donald Tusk.

- **Rada Európskej únie:** Popri stálom predsedovi Európskej rady dochádza k vytvoreniu ďalšieho postu, a to postu tzv. „ministra zahraničných vecí“, ktorý bude vykonávať **Vysoký predstaviteľ Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku**. Jeho úlohou je zabezpečovať vykonávanie rozhodnutí prijatých Európskou radou a Radou EÚ, zastupovať Úniu v záležitostiach týkajúcich sa SZBP, viesť politický dialóg s tretími stranami v mene Únie a vyjadrovať pozíciu Únie v medzinárodných organizáciách a na medzinárodných konferenciách.
- **Tímové predsedníctva:** Lisabonská zmluva taktiež zavádza pojem tímových predsedníctiev, ktoré majú byť tvorené tromi štátmi po dobu osemnástich mesiacov.
- **Hlasovanie:** Od roku 2014 zaviedol nový systém hlasovania kvalifikovanou väčšinou v Rade EÚ, ktorý je sprevádzaný rozšírením hlasovania kvalifikovanou väčšinou na väčšie množstvo prípadov. Kvalifikovaná väčšina je vymedzená ako väčšina rovnajúca sa najmenej 55 % členov Rady, ktorí pozostávajú najmenej z pätnástich členov a zastupujú členské štáty zahŕňajúce najmenej 65 % obyvateľstva EÚ. Blokujúcu menšinu musia tvoriť najmenej štyria členovia Rady zastupujúci 35% obyvateľstva EÚ (v opačnom prípade sa kvalifikovaná väčšina považuje za dosiahnutú).
- **Európska služba pre vonkajšiu činnosť:** Jej prioritnou úlohou činnosti je poskytovanie pomoci vysokému predstaviteľovi Únie pre ZV a BP pri výkone jeho funkcie. Táto služba pri svojej činnosti spolu-

Obr. č. 31

pracuje s diplomatickými službami členských štátov a pozostáva z úradníkov z príslušných útvarov generálneho sekretariátu Rady a Komisie, ako aj z personálu dočasne vyslaného diplomatickými službami členských štátov.

Súčasťou SZBP je od roku 1999 aj Európska bezpečnostná a obranná politika, od prijatia Lisabonskej zmluvy Spoločná bezpečnostná a obranná politika, ktorá zahŕňa vojenské a civilné misie Európskej únie. Je dôležité poznamenať, že Európska únia nedisponuje stálou armádou. Členské štáty môžu poskytnúť vlastné vojenské kapacity na konkrétne účely, ako sú napríklad humanitárne a záchranné misie, prevencia konfliktov, spoločné operácie na odzbrojovanie. Ako príklad môžeme uviesť boj proti pirátom na brehoch Somálska a Afrického rohu, pomoc pri katastrofe po cunami v Indonézii a iné.

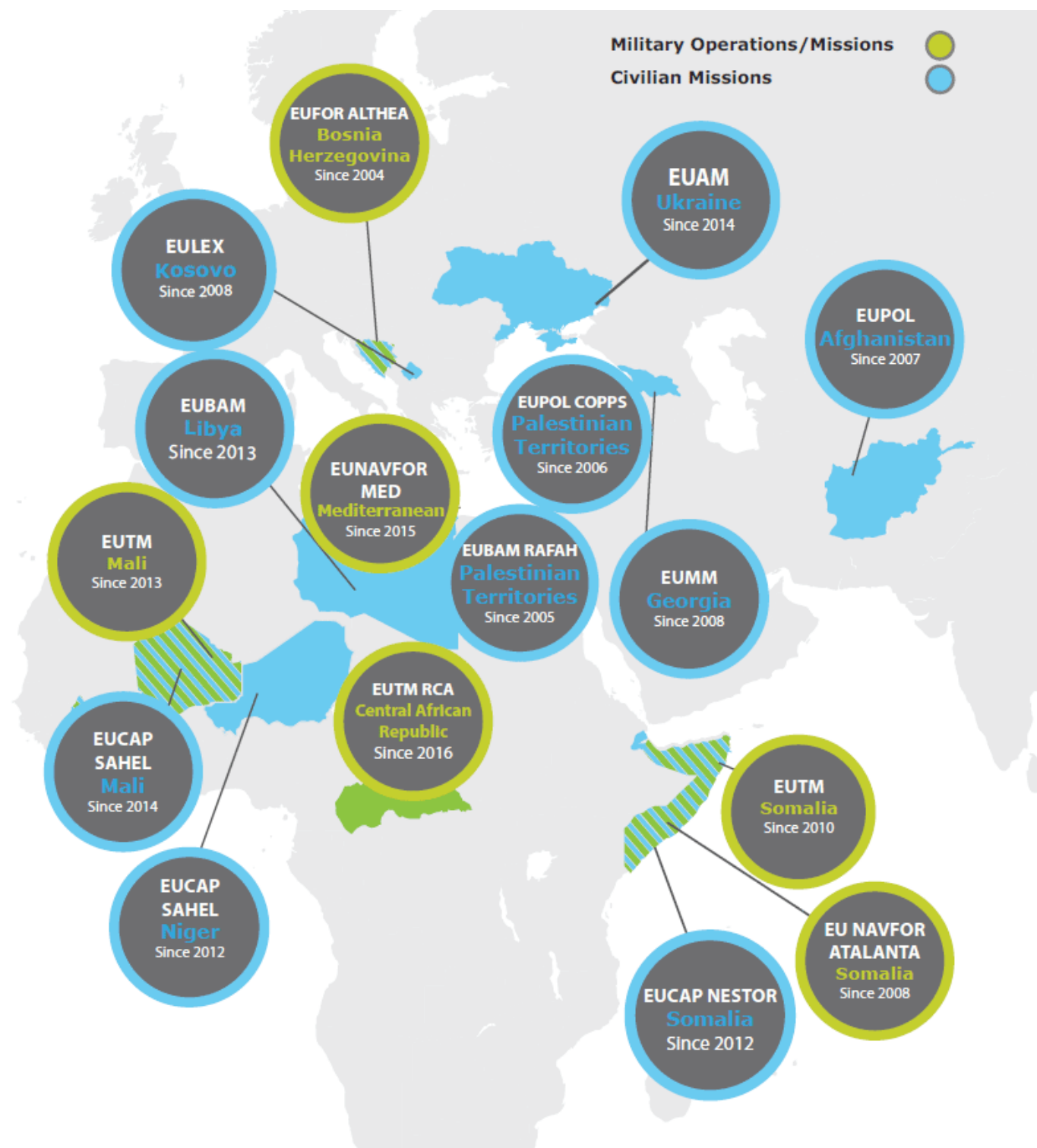
V súčasnosti zohráva Európska únia dôležitú úlohu najmä ako prostredník a mediátor pri rôznych zahraničnopolitických otázkach. Ako príklad môžeme uviesť úlohu Catherine Ashton, vtedajšej Vysokej predstaviteľky Únie, v úlohe nezávislého mediátora pri rokovaní o iránskom jadrovom programe. Hlavným nástrojom vysokej predstaviteľky ostáva diplomacia, obchod a humanitárna pomoc.

Slovensko a Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Pre Slovenskú republiku má členstvo v Európskej únii pochopiteľne dôsledky v zmysle participácie na procese tvorby Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Základným cieľom úsilia Slovenskej republiky v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ je pôsobiť v prospech takého zahraničnopolitického postavenia štátu, ktoré bude zárukou stabilného politického vývoja primárne na európskom kontinente a prosperity našej krajiny a jej občanov. Účasť na spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike umožňuje Slovensku efektívnejšie uplatňovať svoje predstavy o riešení zahraničnopolitických problémov a presadzovať svoje záujmy, ktoré by bez členstva v Európskej únii v mnohých prípadoch ďaleko presahovali naše reálne možnosti. (MZVaEZ, 2016)

V praxi to teda reálne znamená, že Slovenská republika sa podieľa na riešení problémov globálneho charakteru a v zásade často musí vyjadrovať a formulovať svoje pozície k problémom, ktoré presahujú bežný obsahový zámer našej zahraničnej politiky. Členstvo v Európskej únii tak nepochybne posilňuje hlas Slovenskej repub-

Mapa č. 3: Vojenské a civilné misie EÚ.

liky vo svete, s čím je však pochopiteľne spojená aj patričná miera zodpovednosti pri samotnom výkone zahraničnej politiky. Pre dennodennú realizáciu našej zahraničnej politiky, ako aj prácu Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR to v zásade znamená, že naše ministerstvo musí komunikovať a koordinovať slovenské pozície s ostatnými členskými štátmi EÚ. V zmysle reálnych priorít a zamerania slovenskej

zahraničnej politiky v oblasti vonkajšej činnosti EÚ sa Slovenská republika zameriava predovšetkým na riešenie otázok spojených s implementáciou európskej politiky voči krajinám Západného Balkánu a Východného partnerstva. Sú to oblasti, kde má zahraničná politika SR bohaté skúsenosti a tie môže pochopiteľne odovzdať práve nielen štátom s kandidátskym statusom v týchto geograficky blízkych regiónoch SR.

Zhrnutie kapitoly

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika vznikla podpísaním Maastrichtskej zmluvy v roku 1992 a stanovuje hlavné úlohy a ciele spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie pomerne široko: ochrana spoločných hodnôt a záujmov členských štátov; posilnenie bezpečnosti Európskej únie; zachovanie mieru a posilnenie medzinárodnej bezpečnosti; podpora medzinárodnej spolupráce; podpora, rozvoj a upevňovanie demokracie, právneho štátu a ľudských práv a základných slobôd. SZBP funguje na medzivládnom princípe, takže rozhodnutia sú prijímané jednomyseľne členskými krajinami Európskej únie. Medzi najvýznamnejšie inštitúcie zasahujúce do tvorby SZBP patrí Rada Európskej únie, Európska služba pre vonkajšiu činnosť a vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku. Poslednú úpravu SZBP nájdeme v Lisabonskej zmluve, ktorá bola prijatá v roku 2009.

Kľúčové pojmy:

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika – politika Európskej únie, ktorej obsahom jej činnosť inštitúcií Európskej únie vo vzťahu k vonkajším partnerom.

Medzivládny princíp – rozhodnutia sú prijímané predstaviteľmi členských krajín (bez jednomyseľného súhlasu, nie je možné prijať rozhodnutie).

Jednomyseľné hlasovanie – všetci aktéri musia súhlasiť (v prípade, že jedna krajina nesúhlasí alebo sa zdrží hlasovania – nie je možné prijať rozhodnutie).

Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku – predsedá Rade pre zahraničné veci je viceprezidentkou Európskej komisie a stojí na čele Európskej služby pre vonkajšiu činnosť. Jej agenda zahŕňa všetky aktivity týkajúce sa vonkajšej činnosti Európskej únie, vrátane Spoločnej obchodnej politiky.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť – vznikla v roku 2011 a predstavuje tzv. diplomatickú službu Európskej únie. Hlavnou úlohou ESVČ je koordinácia zahraničnej politiky a podpora činnosti vysokej predstaviteľky Únie. Riadi diplomatické vzťahy, partnerstvá s tretími krajinami, spolupracuje s medzinárodnými organizáciami.

Úlohy a úlohy:

1

Aké sú hlavné ciele SZBP a prečo vznikla?

4

Ktoré mesto sa považuje za hlavné mesto Európskej únie?

2

Je vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku typickým ministrom zahraničných vecí?

5

Čo pre Slovensko znamená, že je súčasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky? Akým spôsobom sa zvyšuje hlas Slovenska na medzinárodnej politickej scéne?

3

Ktorá krajina sa v referende v júni 2016 rozhodla vystúpiť z Európskej únie?

Aktivity:

Na základ prečítaného textu, zamyslite sa, ktorá inštitúcia Európskej únie zohráva najdôležitejšiu úlohu pri formovaní zahraničnej politiky Európskej únie a uveďte dôvod prečo.

Odporúčané linky:

http://eu.euroiuris.sk/pre_studentov/eu_vo_sвете

http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/Vybrane-pojmy-europskej_integracie_2_.pdf

Zahraničná politika Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ – strategické priority

11

Slovenská republika je v podmienkach globálnej ekonomiky malým štátom, ktorý charakterizuje nedostatok vlastných surovinových zdrojov, ale zároveň silný proexportný charakter ekonomiky. Aj z tohto dôvodu je kľúčové, aby štáty ako Slovensko realizovali silnú zahraničnú politiku, ktorá je charakteristická predovšetkým tým, že v rámci štátu existuje vnútorný konsenzus o zahraničnopolitickom smerovaní, prioritách a stratégii štátu. Na koordinovanom výkone zahraničnej politiky sa musia podieľať jej hlavní aktéri ako prezident SR, Úrad vlády SR, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Zahraničný výbor NR SR a ostatné inštitúcie štátnej správy (najmä ministerstvá).

Obr. č. 33

Súčasná vláda definuje charakter slovenskej zahraničnej politiky predovšetkým prostredníctvom kľúčového dokumentu Programového vyhlásenia vlády na roky 2016 – 2020. Podľa znenia tohto dokumentu má byť zahraničná politika Slovenskej republiky čitateľná a dôveryhodná, reflektujúca hodnoty vyznávané Slovenskom a zdieľané s našimi partnermi v rámci euroatlantického spoločenstva. Jej výkon musí byť proaktívny zameraný na presadzovanie záujmov Slovenska, pričom musí byť dostatočne dobre komunikovaný smerom k slovenskej verejnosti.

V tomto zmysle je nevyhnutné zdôrazniť, že kvalitná zahraničná politika má predovšetkým slúžiť občanom Slovenskej republiky, ochrane ich záujmov a podpore ich ekonomických aktivít v zahraničí. Pri definovaní jednotlivých strategických priorít by sme mohli vymedziť šesť nasledovných oblastí:

- **ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie,**
- **zabezpečovanie bezpečnosti štátu,**
- **mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva,**
- **dobré susedské vzťahy a regionálna spolupráca,**
- **rozvojová pomoc,**
- **aktualizácia strategických dokumentov SR a strategická komunikácia;**

A) Ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie

Slovenská republika napĺňa ciele svojej zahraničnej politiky predovšetkým vďaka intenzívnej zahraničnej politike v európskom priestore, najmä však vo vzťahu k Európskej únii. Priestor Európskej únie, jej členských štátov, je prirodzeným prostredím slobody, demokracie a liberálno-demokratických hodnôt, v ktorom Slovenská republika rozvíja svoj štát, vytvára kvalitné priateľstvá s ostatnými členskými štátmi Európskej únie a taktiež presadzuje svoje národno-štátne záujmy. Naše členstvo v Európskej únii je základnou a hlavnou strategickou prioritou zahraničnej politiky Slovenskej republiky. Neexistuje žiadny iný priestor, ktorý by pri súčasnej politickej konštelácii dokázal lepšie rozvíjať demokratický, hodnotový, spoločenský, ale aj ekonomický potenciál našej krajiny. Naše členstvo v tomto klube však nemožno zužovať len na otázku ekonomických benefitov, ktoré sú pozitívne, ale v jadre snáh o budovanie a ukotvenie úspešnej a sebavedomej spoločnosti musí stáť jej hodnotová výbava, ako aj hodnotové zameranie našej zahraničnej politiky. Všetci predsa chceme žiť v štáte, ktorý má

úctu k základným ľudským právam a slobodám, ochraňuje menšiny, ctí si právo a poriadok, buduje nezávislé súdnictvo a vychováva občiansku spoločnosť a politické elity, ktoré slúžia spoločnosti.

Pokiaľ ide o angažovanie sa Slovenskej republiky v EÚ, je potrebné podotknúť, že SR v plnom rozsahu využíva možnosti, ktoré jej na jej participáciu vyplývajú z ustanovení tzv. Lisabonskej zmluvy. Predseda vlády sa zúčastňuje na pravidelných zasadnutiach Európskej rady a podobne aj príslušní ministri Slovenskej vlády sa zúčastňujú na rokovaní Rady EÚ v jej príslušnom formáte. Svojho zástupcu má SR aj v Európskej komisii. Navyše, Slovenská republika je reprezentovaná aj v iných základných inštitúciách Európskej únie, akou je napríklad Európsky parlament, kde Slovenskú republiku zastupuje celkovo až 13 zvolených poslancov Európskeho parlamentu.

B) Zabezpečovanie bezpečnosti štátu

Napĺňanie tohto pilieru Slovenská republika zabezpečuje nielen svojimi vlastnými vojenskými kapacitami, ale predovšetkým svojím členstvom v Organizácii Se-

veroatlantickej zmluvy (NATO). Základné bezpečnostné garancie zaručuje Slovenskej republike článok 5 Severoatlantickej zmluvy, ktorý hovorí najmä o tom, že útok voči jednej krajine (v tomto prípade Slovensku) alebo voči viacerým krajinám je zároveň útok voči všetkým členom NATO, ktorí sú v takomto prípade povinní napadnutú krajinu (napadnuté krajiny) ochraňovať a postaviť sa na ich obranu. Práve článok 5 tejto zmluvy poskytuje SR bezpečnostné garancie zo strany spojencov v prípade napadnutia našej krajiny.

Niektoré bezpečnostné úlohy plní SR v rámci spolupráce s NATO. Iné (ochrana štátnej hranice) však plní z vlastných kapacít, alebo komplementárne v spolupráci s Európskou úniou (vojenské misie EÚ mimo územia Únie). Tieto aktivity sú výrazom Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ a v týchto bezpečnostných aspektoch je potrebná vyššia miera koordinácie medzi EÚ a NATO. Posledné trendy v oblasti posilňovania bezpečnostnej spolupráce členských krajín EÚ možno považovať za pozitívne.

Obr. č. 34

Obr. č. 35

C) Mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva

K riešeniu globálnych problémov a výziev sa však Slovenská republika snaží pristúpiť nielen z pohľadu svojho členstva v EÚ a NATO, ale predovšetkým prostredníctvom svojho členstva v OSN. Ďalším výrazom reflektovania významu medzinárodného práva v kontexte nášho členstva v OSN je aj principiálny postoj Slovenskej republiky k otázke dodržiavania medzinárodného práva. Tento principiálny postoj slovenskej zahraničnej politiky a diplomacie sa prejavil napríklad v neuznaní samostatnosti Kosova či pričlenenia Krymu zo strany Ruskej federácie.

Obr. č. 36

V rokoch 2006 – 2007 Slovenská republika dokonca bola nestálym členom v Bezpečnostnej rade OSN. Aktivita Slovenskej republiky v OSN zahŕňajú aj účasť v mierových operáciách OSN napríklad na Cypre, Blízkom východe, ale aj Haiti, v Bosne a Hercegovine či v Afganistane.

D) Dobré susedské vzťahy a regionálna spolupráca

Slovenská republika sa v rámci svojej zahraničnej politiky zameriava predovšetkým na kvalitné susedské vzťahy so svojimi bezprostrednými susedmi. Už tradične nadštandardné vzťahy pestuje predovšetkým s Českou republikou. Budovanie dobrých susedských vzťahov je však zamerané aj na vzťah k iným krajinám regiónu, a to predovšetkým s Poľskom a s Rakúskom. Nemožno však zabúdať ani na Maďarsko a Ukrajinu. V oblasti susedských vzťahov je nevyhnutné zdôrazniť, že dobrá susedská spolupráca je nevyhnutným predpokladom ďalšieho rozvoja, predovšetkým v oblasti infraštruktúry, energetiky či v iných sektorových oblastiach.

E) Rozvojová pomoc

Nakoľko finančné prostriedky Slovenskej republiky sú v oblasti rozvojovej politiky pochopiteľne obmedzené, je nutné si určiť teritoriálne priority. V kľúčovom dokumente Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky Strednodobá stratégia oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky na roky 2014 – 2018 sú za programové krajiny zvolené Afganistan, Keňa, Moldavsko a za projektové krajiny Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo, Ukrajina. Za krajiny s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami boli vybrané Južný Sudán a Sýria a okolité krajiny regiónu Blízkeho a Stredného východu.

Obr. č. 37

F) Aktualizácia strategických dokumentov SR a strategická komunikácia

V rokoch 2016-17 bola jednou zo základných priorít SR aj aktualizácia strategických bezpečnostných dokumentov SR, a to Obrannej stratégie SR, ako aj Bezpečnostnej stratégie SR. Vypracovaniu návrhov spomínaných dokumentov na príslušných rezortoch Ministerstva obrany SR a MZVaEZ SR prebiehala odborná diskusia na rezortných ministerstvách či s príslušníkmi akademickej a mimovládnej obce. Príprava, aktualizácia a vypracovanie týchto dokumentov je nevyhnutnou reflexiou na prebiehajúce vnútroštátne, regionálne, európske, ale aj globálne politické, bezpečnostné, spoločenské a ekonomické procesy.

Bezpečnostná stratégia SR identifikuje viacero **vonkajších procesov** (oslabovanie schopnosti OSN a OBSE v oblasti predchádzania kríz a konfliktov, porušovanie základných princípov a noriem medzinárodného práva - Ukrajina, zhoršenie vzťahov štátov EÚ a NATO s Ruskou federáciou, šírenie zbraní hromadného ničenia, nárast nelegálnej nekontrolovateľnej migrácie z regiónov Blízkeho východu, Ázie a Afriky, krízy v

našom tesnom susedstve a ďalšie) a **vnútorných procesov** (zraniteľnosť v dôsledku kybernetických útokov, pôsobenia cudzích spravodajských služieb v SR, šírenie intolerancie, neznášanlivosti, extrémizmu v spoločnosti), ktoré zásadným spôsobom vplyvajú na bezpečnosť Slovenskej republiky, a ktoré musia pri svojej dennodennej činnosti zohľadňovať aj štátne inštitúcie Slovenskej republiky.

V súvislosti s mnohými bezpečnostnými a spoločenskými procesmi odohrávajúcimi sa v priestore Slovenskej republiky, ale aj širšom regionálnom priestore,

najmä pokiaľ ide o snahu niektorých štátnych a neštátnych aktérov medzinárodných vzťahov úmyselne podávať nepravdivé informácie občanom SR, manipulovať ich verejnú mienku, uplatňovať prvky tzv. hybridnej vojny aj s cieľom podpory skupín, ktoré chcú deštruovať liberálno-demokratický systém našej spoločnosti, si MZVaEZ SR za jeden z hlavných cieľov stanovilo potrebu efektívnej a strategickej komunikácie smerom k slovenskej verejnosti. Jej cieľom je posilňovanie odolnosti štátu a jeho inštitúcií, dôvery a podpory občanov vo vlastné inštitúcie, ako aj medzinárodné integračné zoskupenia, ktorých je SR členom.

Obr. č. 38

Zhrnutie kapitoly

Pri celkovom pohľade na aktivity zahraničnej politiky Slovenskej republiky je možné zhodnotiť, že Slovenská republika výraznou mierou naplňa svoje základné zahraničnopolitické ciele a aktívne sa angažuje či už na európskej úrovni, alebo pokiaľ ide o bezpečnostné a globálne otázky, aj na iných úrovniach. Pochopiteľne, aj vzhľadom na veľkosť svojho územia, Slovenská republika nemôže riešiť všetky globálne problémy a aj z tohto dôvodu sa sústreďuje predovšetkým na pomoc krajinám Západného Balkánu a Ukrajine. To je základný geografický priestor, do ktorého smeruje podstatné množstvo aktivít slovenskej zahraničnej politiky a Slovenská republika v ňom získava podstatné pozitívne renomé. Celkovo však za základné strategické priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky môžeme považovať ukotvenie Slovenska v priestore Európskej únie, zabezpečovanie bezpečnosti štátu, mierové riešenie globálnych problémov a rešpektovanie medzinárodného práva, dobré susedské vzťahy a regionálnu spoluprácu, rozvojovú pomoc, aktualizáciu strategických dokumentov SR a potrebu strategickkej komunikácie.

Otázky a úlohy:

1 Charakterizujte zahraničnú politiku malého štátu.

5 Ktorých aktivít pod hlavičkou OSN sa zúčastňuje Slovenská republika?

2 Vymenujte základné strategické priority zahraničnej politiky Slovenskej republiky.

6 S ktorým štátom má Slovenská republika najlepšie susedské vzťahy?

3 Kto sú kľúčoví spojenci Slovenskej republiky v rámci EÚ a NATO?

7 Prečo SR pomáha ostatným krajinám v rámci vlastnej rozvojovej pomoci?

4 Vymenujte aspoň tri aktivity, ktorým sa SR venuje v rámci svojho pôsobenia v OSN.

Kľúčové pojmy:

Mierové riešenie globálnych problémov – riešenie hlavných svetových výziev a problémov nevojenskými prostriedkami.

OSN – medzinárodná organizácia združujúca väčšinu štátov na svete, ktoré sa zaviazali rešpektovať princípy a zásady uvedené v Charte OSN.

Susedské vzťahy – vzťahy medzi štátmi, ktoré spolu zdieľajú spoločnú hranicu.

Strategické dokumenty SR – dokumenty zásadného charakteru, ktoré určujú základné politické smerovanie SR vo vybraných oblastiach.

Aktivity:

Rozvíjajte diskusiu na nasledovné otázky. Keby si bol predsedom vlády Slovenskej republiky, aké prvé zahraničnopolitické rozhodnutie by si urobil (vyberte jedno rozhodnutie)? Ktorým konkrétnym štátom by mala Slovenská republika pomáhať najviac v rámci svojej rozvojovej pomoci? Vyberte minimálne tri krajiny a zdôvodnite ich výber.

Odporúčané linky:

XVII. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky SR za rok 2016

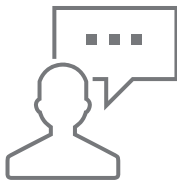
<https://www.youtube.com/watch?v=1Vlnj0yHkOc>

Európska susedská politika a aktivity Slovenskej republiky

12

Dobré vzťahy so susedmi sú na nezaplatenie. Niektoré štáty Európskej únie (ako napr. Taliansko, Grécko, ale i Slovensko) susedia so štátmi, ktoré nie sú členmi tohto integračného zoskupenia. Keď idete na nákup na Ukrajinu – musíte prejsť cez hraničnú kontrolu, kým na ceste do Viedne nemusíte stáť na hranici a nikto nežiada vaše pasy. Európska únia sa snaží mať dobré vzťahy s krajinami vo svojom susedstve z mnohých dôvodov. Aké iniciatívy EÚ vyvíja?

Je potrebné rozlišovať medzi kandidátskou krajinou a krajinou v partnerstve v rámci Európskej susedskej politiky.

Kandidátska krajina – je štát, ktorý po splnení konkrétnych podmienok sa stane súčasťou Európskej únie.

Partnerská krajina ENP je štát, ktorý s Európskou úniou len spolupracuje v konkrétnych oblastiach, ale bez riadneho členstva v Európskej únii.

Európska únia má svoje tzv. vonkajšie hranice – čiže hranice členských štátov Európskej únie a štátov, ktoré nie sú členmi. Väčšina týchto štátov sa nachádza na východ alebo na juh od nás. Ako už bolo spomínané, mať dobré vzťahy so susedmi je veľmi dôležité a toto si uvedomuje aj Európska únia. Z tohto dôvodu v roku **2004** vytvorila Európska únia tzv. **Európsku susedskú politiku**. Hlavným cieľom tejto politiky je približovanie Európskej únie a jej susedov. Krajínám v susedstve je tak ponúknutá bližšia spolupráca – čo však neznamená, že sa stali členmi Európskej únie.

Základné hodnoty, na ktorých Európska susedská politika bola postavená, sú demokracia, právny štát a rešpektovanie ľudských práv – tak, aby bola zaručená prosperita, stabilita a bezpečnosť. Tieto hodnoty sú základné piliere aj pre Európsku úniu. V roku 2011 po Arabskej jari bola Európska susedská politika reformovaná a do istej miery sa upravili jej ciele: stabilizácia daného regiónu v politickom, ekonomickom a bezpečnostnom rozmere. Rovnako sa táto politika stala viac šitou na mieru pre jednotlivé krajiny. Nie všetky krajiny do budúcnosti uvažovali o možnom členstve v Európskej únii, alebo potrebovali pomôcť s politickou stabilizáciou.

Medzi krajiny, ktoré Európska únia zaraďuje do Európskej susedskej politiky, patrí na juhu **Alžírsko, Maroko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbya, Palestína, Sýria a Tunisko**. Na východ od Európskej únie sú to **Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko**

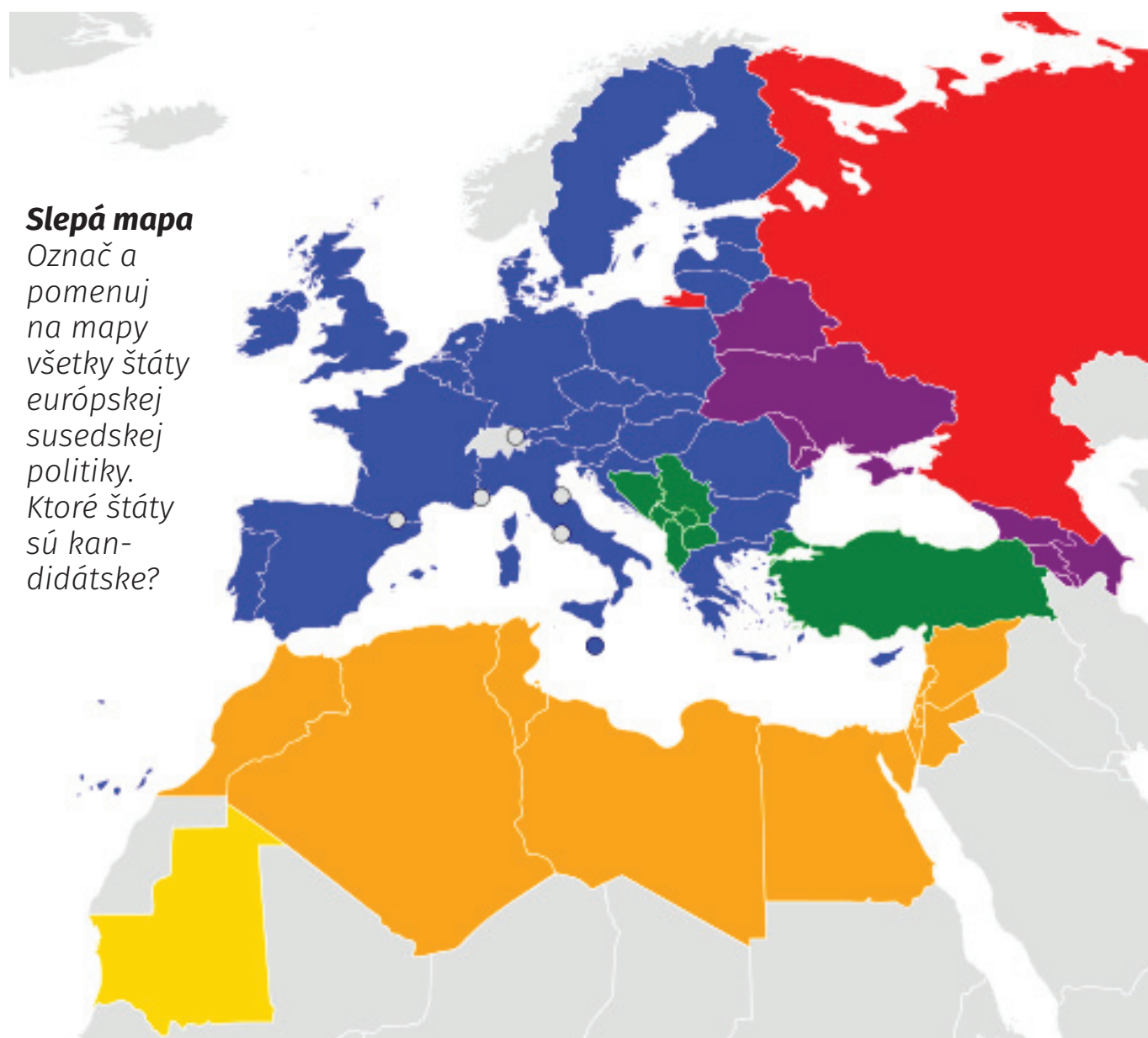
Obr. č. 40

a Ukrajina. Rusko neparticipuje na Európskej susedskej politike. Má špeciálny status v rámci tzv. EÚ-ruských spoločných oblastí. (Pozri mapu č. 1)

Prvý komplexný projekt na juhu predstavuje Únia pre Stredomorie (niekedy nazývaná Barcelonský proces) a na východe je to projekt **Východného partnerstva**.

Arabská jar bola revolučná vlna, ktorá prebiehala v severnej Afrike a na Blízkom východe od roku 2010 s cieľom demokratizácie spoločnosti.

Mapa č. 4: Štáty Európskej susedskej politiky.

Slepá mapa

Označ a pomenuj na mape všetky štáty európskej susedskej politiky. Ktoré štáty sú kandidátske?

Členské krajiny EÚ

Východné partnerstvo

Mauritánia

Kandidátske krajiny EÚ

Únia pre Stredomorie
(okrem Líbye)

Rusko

Nástroje Európskej susedskej politiky

Európska susedská politika poskytuje susedom privilegovaný vzťah budovaný na základe spoločného záväzku voči spoločným hodnotám. Základom Európskej susedskej politiky je politická spolupráca, hlbšia ekonomická integrácia, väčšia možnosť mobility a sprostredkovanie osobných kontaktov. Primárnym nástrojom tejto politiky sú bilaterálne (čiže dvojstranné) akčné plány. **Akčný plán** je dohoda uzavretá medzi Európskou úniou a partnerskou krajinou, v rámci ktorej sa definujú programy politických a ekonomických reforiem s krátkodobými, strednodobými a dlhodobými prioritami. Akčný plán predstavuje sprievodcu prioritami a spoluprácou ako takou. Európska susedská politika následne rozvíja spoluprácu a uzatvára tzv. **asociačné dohody**.

Ďalším dôležitým elementom spolupráce je **podpora a rozvoj úlohy občianskej spoločnosti a jej aktérov**. Ide najmä o podporu lokálnych organizácií, ktoré sa zameriavajú na rozvoj občianskej spoločnosti a jej prepojenie na miestne politické autority. Konkrétnym príkladom nástrojov na podporu občianskej spoločnosti je Nástroj pre demokraciu a ľudské práva.

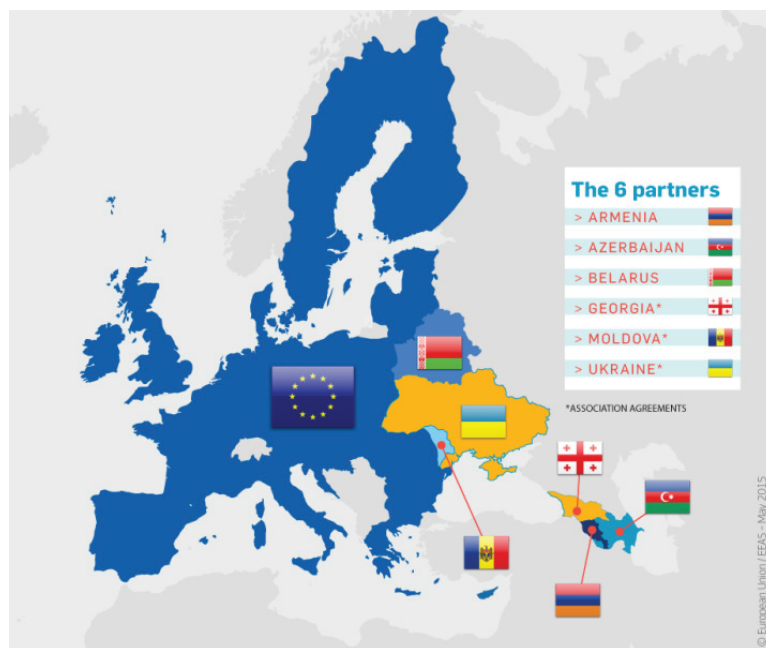
Východné partnerstvo

Východné partnerstvo je iniciatívou Európskej únie na podporu dobrých susedských vzťahov s krajinami v post-sovietskom priestore, ktorá bola spustená

Čo si predstavíš, keď sa povie občianska spoločnosť?

Fungujúca občianska spoločnosť predpokladá vysokú účasť občanov na správe vecí verejných. Napríklad prostredníctvom mimovládnych organizácií zameraných na kontrolu ľudských práv.

Mapa č. 5: Štáty Východného partnerstva.

v Prahe **7. mája 2009**. Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina sú súčasťami tejto iniciatívy (pozri Mapa č. 2). *Východné partnerstvo predstavuje platformu, v rámci ktorej tieto krajiny negociujú (vyjednávajú) obchodné a ekonomické stratégie, dohody o pohybe tovaru a osôb. Východné partnerstvo bolo vytvorené z iniciatívy Poľska a v kooperácii so Švédskom. Prvé stretnutie ministrov zahraničných vecí krajín Východného partnerstva sa konalo v roku 2009 v Bruseli.*

Východné partnerstvo funguje na dvoch typoch spolupráce – bilaterálnej (dvojstrannej medzi Európskou úniou a danou krajinou) a multilaterálnej (medzi tromi a viac krajinami). Bilaterálna spolupráca je zameraná na podporu ekonomických, sociálnych a ekonomických reforiem s partnerskou krajinou, tak aby bola zabezpečená politická asociácia a hlbšia ekonomická spolupráca s Európskou úniou (napr. vytvorenie zóny voľného obchodu³), podpora sektorovej (napr. v oblasti dopravy) spolupráce a možnosť bezvízového styku. Pri multilaterálnej spolupráci hovoríme o platformách na vymieňanie skúseností v oblastiach spoločného záujmu – ekonomická integrácia a rast, energetická bezpečnosť a doprava. V rámci multilaterálnej spolupráce podporuje Európska politika susedstva aj regionálnu spoluprácu medzi krajinami Východného partnerstva napríklad v oblasti energetiky, ochrany hraníc, krízový manažment.

Najvýznamnejšie vzťahy zo všetkých krajín Východného partnerstva má Európska únia s Ukrajinou. Geograficky a kultúrne je Ukrajina najbližšie. Ako súčasť Európskej

³ Zóna voľného obchodu je prvý stupeň ekonomickej integrácie, kedy sa dve krajiny dohodnú zrušení cla na tovar

susedskej politiky, **Ukrajina s Európskou úniou uzatvorila Asociačnú dohodu**, ktorá je v platnosti od roku 2017. Súčasťou asociačnej dohody je tzv. prehĺbená a komplexná dohoda o zóne voľného obchodu (DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Area) a negociácia o vízovej liberalizácii. Práve dohoda o zóne voľného obchodu (DCFTA) vstúpila do platnosti v januári 2016.

Únia pre Stredomorie

Základom Únie pre Stredomorie sa stalo Európsko-stredomorské partnerstvo (známe aj ako Barcelonský proces), ktoré bolo založené už v roku 1995. **Projekt Únie pre Stredomorie následne vznikol 13. júla 2008 na Parížskom samite pre Stredomorie.** Tento projekt je súčasťou južného vektora Európskej susedskej politiky. Hlavným cieľom je stabilizácia a demokratizácia regiónu Stredomoria. Členskými krajinami Únie pre Stredomorie je Európska únia (všetky členské krajiny Európskej únie a Európska komisia) a stredomorské partnerské krajiny: Albánsko, Alžírsko, Bosna a Hercegovina, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Mauritánia, Monako, Čierna Hora, Maroko, Palestína, Sýria, Tunisko a Turecko.

Spolupráca s krajinami Únie pre Stredomorie je zameraná na štyri širšie oblasti: politika a bezpečnosť, ekonomika a obchod, sociálno-kultúrna spolupráca, spravodlivosť a vnútro. Konkrétne projekty, na ktoré sa zamerali, sú napríklad odstránenie znečistenia v oblasti Stredomoria, rozvoj infraštruktúry, zelené energie a podpora vzdelávania.

Na rozdiel od Východného partnerstva, ktoré predstavuje len určitú platformu, Únia pre Stredomorie, je už aj inštitucionalizovaná iniciatíva. Hlavným sídlom sekretariátu je **Barcelona**. Vzhľadom na to, že ide spoluprácu medzi Európskou úniou a štátmi zo Stredomoria, aj **predsedníctvo je zdieľané** – vždy ide o jeden štát z Európskej únie a jeden z oblastí Stredomoria. Väčšina rozhodnutí je prijímaná na stretnutiach zástupcov členských krajín.

Aktivity Slovenskej republiky v rámci Európskej susedskej politiky

Geografické umiestnenie, ako aj historický kontext predurčujú výraznejšiu spoluprácu Slovenskej republiky s Východným partnerstvom. Spolupráca sa prejavuje najmä

A čo iné štáty, ktoré boli na mape číslo 1?

Mauritánia a Monako sú členmi Únie pre Stredomorie, ale nie sú súčasťou programu Európskej susedskej politiky.

Líbya ma status pozorovateľskej krajiny, čo znamená, že nie je riadnym členom – nemôže napr. hlasovať, ale zúčastňuje sa zasadnutí.

Sýria má v dôsledku vojnového konfliktu pozastavené členstvo od roku 2011.

na úrovni stretnutí Vyšehradskej skupiny a Východného partnerstva. V roku 2011 sa uskutočnilo niekoľko stretnutí ministrov zahraničných vecí Vyšehradskej skupiny s východnými partnermi. V septembri 2011 sa uskutočnil druhý samit Východného partnerstva, kde všetky zúčastnené strany súhlasili, že je potrebné vytvoriť vyhovujúce podmienky na politické pridružovanie a hospodársku integráciu – a to prostredníctvom podporovania politických a sociálno-ekonomických reforiem a budovania stability. V roku 2012 sa rovnako uskutočnilo stretnutie ministrov zahraničných vecí štátov Európskej únie a krajín Východného partnerstva, kde schválili Cestovnú mapu (Roadmap) pre Východné partnerstvo. Stanovili sa individuálne prístupy k jednotlivým krajinám.

„Slovenská republika podporuje Východné partnerstvo, ktoré znamená významný evolučný krok vo vývoji susedskej politiky EÚ. Prostredníctvom Východného partnerstva je možné realizovať víziu politickej asociácie, ekonomickej integrácie a celkovej modernizácie východoeurópskych krajín na báze hodnôt a štandardov EÚ. Ide o jednu z hlavných priorít našej zahraničnej politiky a Slovenská republika sa aktívne zúčastňuje na napĺňaní cieľov Cestovnej mapy pre Východné partnerstvo.“ (Východné partnerstvo..., 2017)

Zhrnutie kapitoly

Európska únia vytvorila v roku 2004 Európsku susedskú politiku s cieľom približovania Európskej únie a jej susedov. Bližšia spolupráca s týmito krajinami negarantuje budúce členstvo v Európskej únii. Medzi krajiny, ktoré Európska únia zaraďuje do Európskej susedskej politiky, patrí na juhu **Alžírsko, Maroko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Líbya, Palestína, Sýria a Tunisko – Únia pre Stredomorie**. Na východ od Európskej únie sú to **Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina – Východné partnerstvo**. Rusko neparticipuje na Európskej susedskej politike. Má špeciálny status v rámci tzv. EÚ-ruských spoločných oblastí. Medzi hlavné nástroje patria akčné plány, asociačné dohody, prehlbovanie ekonomickej integrácie, podpora regionálnej spolupráce a občianskej spoločnosti.

Kľúčové pojmy

Európska susedská politika – politika politického a ekonomického približovania Európskej únie a susedských krajín vytvorená v roku 2004.

Partnerská krajina – krajina, s ktorou Európska únia spolupracuje, bez ponuky členstva.

Kandidátska krajina – je štát, ktorý sa po splnení konkrétnych podmienok stane súčasťou Európskej únie.

Únia pre Stredomorie (barcelonský proces) – projekt Únie pre Stredomorie následne vznikol 13. júla 2008 na Parížskom samite pre Stredomorie a je súčasťou južného vektora Európskej susedskej politiky.

Východné partnerstvo – je iniciatívou Európskej únie na podporu dobrých susedských vzťahov s krajinami v postsovietskom priestore, ktorá bola spustená v Prahe 7. mája 2009.

Akčný plán, Asociačná dohoda, Prehĺbená a komplexná zóna voľného obchodu (DCFTA) – nástroje spolupráce Európskej únie v rámci Európskej susedskej politiky.

Otázky a úlohy:

1 Prečo je pre Európsku úniu dôležitá Európska susedská politika?

4 S ktorou krajinou z Východného partnerstva Európska únia najviac spolupracuje?

2 Aké sú dve hlavné iniciatívy v rámci tejto politiky?

5 Ktorý členský štát Európskej únie bol iniciátorom Únie pre Stredomorie?

3 Prečo je pre susedské krajiny Európska susedská politika zaujímavá? Čo ňou môžu získať?

Aktivity:

1 Ako sa volá politika spolupráce Európskej únie voči svojim susedom?

- A. Susedia pre Európu
- B. Politika dobrých susedských vzťahov Európskej únie
- C. Európska susedská politika

4 Ktorý z nižšie uvedených štátov nepatrí do Únie pre Stredomorie?

- A. Egypt
- B. Ukrajina
- C. Monako

2 Aký štatút majú krajiny, ktoré sú súčasťou Európskej susedskej politiky?

- A. Kandidátska krajina
- B. Partnerská krajina
- C. Členská krajina

5 Podieľa sa Slovensko aktívne na formovaní Európskej susedskej politiky?

- A. áno
- B. nie

3 Ktoré tvrdenie je správne?

- A. Východné partnerstvo bolo založené na samite 7. mája 2009 v Bratislave.
- B. Európska susedská politika bola založená v roku 2004.
- C. Únia pre Stredomorie sa nazýva aj Madridský proces.

1. C, 2. B, 3. B, 4. B, 5. A
Správne odpovede

Odporúčané linky:

https://ec.europa.eu/info/policies/european-neighbourhood-policy_sk

https://www.mzv.sk/europske_zalezitosti/europske_politiky-vychodne_partnerstvo

https://www.mzv.sk/podnikajme_v_zahranici/aktualne_tendre_a_vyzvy_eu-unia_pre_stredozemie

Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky a členského štátu Európskej únie

13

Rozvojová spolupráca patrí v rámci medzinárodných vzťahov k pomerne kontroverzným témam – dôvodom sú najmä rôzne pohľady na motívy poskytovania zahraničnej pomoci. Či už sú tieto motívy viac či menej zištné, alebo úplne nezištné, stále platí známe príslovie, že reťaz je taká silná, ako jej najslabší článok.

Medzinárodné spoločenstvo je tvorené štátmi s rozdielnou hospodárskou úrovňou, pričom v súčasnosti (rok 2017) je až 47 štátov sveta zaradených na zoznam najmenej rozvinutých štátov (angl. Least developed countries, LDCs). Organizácia Spojených národov naň zaraďuje štáty s najnižšou úrovňou sociálno-ekonomického rozvoja, v ktorých veľký počet obyvateľov trpí chudobou a s ňou súvisiacimi problémami. V zmysle príslovia o reťazi je v záujme celého medzinárodného spoločenstva pomáhať týmto štátom odstrániť chudobu a dosiahnuť udržateľný rozvoj. Rozvojová spolupráca je tak zároveň vyjadrením spoluzodpovednosti za vývoj medzinárodného spoločenstva a našej planéty. Preto všetky hospodársky rozvinuté štáty, vrátane Slovenskej republiky, prevzali na seba záväzok prispievať svojím dielom k rozvoju menej rozvinutých štátov a regiónov.

Oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky

Budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Začiatkom 90. rokov 20. storočia sa Slovensko, ešte ako súčasť bývalého Československa, zaradilo na stranu prijímateľov zahraničnej pomoci na podporu prebiehajúcich reforiem. Bezprostredne po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 systém poskytovania oficiálnej rozvojovej pomoci tak, ako ho poznáme dnes, ešte neexistoval a poskytovanie rozvojovej pomoci spočiatku ani nepatrilo medzi priority slovenskej zahraničnej politiky. Výnimkou bolo poskytovanie štipendií zahraničným študentom študujúcim na Slovensku, ktoré možno považovať za bilaterálnu formu pomoci; a Slovenská republika tiež prispievala na dobrovoľnej báze na pomoc poskytovanú v multilaterálnej forme.

Systém poskytovania oficiálnej rozvojovej pomoci sa začal budovať postupne a v úzkej spolupráci s medzinárodnými organizáciami, ktoré mali s rozvojovou spolupracou väčšie skúsenosti (napr. od roku 1997 spolupracuje Slovenská republika s Rozvojovým fondom Organizácie Spojených národov, UNDP, a na formovanie slovenského systému rozvojovej spolupráce mala významný vplyv aj Kanadská medzinárodná rozvojová agentúra, CIDA).

Impulzom pre budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce bol, okrem snahy pomáhať, cieľ byť zodpovednou súčasťou medzinárodného spoločenstva. Slovenská republika mala o. i. záujem stať sa členským štátom Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, OECD. (Oficiálnu žiadosť o členstvo v OECD podala vláda Slovenskej republiky 28. februára 1994 a členským štátom OECD sa SR stala 14. decembra 2000. Od roku 2013 je SR aj členom Výboru pre rozvojovú pomoc, DAC OECD.) V neposlednom rade mal vplyv na budovanie systému oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky aj záujem stať sa členským štátom Európskej únie.

Doplňujúci text:

Rozvojová pomoc/spolupráca

Jeden z nástrojov boja proti chudobe (ktorá v súčasnosti stále patrí k najzávažnejším – globálnym problémom ľudstva) je **rozvojová pomoc, resp. rozvojová spolupráca**. Všeobecne môžeme povedať, že rozvojovú pomoc poskytujú hospodársky vyspelejšie

štáty štátom hospodársky menej vyspelým, s cieľom pomôcť naštartovať rozvoj v prijímajúcom štáte tak, aby rozvoj pokračoval, aj keď pomoc do prijímajúceho štátu prestane prúdiť. Sektormi, do ktorých najčastejšie prúdi rozvojová pomoc, sú výživa, pitná voda a hygiena, vzdelávanie, zdravotníctvo, bývanie, infraštruktúra, poľnohospodárska a priemyselná produkcia.

Štáty poskytujú pomoc priamo – **dvojstranná (bilaterálna) spolupráca** prebieha medzi donatorom a prijímajúcim štátom, alebo prostredníctvom príspevkov do medzinárodných organizácií, najmä špecializovaných organizácií Organizácie Spojených národov – **mnohostranná (multilaterálna) spolupráca** znamená, že viaceré štáty prispievajú do medzinárodnej organizácie a medzinárodná organizácia potom realizuje rozvojové projekty prostredníctvom svojich mechanizmov.

V súčasnosti sa už takmer výlučne používa označenie rozvojová spolupráca, aby sa zdôraznilo, že štáty prijímajúce pomoc sú v tomto procese aktívnymi a rovnocennými partnermi. Rozvojová spolupráca tvorí významnú súčasť medzinárodných vzťahov – prakticky všetky štáty sveta sú do nej nejakým spôsobom zapojené (či už na strane donorov, prijímateľov, alebo aj na oboch stranách súčasne).

Oficiálna rozvojová pomoc/spolupráca (z angl. Official development aid/cooperation, ODA) označuje výlučne pomoc z „oficiálnych“ – vládnych zdrojov. Oficiálnu rozvojovú spoluprácu rozvíjajú štáty, resp. štátne orgány a inštitúcie na to určené, a **nezahŕňa súkromné zdroje** (ktoré tiež môžu byť poskytnuté na rozvoj, napr. prostredníctvom súkromných nadácií alebo mimovládnych organizácií. Mimovládne organizácie však môžu realizovať aj oficiálnu rozvojovú pomoc, keď sa úspešne uchádzali o podporu na svoj projekt zo štátnych zdrojov).

Od rozvojovej pomoci je potrebné odlišovať humanitárnu pomoc. **Humanitárna pomoc je poskytovaná v krízových situáciách**, ktoré vznikli náhle a nepredvídane. Štát prijímajúci zahraničnú humanitárnu pomoc nedokáže sám zabezpečiť pomoc svojmu obyvateľstvu. Príčinou humanitárnych kríz je najčastejšie prírodná katastrofa, ale aj zlyhanie ľudského faktora.

Je dôležité zdôrazniť, že oba typy zahraničnej pomoci – tak rozvojová, ako aj humanitárna, sú poskytované so súhlasom prijímajúceho štátu, t. j. štát môže ponúknutú pomoc odmietnuť.

Mechanizmus oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Pôvodne bola oficiálna rozvojová pomoc Slovenskej republiky, ODA SR, plánovaná a realizovaná samostatne jednotlivými ministerstvami. Tento systém sa však ukázal ako neefektívny, preto v roku 2001 vláda Slovenskej republiky rozhodla svojím uznesením s názvom *Mechanizmus poskytovania vládnej rozvojovej pomoci* o jeho reforme. **Od roku 2003 hovoríme o komplexnom mechanizme rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky pod značkou SlovakAid.**

Obr. č. 41: Logo oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky

Zdroj: <http://www.slovakaid.sk/sk/novinky-informacie/loga-slovakaid>

Na základe uznesenie vlády sa gestorom a koordinátorom oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky stalo Ministerstvo zahraničných vecí SR, MZV SR (dnes Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, MZVaEZ SR), Odbor rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci, ORPO. Pri MZV SR začal pracovať Koordinačný výbor pre poskytovanie ODA SR. V súčinnosti s Ministerstvom zahraničných vecí oficiálnu rozvojovú spoluprácu SR realizuje Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu, SAMRS.

Slovenská republika každoročne vyčleňuje časť svojho štátneho rozpočtu na projekty, ktoré majú napomôcť rozvoju pomalšie sa rozvíjajúcich štátov, resp. štátov, v ktorých veľká časť obyvateľov trpí chudobou a s ňou súvisiacimi problémami; a tiež za týmto účelom prišpevuje do medzinárodných organizácií.

Určujúcim dokumentom, ktorým sa od roku 2007 riadila oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky, bol *Zákon o oficiálnej rozvojovej pomoci* (Zákon č. 617/2007 Z. z.), v ktorom boli o. i. deklarované princípy, stanovené ciele a popísané formy ODA SR: Slovenská republika rešpektuje princípy medzinárodnej rozvojovej politiky, vrátane rozvojovej politiky Európskej únie, oficiálnu rozvojovú spoluprácu rozvíja v súlade so zahraničnopolitickými a ekonomickými prioritami SR, pričom sa riadi záväzkami vyplývajúcimi z medzinárodných dohôd. Ako hlavné ciele oficiálnej rozvojovej spolupráce boli stanovené zmierňovanie chudoby a hladu; podpora udržateľného rozvoja; zabezpečovanie mieru a bezpečnosti vo svete; podpora univerzálneho prístupu k vzdelaniu; zvyšovanie úrovne základnej zdravotnej starostlivosti; podpora hospodárskej spolupráce. (Zákon z roku 2006 nahradil od roku 2016 *Zákon o rozvojovej spolupráci* a aj na tomto príklade môžeme pozorovať príklon k používaniu výrazu rozvojová spolupráca.)

Dôležitými nástrojmi plánovania ODA SR sú strednodobé stratégie (aktuálne *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky na roky 2014 – 2018*) a národné programy oficiálnej rozvojovej spolupráce prijímané na ročnej báze, ktoré o. i. špecifikujú sektorové a teritoriálne priority dvojstrannej oficiálnej rozvojovej spolupráce, t. j. do ktorých oblastí a do ktorých štátov bude Slovenská republika v danom období prioritne smerovať svoju pomoc.

Súčasťou oficiálnej rozvojovej spolupráce je aj poskytovanie slovenskej humanitárnej pomoci v zahraničí. Poskytovanie humanitárnej pomoci sa riadi dokumentom s názvom *Mechanizmus poskytovania humanitárnej pomoci SR* z roku 2006, v rámci rozpočtovej kapitoly MZVaEZ SR je vytvorený podprogram pre humanitárnu pomoc a technickú stránku humanitárnej pomoci zabezpečuje Ministerstvo vnútra SR.

Rozvojová spolupráca Európskej únie a záväzky Slovenskej republiky

Európska únia ako celok spolu s jej členskými štátmi sú najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci na svete. Rozvojová spolupráca tvorí dôležitú súčasť tzv. vonkajších vzťahov Európskej únie. Hlavným cieľom európskej rozvojovej politiky je odstránenie chudoby. Európska únia sa opätovne prihlásila k záväzku vyčleňovať na rozvojovú pomoc 0,7% hrubého národného dôchodku, HND.

Štáty Európskej únie, ktoré sú členmi od roku 2004 (tzv. nové členské štáty), prijali záväzok prispievať na rozvojovú spoluprácu do roku 2010 vo výške aspoň 0,17 % svojho hrubého národného dôchodku a do roku 2015 aspoň 0,33 % HND. Slovenskej republike sa tieto záväzky, žiaľ, splniť nepodarilo, hoci objem prostriedkov na oficiálnu rozvojovú spoluprácu má v ostatných rokoch opäť mierne stúpajúcu tendenciu.

V septembri 2015 bol na pôde Organizácie Spojených národov schválený program 2030 – *Premena nášho*

sveta: Agenda pre udržateľný rozvoj, ktorý nadviazal na miléniové rozvojové ciele a vytýčil nový súbor cieľov udržateľného rozvoja. Európska únia sa podieľala na vypracovaní tohto programu a prihlásila sa k jeho plneniu. Európska komisia navrhla prijať nový *Európsky konsenzus o rozvoji*, zohľadňujúci zmenený globálny rámec. (Pôvodný *Európsky konsenzus o rozvojovej politike EÚ* bol z roku 2005.) Za rozvojovú politiku v rámci Európskej komisie zodpovedá generálne riaditeľstvo (DG) *Medzinárodná spolupráca a rozvoj*.

Obr. č. 42: Ciele udržateľného rozvoja (SDGs)

Zdroj: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/news/communications-material/>

Zhrnutie kapitoly

Rozvojová spolupráca je dôležitou súčasťou medzinárodných vzťahov a ako taká aj súčasťou slovenskej zahraničnej politiky. Slovenská republika budovala svoj mechanizmus rozvojovej spolupráce postupne a v súčasnosti poskytuje rozvojovú pomoc pod značkou SlovakAid jednak bilaterálne, ako aj prostredníctvom príspevkov do rozpočtu Európskej únie a medzinárodných organizácií, najmä Organizácie Spojených národov. Hlavným koordinátorom slovenskej rozvojovej spolupráce je Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.

Kľúčové pojmy

Chudoba – jeden z globálnych problémov ľudstva. Stav označujúci absenciu zdrojov na zabezpečenie dôstojného života: absolútna chudoba označuje nedostatok zdrojov na uspokojenie základných životných potrieb; relatívna chudoba nedostatok zdrojov na zabezpečenie priemernej životnej úrovne v štáte, v ktorej človek (rodina, skupina osôb) žije.

Rozvojová spolupráca – aktivity aktérov rozvojovej spolupráce (najčastejšie štáty, medzinárodné medzivládne a mimovládne organizácie) s cieľom zmierňovať dôsledky chudoby a zlepšiť situáciu – napomôcť rozvoju, v najchudobnejších oblastiach sveta.

Humanitárna pomoc – aktivity aktérov humanitárnej pomoci (najčastejšie štáty, medzinárodné medzivládne a mimovládne organizácie) s cieľom bezprostredne riešiť dôsledky krízových udalostí a situácií (prírodných aj človekom zapríčinených), najmä chrániť život, zdravie a zabezpečiť uspokojenie základných životných potrieb osôb postihnutých krízovou udalosťou/situáciou.

Otázky a úlohy:

1

Zvážte a uveďte výhody bilaterálnej pomoci oproti multilaterálnej a opačne.

2

O akom type zahraničnej pomoci hovoríme v prípade vojnových konfliktov – rozvojovej, alebo humanitárnej?

Aktivity:

- Naštudujte príslušné dokumenty, ktorými sa riadi oficiálna rozvojová spolupráca Slovenskej republiky, a identifikujte štáty, na ktoré sa aktuálne orientuje slovenská rozvojová spolupráca.
- Vyberte si jednu z programových alebo projektových krajín slovenskej ODA a snažte sa o nej zistiť čo najviac informácií, ale neprezradte, ktorú krajinu ste si vybrali.
- Spolužiaci vám budú kláť otázky, na ktoré budete odpovedať. Na základe otázok a odpovedí majú identifikovať, ktorú krajinu máte na mysli. (Otázka „Ktoré mesto je hlavné mesto danej krajiny?“ nie je prípustná.) Po uhádnutí správnej odpovede vyznačte uhádnutý štát na mape.

Odporúčané linky:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovenska_rozvojova_spolupraca

<http://www.slovakaid.sk/>

https://ec.europa.eu/europeaid/policies/european-development-policy_en

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/sk/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.3.1.html

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/sk/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.3.2.html

Predsedeníctvo Slovenskej republiky v Rade Európskej únie

14

Spôsob fungovania Rady Európskej únie ako jednej zo základných inštitúcií Európskej únie je charakteristický tým, že každých šesť mesiacov predsedá tejto inštitúcii iný členský štát. To znamená, že predsedeníctvo medzi členskými štátmi rotuje na šesťmesačnom princípe a predsednícka krajina je zodpovedná za koordináciu práce práve tejto inštitúcie. Slovenská republika sa tejto historickej príležitosti ujala 12 rokov po svojom vstupe do Európskej únie v druhom polroku 2016, keď sa na 6 mesiacov stala historicky po prvýkrát predsedajúcou krajinou v rámci Rady Európskej únie. Slovensko pristúpilo k prípravám, ale aj výkonu svojho predsedeníctva veľmi zodpovedne, vypracovalo program a počas tohto pol roka sa snažilo upriamiť pozornosť spoločenstva 28 členských krajín Európskej únie na svoje politické priority. Veľkú energiu vložilo aj do prípravy Bratislavského samitu.

Obr. č. 43

Realizovať predsedníctvo v Rade EÚ znamená predsedáť inštitúcii, v ktorej formulujú svoje pozície členské štáty EÚ. To znamená predsedáť týmto fóram, stanovovať ich agendu a aktívne hľadať možnosti dosiahnutia konsenzu pre účely schválenia spoločných pozícií a rozhodnutí členských štátov EÚ. Rada EÚ zasadá v desiatich rôznych formátoch v závislosti od konkrétnej prerokováanej témy (napr. hospodárske a finančné záležitosti, zahraničné veci, spravodlivosť a vnútorné veci, poľnohospodárstvo, doprava, životné prostredie a iné.) Zasadnutí Rady EÚ sa zúčastňujú príslušní ministri členských štátov v závislosti od prerokováanej témy. Predsedajúca krajina vedie rokovania v každom z týchto formátov s výnimkou formácie Rady pre zahraničné veci, ktorú vedie vysoký predstaviteľ EÚ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (Federica Mogherini).

Od predsedníckej krajiny sa v tomto smere očakáva zabezpečiť najmä to, aby sa členské štáty dohodli na jednotnej pozícii a dohoda bola dosiahnutá aj s Európskym parlamentom. Okrem Európskeho parlamentu musí predsednícka krajina úzko spolupracovať aj ostatnými inštitúciami Európskej únie, a to najmä s Európskou komisiou, predsedom Európskej rady (Donald Tusk) a vysokou predstaviteľkou únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (Federica Mogherini).

Slovenská republika prebrala svoje historicky prvé predsedníctvo v Rade EÚ 1. júla 2016 po Holandsku a vykonávala ho až do konca roku 2016, keď predsedníctvo po Slovenskej republike prevzala Malta. Počas týchto šiestich mesiacov sa Slovensko zhostilo jednej z najdôležitejších úloh, ktoré členskému štátu vyplývajú z jeho členstva v Európskej únii. Za prípravu a výkon slovenského predsedníctva v Rade EÚ bolo rezortne zodpovedné Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (MZVaEZ SR), ktoré počas tohto obdobia riadil minister zahraničných vecí Miroslav Lajčák. Vláda Slovenskej republiky na čele s jej predsedom Robertom Ficom vytvorili pre lepšiu koordináciu prípravy, ako aj samotného výkonu predsedníctva aj špecifický post splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre predsedníctvo SR v Rade EÚ, ktorý zastával štátny tajomník MZVaEZ SR Ivan Korčok.

Ako už bolo spomínané, pre Slovensko je to historicky prvé predsedníctvo v ére samostatnosti Slovenskej republiky a v tomto smere je poslednou krajinou z Vyšehradskej skupiny, ktorá sa posadí na predsednícku stoličku v Rade EÚ. Naši ostatní susedia predsedali Rade EÚ už skôr – Česká republika v roku 2009, Maďarsko a Poľsko v roku 2011. Slovenská republika sa opäť

ako hlavný koordinátor prípravy predsedníctva venovalo už niekoľko rokov dopredu. Zodpovednej príprave predsedníctva sa venovala už osobitne aj vláda Slovenskej republiky v rokoch 2012-2016. Slovenská vláda vnímala predsedníctvo v Rade EÚ predovšetkým ako príležitosť v kontexte 4 nasledujúcich bodov:

- budovať konsenzus medzi členmi EÚ,
- rozšíriť vedomosti o fungovaní politik EÚ,
- predstaviť históriu a kultúru Slovenska,

tovného predsedníctva v Rade EÚ ujme znovu v roku 2030, pričom predchádzať by mu malo rovnako ako teraz predsedníctvo holandské a nasledovať po ňom predsedníctvo Malty.

Len pre porovnanie, Holandsko vykonávalo svoje posledné predsedníctvo už po 11-krát. To je samozrejme spôsobené tým, že kým Holandsko bolo zakladajúcim členom Európskeho hospodárskeho spoločenstva (predchodcu Európskej únie) v roku 1957, tak Slovensko vstúpilo do samotnej Európskej únie až 1. mája 2004. V porovnaní so Slovenskom tak Holandsko malo prirodzene oveľa viac príležitostí nazbierať skúsenosti pri výkone viacerých predsedníctiev.

Aj z tohto vyplýva, že predsednícky štát môže lepšie koordinovať svoju prácu, prípravu na predsedníctvo v spolupráci so štátmi, ktoré vykonávajú predsedníctvo pred a po danej krajine. V praxi to znamená, že štáty, ktoré predsedajú Rade EÚ, úzko navzájom spolupracujú v trojčlenných skupinách nazývajúcich sa „trojice“ alebo „triá“. V rámci jednotlivých trio predsedníctiev sa stanovujú dlhodobé ciele, témy a hlavné otázky sformulované v programe, ktorým sa jednotlivé štáty budú počas 18 mesiacov venovať. Na základe tohto programu potom každá z krajín vypracuje ešte podrobnejší vlastný 6-mesačný program. Slovenská republika pracovala vo formáte tria už so spomínaným Holandskom a Maltou.

O celospoločenskom význame slovenského predsedníctva v Rade EÚ svedčí aj fakt, že jeho príprave sa Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky

- a otvoriť domácu slovenskú diskusiu o európskych záležitostiach a ich prínose pre slovenského občana a slovenskú spoločnosť.

Aj z týchto priorit je zrejmé, že slovenské predsedníctvo kladie dôraz najmä na samotnú úlohu Slovenska ako tzv. „čestného sprostredkovateľa“, ktorý má v procese rôznorodých záujmov, názorov a pozícií členských štátov hľadať prieniky pre spoločné postoje. Popri tejto funkcii však samotné predsedníctvo plní aj iné úlohy. Pre našu krajinu predstavovalo obrovskú medzinárodnú pozornosť, ktorej bola naša republika počas 6 mesiacov vystavená, čo viedlo k pozitívnej propagácii slovenskej kultúry, histórie, prírodných a architektonických pamiatok v zahraničí. Navyše, predsedníctvo plnilo aj dôležitú komunikačnú úlohu ako zdroj informovanosti o európskych témach pre bežných občanov a ako prostriedok na obnovenie dôvery občanov v samotný európsky projekt.

Politický program slovenského predsedníctva v Rade EÚ

Samotná vízia slovenského predsedníctva bola postavená na dvoch pilieroch, a to jednak ekonomických témach a po druhé na snahe ponúknuť Únii v dnešnej zložitej situácii po britskom referende udržateľné a konštruktívne riešenia pre zvládanie súčasných výziev. Konkrétne témy, ktoré si Slovensko vytýčilo ako kľúčové v rámci svojho programu, sú jasne vytýčené vo finálnom programe slovenského predsedníctva. V rámci konkrétnych priorít sa Slovenská republika rozhodla zamerať na štyri konkrétne zadefinované oblasti, a to **hospodársky silná Európa, modernizácia jednotného trhu, udržateľná migračná a azylová politika a globálne angažovaná Európa.**

Okrem silného ekonomického rozmeru program predsedníctva reflektuje aj potrebu riešiť súčasný stav migračnej a azylovej politiky, nakoľko návrat k plne fungujúcemu Schengenu je jedným zo životných záujmov Slovenska ako otvorenej ekonomiky. Ambicióznosť programu predsedníctva dokumentuje dôraz kladený na zahraničnú politiku európskeho spoločenstva a snahu stať sa silným spolutvorcom globálnej politickej agendy.

Obr. č. 46

Kultúrny program slovenského predsedníctva v Rade EÚ

Slovenské predsedníctvo bolo obrovskou príležitosťou zviditeľniť nielen samotnú slovenskú diplomaciu, jej kvalitný a profesionálny prístup, ale najmä Slovensko ako také, nakoľko Bratislava sa na toto obdobie stáva akoby ďalším hlavným mestom Európskej únie. Je preto vynikajúce, že súčasťou prezentácie našej krajiny a hlavného

mesta bol celý rad expertných, ale aj kultúrnych podujatí. Slovenské predsedníctvo predstavilo ucelenú stratégiu prezentácie nielen slovenskej kultúry, ale aj úspechov slovenských firiem v rôznych oblastiach. Tradične najviditeľnejším prvkom predsedníctva bolo samotné logo či prezentačné predmety, medzi ktorými boli poštová známka či 2-eurová minca s logom predsedníctva, bošácka slivovica alebo aj tokajské víno. Vizuálna prezentácia slovenského predsedníctva v inštitúciách EÚ v Bruseli bola založená na predstavení 4 elementov slovenských inovácií. Medzi vystavovanými predmetmi nechýbali Ecocap-

Obr. č. 47

suly od firmy Nice Architects (zem), kajaky a kanoe od firmy Vajda Group (voda), plazmový systém vrtania od firmy GA Drilling (oheň) či populárny AeroMobil (vzduch). Súčasťou prezentácie slovenského predsedníctva boli aj slávnostný otvárací koncert slovenského predsedníctva či mnohé koncerty špičkových slovenských umelcov, sólistov a umeleckých súborov. Hlavnými priestormi, kde sa prezentovalo Slovensko, boli budovy Slovenskej filharmónie, Reduta, Historická budova Národnej rady Slovenskej republiky, Bratislavský hrad, Nová budova SND či MZVaEZ SR.

Bratislavský samit a budúcnosť Európskej únie

Jedno z najvýznamnejších podujatí, ktoré sa slovenskej diplomacii podarilo zorganizovať pri príležitosti predsedníctva v Rade Európskej únie, bolo stretnutie 27 európskych lídrov na **neformálnom zasadnutí Európskej rady konajúcom sa v Bratislave** 16. septembra 2016 bez účasti Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska. Tento samit bol v prvom rade reakciou na výsledky britského referenda o zotrvaní v Európskej únii, ktoré sa

uskutočnilo 23. júna 2016 a znamenalo rozhodnutie britských občanov opustiť EÚ. Toto vystúpenie bude prebiehať v postupnom niekoľkoročnom procese. Pre lídrov EÚ sa Bratislava ako hlavné mesto predsedníckej krajiny javila byť ideálnym miestom na nevyhnutné stretnutie, na ktorom by sa zreflektovali dopady britského rozhodnutia.

Súčasný stav, v ktorom sa Európska únia nachádza, však signalizuje, že aj toto spoločenstvo je vystavené veľkému počtu problémov. V tomto kontexte bolo bratislavské stretnutie európskych lídrov veľmi potrebným signálom smerom k európskym občanom o tom, že politickí predstavitelia jednotlivých krajín si veľmi dobre uvedomujú vážnosť situácie, ktorá vznikla v dôsledku britského odchodu. Zároveň vyslali silný signál, že urobia všetko preto, aby obnovili kontrolu nad súčasnou situáciou a začali hľadať riešenia aj tam, kde sa dnes jednotlivé krajiny nevedia dohodnúť. Ak má byť Únia rešpektovaným a vplyvným hráčom vo svetovej politike, jedinečným projektom pre svojich občanov, ktorí jej majú dôverovať, musí byť v prvom rade schopná riešiť problémy vlastných občanov.

Bratislavský samit však bol unikátnym podujatím hneď z niekoľkých dôvodov. Po prvé, pomohol lídrom otvoriť témy, na ktoré v Bruseli jednoducho nebol

čas alebo politická vôľa. To znamená najmä triedzo zhodnotiť súčasný stav, obnoviť kontrolu v oblasti niektorých politík (bezpečnosť, migrácia), ale najmä dôveru občanov v európsky projekt. Po druhé, samit bol významný tým, že jeho výsledkom bolo prijatie nielen Bratislavskej deklarácie, ale aj Bratislavskej cestovnej mapy, ktorá vymedzuje konkrétne priority v oblastiach migrácie, dlhodobu udržateľných politík v mnohých sektorových oblastiach, ochrany vonkajších hraníc, vnútornej a vonkajšej bezpečnosti, ekonomiky a podpory mládeže.

Organizáciou takéhoto významného podujatia slovenské predsedníctvo prinieslo určite viac, ako sa od neho

čakalo. Bratislavský samit bol obrovskou reklamou a bez pochyby najdôležitejším podujatím, ktoré Slovenská republika zastrešovala počas svojho predsedníctva v Rade Európskej únie v druhom polroku 2016. To, že do nášho hlavného mesta prišlo 26 prezidentov či premiérov iných členských krajín EÚ, ako aj šéfov európskych inštitúcií, spravilo z Bratislavy centrum nielen európskeho, ale aj globálneho politického diania. Bratislava v tomto smere nezlyhala ani po technicko-organizačnej, ako aj obsahovej stránke. Toto stretnutie bolo významné aj tým, že po dlhej dobe je to v zásade prvé stretnutie lídrov mimo Bruselu. Slovenskej republike, aj vzhľadom na bezproblémový priebeh podujatia, sa nemohlo dostať lepšieho medzinárodného uznania.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika úspešne pripravila a zrealizovala svoje historicky prvé Predsedníctvo v Rade EÚ v druhom polroku 2016. Jej politický program spočíval v presadzovaní štyroch hlavných politických priorít, a to **hospodársky silnej Európy, modernizácie jednotného trhu, udržateľnej migračnej a azylovej politiky a globálne angažovanej Európy**. Významnou súčasťou predsedníckych aktivít bola pozitívna prezentácia slovenskej histórie, kultúry, tradícií, ale aj inovačného a hospodárskeho potenciálu. Navyše počas tohto krátkeho 6-mesačného obdobia sa Slovensku podarilo zorganizovať neformálne stretnutie 27 predstaviteľov členských krajín EÚ na samite v Bratislave. Jeho realizácia je skvelým dôkazom toho, že aj vďaka iniciatíve, ktorá prišla z Bratislavy, začal veľmi potrebný proces vnútornej sebareflexie Európskej únie. To len dokazuje, že aj nové a menšie členské štáty môžu byť hýbateľmi európskych politík a tvorcami jej kľúčových iniciatív.

Otázky a úlohy:

1 Ktoej inštitúcii EÚ predsedalo Slovensko v druhom polroku 2016?

4 Aký význam má predsedníctvo v Rade EÚ pre naše Slovensko?

2 Čo znamená, že členská krajina EÚ vykonáva predsedníctvo v Rade EÚ?

5 Na akých produktoch je založená kultúrna prezentácia Slovenska počas predsedníctva v Rade EÚ? Ktoré výrobky sú súčasťou vizuálnej prezentácie slovenského predsedníctva v zahraničí?

3 Čo vieš o programe slovenského predsedníctva? Ktoré hlavné priority si Slovensko vytýčilo vo svojom programe?

6 Čo vieš o Bratislavskom samite? Prečo sa toto stretnutie konalo práve v Bratislave?

Kľúčové pojmy

Predsedníctvo v Rade EÚ – šesťmesačné obdobie, počas ktorého určený členský štát EÚ na rotujúcom princípe predsedá Rade EÚ.

Program predsedníctva – politické priority predsedníckeho štátu, na ktoré sa zameriava počas svojho predsedníctva v Rade EÚ.

Prezentácia Slovenska – súbor politických, kultúrnych a spoločenských aktivít a podujatí zameraných na propagáciu Slovenska.

Bratislavský samit – vrcholná schôdza čelných politických predstaviteľov členských štátov Európskej únie bez účasti Veľkej Británie, ktorá sa uskutočnila 16. septembra 2016 v Bratislave.

Aktivity:

Predstavte si situáciu, v ktorej by ste boli ministrom zahraničných vecí Slovenskej republiky. Ktoré priority by ste zahrnuli do programu slovenského predsedníctva v Rade EÚ?

Aké problémy slovenských občanov by mala EÚ riešiť?

Definujte minimálne tri vlastné priority a priradte im bodovú hodnotu (3 body pre najvýznamnejšiu prioritu, 2 body pre strednú prioritu a 1 bod pre najmenšiu prioritu). Úlohu vypracuje každý žiak samostatne a na záver si žiaci svoje výsledky porovnajú. Učiteľ priebežne zapisuje na tabuli jednotlivé priority a priradzuje im príslušné body od jednotlivých žiakov. Učiteľ body pri jednotlivých prioritách sčíta a vyhodnotí tri najvýraznejšie priority u všetkých žiakov. Na záver reflektujte výsledky vo vzájomnej diskusii.

Odporúčané linky:

Oficiálna webová stránka slovenského predsedníctva v Rade EÚ

<http://www.eu2016.sk/sk>

Café Európa BA: Predsedaíme Európe - Slovensko na čele EÚ

<https://www.youtube.com/watch?v=OdS7dgfl7Nc>

Café Európa: Bratislavský samit a budúcnosť EÚ

<https://www.youtube.com/watch?v=B1UMRb0ZyLY>

Miroslav Lajčák - V Bratislave chceme stanoviť diagnózu a liečbu EU

<https://www.youtube.com/watch?v=hJeGDgZl8jg>

Demokracia, mier a ľudské práva

15

Rešpektovanie ľudských práv – ich garantovanie zo strany štátu, dodržiavanie ľudských práv a existencia efektívneho mechanizmu nápravy v prípade ich porušenia, sú považované za jeden zo základných znakov demokratickej spoločnosti. Avšak je potrebné si uvedomiť, že vysoká úroveň ochrany ľudských práv, ktorá je dnes už samozrejmosťou takmer všade v Európe, nemusí byť rovnaká v iných častiach sveta. A tiež nie je samozrejmé, že úroveň ochrany ľudských práv, na ktorú sme si už zvykli, ostane taká naveky. Nie je možné uplatňovať si svoje práva bez toho, aby sme ich poznali, a aby sme poznali aspoň základné mechanizmy ich ochrany. Nasledujúca kapitola stručne predstaví piliere ochrany ľudských práv na európskom kontinente a osobitosti ochrany ľudských práv v Európskej únii.

Ochrana ľudských práv v Európskej únii

Úcta k **ľudským právam** (1) je neodmysliteľnou súčasťou európskych hodnôt. Na začiatku projektu, ktorý dnes poznáme pod názvom **Európska únia** (2), však ochrana ľudských práv nestála v centre záujmu jeho tvorcov. S cieľom chrániť ľudské práva vznikla na európskom kontinente iná medzinárodná organizácia - **Rada Európy** (3). Všetky členské štáty Európskej únie boli a sú zároveň členskými štátmi Rady Európy, a teda ochrana ľudských práv v členských štátoch Európskej únie bola a je zabezpečená aj **systémom ochrany ľudských práv** (4) Rady Európy, ktorý je považovaný za jeden z najvyspelejších regionálnych systémov ochrany ľudských práv na svete.

Doplňujúci text:

(1) Ľudské práva

Pojem ľudské práva nie je možné jednoznačne definovať. Ako najvýstižnejšia sa nám javí definícia ľudských práv ako súboru oprávnených nárokov človeka voči štátu a voči ostatným ľuďom (Krejčí, 2007). V súvislosti s pôvodom ľudských práv totiž bývajú uvádzané spravidla dve, do značnej miery protichodné, teórie: prirodzenoprávna a pozitívoprávna. Podľa prvej z teórií je človek jedinečná bytosť a ako taká sa rodí s určitými prirodzenými právami univerzálneho charakteru, ktoré sú neodňateľné, neporušiteľné, nescudziteľné a nepremlčateľné. Tieto práva nie sú človeku dané štátom, ale štát ich má deklarovať a chrániť. Na rozdiel od prirodzenoprávnej teórie, podľa pozitívoprávnej teórie štát zohráva vo vzťahu k ľudským právam konštitutívnu úlohu, t. j. rozhoduje o tom, či konkrétne práva bude garantovať, alebo nie. A tak hoci odkaz na prirodzený pôvod ľudských práv je súčasťou každého významného ľudskoprávneho dokumentu, prax svedčí o tom, že bez pozitívnej vôle štátnej moci chrániť ľudské práva o efektívnej ochrane ľudských práv hovoriť nemožno.

Formovanie katalógu ľudských práv je proces, ktorý nie je ukončený, pretože odráža vývoj ľudskej spoločnosti a tá sa stále mení. Ľudské práva majú zabezpečiť dôstojný život človeka a jeho účasť na živote spoločnosti. Množinu ľudských práv dnes už tvorí pomerne veľké množstvo práv a slobôd, ktoré bývajú rozdeľované podľa rôznych kritérií. Azda najznámejšie delenie v podstate kopíruje historický vývoj a triedi ľudské práva do troch generácií: prvú generáciu tvoria občianske a politické práva (ale sú do nej zaradené

aj osobné práva, ktoré patria každému človeku bez ohľadu na občianstvo); druhú generáciu tvoria hospodárske, sociálne a kultúrne práva; tretiu generáciu tvoria novo sa formujúce, tzv. moderné práva.

(2) Zmluvy Európskej únie

Zmluvami Európskej únie máme na mysli súbor medzinárodných zmlúv, ktoré postupne uzatvorili členské štáty od roku 1951, a ktoré sú priebežne upravované a dopĺňané. Najdôležitejšími zmluvami sú (v chronologickom poradí od najstaršej, zvýraznené sú zakladajúce zmluvy):

- **Zmluva o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele (ESUO)** (prijatá v roku 1951, platná od roku 1952)
- **Rímske zmluvy: Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (EURATOM)** (prijaté v roku 1957, platné od roku 1958)
- **Bruselská zmluva – Zmluva o zriadení spoločnej Rady a spoločnej Komisie Európskych spoločenstiev** (prijatá v roku 1965, platná od roku 1967) – názov **Európske spoločenstvá**
- **Jednotný európsky akt** (prijatý v roku 1986, platný od roku 1987)
- **Maastrichtská zmluva – Zmluva o Európskej únii** (prijatá v roku 1992, platná od roku 1993) – názov **Európska únia**
- **Amsterdamská zmluva, ktorá mení zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty** (prijatá v roku 1997, platná od roku 1999)
- **Zmluva z Nice, ktorá mení zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty** (prijatá v roku 2001, platná od roku 2003)
- **Lisabonská zmluva, ktorá mení zmluvu o Európskej únii a zmluvu o založení Európskeho spoločenstva** (prijatá v roku 2007, platná od roku 2009)

(3) Rada Európy

Medzinárodná (medzivládna) organizácia, ktorá vznikla v roku 1949 s cieľom chrániť a rozvíjať ľudské práva, demokraciu a právny štát. Sídli v Štrasburgu a v súčasnosti (rok 2017) združuje 47 členských štátov, vrátane všetkých 28 členských štátov Európskej únie. (Radu Európy netreba zamieňať s orgánmi Európskej únie – Európskou radou a Radou Európskej únie).

Podmienkou členstva v Rade Európy je prijatie **Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** z roku 1950. Tento dohovor býva označovaný za najdôležitejšiu medzinárodnú ľudskoprávnú zmluvu na európskom kontinente. Na dodržiavanie dohovoru dohliada **Európsky súd pre ľudské práva**. Po vyčerpaní všetkých právnych prostriedkov nápravy dostupných v domovskom štáte môžu jednotlivci žiadať o nápravu a obrátiť sa so sťažnosťou na porušenie ich ľudských práv garantovaných dohovorom na Európskom súde pre ľudské práva.

(4) Úrovně ochrany ľudských práv a systémy ochrany ľudských práv

Ochrana ľudských práv by mala byť predovšetkým zabezpečená **na národnej úrovni**, t. j. každý štát by mal mať vlastný systém ochrany ľudských práv. Kostru takéhoto systému spravidla tvorí ústava daného štátu.

Avšak nezriedka sa vo svete vyskytujú situácie, keď štát nedokáže efektívne zabezpečiť ochranu ľudských práv osôb, ktoré sa nachádzajú na jeho území. (Ochrana základných ľudských práv sa vzťahuje nielen na občanov daného štátu, ale rovnako aj na cudzincov.) Vo svete sa dokonca vyskytujú situácie, keď štát aktívne prispieva k porušovaniu základných ľudských práv osôb na svojom území.

Z dôvodu nedostatočného zabezpečenia ochrany ľudských práv zo strany štátu sa začala rozvíjať ochrana ľudských práv **na medzinárodnej úrovni**. Najvýznamnejším impulzom pre rozvoj ochrany ľudských práv na medzinárodnej úrovni boli udalosti, ku ktorým došlo počas druhej svetovej vojny, najmä holokaustu.

Na medzinárodnej úrovni rozlišujeme **globálny systém ochrany ľudských práv**, vytvorený v rámci Organizácie Spojených národov (OSN) a **regionálne systémy ochrany ľudských práv**: európsky – vytvorený v rámci Rady Európy (RE), americký – vytvorený v rámci Organizácie amerických štátov (OAS) a africký – vytvorený v rámci Organizácie africkej jednoty (OAJ), ktorá sa transformovala na Africkú úniu (AU). V Ázii je regionálna ochrana ľudských práv inštitucionalizovaná na najnižšej úrovni.

Pri rozsiahlom a systematickom hrubom porušovaní ľudských práv (napr. genocída) má medzinárodné spoločenstvo povinnosť zasiahnuť a zastaviť porušovanie ľudských práv – v takomto prípade hovoríme o humanitárnej intervencii. (S použitím ozbrojenej sily na zastavenie porušovania ľudských práv musí vyjadriť súhlas Bezpečnostná rada – jeden z hlavných orgánov OSN.)

Spolupráca členských štátov sa postupne prehĺbovala, a to nielen v hospodárskej oblasti, ale aj v oblasti politickej. Významný medzník v súvislosti s ľudskými právami predstavuje zavedenie **občianstva Európskej únie**. Výraznejšie sa tiež presadzovala myšlienka, že Európska únia by mala prejavovať svoje odhodlanie riešovať a chrániť ľudské práva na celom svete, nielen na území svojich členských štátov.

Problemátike ľudských práv tak bolo na úrovni Európskej únie venovanej čoraz viac pozornosti. Vo formálnej rovine sa to najvýraznejšie prejavilo prijatím osobitného ľudskoprávného dokumentu s názvom **Charta základných práv Európskej únie**. Všetky hlavné inštitúcie Európskej únie (Európsky parlament, Európska komisia, Európska rada) zohrávajú pri ochrane ľudských práv dôležitú úlohu. Stále však platí, že najdôležitejšiu úlohu pri ochrane ľudských práv zohrávajú samotné členské štáty. Od roku 2007 pôsobí vo Viedni **Agentúra Európskej únie pre základné práva** (FRA), ktorá poskytuje inštitúciám Európskej únie a členským štátom v otázkach ľudských práv pomoc a poradenstvo.

Občianstvo Európskej únie

Každý občan niektorého z členských štátov Európskej únie je zároveň občanom Európskej únie. Občianstvo Európskej únie dopĺňa občianstvo členského štátu, nenahrádza ho. Občianstvo Európskej únie bolo zavedené Zmluvou o Európskej únii, tzv. Maastrichtskou zmluvou.

Z občianstva Európskej únie vyplývajú pre občanov Európskej únie tieto práva:

- sloboda pohybu a pobytu v rámci územia členských štátov Európskej únie
- aktívne a pasívne volebné právo (právo voliť a právo byť volený) vo voľbách do Európskeho parlamentu a vo voľbách do orgánov samosprávy v mieste pobytu
- právo na diplomatickú a konzulárnu ochranu ktorýmkoľvek členským štátom Európskej únie v tretích krajinách (tretími krajinami sa myslia štáty, ktoré nie sú členskými štátmi Európskej únie)
- petičné právo vo vzťahu k Európskemu parlamentu a právo obrátiť sa so sťažnosťou na Európskeho ombudsmana (verejného ochrancu alebo ochrankyňu práv)
- právo obrátiť sa na inštitúcie Európskej únie a právo dostať odpoveď v ktoromkoľvek z oficiálnych jazykov Európskej únie

- právo na prístup k dokumentom Európskeho parlamentu, Európskej komisie a Európskej rady (za určitých podmienok).

Lisabonskou zmluvou bol zavedený nový nástroj priamej demokracie – občianska iniciatíva. Na základe občianskej iniciatívy, t. j. na základe výzvy aspoň jedného milióna občanov Európskej únie z aspoň štvrtiny členských štátov (pričom je stanovený minimálny počet hlasov pre každý členský štát) má Európska komisia povinnosť predložiť požadovaný návrh právneho predpisu v oblasti, v ktorej má Európska únia legislatívnu právomoc.

2.2. Charta základných práv Európskej únie

Odhodlanie Európskej únie chrániť ľudské práva vyúsťilo do prijatia samostatného dokumentu venovaného ľudským právam. Charta základných práv Európskej únie bola prvýkrát slávnostne vyhlásená v roku 2000,

ale pre inštitúcie Európskej únie a vlády členských štátov sa stala právne záväzným dokumentom až s platnosťou Lisabonskej zmluvy v roku 2009.

Štruktúra charty je v porovnaní s inými ľudskoprávnymi dokumentmi pomerne originálna – práva v nej obsiahnuté sú rozdelené do siedmich hláv s názvami **Dôstojnosť, Slobody, Rovnosť, Solidarita, Občianske práva, Spravodlivosť** a siedma hlava obsahuje všeobecné ustanovenia.

Význam charty spočíva najmä v posilnení už existujúcich systémov ochrany ľudských práv, navyše ide o vskutku moderný dokument, pretože svojím obsahom odráža samotnú podstatu ľudských práv, ktoré sú odrazom vývoja spoločnosti: Charta základných práv Európskej únie, ktorá vznikla o polstoročie neskôr ako Všeobecná deklarácia ľudských práv alebo Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, obsahuje aj také práva tretej generácie, ako je napr. ochrana osobných údajov alebo práva v oblasti bioetiky.

Zhrnutie kapitoly

V kapitole sme stručne predstavili vývoj a súčasný stav ochrany ľudských práv v Európskej únii. Najdôležitejší pilier medzinárodnej ochrany ľudských práv v Európe stále predstavuje systém vytvorený v rámci medzinárodnej organizácie Rada Európy, ktorý je rešpektovaný aj zo strany Európskej únie. V roku 2009 vstúpil do platnosti dokument s názvom Charta základných práv Európskej únie, ktorý spečatil odhodlanie členských štátov EÚ, ako aj EÚ ako celku, naďalej udržiavať vysokú úroveň ochrany ľudských práv.

Kľúčové pojmy

Ľudské práva – súbor oprávnených nárokov človeka voči štátu a voči iným ľuďom. (Krejčí, 2007).

Občianstvo Európskej únie – občianstvo vyjadruje príslušnosť jednotlivca k určitej politickej a územnej jednotke. Občianstvo Európskej únie (zavedené Maastrichtskou zmluvou v roku 1992) vyjadruje, že každý občan/občianka členského štátu EÚ je zároveň občanom/občiankou EÚ, z čoho pre neho/pre ňu vyplývajú určité práva.

Charta základných práv Európskej únie – od roku 2009 právne záväzný katalóg základných práv Európskej únie.

Otázky a úlohy:

1

Vyhľadajte aktuálne príklady situácií, keď štát prispieva k porušovaniu alebo priamo porušuje ľudské práva obyvateľov na svojom území.

2

Dochádza, podľa vášho názoru, k porušovaniu ľudských práv aj v Európe/na Slovensku? Ak áno, ktoré práva sú porušované?

Aktivity:

- Študenti sa rozdelia do dvoch skupín. Jedna skupina vyhledá/dostane k dispozícii na naštudovanie text Všeobecnej deklarácie ľudských práv a druhá skupina text Charty základných práv Európskej únie. Študenti majú za úlohu identifikovať práva deklarované v dokumentoch a rozdeliť ich do troch generácií. Svoje zistenia zapisujú na tabuľu/papier tak, aby bolo možné práva porovnať a nájsť paralely a rozdiely.

Odporúčané linky:

<http://www.radaeuropy.sk/>

http://www.europskaunia.sk/rada_europy

https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_sk

http://www.europskaunia.sk/europske_obcianstvo

<http://ec.europa.eu/justice/citizen/>

<http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/?lg=sk>

https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies_sk

https://europa.eu/european-union/law/treaties_sk

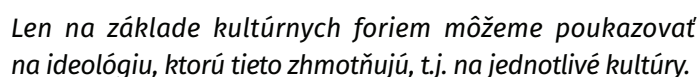
Kultúrna, jazyková a náboženská diverzita Európskej únie

Medzi jednotou a rozmanitosťou

16

Existuje množstvo politických, spoločenských, historických udalostí, momentov, miest, symbolov, ktoré nás spájajú a vytvárajú Európu. Európa kráľovských dynastií. Európa kresťanská. Európa bojujúca. Európa Reného Descartarta. Európa roztrieštená. Európa humanistická. Európa rozdelená. Európa slobodná. Európa zjednotená. Je potrebné uznať spoločnú minulosť európskych národov a hľadať spoločnú budúcnosť v zjednotenej Európskej únii.

Obr. č. 49

Harmonická koexistencia mnohých jazykov v Európe je silným symbolom jednoty v rôznorodosti Európskej únie. Ak jazyky determinujú identitu každého, sú súčasťou spoločného dedičstva. Jazyky sú mostom k ostatným a otvárajú dvere do iných krajín, do iných kultúr. Znalosť jazyka podporuje vzájomné porozumenie sa. Multilingvismus má pozitívny vplyv na život občanov: zlepšuje zamestnateľnosť, uľahčuje prístup k službám, k právam, prispieva k solidarite, posilňuje interkultúrny dialóg a sociálnu kohéziu.

Aby nás v tej-ktorej krajine prijali, nestačí ovládať len jej jazyk, ale je potrebné mať určité poznatky, vedomosti, a samozrejme vôľu načúvať danej kultúre a tolerovať prípadné odlišnosti od kultúry, v ktorej sme vyrastali.

Kultúrna rozmanitosť sa prejavuje uznaním a rešpektovaním rozličných jazykov, náboženstiev, tradícií, spôsobov života, ako aj iných partikularít vlastných rozličným kultúram. Týmto spôsobom si každý vytvára svoju vlastnú kultúrnu identitu.

V našich stále diverzifikovanejších spoločnostiach je nevyhnutné zabezpečiť harmonické spolunažívanie medzi jednotlivcami a skupinami vzájomne sa líšiacich pluralitou, rozmanitosťou a dynamikou svojich kultúrnych identít, ako aj ochotou vzájomne spolunažívať. (...) Kultúrny pluralizmus je neoddeliteľný od demokratického rámca, priaznivo vplýva na kultúrne výmeny a rozvoj tvorivých schopností, ktoré rozvíjajú verejný život. (Unesco, 2000, čl. 2)

- Keď hovoríme o jednote, nemôžeme zabudnúť na to, čo nás rozdeľuje.
- Keď hovoríme o rôznorodosti, nemôžeme zabudnúť na to, čo nás spája.

Európske občianstvo vs európska identita?

Otázky

1. Čo znamená byť Európanom?
2. Cítiš sa byť Európan? Vysvetli!
3. Prečo si občan Európskej únie a tiež občan Slovenskej republiky?

Maastrichtská zmluva z roku 1992 zavádza pojem **európske občianstvo**, čo znamená, že automaticky sa všetci občania členského štátu stávajú občanmi Európskej únie, a teda získavajú tzv. „európske“ občianstvo. Občianstvo Európskej únie nenahrádza občianstvo členského štátu, iba ho dopĺňa.

Obr. č. 50

Čo to znamená mať európske občianstvo? Ide o priblíženie európskeho projektu občanom prostredníctvom pocitu spolupatričnosti a priestoru pre politickú participáciu. Je potrebné si uvedomiť, že občianstvo znamená, že mám práva a povinnosti súvisiace s účasťou na verejnom živote. Na základe tohto uvedomenia si

MOTTO :

(EN) United in diversity

(BG) Обединен в многообразието

(DA) Forenet i mangfoldighed

(ET) Ühinenud mitmekesisuses

(ES) Unida en la diversidad

(GA) Aontaithe san éagsúlacht

(LV) Vienota dažādībā

(HU) Egység a sokféleségben

(PL) Zjednoczona w różnorodności

(SK) Zjednotení v rozmanitosti

(FI) Moninaisuudessaan yhtenäinen

(HR) Ujedinjeni u različitosti

(RO) Unită în diversitate

(CS) Jednotná v rozmanitosti

(DE) In Vielfalt geeint

(EL) Ενωμένη στην πολυμορφία

(FR) Unie dans la diversité

(IT) Unita nella diversità

(LT) Sujungijusi įvairovę

(NL) In verscheidenheid verenigd

(PT) Unida na diversidade

(SL) Združena v raznolikosti

(SV) Förenade i mångfalden

„Zjednotení v rozmanitosti“ – motto Európskej únie

Motto symbolizuje spojenie Európanov združených v Európskej únii s cieľom žiť v mieri a prosperite a využívať výhody rozličnosti kultúr, tradícií a jazykov európskeho kontinentu. Je to pilier, hlavný princíp európskeho projektu. Je to naša najväčšia sila.

Obr. č. 51

vzniká **identita Európskej únie**, ktorá je postavená na vzťahu medzi občanom a európskym projektom. Je nemožné až iluzórne získať presné geografické, historické, kultúrne či náboženské vymedzenie Európy. Takže vzťah medzi občianstvami (štátnou príslušnosťou), identitami (uvedomením sa) a kultúrami je potrebné vnímať, či hľadať na základe konceptu, projektu, ktorý spočíva na rovnakých hodnotách: slobody, demokracie, rešpektovania ľudských práv a základných slobôd, ako aj právneho štátu.

Byť Európan dnes znamená zdieľať projekt postavený na politickom budovaní Európskej únie, pričom rešpektujeme kultúrnu rozmanitosť, historické skúsenosti (národov), politické zvyklosti.

Keďže neexistuje európska národnosť, byť Európan je predovšetkým uvedomenie si projektu Európskej únie a s ním spojených hodnôt.

S občianstvom Európskej únie sme získali aj nové práva:

- *sloboda pohybu a právo na trvalý pobyt na území členských štátov,*
- *právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a v komunálnych voľbách členského štátu v mieste bydliska,*
- *právo na diplomatickú a konzulárnu ochranu v tretích krajinách,*

- *petičné právo a právo obrátiť sa na Európskeho ombudsmana.*

Od roku 1999 sa v súlade so vstupom Amsterdamskej zmluvy do platnosti k statusu európskeho občianstva vzťahujú aj ďalšie práva:

- *právo písomne sa obracať na európske inštitúcie v ktoromkoľvek úradnom jazyku a právo dostať od nich písomnú odpoveď vo vlastnom jazyku,*
- *právo prístupu k dokumentom Európskeho parlamentu, Rady a Komisie (za určitých podmienok),*
- *zákaz diskriminácie medzi občanmi EÚ na základe národnosti, pohlavia, rasy, náboženstva, postihnutia, veku či sexuálnej orientácie,*
- *rovný prístup k štátnej správe Spoločenstva.*

Európska identita vs identita národná?

Kultúrna globalizácia ovplyvňuje aj mechanizmus budovania národnej či európskej identity. Jej budovanie spočíva na inakosti a zhode a umožňuje zároveň diferenciaciu (voči „nim“) a spoločenské začlenenie (voči „nám“).

Snaha o vybudovanie európskej identity siaha až do roku 1973, keď predstavitelia Európskeho hospodárskeho spoločenstva prijali „Deklaráciu o európskej identite“.

Obr. č. 52

Napriek tejto snahe ostala európska identita dlhé obdobie iba umelým skeletom pre politikov a idea „budovania identity“ si nenašla väčšinovú podporu občanov členských krajín spoločenstva či neskôr Únie.

Čo je európska identita v dnešnej realite? Európska identita je, že ako Slovák môžem študovať v Štokholme, ísť bývať do Bruselu, dochádzať za prácou do Lille. Ísť na koncert do Viedne, zaľúbiť sa na dovolenke v Talian-

sku a navštevovať svoju rodinu v Španielsku. Ak sa mi na dovolenke v Afrike niečo nemilé prihodí, môžem ako občan Európskej únie požiadať o pomoc Francúzske veľvyslanectvo, lebo Slovenská republika tam nemá veľa zastúpení. Aj tak možno vnímať európsku identitu v praxi. Znamená to žiť slobodne v Európe. Identita, rovnako ako kultúra, sa vytvára prirodzene, spoločnosťou, občanmi.

Kľúčové pojmy

Kultúra – celok, ktorý zahŕňa vedomosti, vieru, umenie, morálku, právo, zvyky a všetky ostatné schopnosti a návyky, ktoré si človek osvojil ako člen spoločnosti. Je to súbor hodnôt, zásad, ktoré členovia určitej skupiny uznávajú, prispôsobujú sa im a zároveň ich dotvárajú, menia, prispôsobujú.

Kultúrna rozmanitosť – sa prejavuje uznaním a rešpektovaním rozličných jazykov, náboženstiev, tradícií, spôsobov života, ako aj iných partikularít vlastných rozličným kultúram.

Identita Európskej únie – pocit, je vôľa zdieľať projekt budovania Európskej únie, pričom rešpektujeme kultúrnu rozmanitosť, historické skúsenosti národov a ich politické zvyklosti.

Otázky a úlohy:

1 Ako vnímate identitu vy?

3 Je európska identita a identita Európskej únie to isté?

2 Čo pre vás znamená mať európsku identitu?

Národná identita existuje súčasne po boku identity európskej. Národná identita je pocit, vďaka ktorému môžeme dokázať svoje začlenenie k nejakému národu. Tento pocit je vlastný každej osobe. Sociológovia však národnú identitu vidia komplikovanejšie. Ide o viacero súvisiacich elementov, ktoré vyplývajú z jasne identifi-

kovateľných „spoločných znakov“ národa a tieto môžu nadobudnúť formu symbolov. Identifikovanie a následné uvedenie si týchto symbolov je vo všeobecnosti organizované dobrovoľne štátom a tieto sú členom národa vstúpené od detstva.

Otázky a úlohy:

1 Čo sú symboly európskej identity? Identifikujte niektoré!

2 Ktoré sú naše „európske“ spoločné znaky? Kresťanstvo? Osvietenstvo? Humanizmus? Racionalizmus? Ľudské práva? Demokracia? Sloboda? Sú tieto znaky odlišné pri identite Európskej únie?

Kým EÚ je v podstate novou štruktúrou, myšlienka jednotnej Európy sa rodila dávno v stredoveku, alebo dokonca ešte skôr. Ako napísal Marc Bloch, „Európa vznikla v období po zániku Rímskej ríše“. Na základe tejto myšlienky môžeme formulovať hypotézu, že Európa existovala už dávno predtým, ako vzniklo Európske spoločenstvo uhlia a ocele (ESUO), i keď túto Európu ďalej nedefinujeme. V skutočnosti sa európska jednota budovala počas vojen, v ktorých bojovali európske národy či už pred vznikom, alebo po zániku Rímskej ríše, napr. v tzv. moderných vojnách, ako bola aj vojna v bývalej Juhoslávii v období 1991 až 2001. Osudy národov Európy boli neustále spájané prostredníctvom konfliktov, ktoré mali posilniť pocity národnej spolupatričnosti v období neustálej snahy o jej zadenfinovanie. Avšak európske kultúry sa neviažu iba s národným priestorom (napr. Alsasko-Lotrínsko, Kosovo, Katalánsko, atď.).

Jednotlivé národné identity vznikali tak na kultúrnych a jazykových základoch, ako i prostredníctvom súperenia národov. Ako príklad uvidíme bitku pri Bouvines (r. 1214), keď sa po prvýkrát prejavil pocit francúzskej národnej identity, ktorý sa počas nasledujúcich vojen iba posilňoval a rástol. Podobné udalosti možno pozorovať aj v iných častiach Európy a u iných národov ako napr. u Srbov v bitke na Kosovom poli v 1389.

Európa teda vznikla dávno pred Európskou úniou. Prostredníctvom vojen boli európske národy spojené do spoločného symbolického priestoru, čo prispelo nielen k vzniku národných identít, ale aj spoločných transnárodných znakov. Ťažkosti, ktoré sa objavujú v súvislosti s rodiacou sa európskou identitou v očiach občanov Európskej únie, by sme mohli odstrániť identifikovaním týchto spoločných znakov, ktoré každému umožnia stotožniť sa s ostatnými.

Aktivity:

- **Vyberte dve alebo tri európske krajiny a identifikujte ich spoločné symboly (historické momenty, miesta, pamätníky, legendy, príbehy, sviatky či iné kultúrne prejavy).**
- **Hľadajte v dejinách európskych krajín styčné body, jednotiace momenty pre viaceré európske národy, ktoré pre ne predstavujú špecifický význam – moment jednoty.**

Odporúčané linky:

Deklarácia o európskej identite, 1973.

Dostupné on-line [https://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html]

Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov, UNESCO, 2005.

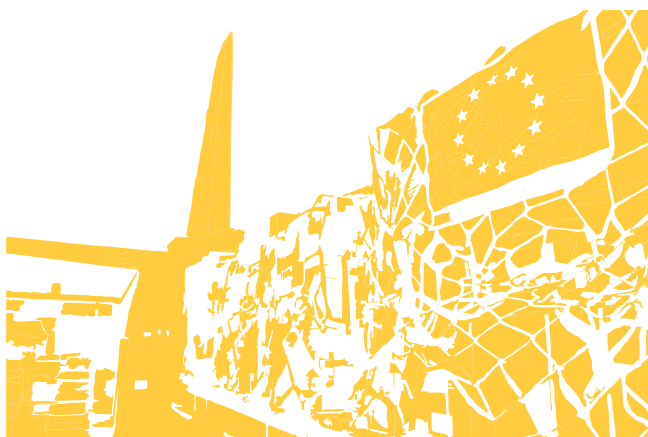
Dostupné on-line [<http://old.culture.gov.sk/zahranicna-spolupraca-/unesco/unesco-dohovory>]

Všeobecná deklarácia Unesco o kultúrnej rozmanitosti, UNESCO, 2001.

Dostupné on-line [http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_sk.pdf]

Európska únia ako svetový aktér

17

Náš každodenný život na Slovensku nie je odtrhnutý od problémov, ktorým dnes svet čelí. Všetci chceme žiť slobodne a v mierových podmienkach, vzdelávať sa, pracovať, venovať sa svojim záujmom, mať dôstojné životné podmienky, pestrú skladbu tovaru na pulloch obchodov, nízke ceny pohonných hmôt, kvalitné životné prostredie, kvalitnú dopravnú sieť atď. Chaos, konflikty a vojny v bezprostrednom i vzdialenejšom susedstve ohrozujú našu stabilitu a prosperitu. Veľké skupiny obyvateľstva v mnohých častiach sveta obracajú svoje nádeje k nám, aby mohli žiť v dôstojnejších podmienkach. Študijným cieľom kapitoly je ukázať na úlohy, ktoré musí EÚ riešiť, aby zabezpečila svoju bezpečnosť, stabilitu a prosperitu, ale aj význam, aký EÚ zohráva pre vonkajší svet. Spoznáme, aké sú charakteristické znaky EÚ ako svetového aktéra, aké stratégie vytvárame v záujme riešenia politických, ekonomických a sociálnych problémov v regiónoch sveta, ale aj globálnych problémov súvisiacich s chudobou, chorobami, klimatickými zmenami, so životným prostredím. Priblížime si úsilie o spoločný postup EÚ v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky, mocenský potenciál EÚ, výzvy, ktorým čelí, a oblasti, na ktoré sa chce v budúcnosti zameriavať.

Emancipácia EÚ ako svetového aktéra

Romano Prodi, predseda Európskej komisie v rokoch 1999 – 2004, napísal: „My, Európania, zdieľame averziu voči našej vlastnej minulosti plnej vojen a národných nevraživosti, a preto chceme budúcnosť postaviť na mieri, ktorý spočíva na dialógu a na zdieľaných hodnotách. Európania si uvedomujú, že vojna je najhorším zo všetkých možných riešení a že vždy musí byť vnímaná až ako to posledné riešenie.“

Ekonomická pomoc v podobe Marshallovho plánu, založenie NATO, spoločná podpora projektu európskej integrácie predstavujú kľúčové predpoklady, ktoré umožnili západnej Európe rozvíjať slobodné a demokratické pomery a zároveň po boku USA prispieť k zadržiavaniu expanzívnej politiky Sovietskeho zväzu v období studenej vojny.

Kolaps totalitných komunistických režimov v strednej a východnej Európe, zjednotenie Nemecka a rozpad ZSSR vytvoril koncom 80. a zač. 90. rokov 20. storočia zásadne novú situáciu nie len v Európe, ale aj na globálnej úrovni. Výrazne sa mení charakter európskeho usporiadania. Obyvatelia bývalých krajín sovietskeho totalitného tábora, medzi nimi aj Slováci, prejavili slobodnú vôľu po demokratickej budúcnosti a členstve svojich krajín v EÚ a NATO.

Európska integrácia dostáva v dvoch dekádach po skončení studenej vojny **nové impulzy:**

a) prehĺbenie integrácie - Maastrichtská zmluva, menová únia, Lisabonská zmluva;

b) rozširovanie – z 12 členov na súčasných 28

Pozorujeme zvýšené úsilie o emancipáciu EÚ ako samostatnej entity a globálneho aktéra so svojimi záujmami. Vojna v Perzskom zálive v roku 1991 a regionálny konflikt na území bývalej Juhoslávie ukázali, ako je potrebná spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ. **V roku 2003 bola prijatá Európska bezpečnostná stratégia**, ktorá predstavovala hlavný koncepčný dokument pre európsku bezpečnostnú a obrannú politiku. **Stratégia zdôrazňovala, že hrozby ako terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia (jadrových, biologických a chemických), zlyhávajúce štáty, regionálne konflikty a organizovaný zločin nie sú hrozbami výhradne vojenského charakteru**, a preto je potrebné využiť na ich riešenie politický dialóg, diplomatický nátlak,

monitorovacie mechanizmy a len v nevyhnutných prípadoch použiť donucovacie opatrenia. EÚ sa orientuje na rokovania a spoluprácu so štátmi a medzinárodnými organizáciami, najmä podčiarkuje nezastupiteľnú úlohu OSN (najmä Rady bezpečnosti), presadzovanie vlády práva. **Jednoznačne uprednostňuje dlhodobé preventívne pôsobenie zamerané na sociálne a ekonomické príčiny bezpečnostných hrozieb a postkonfliktnú mierovú obnovu.**

Dlhodobá vysoká kredibilita EÚ vyplýva zo skutočnosti, že úspešný proces rozšírenia EÚ patrí medzi najkomplikovanejšie mierové procesy v dejinách. Slovensko je súčasťou tohto úspešného projektu. **Prijatie Lisabonskej zmluvy 1. 12. 2009 ďalej prehĺbilo dosiahnutý stupeň integrácie a EÚ sa stáva subjektom medzinárodného práva.**

Vzhľadom na zásadné zmeny globálneho bezpečnostného prostredia (menej stabilný a nebezpečný vývoj v susedstve EÚ, krízy v zahraničí, ktoré ovplyvňujú život obyvateľov EÚ) bolo potrebné vypracovať novú bezpečnostnú stratégiu EÚ, ktorá bola predstavená v júni 2016 pod názvom **Globálna stratégia EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku**. Dokument zdôrazňuje potrebu posilnenia vojenských kapacít EÚ, upozorňuje na nebezpečenstvo terorizmu, energetickú a kybernetickú bezpečnosť. Prioritou je zvyšovanie odolnosti štátov a spoločností na juh a východ od EÚ. Zameriava sa tiež na susedskú politiku, rozširovanie EÚ a migračnú politiku. Zdôrazňuje integrovaný prístup ku konfliktom a krízam s využitím širokého spektra nástrojov, ako aj kooperatívne regionálne usporiadanie. Zároveň upozorňuje na otázku globálneho riadenia založeného na rešpekte k medzinárodnému právu. Časť stratégie uvádza, že EÚ vďaka dostatočným spôsobilostiam musí byť dôveryhodná, súdržná (súlada medzi členskými štátmi a inštitúciami EÚ) a lepšie reagujúca a musí vynakladať spoločné úsilie aj v oblastiach energetickej, ekonomickej a kultúrnej diplomacie.

Potenciál EÚ

Európska únia je mocnosťou, ktorej sila plyní najmä z ekonomického potenciálu a z legislatívnej koordinácie vo forme nadnárodných štruktúr. Práve prenesenie časti suverenity na nadnárodné inštitúcie je najvýznamnejším špecifikom procesu európskej integrácie.

Charakteristickými znakmi jedného z hlavných aktérov svetovej politiky sú:

- uplatňovanie politiky založenej na rešpektovaní demokratických princípov,
- rešpektovanie medzinárodného práva,
- hľadanie multilaterálnych riešení a využívať na to multilaterálne inštitúcie (OSN, WTO a pod.),
- rešpektovať ľudské práva.

Ekonomický potenciál, vrátane ľudského potenciálu, technológií, exportného potenciálu, **robí z EÚ významného globálneho aktéra**. EÚ generuje najvyšší HDP na svete, EÚ má 15 % podiel na svetovom exporte, 14,8% na svetovom importe.

Populácia EÚ (EÚ - 28 k 1. 1. 2017 mala 511,8 milióna obyvateľov) **je tretia najväčšia po Číne a Indii**. Jej 28 členských štátov vytvára asi pätinu svetovej ekonomickej produkcie (Európska komisia, 2014), je najväčším nákupcom tovaru z rozvojových krajín a najväčším prispievateľom darcovskej pomoci.

EÚ zohráva dlhodobu konštruktívnu úlohu v medzinárodných inštitúciách. V otázkach obchodu v rámci Svetovej obchodnej organizácie (WTO) zohráva EÚ rovnakú úlohu ako USA. Vďaka objemu svojho HDP – 14 biliónov EUR (EK, 2016) a otvorenosti svojho vnútorného trhu s vývozom v hodnote 2 415 mld. EUR a dovozom v hodnote 2 188 mld. EUR (EK, 2016) zohráva EÚ ústrednú úlohu pri formovaní globálneho obchodného systému. Podobne významnú pozíciu majú Európania aj v Medzinárodnom menovom fonde.

Významným potenciálom disponuje EÚ v oblasti vzdelávania, vedy, výskumu a kultúry. V prvej stovke uznávaného Šanghajského rebríčka najlepších univerzít za rok 2015 – 2016 nájdeme 24 v EÚ (k tomu 4 vo Švajčiarsku a jednu v Nórsku), v prvej stovke sa umiestnilo 50 univerzít v USA. Podľa rebríčka, ktorý zostavuje Times Higher Education, máme v EÚ 40 univerzít v prvej stovke (k tomu dve vo Švajčiarsku). Rýchlo stúpa význam kreatívneho priemyslu na HDP EÚ (hudba, dizajn, architektúra, reklama, remeslá a pod.). Vyspelé európske kultúry majú široký vplyv vo viacerých častiach sveta a zjednotená Európa s politickým centrom v Bruseli má silnú atraktivitu.

Vzhľadom na tlak verejnej mienky EÚ vynakladá len polovicu finančných prostriedkov na zbrojenie v porovnaní s USA. Veľká Británia a Francúzsko disponujú jadrovými zbraňami a určitými kapacitami na intervencie v Afrike a Blízkom východe. Skutočnosť, že len **1,8% HDP je v EÚ vynakladaných na vojenské účely**, obme-

dzuje vojenské ambície EÚ vo svete. Účast na bojových akciách je považovaná za poslednú možnosť, ktorá prichádza až po vyčerpaní ostatných možností: ekonomických, politických, diplomatických.

EÚ vedie početné mierové operácie (civilný krízový manažment), ktoré kladú dôraz na formovanie policajných síl, právneho štátu, verejnej správy a ochranu civilného obyvateľstva.

Reprezentácia EÚ

Napriek pozitívnemu úsiliu súvisiaceho s vytvorením pozície prezidenta a pozície vysokého predstaviteľa pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku, faktická **integrácia zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky je stále výrazne obmedzená**.

Súvisí to s viacvrstvovou štruktúrou zahraničnopolitickej agendy EÚ, ktorej jednotlivé vrstvy predstavujú:

1. vrstva: zahraničné politiky jednotlivých členských štátov;
2. vrstva: spoločné aktivity členských štátov v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky;
3. vrstva: vonkajšie vzťahy inštitúcií EÚ.

Objednávka na externú reprezentáciu Európskych spoločenstiev sa zrodila v roku 1951 pri založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. Otvorenie Informačných kancelárií ES vo Washingtone a v Londýne boli prvými krokmi na diplomatické zastúpenie Európskych spoločenstiev. Odvtedy bolo vybudovaných viac ako 130 zastúpení Európskej komisie s viac ako 5000 pracovníkmi. Ide o **diplomatickú sieť, ktorá je kľúčová pre hodnoty a záujmy EÚ po celom svete a je prvou líniou pre aktivity v rámci politiky vonkajších vzťahov od spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky cez obchod a rozvojovú spoluprácu až k vzťahom v oblasti vedy a techniky**.

Zriadenie postu Vysokého predstaviteľa EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku a jeho konfigurovanie ako podpredsedu Európskej komisie bolo uskutočnené v záujme lepšej koordinácie medzi inštitúciami.

Európska služba pre vonkajšiu činnosť pracuje pre vysokú predstaviteľku, ktorá reprezentuje Úniu vo vonkajších vzťahoch. Táto úloha zároveň prislúcha aj predsedovi EK, stálemu predsedovi Rady EÚ, predsedovi vlády členského štátu predsedajúcemu Rade EÚ.

Obr. č. 53

V pôsobnosti EK je presadzovať vonkajšie záujmy EÚ v oblasti spoločného trhu, susedská politika, rozvoje a pomoc aj agenda rozširovania.

Rada EÚ je zodpovedná za rozhodnutia v rámci SZBP.

Reprezentovať EÚ navonok vo vzťahu k tretím krajinám a medzinárodným organizáciám môže aj predsedníctvo Rady. Zahraničné politiky členských štátov sú ďalším významným segmentom v uvedenej štruktúre. Tieto skutočnosti vyvolávajú množstvo otázok a dotýkajú sa nie len reprezentácie, ale aj formulovania záujmov, suverenity, stierania rozdielov medzi domácou a zahraničnou politikou. Konceptualizácia EÚ ako medzinárodného aktéra sa tým dostáva do zásadných problémov.

Strategická spolupráca

Európska únia podporuje, iniciuje a realizuje rôzne modifikácie strategickej spolupráce. Takáto spolupráca nemusí byť založená na predpoklade členstva v krátkodobom alebo strednodobom horizonte. Niekedy sa o členstve vôbec nehovorí. Niekedy však môže už ísť aj o integráciu nižšej úrovne, než je medzi členskými

štátmi existujúceho integračného zoskupenia. Takéto situácie môžu nastať najmä v prípadoch, ak veľké rozdiely v ekonomickej úrovni, legislatíve a spoločenských štandardoch partnerských krajín bránia plnohodnotne sa zúčastňovať na integračnom procese.

Pre európsko-stredomorské partnerstvo a strategické partnerstvo EÚ s krajinami SNŠ sa v období 2003 – 2004 skonštitovala osobitná **Európska politika susedstva** (European Neighbourhood Policy – ENP). **Jej hlavným cieľom je vyhnúť sa vytvoreniu nových deliacich línií medzi rozšírenou Úniou a jej susedmi, etablovať osobitné vzťahy v záujme šírenia politickej a ekonomickej stability.** EÚ v rámci nej ponúka svojim susedom privilegované obchodné vzťahy, ako aj vyššie formy integrácie, vrátane prístupu k vnútornému trhu EÚ za predpokladu, že sa krajina zaviazala k demokracii a reformám. **Kondicionalita je kľúčovým elementom,** ktorý umožňuje obmedzenie výhod zo spolupráce s EÚ v prípade porušovania hodnôt, ktoré EÚ vyznáva. Únia ponúka partnerom dohody o voľnom obchode (Free Trade Agreements – FTA), bilaterálne dohody v oblasti energetiky, má záujem zaviesť privilegované vízové postupy pre svojich susedov a posilniť tak legálnu imigráciu na úkor ilegálnej a poskytuje finančnú pomoc určenú na reformy riadenia a spravovania štátov.

V roku 2003 bola prezentovaná nová podoba strategickej spolupráce – projekt Spoločného európskeho hospodárskeho priestoru s Ruskom. **EÚ dnes čelí intenzívnemu ofenzívnemu pôsobeniu Ruskej federácie v širšom regióne, ktoré ohrozuje vnútornú stabilitu v členských štátoch EÚ a vyvoláva geopolitické napätie.** Najmarkantnejšie sa prejavuje na dramatickom vývoji udalostí na Ukrajine. Anexia Krymu a vojenská podpora separatistických síl na východnej Ukrajine zo strany Ruska v roku 2014 viedla k zavedeniu ekonomických sankcií voči Rusku a oslabeniu dosiahnutej úrovne spolupráce. Spôsob, akým bude Ruská federácia pokračovať v nastúpenej zahraničnej politike, bude ovplyvňovať potenciál obojstranne prospešného vzájomného obchodu. Rusko bolo v roku 2014 pre EÚ z pohľadu importu tretím (po Číne a USA) a z pohľadu exportu štvrtým (po USA, Číne a Švajčiarsku) najvýznamnejším obchodným partnerom.

Posilnenie pozície EÚ na svetovej scéne by nebolo možné, ak by sme zostali plne závislí od dovozu ropy a zemného plynu z problémových krajín. Zhoršenie vzťahov s Ruskom a rast nestability na Blízkom východe prinášajú pre EÚ aj **riziká v oblasti energetickej bezpečnosti**, ktoré **sa premietli do vytvorenia energetickej únie** potvrdenej Európskou radou v marci 2015. Jej formovanie na piatich pilieroch (energetická bezpečnosť a solidarita a dôvera medzi členskými štátmi; plne integrovaný európsky trh s energiou; energetická efektívnosť; dekarbonizácia hospodárstva; výskum, inovácie a konkurencieschopnosť) bude zložitým procesom z dôvodu značne odlišných záujmov členských štátov.

Európska únia je z celosvetového hľadiska najaktívnejším aktérom v oblasti ochrany životného prostredia (znečistenie svetových morí, rybolov apod.). Silná diplomatická aktivita je viditeľná najmä v otázke ochrany našej planéty pred globálnym otepľovaním. Do týchto iniciatív (Kjótsky protokol, Parížska klimatická dohoda) sa usiluje vťahovať čo najviac krajín v záujme dosiahnutia kľúčového cieľa, ktorým je zníženie emisií a tým zachovanie prijateľných podmienok pre život ľudí na Zemi.

Vnútorné napätia

Európska únia sa v súčasnosti snaží vyriešiť svoje vnútorné napätia s cieľom presadiť zásady a ciele, ktorými je vedená. Vnútorné rozpory môžu oslabiť jej potenciál. Rozšírenie na 28 členských štátov a zároveň prehĺbenie integrácie posilnilo vnútorné pnutia týkajúce sa témy hraníc, nákladov na členstvo, kompetencie nadnárod-

ných štruktúr, národnej suverenity. Zintenzívňujú sa politické nezhody, najmä v otázkach ekonomických stratégií, energetiky, prílivu utečencov, politiky voči Rusku. Diskusie týkajúce sa stability eurozóny vo vzťahu k riešení finančných a ekonomických problémov Grécka hlboko rozdelili európske krajiny vo vzťahu k budúcnosti EÚ. Zároveň nárast nesúhlasu s doterajším vývojom EÚ vo Veľkej Británii dovedol krajinu k referendu, v ktorom sa Briti vyjadrili za odchod z EÚ. Hrozbou pre budúcnosť EÚ je, že za najväčšie problémy budú považované vlastné problémy. Obrala by sa tým o možnosť spoluvytvárania nového svetového poriadku.

Smerovania pre EÚ

So zreteľom na vyhodnotenie doterajších kľúčových tendencií môžeme identifikovať niekoľko smerovaní pre Európsku úniu. Jednu alternatívu predstavuje smerovanie k vyššej miere integrácie, ktorá by vytvorila väčšiu koherentnosť jej zahraničnopolitického a bezpečnostného rozmeru a jednotná EÚ by bola priaznivo naklonená voči USA. Druhú alternatívu predstavuje tiež pozitívny scenár integrácie, avšak s viac autonómnou pozíciou voči USA. Tretia alternatíva pripúšťa nedostatočné prehĺbenie integrácie EÚ v zahraničnej politike alebo jej prípadné oslabenie. Slovensko môže zasiahnuť do všetkých troch variantov s konkrétnymi dôsledkami pre budúcnosť EÚ. Proces smerujúci k prvým dvom alternatívam je ovplyvňovaný európskymi mocnosťami, najmä Nemeckom a Francúzskom, smerovanie k väčšej rozdrobenosti môže ovplyvniť v podstate každý štát.

Prevzatie väčšej zodpovednosti za zvládanie globálnych hrozieb predpokladá odstránenie nedostatkov v dvoch hlavných oblastiach:

1. **Strategická oblasť:** európska politika sa definuje často iba vo vzťahu k tomu, čo robia alebo nerobia USA, absentuje definícia vonkajších geografických hraníc a pod.
2. **Inštitucionálna oblasť:** vidíme ťažko sa rodia eu-rópsku zahraničnú politiku, ťažko sa rodia rozhodnutia v dôsledku prudkého nárastu diverzity (veľkého počtu členských štátov).

V súvislosti s postupom integrácie sa postupne začali dostávať do popredia úvahy o tom, že proces neprináša do vzťahov medzi štátmi len pozitívne aspekty, ale zároveň tento proces môže byť aj zdrojom napätia medzi nimi. Napätie vychádza z postupného zasahovania

a prenosu kompetencií z národných štátov na nadnárodné centrum. Prenos kompetencií predstavuje možnosť vzniku diskusií a sporov a to tak vo vnútri samotných štátov, ako aj medzi nimi navzájom.

Základným nedostatkom EÚ je, že ani pri vyhodnocovaní hrozieb, ani pri uplatňovaní politik nie je súdržným celkom.

Biela kniha o budúcnosti EÚ, ktorú predstavila Európska komisia, načrtáva niekoľko scenárov:

- a) pokračovanie v súčasnom smerovaní a presadzovanie programu reforiem;
- b) iba jednotný trh – EÚ sa postupne zameria iba na jednotný trh;
- c) tí, ktorí chcú, robia viac – EÚ bude pokračovať ako dnes, ale umožní členským štátom, ktoré si to želajú, aby spoločne konali viac vo vybraných oblastiach;
- d) menej, ale efektívnejšie – EÚ bude vo vybraných oblastiach politiky iniciatívnejšia a rýchlejšia, kým v iných oblastiach bude menej aktívna;
- e) oveľa viac spoločne – členské štáty sa rozhodnú zdieľať viac právomocí, zdrojov a robiť spoločné rozhodnutia na všetkých úrovniach.

Príklady pôsobenia EÚ:

Sýrsky konflikt:

EÚ nedokázala zabezpečiť vplyv EÚ na vývoj udalostí v Sýrii, a to ani z úrovne EÚ, ani z úrovne členských štátov. Vojna v Sýrii ukazuje, že EÚ je stále nedostatočne pripravená na riešenie kríz takéhoto rozsahu.

Na rozdiel od mnohých krajín v oblasti Stredozemného mora EÚ nepodpísala so Sýriou asociačnú dohodu. Predstavitelia EÚ preto nevenovali adekvátnu pozornosť udalostiam v priebehu roku 2011, ktoré viedli k stupňovaniu násillia a vstupu viacerých externých aktérov do konfliktu. EÚ zaujala pozíciu odsudzujúcu násillie a spojila ju s požiadavkou na odstúpenie Baššára al Asada založenú na predstave, že jeho režim sa v krátkom čase rozpadne. Táto pozícia však nebola transformovaná do konkrétnejších aktivít vo vojenskej alebo v diplomatickej oblasti.

Aktivity EÚ sa sústredili na humanitárnu oblasť, pričom EÚ poskytla od roku 2011 do polovice roku 2016 5 mld € (Pierini, 2016). Schopnosť využiť nástroje diplomacie EÚ, ktoré sú v kompetencii Európskej komisie – humanitárna asistancia, rozvojová pomoc, podpora reforiem, financovanie mimovládnych organizácií, koordinačných aktivít, obchodné sankcie, dohody s tretími krajinami, ruka v ruke s podporou širších politických iniciatív, bola značne obmedzená. Skúsenosť zo sýrskej krízy ukazuje, že tri najväčšie členské štáty (Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko) nedokázali postupovať jednotne. Výsledkom bola absencia vplyvu na udalosti v Sýrii ako z úrovne EÚ, tak z úrovne členských krajín. Dôsledky nečinnosti EÚ sa prejavili v politickej, socioekonomickej i bezpečnostnej oblasti v podobe utečeneckej krízy. Ak bude aj v budúcnosti absentovať silnejšie politické stanovisko v krízach podobného typu, EÚ riskuje stratu dôvery a úlohy doplňujúceho aktéra v moderných konfliktoch ako poskytovateľa humanitárnej pomoci, rozvojovej pomoci, rekonštrukcie, technickej asistencie, podporovateľa obchodu.

Zhrnutie kapitoly

Úspech integračného procesu s rozpracovanými mierovými mechanizmami na riešenie vnútorných sporov, vedúci k jednotnej, slobodnej a demokratickej Európe je základným predpokladom silného globálneho postavenia. Koncentrácia na **efektívnejšie fungovanie vnútorného trhu EÚ a lepšia súčinnosť orgánov EÚ s národnými vládami a parlamentmi by mala priniesť** doteraz najúspešnejšiemu integračnému zoskupeniu **posilnenie pozície na svetovej scéne. Táto pozícia si však bude vyžadovať ďalšie úspechy v prehlbovaní politickej, ekonomickej, vojenskej, kultúrnej a výskumno-vzdelávacej oblasti.** Európska únia bude musieť efektívnejšie využívať svoj potenciál. Problémy, ktoré prekračujú hranice štátov, ako organizovaný zločin, ekonomická kriminalita, masová migrácia predstavujú externality vnútorného vývoja EÚ a poukazujú na dôležitosť jednotnej politiky vo vonkajších vzťahoch EÚ od obchodnej politiky, cez rozvojovú pomoc, zahraničnú a bezpečnostnú politiku.

Ciele, ktoré sleduje EÚ vo svete, môžeme zhrnúť nasledovne:

- a) aktívne pristupovať k mieru, rozvoju slobody, demokracie a právneho štátu v jednotlivých častiach sveta;
- b) rozvíjať ekonomickú spoluprácu;
- c) pomáhať riešiť problémy chudoby, infraštruktúry, šírenia chorôb, nedostatočného rozvoja, slabých a zlyhávajúcich štátov;
- d) chrániť bezpečnosť EÚ, bojovať proti terorizmu, šíreniu zbraní hromadného ničenia, organizovanému zločinu, nelegálnej migrácii;
- e) chrániť a zveľaďovať kultúru a životné prostredie na globálnej úrovni.

Kľúčové pojmy

Marshallov plán – prednesený ministrom zahraničných vecí Georgom Marshallom 5. júna 1947 na Harvardskej univerzite. Pôvodným zámerom bolo, aby celá Európa, vrátane Sovietskeho zväzu, spolupracovala na obnove kontinentu s príspevím amerických peňazí. J. V. Stalin návrh odmietol a nepripustil jeho prijatie Československom, Poľskom a Juhosláviou, ktoré mali o program záujem. 16 krajín západnej, severnej a južnej Európy prejavilo záujem o Marshallov plán. H. Truman predložil Kongresu 19. decembra 1947 návrh Programu európskej hospodárskej obnovy, ktorý počítal s výdavkami vo výške 17 mld dolárov. Kongres návrh na zahraničnú pomoc schválil. Do roku 1952, keď program skončil, poskytli USA európskym štátom vyše 13 mld USD.

Studená vojna – o rozsiahlu publicitu pojmu studená vojna sa zaslúžil americký publicista W. Lippman v knihe The Cold War (Studená vojna), ako aj v ďalšej publikačnej činnosti. Tento termín, vyjadrujúci stav napätia a súperenia medzi dvoma supervelmocami (ZSSR a USA) bez jeho vyústenia do „horúceho“, ustavične hroziaceho vojnového konfliktu, začali bežne používať politici, ale aj laická verejnosť.

Totalitný režim – politický režim založený na násilnej, neprirodzenej jednote, režim s jediným centrom moci, ktorým je spravidla jedna masová politická strana vyznávajúca ideológiu, ktorá je základom pre realizáciu politiky a manipulácie obyvateľstva.

Terorizmus – opakované násilné akcie zamerané na vyvolanie strachu, umožňujúce dosahovanie predovšetkým politických cieľov.

Zlyhávajúci štát – štát, ktorý nie je schopný zabezpečiť vládnutie, bezpečnosť, ochranu a príležitosti pre svoje obyvateľstvo, ktorý tým môže vyvolať agresívne správanie voči susedným štátom alebo etnickým, náboženským alebo iným skupinám obyvateľstva, medzinárodný konflikt, migrácie, hladomor, pandémie.

Zbrane hromadného ničenia – bojové prostriedky vyznačujúce sa mimoriadne smrtiacim a/alebo deštruktívnym účinkom spôsobeným jediným zásahom.

Kybernetická bezpečnosť – súhrn právnych, organizačných a technických prostriedkov na zaistenie ochrany kybernetického priestoru.

Multilaterálny – mnohostranný.

Bilaterálny – dvojstranný.

Etablovať – zariaďovať, zriaďovať, usporiadať.

Privilegovaný – zvýhodnený.

Kondicionalita – podmieňovanie.

Konceptualizácia – fáza výskumného procesu, v ktorej sa definujú teoretické pojmy spôsobom, ktorý by umožnil ich následnú operacionalizáciu, t. j. stanovenie vhodných indikátorov. Tvorenie systémov, hodnôt, pojmov a ich vzťahov, integrovanie informácií do nových celkov.

Koherentný – súvislý, vzájomne pospájaný celok.

Otázky a úlohy:

- 1** Prečo je potrebné, aby sme v EÚ nezatvárali oči pred problémami v iných regiónoch sveta?
- 2** Ktoré kľúčové predpoklady umožnili rozvoj slobodnej a demokratickej Európy po druhej svetovej vojne?
- 3** Prečo sme my na Slovensku neboli súčasťou demokratickej a prosperujúcej Európy do roku 1989?
- 4** Aké udalosti priniesli nové impulzy pre posilnenie európskej integrácie po skončení studenej vojny?
- 5** Ktoré impulzy dostala európska integrácia v posledných troch dekádach?
- 6** Aké hrozby definoval pre EÚ dokument z roku 2003 pod názvom Európska bezpečnostná stratégia EÚ?
- 7** Na čo sa zameriava dokument Globálna stratégia EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku predstavený v roku 2016?
- 8** Vymenuj štyri charakteristické znaky EÚ ako kľúčového aktéra svetovej politiky!
- 9** Charakterizuj ekonomický potenciál EÚ!
- 10** Aký je vojenský potenciál EÚ?
- 11** Aké sú príčiny zhoršenia vzťahov EÚ s Ruskom?
- 12** Vymenuj oblasti, témy, v ktorých je EÚ významným aktérom z celosvetového hľadiska!
- 13** Kto môže reprezentovať Európsku úniu vo vonkajších vzťahoch?
- 14** V ktorých dvoch oblastiach je potrebné odstrániť nedostatky v záujme zvýšenia zodpovednosti EÚ v globálnych otázkach?
- 15** Čo ovplyvňuje pozíciu EÚ vo svete? Aké sú záujmy EÚ? Aké sú záujmy členských štátov? Aké sú spoločné záujmy?

Aktivity:

- Zo štatistických údajov priblíž demografické pomery EÚ (vývoj počtu obyvateľov, prirodzený prírastok, pôrodnosť, úmrtnosť, strednú dĺžku života, prírastok obyvateľstva v dôsledku imigrácie)
- Vyhladať organizácie, ktoré sa na Slovensku angažujú v pomoci utečencom. Pozvite svojich rovesníkov, ktorí prišli z iných častí sveta, aby porozprávali o svojich skúsenostiach z domovských krajín, príčinách ich odchodu a o ich predstavách o živote v Európskej únii.

Odporúčané linky:

Globálna stratégia pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna-politika/globalna-strategia-pre-zahranicnu-a-bezpecnostnu-politiku-europskej-unie

Slovensko a Spoločná bezpečnostná a obranná politika: https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-rt_slovensko_a_spolocna_bezpecnostna_a_obranna_politika_eu

Misie krízového manažmentu:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-misie_krizoveho_manazmentu_eu

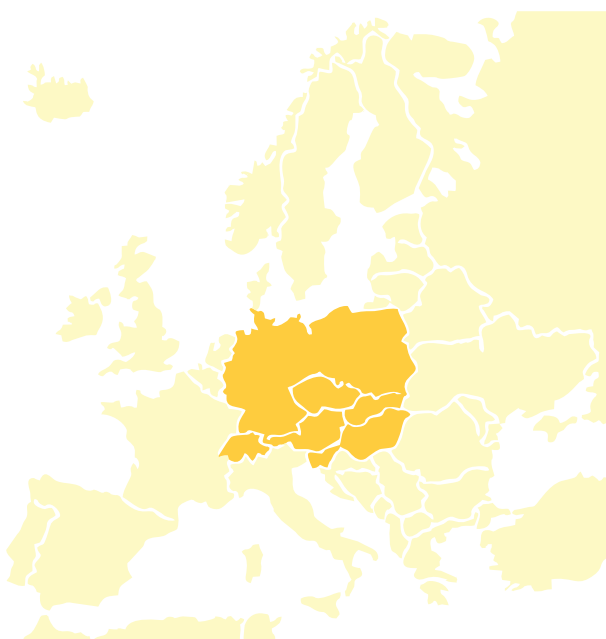
Vzťahy EÚ s krajinami sveta:

http://eeas.europa.eu/index_sk.html

B. NATO – ochranca a garant slobody a bezpečnosti Slovenskej republiky

Geopolitika strednej Európy

01

Čo Ti napadne pri slove stredná Európa? Čo ju charakterizuje a čím sa odlišuje od východnej, južnej, západnej a severnej Európy? Ako geografické podmienky ovplyvnili vývoj územia, na ktorom sa nachádza SR?

Študijným cieľom kapitoly je spoznanie geopolitických súvislostí, tzn. vzájomného vzťahu medzi geografickým prostredím a politickými javmi a procesmi v strednej Európe, ktoré nám pomôžu porozumieť základným princípom správania sa štátov navonok. Dôkladným poznaním regionálnych geopolitických súvislostí môžeme pochopiť, prečo je potrebné, aby sme sa jednoznačne orientovali na spoluprácu v rámci V4, na členstvo v EÚ a v NATO a vyhli sa nezodpovedným zahraničnopolitickým rozhodnutiam, ktoré v prípade malých štátov môžu mať fatálny vplyv na ich budúcnosť. Nasledujúci text ozrejní, čo je geopolitika, prečo je dôležité vedieť sa pozrieť na strednú Európu z rôznych uhlov pohľadu.

Čo je geopolitika?

Pojem geopolitika patrí medzi značne rozporuplne a nejednoznačne definované a používané pojmy. Geopoliticky myslieť je vlastne schopnosť myslieť v kategóriách priestoru a tiež konfliktov, aké v ňom prebiehajú. Geopolitika leží na rozhraní geografie, histórie a politických vied, ako aj ekonómie a sociálnych vied. Nové prístupy (v rámci kritickej geopolitiky) nerobia rozdiel medzi geopolitikou a politickou geografiou. Môžeme povedať, že **geopolitika** je interdisciplinárny smer, ktorý využívaním poznatkov viacerých vedných disciplín **analyzuje správanie politických subjektov v priestore. Geopolitika sa zaoberá meniacim sa usporiadaním síl v nezmenenom priestore.** Geopolitické analýzy môžu byť významným a užitočným príspevkom k porozumeniu príčin konfliktov, ale aj podmienok upevňujúcich bezpečnosť a mier v jednotlivých regiónoch.

Pri geopolitických úvahách sa v minulosti kládol dôraz na pochopenie vplyvu stabilných geografických faktorov (hlavne teritórium a jeho fyzicko-geografické podmienky) **na konanie aktérov** (vlád, štátov, zoskupení štátov). **V súčasnosti sa v čoraz väčšej miere presadzujú faktory civilizácie a kultúry (tzn. dynamické geografické faktory** – napr. obyvateľstvo, sídla, výroba, infraštruktúra), **ale aj faktory, ktoré nemajú primárne geografickú povahu (napr. médiá, informačné toky, financie).** Médiá, populárna kultúra, sociálne siete výrazne ovplyvňujú naše vnímanie priestoru a politiky. Predstava konkrétneho priestoru potom formuje význam, aký mu prisudzujeme, s reálnym vplyvom na náš každodenný život (kto sme, kam chceme patriť, ktoré miesta sú pre nás dôležité).

Geopolitika (resp. politická geografia) ukazuje, ako priestor ovplyvňuje politiku a človeka, ale aj opačne, ako človek prostredníctvom politickej činnosti ovplyvňuje priestor, jeho význam a usporiadanie.

Stredná Európa

Slovenská republika je definovaná ako stredoeurópsky štát. Môžeme dokonca priamo konštatovať, že Slovensko sa nachádza v kontinentálnom a geopolitickom centre Európy. Vnímanie a vymedzenie strednej Európy bezprostredne vplýva na politické (zahraničnopolitické, bezpečnostné a pod.) rozhodnutia jednotlivých stredoeurópskych krajín.

So strednou Európou sa viaže svojrázna kultúra, špecifický spôsob života so spoločnými zvykmi. V priebehu historického vývoja sa **tento geopolitický región** ocitol nie len pod západnými, ale aj pod východnými vplyvmi. Napriek svojej geografickej polohe v strede Európy **nezjednocuje prvky Východu a Západu vo svojom priestore v rovnakej miere.** Slovenská spoločnosť, ako aj spoločnosti ostatných stredoeurópskych štátov majú charakteristické črty primárne západných spoločností s niektorými východnými prvkami.

To je dôvod, prečo je potrebné podrobnejšie analyzovať vymedzenie regiónu strednej Európy.

Fyzicko-geografický aspekt: Fyzicko-geografické používanie termínu stredná Európa je dlhodobo zaužívané. Dôkazom môže byť štruktúra máp v atlasoch, kde mapové listy strednej Európy vždy boli ich integrálnou súčasťou. Geografické útvary, ktoré zvyknú byť často považované za nositeľov jej špecifik, tzn. Dunaj či Karpaty, región neohraničujú, ale ním prechádzajú. Fyzická geografia tak nedáva jednoznačnú odpoveď na otázku vymedzenia strednej Európy. **Strednú Európu môžeme považovať za súbor troch veľkých prírodných jednotiek: Stredoeurópskej nížiny, Stredoeurópskych hercýnskych hornatín a Alpsko-himalájskej horskej sústavy.** Prírodné hranice strednej Európy sú väčšinou položené na riekou Rýn na západe, na hrebene Álp na juhu a na pobreží severného a Baltského mora na severe. Na východe však prirodzená horská bariéra chýba, a je tu akési „prechodné pásmo“ (Sedemohradsko, Halíč) medzi strednou Európou a východnými a juhovýchodnými regiónmi Európy.

Mapa č. 6: Fyzicko-geografická mapa strednej Európy.

Zdroj: <http://www.freeworldmaps.net/europe/central/centraleurope-physical-map.jpg>

Politicko-geografický aspekt: Dôležité je vymedzenie stredoeurópskeho priestoru na báze príslušnosti štátov k tomuto priestoru. Ukazuje sa, že priestorový rozptyl jej vymedzenia je veľmi široký. Za jednoznačnú súčasť strednej Európy sú považované štyri štáty: **Poľsko, Česká republika, Slovensko a Maďarsko (krajiny V4)**. Pozícia Nemecka je v tomto kontexte posudzovaná veľmi rozporne. Dnes však napriek dlhodobej izolácii „železnou oponou“ je **Nemec-ko** považované väčšinou autorov za súčasť strednej Európy. Zohrávalo a zohráva v tomto priestore úlohu nielen kľúčovej mocnosti (pozícia „stredoeurópskej mocnosti“), ale aj významne podporilo vstup štátov strednej Európy do Európskej únie. Do užšieho vymedzenia strednej Európy väčšina autorov zaraďuje aj **Rakúsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko**, širšie politicko-geografické vymedzenie zahŕňa aj štáty Balkánskeho polostrova a pobaltské štáty.

Mocensko-politický aspekt: Tento aspekt ponúka pochopiť zložitosť historického vývoja. Kým geografická stredná Európa pretrvávala nepretržite, potom **z mocensko-politického aspektu bola jej geopolitická kontinuita prerušená vytvorením železnej opony po roku 1945**. Po druhej svetovej vojne sa stredná Európa (okrem Rakúska) stala súčasťou bloku krajín s totalitnými politickými režimami, ktoré boli pod politickou a vojenskou kontrolou Sovietskeho zväzu. Boli členmi Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) a Varšavskej zmluvy. Ich zahraničnopolitická a bezpečnostná politika bola orientovaná výlučne na Sovietsky zväz. Stredná Európa nerozhodovala o svojom charaktere a partnerov na spoluprácu si nemohla sama vyberať. Sovietski vojaci kontrolovali vývoj v Československu, Maďarsku, NDR. **V období studenej vojny sa preto hovorilo len o východnej Európe. Po politických zmenách vo východnej Európe a rozpade ZSSR sa stredná Európa vracia do slovníka**, hoci jej kontúry zostávajú nejasné. Všetky **konceptie vychádzajúce z bezpečnostného hľadiska, či z klasickej mocenskej úvahy vidia strednú Európu ako pás malých národov a štátov medzi dvoma gigantmi – Ruskom a Nemeckom**.

Po páde komunistických režimov, po rozklade ZSSR, sa objavil aj termín **stredovýchodná Európa pre celé pásmo štátov medzi Nemeckom a Ruskom**. Bol priznaním vyčlenenia Nemecka a Rakúska zo strednej Európy.

Doplňujúci text: Pozícia Nemecka je posudzovaná relatívne rozporne. Časť autorov považuje Nemecko za hegemonu strednej Európy, iní poukazujú na skutočnosť, že v druhej polovici 20. storočia prebehla v západnej časti Nemecka taká westernizácia, že Nemecko sa stalo integrálnou súčasťou západnej Európy. S tým možno síce súhlasiť, ale zjednotenie Nemecka a presun hlavného mesta z Bonnu do Berlína opäť posúva jeho

geopolitické ťažisko viac na východ. Faktom je, že bez Nemecka stredoeurópsky priestor nedisponuje dostatočnými vlastnými zdrojmi na stabilizáciu geopolitickej situácie v regióne.

Nejednoznačnosť geopolitického vymedzenia strednej Európy vyplýva zo subjektivismu prístupov krajín a pramení z ich polohy a záujmov. Príkladom môže byť Ukrajina, ktorá sa častejšie usiluje etablovať ako stredoeurópska krajina, keďže stredná Európa predstavuje pre tento štát úplne odlišné hodnotové zoskupenie, ako to, v ktorom sa podstatnú časť svojej histórie vyvíjala. V súčasnej geopolitickej situácii, z hľadiska jej politického smerovania a národných záujmov môže byť zdôrazňovanie príslušnosti k strednej Európe veľmi dôležité. Je to príklad toho, že geografické hranice a vymedzenia sú často prispôbované dominantným geopolitickým koncepciám v rámci aktuálnych štátnych doktrín.

Kultúrne aspekty: Mnohí autori používajú a pracujú s kultúrnymi faktormi (náboženskými, etnickými, jazykovými, historickými), ktoré by umožňovali definovať priestor strednej Európy. **Stredná Európa nebola nikdy zjednotená a jej dejiny sú plné fragmentácie, zmien hraníc a prelínajúcich sa identít**. V dôsledku sústavných posunov územných hraníc počas storočí sa takmer vo všetkých stredoeurópskych štátoch nachádzajú národnostné menšiny a niektoré z nich sú štátnymi hranicami aj rozdelené. **Rôznorodá historická skúsenosť sa často podieľa na formulovaní odlišných strategických záujmov** (napr. v období 18. storočia – Rzeczpospolita – poľský zlatý vek, Habsburská monarchia, Rakúske cisárstvo 1804 – 1867, Rakúsko-Uhorsko 1868 – 1918, Nemecká ríša a satelitné štáty v období druhej svetovej vojny). História jednotlivých národov, ich skúsenosti ovplyvňujú vnímanie strednej Európy a ich postavenie v tomto priestore.

Hľadanie optimálneho variantu usporiadania stredoeurópskeho priestoru výrazne ovplyvňuje aj postavenie Slovenska. V rámci Európy ako celku je pre Slovensko príznačná poloha medzi dvomi geopolitickými osami – hlavnou (Paríž – Berlín – Varšava – Moskva) a vedľajšou (Porúrie – Mníchov – Viedeň – Budapešť – Belehrad – Sofia – Istanbul). Územie Slovenska je potenciálnym priestorom pre ich severo-južné prepojenie, čo zvyrazňuje tranzitnú polohu Slovenska.

Slovensko susedí s piatimi štátmi, pričom každý z nich disponuje väčším ľudským a ekonomickým potenciálom. Preto charakter vzťahov so susedmi bude výrazne ovplyvňovať stabilitu Slovenskej republiky.

Slovensko a Vyšehradská spolupráca

Vyšehradská spolupráca bola jednou z prvých kooperatívnych štruktúr v postkomunistickom bloku po roku 1989. V maďarskom Vyšehrade bola 15. februára 1991 podpísaná Deklarácia o spolupráci Českej a Slovenskej federatívnej republiky, Poľskej republiky a Maďarskej republiky na ceste k európskej integrácii. Miesto stretnutia nebolo vybrané náhodou. Takmer pred siedmimi storočiami sa na tomto mieste zišli poľský kráľ Kazimír I., český kráľ Jan Luxemburský a maďarský kráľ Karol I. Róbert a dohodli sa na spolupráci k obmedzeniu napätia a konfliktov v regióne. Aj keď Vyšehradská dohoda z roku 1335 zlyhala a nezabezpečila dlhodobý mier na tomto území, zjednotila snahy stredoeurópskych vodcov dať na bok rozdiely a upevniť kultúrne zväzky medzi ľuďmi. Stretnutie zač. 90. rokov malo obdobné ciele. **Základnými cieľmi sú podľa vyšehradskej spolupráce predovšetkým obnova štátnej suverenity, demokracie a slobody, likvidácia pozostatkov totalitného systému, budovanie parlamentnej demokracie a moderného právneho štátu, vybudovanie moderného trhového hospodárstva a úplné zapojenie sa do európskeho politického, hospodárskeho, bezpečnostného a právneho systému.** Vyšehradské zoskupenie umožnilo komunikáciu medzi stredoeurópskymi štátmi a Európskou úniou v otázke asociačných dohôd a komunikáciu so Severoatlanticou alianciou (NATO). Vyšehradský priestor je so svojou rozlohou takmer 534 tisíc kilometrov štvorcových porovnateľne veľký ako Francúzsko a žije na ňom viac ako 60 miliónov obyvateľov. Toto spoločenstvo **vytvára možnosti pre spoločný postup v rámci EÚ v otázkach, ktoré sú dôležité pre všetky štyri štáty.** Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie vyšehradskej spolupráce je vôľa jednotlivých krajín spolupracovať. Regionálne i kontinentálne integračné štruktúry môžu chrániť skupinové i národné záujmy štátov a kompenzovať ich upadajúci vplyv.

Stredná Európa prežíva najúspešnejšiu časť svojej doterajšej histórie a má všetky predpoklady, aby sa stala významným elementom celoeurópskych integračných procesov.

Formovanie slovenského národa a štátneho územia – geografické aspekty

Na európske územie postupovali Slovania viacerými smermi: do južnej časti smerom k delte Dunaja a na Balkán,

do severnej časti cez územie Haliča (dnes v juhovýchodnom Poľsku a na severozápadnej Ukrajine), teda oblasť na úpätí Karpát od Hornej Visly po Prut, cez karpatské kotliny do strednej Európy. V severnej časti obsadili územia až po Labe a pravdepodobne zo severu potom prenikli na naše územie. Pre vývoj slovenskej štátnej idey je významné, že tento príchod Slovanov predstavuje posledný severný migračný vstup na územie dnešného Slovenska. Potom začína domínať južný a západný tlak, neskôr i tlak východný.

Časť slovanského superetnika sa zastavila v oblasti, ktorá dnes tvorí územie Českej republiky a Slovenskej republiky – a ich potomkovia tu natrvalo zostali. Príslušníci tejto skupiny sa stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi. Postupne získavali črty svojbytného národa, ktorý zrástol, pokiaľ mu to bolo umožnené, s prírodnými hranicami. Z hľadiska slovenskej histórie a politiky je dôležité, že územie, kde sa usadili predkovia dnešných Slovákov, bolo a je otvorené smerom do Západopanónskej panvy, v širšom chápaní do Panónskej nížiny. Je to oblasť s veľmi výhodnými podmienkami pre koncentráciu obyvateľstva. Do Panónskej nížiny tiež smerovali nájazdy kočovníkov z východu, ale aj tlak vojsk Osmanskej ríše. Panónska nížina predstavuje hlboký pokles povrchu ohraničujúci stredný Dunaj medzi Alpami, Karpatmi a Dinárskymi horami. Panónska nížina je otvorená len do Čierneho mora, aj to pomerne obtiažne, je teda do značnej miery uzatvorená. To ju robí nedobytnú z mora, zároveň ale aj necitlivú k problematike mora. Rakúsko-uhorská monarchia bola jedinou veľmocou, ktorá sa neusilovala o kolónie a nevybudovala silné vojenské námorníctvo.

Komunikačná uzatvorenosť stredného Podunajska a jeho vnútrozemská orientácia boli prekonané až v druhej polovici 19. storočia výstavbou železníc a následne ciest. Až otvorenie prieplavu Rýn – Mohan – Dunaj v roku 1992 umožnili riečne prepojenie Severného a Čierneho mora cez Panónsku nížinu.

História formovania slovenského národa a štátneho územia najmä na prelome prvého tisícročia, ako aj v prvej polovici druhého tisícročia **je značne determinovaná** nasledovnými **fyzicko-geografickými charakteristikami:**

1. **Z oblasti Panónskej nížiny je územie súčasnej Slovenskej republiky úplne otvorené južnému tlaku.** Táto nížina je svojím rozsahom prirodzeným terénom pre početnejšie národy, než predstavovali slovanskí predkovia dnešných Slovákov. Väčšie etnické skupiny buď ľahko útočili na dnešné južné Slovensko (maďarské kmene), alebo boli na toto územie zatlačované (Maďari zatlačovaní Turkami). To znamená, že **politicky dominujúce sily v oblasti**

Panónskej nížiny určovali osud štátnosti v priestore dnešného Slovenska, a to po väčšinu z obdobia pobytu Slovanov v strednej Európe.

2. Strednou a severnou časťou územia dnešného Slovenska prechádza oblúk Západných Karpát. **Západné Karpaty v strednej a severnej časti Slovenska tvoria obtiažne dostupný terén.** Ide o región, ktorý je z dôvodu úrodnosti a klímy pre dobyvateľov málo zaujímavý. **Umiestnenie mimo hlavných komunikačných trás z neho v minulosti vytvorilo kultúrne uzatvorenú oblasť.**
3. **Cez Malé a Biele Karpaty a rieku Moravu je spojené dnešné územie Slovenska s Českou republikou.** Na západe je tak dnešné Slovensko, menej než na juhu, ale viac než na severe, otvorené smerom k Česku. Táto charakteristika sa však po väčšiu časť doby pobytu Slovanov v strednej Európe – vzhľadom k určitej uzatvorenosti českých krajín a južným špecifikám slovenskej štátnosti – ukázala ako druhoradá. **Prepojenie osudov Čechov, Moravanov a Slovákov našlo svoj politický výraz vo Veľkomoravskej ríši a následne až v 20. storočí.**

Koncepcie usporiadania strednej Európy

Procesy národného obrodzenia a národnej emancipácie v strednej Európe umožnili vzniknúť dvom pozoruhodným doktrínam: **pangermánskej a panslovanskej.**

Pangermánsky pohľad na strednú Európu hľadal riešenie troch základných problémov integrácie, ktorými boli **veľkonemecké spojenie Nemecka a Rakúska, ďalej zapojenie nenemeckých národov Rakúsko-Uhorska,** ako aj **pripojenie ďalších nenemeckých národov a prípadne štátov,** či už s germánskym jazykovým základom, alebo bez neho. Zrod pangermánskej idey zapadá do obrovského kultúrneho a ekonomického rozmachu nemeckého národa a zároveň jeho politicko-štátnej roztrieštenosti. História ukázala, že spočiatku okrajové šovinistické prúdy postupne získali moc a rozpútali druhú svetovú vojnu. Pre vývoj smerom k nacizmu bolo nutné, aby v rámci vývoja od nemeckého vlastenectva v polovici 19. storočia k hitlerovskému nacizmu vstrebalo pangermánstvo dva dôležité motívy – rasizmus a sociálny darwinizmus. Tieto stáli spolu s geografickým determinizmom pri zrode nemeckej geopolitiky na konci 19. storočia a začiatku 20. storočia.

Osud panslovanstva sa odohrával na ploche vymedzenej dvoma hranicami:

1. **Predstava slovanstva ako národa s viacerými kmeňmi.** Pre toto chápanie je príznačné riešenie jazykovej otázky, ktorá bola **spájaná s návratom k všeslovanskému jazyku alebo k prechodu na ruštinu,** v tejto pestrej skupine koncepcií bola prítomná tendencia premeny panslovanstva na panrusizmus.
2. **Predstava slovanstva ako skupiny národov s jedným etnickým spoločným menovateľom, pre ktorý je potrebné nájsť politickú pôdu.** Táto koncepcia rešpektovala jazykové a národné rozdiely jednotlivých skupín Slovanov a hľadala politické zastrešenie v podobe zjednotenia niektorých, prípadne všetkých slovanských národov s cieľom zaistiť obranu ich záujmov.

Slavianofilské koncepcie nemajú charakter politického panslovanstva. Tieto mali víziu slovanskej vzájomnosti, ktorá nehľadá cesty k zjednoteniu všetkých Slovanov v jednom štátnom celku, ale len predstavy o novej solidarite.

Slovanské národy majú vzhľadom na dôležité spoločné východiská podobné alebo príbuzné etnické, psychické a jazykové črty, avšak tieto nie sú nositeľmi štátnej idey. Politický potenciál pangermánskej a panslovanskej idey je odlišný, pretože vízia zjednotenia všetkých slovanských národov v jednom štáte mala menšiu mobilizačnú silu, ako niektoré verzie veľkonemeckých predstáv. Panslovanská myšlienka zahynula na bariérach národného štátu. Panslovanstvo postupne v 20. storočí takmer úplne vymizlo a zmenilo sa na etnografiu, porovnávaciu jazykovedu a literárne vedy. Panslovanstvo sa nikdy nestalo vládnuou ideou v niektorom z veľkých slovanských štátov, tzn. predovšetkým v Rusku a Poľsku.

Civilizačná podstata strednej Európy

Priestorové a obsahové vymedzenie strednej Európy má množstvo verzií, nedisponuje preto jednoznačnou, všeobecne platnou definíciou. V súvislosti s pomerne dynamickým procesom integrácie krajín strednej Európy do NATO a EÚ sa objavovala častejšie téza, že stredná Európa je určitým pohyblivým predpolím západoeurópskej civilizácie s tendenciou na jednom (východnom) okraji sa rozširovať a na západnom ustupovať v prospech plnohodnotnej západnej civilizácie.

Orientácia k Západu patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredoeurópskych štátov. Zo Západu prijímali kľúčové civilizačné podnety. Práve prerušenie väzieb k Západu a príklon k Východu v histórii strednej Európy (záber Poľska Ruskom, Uhorska

Osmanskou ríšou, strednej Európy Sovietskym zväzom) pôsobilo retardačne na napĺňanie emancipačných snáh národov a štátov v tomto prostredí. **Vzťah k Západu je aj otázkou kvality demokracie, vzťahu štátu a trhu a štandardov verejného života.**

Zhrnutie kapitoly

Definovať priestor strednej Európy môžeme z hľadiska viacerých faktorov: fyzicko-geografického, politicko-geografického, mocensko-politického, kultúrnych faktorov (náboženského, etnického, historického). Kým geografická stredná Európa pretrvávala nepretržite, potom z mocensko-politického aspektu bola jej geopolitická kontinuita prerušená vytvorením železnej opony po roku 1945. Po roku 1989 sa stredná Európa vracia do slovníka, hoci jej kontúry zostávajú nejasné.

História formovania slovenského národa a štátneho územia najmä na prelome prvého tisícročia, ako aj v prvej polovici druhého tisícročia je značne ovplyvnená fyzicko-geografickými charakteristikami: Dunajom a otvorenosťou územia Slovenska do Panónskej nížiny smerom na juh, oblúkom Západných Karpát na severe, ako aj Malými a Bielymi Karpátmi a riekou Moravou na západe.

Hľadanie optimálneho variantu usporiadania stredoeurópskeho priestoru výrazne ovplyvňuje aj postavenie Slovenska.

Kľúčové civilizačné hodnoty prichádzali do strednej Európy zo Západu. Orientácia na Západ patrí k základným charakteristikám politického a verejného života stredoeurópskych štátov.

Spolupráca V4 vytvára možnosti pre spoločný postup v rámci EÚ v tých otázkach, ktoré sú dôležité pre všetky štyri štáty.

Kľúčové pojmy

Interdisciplinárny – vyskytujúci sa medzi odvetvami, medziodborový, medziodvetvový.

Infraštruktúra – materiálno-technické zázemie štátu, v najvšeobecnejšom zmysle slova množina prepojených štrukturálnych prvkov, ktoré potom udržujú celú štruktúru pohromade. Termín infraštruktúra sa používa v jednotlivých odvetviach, napr. v ekonómii opisuje fyzickú infraštruktúru ako napríklad budovy alebo cesty.

Element – prvok, základná zložka.

Otázky a úlohy:

1 Čo je geopolitika?

2 Aký význam majú geopolitické analýzy?

3 Čo odlišuje strednú Európu od ostatných častí Európy?

4 Prečo v období studenej vojny nemohla stredná Európa rozvíjať svoje záujmy?

5 Prečo nebolo možné do roku 1989 voľne prechádzať hranicu pri ceste do Maďarska alebo Poľska napriek tomu, že tieto stredoeurópske krajiny boli v spoločnom bloku krajín RVHP a Varšavskej zmluvy?

6 Prečo je pre nás dôležitá rieka Dunaj?

7 Zamyslite sa nad výhodami kvalitného a moderného dopravného spojenia Krakova s Budapešťou pre rozvoj stredného Slovenska.

8 Z ktorých smerov prichádzali Slovania do strednej Európy?

9 Aké dôsledky má pre históriu Slovenska skutočnosť, že na juhu je naša krajina otvorená smerom do Panónskej nížiny?

10 Aké boli základné ciele na začiatku spolupráce vyšehradských krajín?

11 Prečo je pre nás dôležitá spolupráca v rámci V4? Zistite, či má vaša škola spoluprácu so školami v niektorých zo štátov V4?

12 Vysvetli príčiny západnej orientácie stredoeurópskych štátov!

13 Akými fyzicko-geografickými charakteristikami je ovplyvnená história formovania slovenského národa a štátneho územia?

Aktivity:

- **Práca s mapou:** Ktoré prírodné celky sú súčasťou strednej Európy? Ktorými štátmi preteká rieka Dunaj? Ktorými štátmi prechádza Karpatský oblúk? Charakterizuj reliéf strednej Európy. Charakterizuj hydrografické pomery strednej Európy. S ktorými časťami Európy je stredná Európa prepojená vodnými cestami? Ako ovplyvňujú geografické podmienky strednej Európy dopravnú sieť? Ako ovplyvňujú rozmiestnenie obyvateľstva?
- **Práca s mapou:** Na základe reliéfu urči hlavné dopravné trasy (cestné, železničné, vodné), ktoré prechádzajú strednou Európou. Čo z toho vyplýva pre Slovensko?
- **Urobte prehľad stretnutí krajín V4 na úrovni prezidentov a na úrovni predsedov vlád za posledné 4 roky. Aké témy dominovali na týchto stretnutiach?**
- **Práca s mapou:** a) Vyznač územia v štátoch V4, na ktorých sa nachádzajú etnické menšiny.
b) Porovnaj náboženskú štruktúru obyvateľstva v krajinách V4.
c) Porovnaj národnostnú štruktúru obyvateľstva krajín V4.

Vplyv zmien mocenských pomero v Európe na vývoj Slovenska v 20. storočí

02

História ukazuje, že mocenské zmeny v Európe a následné zmeny na politickej mape kontinentu sa vždy dotkli situácie v strednej Európe.

Študijným cieľom kapitoly je spoznať, ako sa vyvíjalo územie, na ktorom dnes žijeme.

Zistíme, kto ho ovládal, ako bolo organizované a čo jednotlivé obdobia vývoja priniesli pre obyvateľstvo. Oboznámime sa s charakteristickými črtami územia dnešného Slovenska v jednotlivých štátnych celkoch, ktorých bolo súčasťou. Na tomto základe si vysvetlíme, prečo súčasné členstvo v EÚ a v NATO vytvorilo historicky ojedinelé možnosti na efektívne naplnenie národných záujmov Slovenskej republiky.

Zmeny usporiadania priestoru strednej Európy v prvom tisícročí

V prvých rokoch nášho letopočtu sa územie dnešného Slovenska, obývané Markomanmi a Kvádmi, nachádzalo v kontaktnej zóne s civilizačne vysoko rozvinutou **Rímskou ríšou**. Na prelome letopočtov vytvorili Rimania v oblasti stredného Dunaja provinciu Illyricum, z častí ktorej vznikla provincia Pannonia. Vybudovali sa tábory – Carnuntum (Hainburg), Vindobona (Viedeň), Brigetio (Szony, Komárno), Aquincum (Budapešť) – ktorých úlohou bolo čeliť germánskemu tlaku a zároveň zabezpečiť obchodné kontakty. Rieka Dunaj tvorila súčasť *Limes Romanum* – hranicu Rímskeho impéria. Južná časť Slovenska bola vďaka jantárovej ceste v kontakte s adriatickým regiónom a baltickým regiónom.

Niekoľko storočí sa vyspelá Rímska ríša usilovala ovplyvňovať politický a hospodársky vývoj národov žijúcich severne od Dunaja vojenskými akciami, vytváraním vazalských štátov (Regnum Vannianum), vyvolávaním sporov medzi barbarskými kmeňmi a pod.

Konfrontácia s barbarskými kmeňmi vyústila do markomanských vojen v roku 166 n. l. Cisár Marcus Aurelius mal zámer zriadiť provinciu Markomania, ktorá by posunula hranice Rímskej ríše na sever do Karpát, oblasť východného Slovenska sa mala stať súčasťou provincie Sarmatia. V roku 179 nášho letopočtu prenikli rímske légie až do Trenčína (Laugaricio), kde nechali nápis vrytý do hradnej skaly. Na brehoch rieky Hron trávil so svojím vojskom zimné mesiace Marcus Aurelius, kde napísal aj niektoré časti svojich filozofických „meditácií“ (Hovory k sebe). V tomto období ovládala Rímska ríša veľkú časť Slovenska. Na základe tzv. Kommodovho mieru, ktorý v roku 180 Germáni podpísali s Rimanmi, opustili tieto územie Slovenska (do vzdialenosti 7,7 km severne od Dunaja). Antické pamiatky a rímske sídliská na našom území (Stupava, Devín, Rusovce) dokazujú čulý život na území Slovenska v rímskej dobe. Nasledujúce obdobie znamenalo upevnenie moci barbarov na území dnešného Slovenska. Pokus o vytvorenie provincie Markománia za cisára Valentiniána (364–375 n. l.) nebol úspešný.

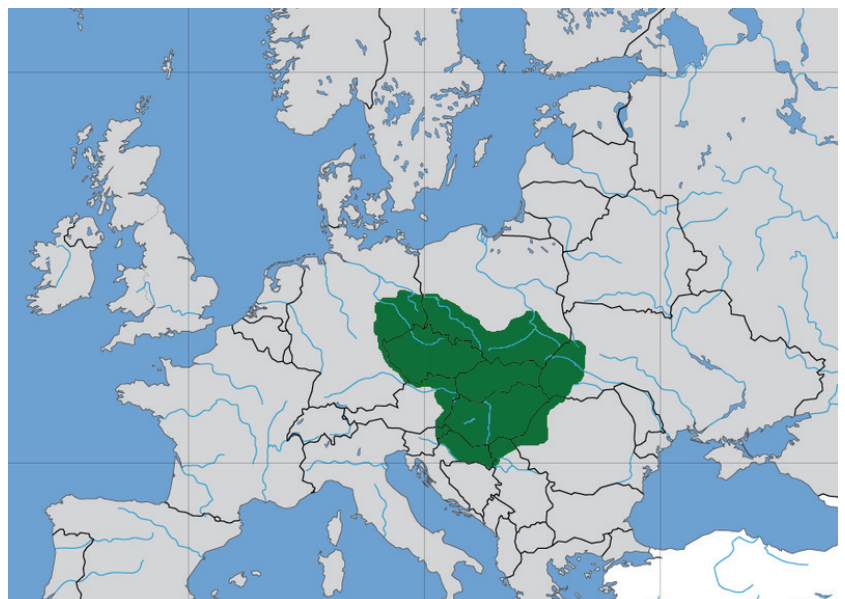
Tlak barbarských kmeňov na Rímsku ríšu sa začal intenzívne prejavovať od pol. 4. storočia a súvisel s obrovskými pohybmi etník vo vnútri Ázie. Pod tlakom **Hunov** dochádza k odchodu Kvádov z územia Slovenska. Ich vodca Atilla vytvára v strednom Podunajsku ríšu, ktorá sa po jeho smrti rozpadáva (453).

V 6. storočí sa od východu do strednej Európy a na Balkán tlačia **slovanské kmene**. Obsadzujú rozsiahle územia od Baltského až k Jadranskému moru. Časť slovanského superetnika sa zastavila vo vnútornej zóne strednej Európy, v oblasti, ktorá dnes tvorí územie Českej a Slovenskej republiky – a ich potomkovia tu natrvalo zostali. Príslušníci tejto skupiny sa stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi. **Postupne získavali črty svojbytného národa, ktorý zrástol, pokiaľ mu to bolo umožnené, s prírodnými hranicami.**

Západní Slovania si v 7. storočí (623–658) pod vedením franského **kupca Sama** založili stredoeurópsku ríšu, ktorá sa však po jeho smrti rozpadla. Jadrom Samovej ríše boli územia dnešného Slovenska, Slovinska, oblasti Moravy, okolo rieky Ráby, pričom k zväzku patrili i Srbi, Česi a Polabania. V tomto období Slovania odrazili útoky **Avarov**, ktorí však po rozpade Samovej ríše ovládli Karpatskú kotlinu na nasledujúce dve storočia (566 – 799), až do zdrvivúcej porážky od Karola Veľkého.

Veľkomoravská ríša, ktorej hranice a rozmach za Rastislava (846 – 870) a Svätopluka I. (870 – 894) znamenali rastúci slovanský vplyv v strednej Európe, bola zrejme výsledkom súperenia Byzantskej ríše s pápe-

Mapa č. 7: Veľkomoravská ríša.

Zdroj: Rozsah Velkej Moravy - https://sk.wikipedia.org/wiki/Ve%C4%BEk%C3%A1_Morava#/media/File:Great_moravia_svatopluk.png

Mapa č. 8: Etnické skupiny na území Rakúsko-Uhorska v roku 1910.

Zdroj: Etnická mapa Rakúsko-Uhorska - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Austria_Hungary_ethnic.svg

žom a franským klérom. Ovládla tzv. jantárovú cestu od Jadranského mora k Baltskému moru. Bola to práve **etnická, jazyková a kultúrna príbuznosť česko-moravských a slovensko-panónskych kmeňov**, ktorá viedla k ich zjednoteniu vo Veľkomoravskej ríši. Tento proces viedol v centrálnych oblastiach ríše k formovaniu veľkomoravskej národnosti, zjednocovanej okrem štátnej moci aj zavádzaním slovanskej liturgie a zovšeobecňovaním spoločného kultúrneho nárečia, či jazyka.

V 9. storočí prenikajú od východu uralskí **Maďari, rozbíjajú Veľkú Moravu a trvalo sa usadzujú v Panónskej panve**. V strednej Európe sa rodia zárodoky slovanských štátov – Čiech a Poľska, na Balkáne Chorvátska a Srbska. Územie Slovenska sa stáva súčasťou uhorského stredovekého štátu, avšak bez akejkoľvek svojbytnosti, bez administratívneho vymedzenia. **Obdobie 10. – 11. storočia definitívne zničilo na dlhé stáročia slovenskú štátnosť v oblasti dnešného Slovenska**. Vytvárajú sa základné stredoeurópske konštanty determinujúce špecifiku vývoja slovenského

národa, odlišné od vývoja českého národa a českého štátu.

Mocenské pomery v strednej Európe v druhom tisícročí

Napriek nepriaznivým vonkajším mocenským tlakom sa Slovensku v druhom tisícročí podarilo dosiahnuť pozoruhodnú harmóniu vlastných tradícií a udržať svoju identitu a národnú kultúru. Kontinuita kompaktného osídlenia pomohla obyvateľstvu zapustiť silné korene na svojom území, ktoré mu nebolo možné odňať ani po zániku Veľkej Moravy.

Okolo roku 1000 končí éra veľkých migrácií vo vnútri Európy a začína sa stabilizovať geopolitická situácia. Vrcholia rozpory vo vnútri kresťanskej cirkvi. Európa sa definitívne delí na dve geokultúrne sféry, pričom hranica prebieha severom Balkánskeho polostrova a potom sa stáča smerom k Pobaltiu, čím sa vymedzuje geokultúrna hranica medzi východnou a strednou Európou.

V čele Svätej ríše rímskej národa nemeckého sa začínajú objavovať príslušníci **dynastie Habsburgovcov**, ktorí si vybudovali mocenskú základňu na východe alpskej oblasti a strednom Podunajsku.

Uhorské kráľovstvo bolo v období medzi 11. – 15. storočím jedným z najrozľahlejších a najmocnejších štátov v strednej a juhovýchodnej Európe. Takmer väčšina krajiny pokryla celú Karpatskú kotlinu po viac ako 900 rokov, vynímajúc obdobie 150 rokov tureckej okupácie.

Veľká **invázia Otomanov do strednej Európy** bola významnou historickou udalosťou, ktorá **ovplyvnila osud, hranicu a koherentnosť Slovenka**. Porážka uhorskej armády v bitke pri Moháči (1526) otvorila Turkom cestu na sever. Z územia, spadajúceho pod Uhorské kráľovstvo, iba Slovensko (okrem jeho južnej časti), transdunajský región (hraničiaci s Rakúskom) a niektoré regióny Chorvátska zostali mimo otomanskej okupácie. V dôsledku týchto udalostí sa strategická, politická a ekonomická dôležitosť Slovenska podstatne zvýšila. **Bratislava sa stala hlavným mestom Uhorského kráľovstva** a sídlom všetkých hlavných inštitúcií na viac ako 300 rokov; Trnava (60 km severovýchodne od Bratislavy) bola sídlom cirkevných a kultúrnych inštitúcií.

Do druhej polovice 2. tisícročia vstupuje Európa výrazne politicky polarizovaná, pričom sa začínajú prejavovať i obrovské ekonomické rozdiely. Dlhodobé cirkevné spory celú oblasť veľmi vyčerpali, feudálne výrobné vzťahy zostali zakonzervované a celá oblasť začala za atlantickými štátmi výrazne zaostávať. Navyše, Habsburgovci niesli na svojich bedrách záťaž v podobe zadržania tureckej expanzie.

Po rozdelení Poľska v období rokov 1775 – 1795 Ruskom, Pruskom a Rakúskom dostala východná a stredná časť Európy úplne novú tvár, pretože v nej **existovali na zač. 18. storočia len štyri štáty: Rusko, Prusko, Rakúsko (resp. habsburské súštie) a Osmanská ríša**.

Rakúska ríša utrpela vo vojne s Pruskom v roku 1866 porážku, jej medzinárodné postavenie bolo otrasené. Zlá finančná situácia spôsobovala nestabilitu vnútornej situácie v habsburskej monarchii a výraznejšie sa začala vynárať národnostná problematika. Nová ústava **v roku 1867** zabezpečila rakúsko-uhorské vyrovnanie a **vzniká dualistický štát Rakúsko-Uhorsko**. Ústava zakotvila spoločného panovníka, ako aj spoločnú zahraničnú, morskú a obrannú politiku oboch štátov. Všetky ostatné záležitosti si obe krajiny spravovali samostatne.

Úsilie o záchranu slovenskej národnej identity

V mnohonárodnostnej uhorskej časti krajiny **uhorská vláda silno presadzovala politiku tvrdej maďarizácie nemaďarských národov a národností (Slovania, Rumuni, Rusíni)**, ktoré tvorili početnejšiu polovicu obyvateľstva a spočiatku úspešne potláčala akékoľvek emancipačné pokusy týchto národov. Maďarská vládnuca elita neoddeľovala jednotlivé národy ani vnútorným administratívnym členením.

Každý slovanský národ prežil obdobie poroby. Smutný rekord medzi Slovanmi drží slovenský národ, ten sa k svojej samostatnosti predieral 900 rokov. Zo všetkých uhorských národov mali najmenej výhodnú pozíciu pre národnú emancipáciu práve Slováci: chýbala šľachta, národne uvedomelé mešťanstvo, národná inteligencia. Aj tí Slováci, ktorí dosiahli úspechy napr. na poli vedy, nemali vyhranené národné povedomie: slovenský polyhistor Matej Bel označoval sám seba ako „lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus“ (Krejčí, 2000).

Slovensko ako súčasť Uhorska malo dlhodobý charakter výrazne agrárnej krajiny (až do polovice 20. storočia). História priemyslu však siaha ďaleko do minulosti. Ťažba surovín a výroba spotrebných predmetov v stredoveku súvisela s príchodom nemeckých kolonistov (12 – 14. storočie). Najskôr sa rozširuje remeselná výroba a **od konca 15. storočia dochádza k veľkému rozvoju baníctva a hutníctva**. V 16. a 17. storočí sa v Uhorsku sformovali centrá a regióny baníctva a hutníctva európskeho významu: Banská Bystrica (meď), región Gemer a Spiš (železná ruda), Banská Štiavnica, Kremnica (zlato). V sledovanom období zaznamenávame zakladanie početných sklární a papierní v horských oblastiach stredného a východného Slovenska. Slovensko sa v priebehu 17. a 18. storočia stalo remeselníckou a „priemyselnou“ základňou celého Uhorska. Priaznivé podmienky pre nástup moderného priemyslu sa na Slovensku vytvorili až v 2. pol. 19. storočia, čo je výrazné oneskorenie za európskymi krajinami (vrátane českých krajín).

Pád Bachovho absolutizmu, prijatie novej ústavy (Februárový patent), smerovanie k federatívnemu usporiadaniu štátu, odstránenie policajného systému viedol k oživeniu národných aktivít Slovákov. Poprední slovenskí predstavitelia (Jozef Miloslav Hurban, Daniel Richard, Ján Palárik, Ján Francisci a ďalší) sa pokúšali v nových podmienkach formulovať slovenský národný program. V reakcii na neúspech Slovákov dostať sa do uhorského sne-

Obr. č. 54

mu bolo zvolané Slovenské národné zhromaždenie do Turčianskeho sv. Martina. **Memorandum národa slovenského**, ktorého tvorcom bol autor koncepcie štátoprávneho postavenia Slovákov v Uhorsku Štefan Marko Daxner, bolo prijaté v Turčianskom Svätom Martine v júni 1861. Cieľom malo byť zákonné uznanie slovenského národa a značný rozsah samosprávy slovenských žúp. Svojbytnosť slovenského národa požadovaná v Memorande mala byť uznaná v priestore nazvanom **hornouhorské slovenské Okolie**. Keďže panovník rozpustil uhorský snem, poslanci o dokumente ani nerokovali. V decembri 1861 predložila slovenská delegácia vedená banskobystrickým katolíckym biskupom Štefanom Moyzesom upravené Memorandum, text známy ako **Viedenské memorandum slovenské**, podľa ktorého sa malo slovenské Okolie (dištrikt) konštituovať ako štátoprávny útvar s vlastným snemom a samosprávou, pre oblasť hospodárskej, sociálnej a kultúrnej politiky s centrom v Banskej Bystrici. **Slovenské okolie bolo prvým, konkrétne definovaným slovenským teritoriálnym programom**, pričom jeho južná hranica bola načrtnutá v podobnej línii, ktorou bola o 80 rokov neskôr vymedzená hranica Slovenského štátu v období druhej svetovej vojny. Viedeň prijala Viedenské memorandum, ale rozhodla sa splniť len niektoré jazykové, školské a kultúrne požiadavky (založenie Matice slovenskej, gymnázií a pod.)

Ďalší vývoj ukázal, že tieto malé ústupky Slovákom boli len taktickým ťahom zo strany rakúskej a maďarskej politiky. **Vznik Rakúsko-Uhorska viedol maďarské vládnuce kruhy k snahe pretvoriť mnohonárodnostné Uhorsko na jednonárodný centralizovaný štát.**

Dôsledkom bolo, že slovenský národ bol vytláčaný na perifériu európskeho diania. Ekonomický a kultúrny rozvoj bol mocensky spomalený. Maďarský jazyk bol vyhlásený za jediný úradný jazyk, nemaďarské, najmä slovenské školy boli zatvorené, boli prijaté zákony, ktorými sa pomaďarčovali názvy miest a dedín, znehodnocovala sa národná kultúra (zatvorenie všetkých troch slovenských gymnázií v roku 1874, zatvorenie Matice slovenskej v roku 1875, vyučovanie náboženstva v maďarčine od roku 1909). Takýto vývoj vyvolal, prirodzene, zo strán nemaďarských národov sebazáchovnú obrannú reakciu. Maďarskí liberáli v tom období (József Eotvos, Ferenc Deák) zdôrazňovali potrebu uspokojiť požiadavky nemaďarských ná-

rodností, avšak **popierali kolektívne národnostné práva a odmietali administratívne vymedzenie samosprávnych oblastí občanov patriacich k národnostnej menšine**. Argumentovali, že neexistuje žiadna etnicky čistá oblasť a že národnostná autonómia povedie k secesii. Krátkozraká politika vychádzala z predstavy, že ak sa bude znemožňovať používanie nemaďarských jazykov, bude zaručené zachovanie štátu v historických hraniciach. Základom jazykových zákonov bola teda ilúzia, že maďarizáciou všetkých obyvateľov Uhorska bude jazyková hranica zodpovedať hranici štátu.

Geopolitický vývoj v prvých dvoch dekádach 20. storočia bol mimoriadne dynamický a zložitý zároveň. Začiatkom 20. storočia môžeme na mape Európy vymedziť 7 mocností – V. Británia, Francúzsko, Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Taliansko, Turecko. Prvá svetová vojna a jej výsledky sú pre Európu a svet prevratné. **Po prvej svetovej vojne sa všetky štyri mocnosti ovládajúce strednú a východnú časť Európy zrútili**, pričom dve (Rakúsko-Uhorsko a Turecko) úplne strácajú charakter veľmocí a rozpadajú sa na menšie celky a ostávajúce dve (Nemecko a Rusko) strácajú síce veľmocenské postavenie i časti územia, aj keď iba dočasne.

Slovensko v Československej republike (1918 – 1939)

Vojenská porážka nemeckej a rakúsko-uhorskej armády, pád habsburskej monarchie, víťazstvo a mocenská podpora dohodových veľmocí boli kľúčovými predpokladmi pre úspech národnooslobodzovacieho hnutia českého i slovenského národa. **30. októbra 1918 Slováci využili právo na sebaurčenie a Martinskou deklaráciou sa definitívne rozišli s uhorskou štátnosťou a stali sa súčasťou nového československého štátu.** V rokoch **1918 – 1939 sa Československo sformovalo ako plnohodnotný demokratický štát.** V priebehu krátkeho obdobia bola zavedená nová vzdelanostná, kultúrna a technologická infraštruktúra. Všetky tieto skutočnosti znovu obnovili národné povedomie a Slováci si opäť mohli slobodne rozvíjať svoju vlastnú kultúru.

Podobne ako s porazeným Nemeckom a Rakúskom, víťazné dohodové veľmoci pripravovali uzavretie mierovej zmluvy aj s povojnovým Maďarskom. Jej podpis sa uskutočnil 4. 6. 1920 v zámku Grand Trianon v Paríži. **Trianonská mierová zmluva znamenala medzinárodnoprávne potvrdenie zániku habsburskej monarchie i historického Uhorska. Trianonská zmluva po**

prvýkrát vymedzila pojem Slovensko ako určitý historický, geografický a správny celok v medzinárodnoprávnom dokumente prvoradého významu. Rozvoj Československa však brzdilo niekoľko faktorov. T. G. Masaryk v snahe dokumentovať silu štátotvorného národa vytvoril doktrínu homogénneho československého národa. Veril vo víziu, že vzájomné splynutie dvoch národov bude mať pokojný priebeh. Na Slovensku však bola historická situácia odlišná; **spoločnosť si už plne uvedomovala národnú identitu a prijal sa a používal slovenský spisovný jazyk.**

Slovensko má v tomto období **charakter poľnohospodárskej, málo rozvinutej krajiny. Pre územie Slovenska je charakteristický nízky stupeň urbanizácie, väčšina jeho obyvateľstva žije na vidieku.** Celý proces vývoja priemyslu na Slovensku v medzivojnovom období sa dá jednoducho charakterizovať ako útlm priemyselnej výroby na Slovensku, pričom medzi hlavné dôvody patrili najmä nižšia technologická vyspelosť priemyslu Slovenska, strata trhov v dôsledku rozpadu Uhorska, ekonomická zaostalosť územia, vrátane úrovne dopravnej infraštruktúry a nízka kúpyschopnosť obyvateľstva Slovenska.

Prvá svetová vojna umožnila vznik nových národných štátov, pričom vznikajú i viacnárrodné štáty ako Československo a Juhoslávia. **Mnohé štáty majú hranice vytvorené tak, že na mnohých miestach nezodpovedajú etnickým hraniciam. Stredná a východná Európa tak mala pre ďalší rozvoj separatistických tendencií ideálne podmienky. Po dvadsiatich rokoch prišlo rozbitie Československa a Juhoslávie, iredentizmus sa prejavil výraznými úpravami hraníc medzi stredoeurópskymi a balkánskymi štátmi.**

Slovensko vo sfére vplyvu Nemeckej ríše

Po nástupe Hitlera v Nemecku a Horthyho v Maďarsku obidva štáty deklarovali svoj zámer s revíziou hraníc dohodnutých po 1. svetovej vojne. Krátko po nárokoch Nemecka si nároky na južné územie Slovenska začali

Mapa č. 9: Štáty strednej a východnej Európy v období medzi dvoma svetovými vojnami.

Zdroj: Kol. autorov, 2016. VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE BEZPEČNOSŤ SR. Belianum, ISBN 978-80-557-1214-7, str. 69

uplatňovať Maďari. Druhého novembra 1938 sa na Belvederskom zámku vo Viedni konala **Viedenská arbitráž** proti Slovensku. Slovensko stratilo územie o rozlohe 10 390 km² s 845 000 obyvateľmi.

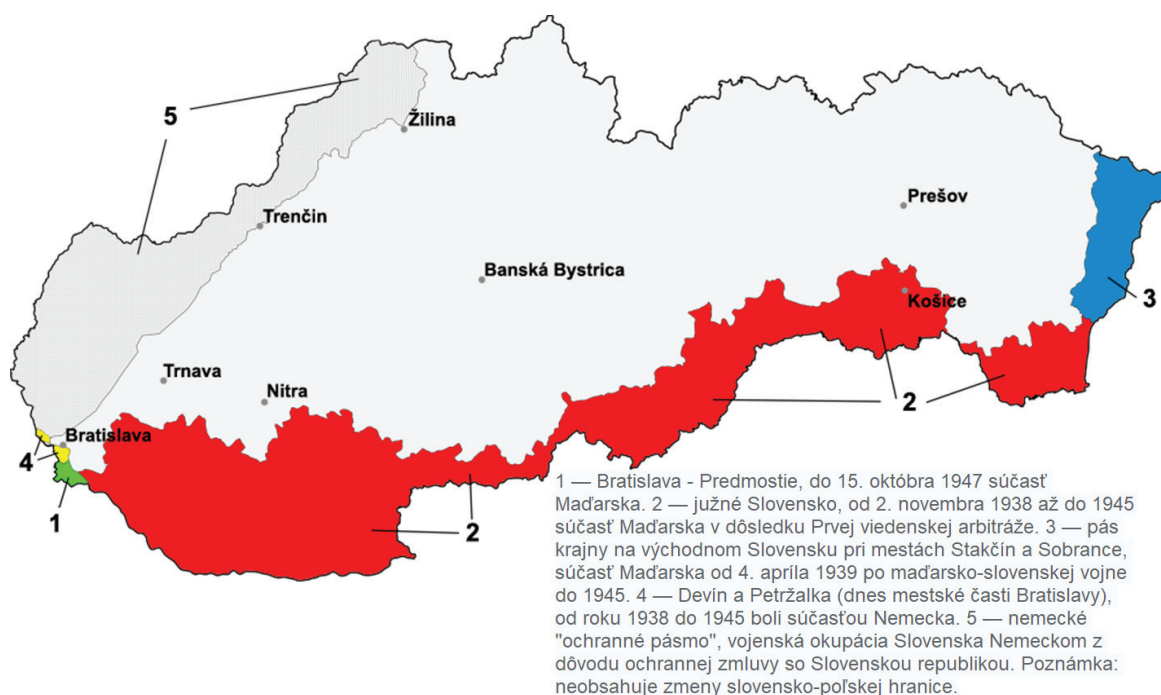
Dňa 14. 3. 1939 splnil slovenský snem príkaz Adolfa Hitlera, vyhlásil samostatnosť Slovenského štátu. Rozdelenie Československa bolo bezprostredným dôsledkom predchádzajúcich udalostí v Mníchove (Mníchovská dohoda) a vo Viedni (Viedenská arbitráž). Zničením Československa sa Hitlerovi otvorila cesta do Poľska. Podriadené Slovensko napadlo na podnet Hitlera 1. septembra 1939 Poľsko a v regióne Spiša a Oravy obsadilo obce, ktoré boli po roku 1919 pričlenené k Poľsku. Osud českého národa sa ocitol v kompetencii Nemeckej ríše. Nemecká armáda 15. marca začala okupovať Čechy a Moravu, ktoré Hitler včlenil do Tretej ríše ako „protektorát“. Nemecko-slovenská zmluva z 18. marca 1939 urobila koniec samostatnej zahraničnej a obrannej politike a Slovensko podriadila Nemeckej ríši. Nemecko určovalo aj hospodársku a finančnú politiku. Okrem sudetských Nemcov a slovenských separatistov našiel Hitler v úsilí pri rozbíjaní Československa spojenca v Horthyho Maďarsku. Maďarsko anektovalo časť Podkarpatskej Rusi a intervenovalo vojensky na východe Slovenska, pričom Hitler neposkytol Slovensku ani diplomatickú, ani vojenskú pomoc.

Politický život prestal existovať. Slovenská ľudová strana bola jedinou povolenou stranou, v ktorej platil vodcovský princíp. **Politická opozícia bola kvalifikovaná ako protištátna, neexistovala sloboda zhromažďovania ani sloboda tlače.** Zákonodarná moc slovenského snemu postupne upadala. **Novou ideológiou sa stal slovenský národný socializmus. Slovenský štát bol ideovým, diplomatickým a politickým vazalom Nemeckej ríše.** Slovenská vláda dala príkaz vojskám zúčastniť sa na útoku Nemecka na Sovietsky zväz. Po útoku na Pearl Harbour bola na žiadosť Berlína 13. decembra 1941 podpísaná prezidentom Jozefom Tisom proklamácia o vyhlásení vojny USA a Veľkej Británii.

Vďaka protifašistickému Slovenskému národnému povstaniu v roku 1944 slovenský národ obnovoval novú Československú republiku ako účastník antifašistického odporu. Slovenský ľud povstaním prejavil túžbu po slobode, po obnovení republiky a po zapojení do skupiny demokratických krajín.

Po skončení druhej svetovej vojny sa Československo vrátilo na medzinárodnú scénu, avšak so stratou teritória Podkarpatskej Rusi. Národné výbory odhlasovali v Užhorode pripojenie k ZSSR, čím Československo stratilo 12 745 km² a 725 357 obyvateľov. Tento stav bol formálne potvrdený medzištátnou dohodou 29. júna 1945. Skutočnosť, že Československo bolo z veľkej časti oslobodené Sovietskou armádou, mala značný vplyv na povojnový politický a štátny systém.

Mapa č. 10: Územné straty Slovenska v rokoch 1938 – 1939.

Slovensko ako súčasť socialistického Československa v sovietskej sfére vplyvu

S ukončením druhej svetovej vojny sa geopolitické usporiadanie Európy opäť výrazne zmenilo. **Výsledky druhej svetovej vojny posilnili ZSSR**, ktorý síce utrpel obrovské ekonomické škody, ale zásluhou protifašistických spojencov a vďaka obratnej diplomacii rozšíril výrazne svoju záujmovú sféru. **ZSSR si dlhodobo pripútal niekoľko európskych štátov, pri zachovaní formálnej politickej nezávislosti.**

Zásadný zlom v politickej orientácii Slovenska nastal **vo februári 1948. Československo** v zmysle „Jaltskej Európy“ **sa stalo súčasťou sovietskej sféry vplyvu a nová vláda Klementa Gottwalda vydala svoje programové vyhlásenie o prechode k socializmu. Prijala sa zahraničná orientácia na Sovietsky zväz bez akejkoľvek verejnej diskusie. Pluralitný politický život bol zlikvidovaný. Totálnu moc získala komunistická strana**, ktorá si svoje postavenie zakotvila aj v ústave formuláciou, že vedúcou úlohou spoločnosti je KSČ. Komunistická strana kontrolovala políciu (VB), armádu (ČSLA) a tajné služby (ŠTB), ktoré boli zneužívané

na zastrašovanie, prenasledovanie a perzekvovanie akejkolvek politickej opozície. **Neexistovala sloboda zhromažďovania, sloboda prejavu alebo sloboda tlače. V domácej politike sa prijal program centrálne riadenej ekonomiky, industrializácie, kolektivizácie a znárodnenia. Socialistická industrializácia Slovenska sa stala jedným z hlavných znakov jeho hospodárskeho rozvoja.** Po druhej svetovej vojne Slovensko zaostávalo za českými krajinami úrovňou rozvoja hospodárstva, ako aj dosiahnutou životnou úrovňou obyvateľstva. Jedným z prvých cieľov bolo vyrovnávanie úrovne hospodárskeho rozvoja Slovenska s českými krajinami a následné vyrovnávanie životnej úrovne. Kým v českých krajinách vzrástol počet pracovníkov v priemysle v rokoch 1962 – 1988 o 5,8%, na Slovensku až o 46,4%. Hutnícke odvetvia, energetický priemysel a priemysel palív predstavovali v roku 1985 viac ako polovicu priemyslu Slovenska. **Prakticky všetky výroby týchto priemyselných odvetví pracovali na importovaných surovinách, väčšinou zo Sovietskeho zväzu, resp. ostatných štátov socialistického bloku.** Výrazne poklesol podiel tých odvetví, ktoré využívali prevažne domáce suroviny a materiály.

Socialistické Československo (ČSSR) sa stalo zakladajúcim štátom RVHP. Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) bola založená 23. 1. 1949 na moskvskej porade predstaviteľov šiestich krajín – Bulharska, Československa, Poľska, Maďarska, Rumunska a Sovietskeho zväzu, vo februári bolo prijaté Albánsko (od roku 1961 sa nezúčastňovalo činnosti Rady), v roku 1950 NDR, v roku 1962 Mongolsko, v roku 1972 Kuba, v 1978 Vietnam. **Vznik RVHP bol podmienený viacerými faktormi ekonomickej, ideologickej a politickej povahy.** Hlavným nástrojom spolupráce bol plánovitý rozvoj vzájomnej výmeny tovaru. Najdôležitejším problémom integrácie v rámci RVHP bolo, že členské štáty po celé povojnové obdobie sledovali tradičné industriálne tendencie a neboli schopné orientovať sa na intenzívny ekonomický rast a zmeniť v potrebnom smere svoju ekonomickú štruktúru. Tým táto integrácia socialistických krajín nevytvárala predpoklady pre zachytenie novodobých tendencií vedecko-technického rozvoja, ktoré sa v rozvinutých krajinách západnej Európy, v USA a v Japonsku presadzovali najmä od polovice 70. rokov. Dôsledkom bolo postupné a rastúce **zaostávanie ekonomík RVHP za ich západnými konkurentmi** – v úrovni produktivity práce, kvalite produkcie, v inovačných trendoch. **Rástla disparita v ekonomickej úrovni, zvyšoval sa rozdiel v úrovni HDP na obyvateľa medzi oboma časťami Európy.** Tieto tendencie najviac poškodili krajiny strednej Európy.

Obr. č. 55

Zač. roku 1968 došlo k výmene vo funkcii generálneho tajomníka KSČ. Komunistického konzervatíva A. Novotného nahradil **komunistický reformátor A. Dubček**. Hoci plánované reformy mali viesť k liberalizácii politického a ekonomického systému, neprekračovali rámec štátu fungujúceho na marxisticko-leninskej ideológii. Zrušenie cenzúry a väčšia otvorenosť komunistov pod Dubčekovým vedením sa stretla s pozitívnou odozvou vo verejnosti. Pre sovietske vedenie bol takýto vývoj v jednom z jeho satelitov neprijateľný. V obavách, že by reformy v Československu mohli príliš demokratizovať krajinu a tým ohroziť mocenské pozície komunistov, sa ZSSR rozhodol vojensky zasiahnuť. **Sovietska armáda** spolu so svojimi spojeneckými armádami vo Varšavskej zmluve (Maďarsko, Poľsko, NDR, Bulharsko) **vtrhla do Československa v noci z 20. na 21. augusta 1968**. Okupačné vojská získali rýchlo kontrolu nad Prahou, Bratislavou a ďalšími dôležitými mestami, komunikačnými a dopravnými linkami. Kľúčový mocenský obrat nastal v apríli 1969. Pod tlakom udalostí odstúpil z funkcie generálneho tajomníka KSČ A. Dubček a nahradil ho konzervatívec G. Husák,

ktorého úlohou bolo zabrániť akýmkoľvek reformám a politickým a spoločenským pohybom. **V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa Československo stalo poslušným a spoľahlivým satelitom Sovietskeho zväzu.**

Napriek tomu, že úsilie o reformy známe ako Pražská jar bolo v auguste v roku 1968 zastavené intervenciou vojsk Varšavskej zmluvy, progresívne demokratické myšlienky sa zapísali do mysle ľudí národov žijúcich v Československu. Išlo o konflikt medzi „socializmom s ľudskou tvárou“ a autoritatívnym režimom, ktorý bol cudzí slovenským a českým demokratickým tradíciám. Československo sa koncom 60. rokov transformovalo na federálny štát, pozostávajúci z dvoch rovnoprávných republík a český a slovenský národ si riešili svoje vnútorné vzťahy na vysoko kultivovanej úrovni. Totalitný systém riadenia štátu však limitoval naplnenie federatívneho zväzku demokratickým obsahom.

Politické štruktúry „reálneho socializmu“ neboli schopné vyvodiť z roku 1968 trvalé závery. Rastúca kríza totalitných politických režimov vyústila v roku 1989 v krajinách strednej a východnej Európy do ich kolapsu. **„Nežná revolúcia“ v roku 1989 ukončila vládu komunistickej strany a viedla k dramatickým politickým, ekonomickým a spoločenským zmenám.**

Medzinárodnopolitické postavenie SR ako samostatného štátu

V druhej polovici 80. rokov dochádza k prehĺbeniu vnútorných rozporov v ZSSR. Nefunkčný ekonomický model nemohol vydržať 40 rokov sovietskej imperiálnej expanzie. Výzvy k reforme ZSSR po nástupe **M. Gorbačova** v podobe „glasnosti“, teda otvorenosti, slobode vyjadrovania a „perestrojke“, teda reštrukturalizácii, vyvolali dezorganizáciu a demoralizáciu celého systému. Nespokojnosť obyvateľstva s komunistickými vládami rástla a pretavila sa do mohutnej vlny protestov, demonštrácií a nepokojov, ktoré viedli k ich zvrhnutiu. Sovietsky zväz, zavalený vlastnými existenčnými problémami, nemal už záujem zasahovať vo svojich satelitoch. **Studená vojna sa končí na prelome 80. – 90. rokov** zrútením totalitných politických režimov vedených komunistickými stranami v celej strednej a východnej Európe. **Po zrútení totalitných štruktúr v Československu** pod vplyvom študentských protestov, ktoré sa rýchlo rozšírili a participovali na nich všetky

spoločenské vrstvy **v novembri 1989, sa začala realizovať nová politická a ekonomická transformácia.** Transformácia bola zameraná na prechod od totalitného režimu k demokracii a od centrálnej plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku.

Získaná sloboda a naštartovanie demokratických reforiem odkryli mnohé problémy, ktoré boli represívnymi režimami dlhodobo potláčané. V novonadobudnutej slobode dochádza ku kryštalizácii názorov a nastolovaniu požiadaviek, pričom rastúca polarizácia prináša nové napätia. **Polarizujú sa rozdiely aj medzi jazykovo veľmi blízkymi národmi. Výsledkom je rozpad všetkých troch viacnárrodných štátov – ZSSR, Juhoslávie, Československa.** Stredovýchodný pás Európy sa na národnostnej báze štiepi na malé štáty, z ktorých mnohé majú len pár desiatok tisíc km² a menej než 5 miliónov obyvateľov. Štáty v regióne sú nútené hľadať nové záruky svojej bezpečnosti. Prioritou bolo čo najrýchlejšie získanie záruk bezpečnosti v oblasti mocenského vákuu, ktoré vzniklo po stiahnutí sa ZSSR z tohto priestoru. NATO sa potvrdilo ako jediný možný garant tzv. tvrdej bezpečnosti (6. 10. 1991 – Krakow).

Civilizovaný rozpad ČSFR, ako aj skutočnosť, že nová SR sa prihlásila k nástupníctvu po česko-slovenskej federácii a nie po vojnovom Slovenskom štáte, **urýchlila proces medzinárodného uznania nového štátu.** Od prvého dňa svojej existencie sa Slovensko stalo účastníckym štátom KBSE (OBSE), dňa 19. 1. členom OSN, od júna 1993 členom rady Európy a 4. 10. 1993 podpísala Európsku dohodu o pridružení medzi ES a ich členskými krajinami (tzv. asociačná dohoda), ktorá vstúpila do platnosti 1. 2. 1995. Slovensko sa stalo definitívne subjektom medzinárodného práva.

Rozpadom socialistickej sústavy skončilo obdobie definovania zahraničnopolitických cieľov optikou sovietskych záujmov. Samostatná SR musela definovať vlastné koncepcie, ktoré rešpektovali nové postavenie, záujmy a možnosti na medzinárodnej politickej scéne. Slovensko našlo vnútorné sily a prekonalo problémy s porušovaním demokratických princípov v rokoch 1994 – 1998. Vďaka vytrvalému úsiliu začalo Slovensko po roku 1998 spĺňať kritériá na členstvo v EÚ.

Na základe uvedeného pokroku Európska rada v Hel-sinkách v decembri 1999 konštatovala, že Slovensko plní kodanské politické kritériá, a prizvala ho na rokovania o vstupe. Slovensko v prístupovom procese potvrdilo naplnenie princípu catch-up a v počte uzavretých kapitol sa dostalo na úroveň krajín V4. **V roku 2004 sa Slovensko stáva členskou krajinou EÚ, ako aj členskou krajinou NATO.**

EÚ pozitívne ovplyvnila politickú diskusiu na Slovensku a napomohla k vytvoreniu vnútropolitického konsenzu ohľadom zahraničnopolitického smerovania krajiny a prispela k vytvoreniu nástrojov politickej kontroly. Ukázalo sa, že formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti bolo vo významnej, dokonca rozhodujúcej miere ovplyvnené externými aktérmi, predovšetkým NATO a EÚ. Vplyv EÚ bol najvýraznejší najmä v predvstupovej fáze, od získania členstva ovplyvňuje najmä tvorbu zahraničnopolitickej agendy. Rovnako vplyv NATO bol najviac viditeľný v predvstupovom období, keďže zásadné podmienky na získanie členstva boli kompatibilné s režimom liberálnej demokracie. Slovensko prostredníctvom participácie v NACC (Severoatlantická rada pre spoluprácu), programu PFP (Partnership for Peace) a MAP (Membership Action Plan) implementovalo jednotlivé prvky k demokratizácii spoločnosti. **Slovensko sa zaviazalo k rešpektovaniu základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zmluve zakladajúcej NATO, k ochrane slobody, spoločného dedičstva a hodnôt všetkých členov Aliancie.**

Zahraničnopolitické a bezpečnostné pôsobenie Slovenskej republiky v globálnom rámci je obmedzené jej veľkosťou, limitovanými ľudskými zdrojmi a malým hospodárskym potenciálom. Členstvo SR v globálnych organizáciách ako OSN alebo OECD nezaručuje presadenie štátnych záujmov v adekvátnej miere. Preto je možné konštatovať, že najlepším spôsobom, akým Slovensko môže čeliť tejto situácii, je využívanie jeho členstva v NATO a EÚ. Členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii a zároveň v Severoatlantickej aliancii vytvára kvalitatívne novú dimenziu nášho postavenia nielen v Európe, ale aj v rámci globálneho sveta. **Takmer súčasne nadobudlo Slovensko novú vysokú úroveň svojej medzinárodnej bezpečnosti, sociálno-ekonomickú stabilitu a základné predpoklady vyššej dynamiky ekonomického rozvoja, a tým aj rast kvality života našich občanov.**

SR spolu s ďalšími krajinami strednej Európy vnímalo vstup do NATO ako poistku proti možným susedským sporom, proti potenciálnemu obnoveniu hrozby zo strany Ruskej federácie, ako aj potenciálnym bezpečnostným hrozbám vyplývajúcim z vývoja vo svete. Prirodzenou súčasťou tohto procesu bolo približovanie zahraničnopolitických záujmov so záujmami USA. Vzhľadom na jasne deklarovaný záujem spoločnosti po zmenách v roku 1989 formovať štát vyznávajúci demokratické hodnoty so západnou prointegračnou zahraničnopolitickou orientáciou sa **USA stali prirodzeným**

spojencom demokratického Slovenska. Niektorí autori tvrdia, že krajiny môžu byť blízke alebo vzdialené nielen v geografickom zmysle, ale aj iným spôsobom. Stupeň podobnosti alebo rozdielnosti medzi krajinami – „vzdialenosť“ medzi nimi v podmienkach politických, ekonomických, kultúrnych a v iných oblastiach – môže byť kľúčom k obsahu a druhom transakcií medzi nimi. Všeobecne povedané, čím podobnejšie politické, ekonomické a kultúrne črty štáty majú, tým vyššia úroveň obchodu, komunikácií a iných foriem interakcie medzi nimi vznikne. SR spolu s USA pôsobí v mnohých problematických regiónoch sveta, ako vo vojenských, tak v civilných operáciách. Spojenecké väzby posilňuje spolupráca v boji proti terorizmu. Pozitívne sa rozvíja oblasť ekonomickej spolupráce, investícií, transferu technológií. SR je dnes blízkym partnerom USA aj v oblastiach vzdelávania, vedy, kultúry a športu.

Súčasný postavenie SR na európskej úrovni

Ideály novembra 1989 už vyše dvadsaťpäť rokov determinujú na slovenskej politickej scéne dôraz na dodržiavanie demokratických princípov, na rozširovanie priestoru slobody a demokracie, rešpektovanie a dodržiavanie ľudských práv, vlády zákona a dôslednejšie odmietanie nacionalizmu, extrémizmu a rasizmu. Členstvo SR v NATO a v EÚ nám vytvorilo historicky výnimočný priestor pre formulovanie vlastných záujmov a stanovísk k medzinárodnému vývoju a je len na nás, akú pridanú hodnotu budeme v týchto stanoviskách generovať.

V našom záujme je vyvážené a stabilné pôsobenie SR vo svete. **Aktívne podporujeme partnerstvo európskych krajín s USA,** ktoré v troch kľúčových obdobiach (prvá svetová vojna, druhá svetová vojna, studená vojna) prinieslo pozitívne výsledky pre budúcnosť zjednotenej Európy, ktorej je SR súčasťou.

Zahraničná politika Slovenskej republiky sa zásadným spôsobom zaslúžila o významné zlepšenie medzinárodnopolitického postavenia SR ako dôveryhodného demokratického štátu s nespochybniteľnou západnou prointegračnou zahraničnopolitickou orientáciou.

Ako členský štát EÚ a NATO chceme aktívne spolupôbiť na formovanie sveta, v ktorom sa aj malé štáty môžu cítiť bezpečne, v ktorom sa môžu odvolávať na normy medzinárodného práva a ich dodržiavanie, ktoré im zabezpečí stabilitu, územnú suverenitu a prosperitu.

Členstvo v EÚ pre nás znamená účasť v klube, v ktorom sa podarilo odstrániť vo vzťahoch medzi jednotlivými štátmi hrozbu a použitie násilia. **Ide o naše spoločenské, v ktorom existujú skutočné záruky, že vzájomné spory nebudú riešené násilím.**

Zhoršujúca sa medzinárodná situácia v predvečer druhej svetovej vojny viedla k rozbitiu Československa. Dňa 14. 3. 1939 bola vyhlásená samostatnosť Slovenského štátu. Slovenský štát bol ideovým, diplomatickým a politickým vazalom Nemeckej ríše. Slovenským národným povstaním v roku 1944 slovenský národ, ako účastník antifašistického odporu, prejavil túžbu po slobode, po obnovení Československej republiky a po zapojení sa do skupiny demokratických krajín.

Výsledky druhej svetovej vojny posilnili ZSSR, ktorý rozšíril výrazne svoju záujmovú sféru. Zásadný zlom nastal vo februári 1948, keď sa Československo stalo súčasťou sovietskej sféry vplyvu. Prijala sa zahraničná orientácia na Sovietsky zväz, totálnu moc získala komunistická strana.

Úsilie reformných komunistov v druhej pol. 60. rokov vtlačiť socializmu ľudskejšiu tvár bolo zastavené zo strany ZSSR. Sovietska armáda spolu s armádami štyroch ďalších krajín Varšavskej zmluvy vtrhla do Československa v noci z 20. na 21. augusta 1968. V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa Československo stalo poslušným a spoľahlivým satelitom Sovietskeho zväzu.

Studená vojna sa končí na prelome 80. – 90. rokov zrušením totalitných politických režimov vedených komu-

nistickými stranami v celej strednej a východnej Európe. Po tzv. nežnej revolúcii v novembri 1989 sa začala realizovať nová politická a ekonomická transformácia. Formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti bolo vo významnej miere ovplyvnené externými aktérmi, predovšetkým NATO a EÚ.

EÚ pozitívne ovplyvnila politickú diskusiu na Slovensku a napomohla k vytvoreniu vnútropolitického konsenzu ohľadom zahraničnopolitického smerovania krajiny a prispela k vytvoreniu nástrojov politickej kontroly.

Slovensko sa zaviazalo k rešpektovaniu základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zmluve zakladajúcej NATO, k ochrane slobody, spoločného dedičstva a hodnôt všetkých členov Aliancie.

Členstvom v EÚ a v NATO Slovensko získalo novú vysokú úroveň svojej medzinárodnej bezpečnosti, sociálno-ekonomickú stabilitu a základné predpoklady vyššej dynamiky ekonomického rozvoja, a tým aj rastu kvality života občanov.

Slovenská republika môže aktívne spolupôsobiť na formovanie sveta, v ktorom sa aj malé štáty môžu cítiť bezpečne, v ktorom sa môžu odvolávať na normy medzinárodného práva a ich dodržiavanie, ktoré im zabezpečí stabilitu, územnú suverenitu. Slovensko prežíva najúspešnejšiu časť svojej doterajšej histórie a má všetky predpoklady, aby sa stalo rešpektovaným aktérom celoeurópskych integračných procesov. Je v našom záujme ďalej rozširovať priestor mieru, stability a prosperity aj na perifériu Európy.

Zhrnutie kapitoly

V prvých storočiach nášho letopočtu sa vyspelá Rímska ríša usilovala ovplyvňovať politický a hospodársky vývoj národov žijúcich severne od Dunaja vojenskými akciami, vytváraním vazalských štátov, vyvolávaním sporov medzi barbarskými kmeňmi.

Pod tlakom Hunov dochádza k odchodu Kvádov z územia Slovenska.

V 6. storočí slovanské kmene obsadzujú rozsiahle územia od Baltského až k Jadranskému moru. Na území dnešnej Slovenskej republiky sa ich potomkovia stali politicky, jazykovo a kultúrne dominujúcimi.

Veľkomoravská ríša znamenala rastúci slovanský vplyv v strednej Európe.

Po príchode Maďarov do strednej Európy sa územie Slovenska stáva súčasťou uhorského stredovekého štátu, avšak bez akejkoľvek svojbytnosti, bez administratívneho vymedzenia.

V dôsledku invázie Osmanskej ríše do Uhorska sa strategická, politická a ekonomická dôležitosť Slovenska podstatne zvýšila. Bratislava sa stala hlavným mestom Uhorského kráľovstva na viac ako 300 rokov.

V roku 1867 vzniká dualistický štát Rakúsko-Uhorsko. Ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku bol v druhej pol. 19. storočia spomalený. Maďarské vládnuce kruhy popierali kolektívne národnostné práva Slovákov a odmietali administratívne vymedzenie samosprávnych oblastí občanov patriacich k národnostnej menšine.

30. októbra 1918 Slováci využili právo na sebaurčenie a Martinskou deklaráciou sa stali súčasťou novej Československej republiky.

Zhoršujúca sa medzinárodná situácia v predvečer druhej svetovej vojny viedla k rozbitiu Československa. Dňa 14. 3. 1939 bola vyhlásená samostatnosť Slovenského štátu. Slovenský štát bol ideovým, diplomatickým a politickým vazalom Nemeckej ríše. Slovenským národným povstaním v roku 1944 slovenský národ, ako účastník antifasistického odporu, prejavil túžbu po slobode, po obnovení Československej republiky a po zapojení sa do skupiny demokratických krajín.

Výsledky druhej svetovej vojny posilnili ZSSR, ktorý rozšíril výrazne svoju záujmovú sféru. Základný zlom nastal vo februári 1948, keď sa Československo stalo súčasťou sovietskej sféry vplyvu. Prijala sa zahraničná orientácia na Sovietsky zväz, totálnu moc získala komunistická strana.

Úsilie reformných komunistov v druhej pol. 60. rokov vtlačiť socializmu ľudskejšiu tvár bolo zastavené zo strany ZSSR. Sovietska armáda spolu s armádami štyroch ďalších krajín Varšavskej zmluvy vtrhla do Československa v noci z 20. na 21. augusta 1968. V nasledujúcich dvadsiatich rokoch sa Československo stalo poslušným a spoľahlivým satelitom Sovietskeho zväzu.

Studená vojna končí na prelome 80. – 90. rokov zrútením totalitných politických režimov vedených komunistickými stranami v celej strednej a východnej Európe. Po tzv. nežnej revolúcii v novembri 1989 sa začala realizovať nová politická a ekonomická transformácia. Formovanie režimu liberálnej demokracie po získaní samostatnosti bolo vo významnej miere ovplyvnené externými aktérmi, predovšetkým NATO a EÚ.

EÚ pozitívne ovplyvnila politickú diskusiu na Slovensku a napomohla k vytvoreniu vnútropolitického konsenzu ohľadom zahraničnopolitického smerovania krajiny a prispela k vytvoreniu nástrojov politickej kontroly.

Slovensko sa zaviazalo k rešpektovaniu základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zmluve zakladajúcej NATO, k ochrane slobody, spoločného dedičstva a hodnôt všetkých členov Aliancie.

Členstvom v EÚ a v NATO Slovensko získalo novú vysokú úroveň svojej medzinárodnej bezpečnosti, sociálno-ekonomickú stabilitu a základné predpoklady vyššej dynamiky ekonomického rozvoja, a tým aj rastu kvality života občanov.

Slovenská republika môže aktívne spolupôsobiť na formovanie sveta, v ktorom sa aj malé štáty môžu cítiť bezpečne, v ktorom sa môžu odvolávať na normy medzinárodného práva a ich dodržiavanie, ktoré im zabezpečí stabilitu, územnú suverenitu Slovensko prežíva najúspešnejšiu časť svojej doterajšej histórie a má všetky predpoklady, aby sa stalo rešpektovaným aktérom celoeurópskych integračných procesov. Je v našom záujme ďalej rozširovať priestor mieru, stability a prosperity aj na perifériu Európy.

Kľúčové pojmy

Nacionalizmus – označenie nekritického povyšovania záujmov vlastného národa nad ostatné.

Separatizmus – sa chápe ako hnutie pôsobiace s cieľom separácie časti územia a jeho obyvateľstva od určitého štátu, a to buď s úmyslom vzniku nového štátu, alebo pripojenia k susednému štátu. Jeho umiernené formy môžu viesť k požiadavke federalizácie krajiny, resp. k udeleniu autonómneho štatútu pre územia etnicky alebo konfesiónálne odlišné.

Iredentizmus – snaha o oddelenie určitého územia od existujúceho štátu s cieľom pripojiť ho k štátu inému (najčastejšie susednému).

Koherentný – súvislý, spojitý.

Otázky a úlohy:

1

Čo bolo úlohou rímskych vojenských táborov na území dnešného Slovenska?

5

Aký význam malo pre predkov dnešných Slovákov obdobie existencie Veľkomoravskej ríše?

2

Prečo sa Rimanom nepodarilo vytvoriť provinciu Markománia na území dnešného Slovenska?

6

Uveď príčiny rozdielného vývoja štátnosti na území Slovenska a dnešnej Českej republiky v prvej polovici druhého tisícročia.

3

Aké skupiny obyvateľstva prichádzali do strednej Európy v období 4. – 6. storočia?

7

Aké dôsledky mala invázia Turkov do strednej Európy pre územie dnešného Slovenska?

4

Čo vieš o príchode Slovanov na naše územie?

8

Aký charakter mal hospodársky vývoj územia Slovenska v Uhorsku?

9 Aké boli dôsledky rakúsko-uhorského vyrovnania pre Slovákov?

10 Vysvetli prístupy maďarských vládnych vrstiev k nemaďarským národom v Uhorsku.

11 Aký bol osud slovenských iniciatív zameraných na rešpektovanie práv Slovákov a územnú samosprávu?

12 Vďaka ktorým medzinárodným predpokladom sa otvoril priestor pre národný rozvoj Slovákov?

13 Aký význam má pre Slovensko Trianonská mierová zmluva?

14 Aké faktory brzdili rozvoj Československa v medzivojnovom období?

15 Vysvetli medzinárodnú situáciu v predvečer druhej svetovej vojny. Ktoré udalosti mali kľúčový vplyv na rozpad Československa?

16 Aké bolo medzinárodné postavenie Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945? Kto boli spojenci a kto nepriatelia?

17 Charakterizuj politický a spoločenský život počas existencie Slovenského štátu!

18 Aké boli vonkajšie a vnútorné príčiny nástupu komunistickej moci v Československu v druhej pol. 40. rokov?

19 Charakterizuj obdobie socialistickej industrializácie na území Slovenska.

20 Aké boli dôsledky členstva ČSSR v RVHP pre vývoj hospodárstva?

21 Prečo sovietske komunistické vedenie považovalo reformy československých komunistov známe ako Pražská jar za ohrozenie sovietskych záujmov?

22 Aké politické a spoločenské dôsledky malo pre ďalší vývoj v ČSSR obsadenie sovietskou armádou?

23 Vysvetli príčiny rozpadu socialistickej sústavy na konci 80. rokov. Aké boli dôsledky pre vývoj v Československu?

24 Uveď dôvody, ktoré viedli po roku 1989 k rozhodnutiu o smerovaní Slovenska do EÚ a NATO.

25 Ako ovplyvnila snaha Slovenska o členstvo v EÚ a v NATO politický a ekonomický vývoj v rokoch 1993 – 2004?

26 Prečo sú USA prirodzeným spojencom demokratického Slovenska? Uveď konkrétne príklady slovensko-americkej spolupráce.

27 Ako sa odrazilo členstvo SR v EÚ a v NATO na našom postavení vo svete?

28 Aké principiálne ciele má Slovensko v EÚ a v NATO?

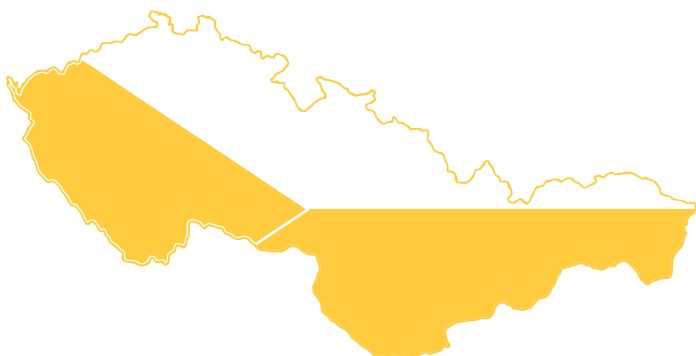
Aktivity:

- **Zorganizujte exkurziu po pamiatkach z obdobia Rímskej ríše. Načrtnite plán cesty. Ktoré lokality odporúčate navštíviť? Zhodnoťte význam pôsobenia Rímskej ríše v strednej Európe a osobitne na území dnešného Slovenska.**
- **Zorganizujte návštevu múzea SNP v Banskej Bystrici a zoznámte sa bližšie s pomermi, ktoré panovali na Slovensku v období druhej svetovej vojny. Zhodnoťte v diskusii význam SNP pre povojnový vývoj.**
- **Porozprávaj sa so svojimi starými rodičmi o živote v socialistickom Československu.**
- **Zorganizujte diskusiu s pamätníkmi invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa 21. augusta 1968.**
- **Vypracujte mapu sovietskych vojenských základní na území SR v období 1968 – 1991.**
- **Navštívte pamätník odchodu sovietskych vojakov z Československa v meste Sliač.**
- **Napiš úvahu na tému „Čím by mohlo Slovensko prispieť k mieru, spolupráci a bezpečnosti v Európe a vo svete?“**

Integrácia Slovenskej republiky do NATO

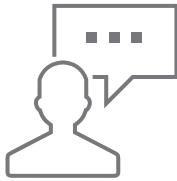
03

Slovenská republika prekonalala v krátkom historickom období po skončení studenej vojny až po naše plné členstvo v Severoatlantickej Aliancii – NATO množstvo zmien, ktoré ovplyvnili medzinárodné vzťahy a bezpečnosť aj v podmienkach Slovenskej republiky. Napriek tomu, že ide o relatívne krátke časové obdobie, približne len 15 rokov, Slovensko zažilo rozpad blokov, rozdelenie štátu, odmietnutie západnej integrácie a nakoniec aj prijatie medzi štáty, ktoré uznávajú demokratické hodnoty a liberálne pravidlá spolužitia. Nasledujúci text sa vám pokúsi vysvetliť historický priebeh, hlavné medzníky vývoja našej spoločnosti a ozrejmi Vám kľúčové pojmy z tohto obdobia.

Cesta za slobodou

Na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia, cez postupné uvoľňovanie vzťahov medzi východom a západom, prišlo k rozpadu bipolárnej štruktúry sveta a ukončeniu studenej vojny. Vtedy proti sebe stáli komunistický blok pod vedením Sovietskeho zväzu a kapitalistický blok na čele so Spojenými štátmi americkými.

Vývoj štátov sovietskeho bloku v oblasti politiky, bezpečnosti, ekonomiky, ale aj kultúry bol takmer pol storočia diktovaný Moskvou, teda priamo Sovietskym zväzom. K štátom bývalého sovietskeho bloku patrila aj Československá socialistická republika.

V Československej socialistickej republike narastala nespokojnosť s nedemokratickým režimom obmedzujúcim ľudské práva a občianske slobody, ktorá vyústila v novembri 1989 do nekrvavých protestov proti režimu označovaných ako Nežná revolúcia. Prezident Gustáv Husák podal demisiu a na jeho poste ho nahradil Václav Havel a následne v apríli 1990 došlo k zmene názvu štátu na Česká a Slovenská Federatívna Republika (ČSFR). Definitívny rozkol s komunizmom bol potvrdený v prvých slobodných

Obr. č. 56

parlamentných voľbách, ktoré sa uskutočnili v júni 1990 a znamenali víťazstvo pre slobodne zmýšľajúce Občianske fórum v Česku a Verejnosť proti násiliu na Slovensku.

Krátke obdobie spoločného štátu Čechov a Slovákov

Obdobie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bolo poznačené viacerými zmenami v oblasti bezpečnosti. V roku 1991 zanikla organizácia Varšavská zmluva a dochádza aj k odsunu sovietskych vojsk z územia ČSFR, ktoré tu boli prítomné od invázie v roku 1968. V neposlednom rade dochádza k zániku samotného Sovietskeho zväzu a vzniku nových štátov. Nová vláda musela vyriešiť otázku ďalšieho smerovania bezpečnostnej politiky štátu v nových geopolitických a bezpečnostných podmienkach. Okrem modifikácie existujúcich noriem a zákonov a odstránenia vedúcej úlohy komunistickej strany bolo nevyhnutné prijať aj nové smerovanie. Prijatá Vojenská doktrína Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa neprihlásila k žiadnemu vojenskému bloku a prikláňala sa k možnosti neutrality. No v tom čase bolo nevyhnutné nájsť odpoveď na otázku, akým smerom by sa mala nová bezpečnostná politika uberať, pričom do úvahy pripadali tri možné scenáre.

Obr. č. 57

Neutralita predstavuje stav, keď štát nie je súčasťou žiadneho vojenského bloku. Bezpečnosť neutrálneho štátu buď garantujú veľmoci, alebo si ju zaisťuje štát sám svojím vojenským potenciálom. Pričom by mohol štát predstavovať pozíciu štátu ako sprostredkovateľa medzi Východom a Západom.

Integrácia do západných štruktúr predstavovalo úsilie štátu o postupné začlenenie do Európskych spoločenstiev a Organizácie severoatlantickej zmluvy.

Nová bezpečnostná organizácia bola alternatíva voči existujúcej integrácii a združovala by štáty strednej a východnej Európy, tak aby sa zabránilo vzniku nového rozdelenia Európy.

Neutralita, integrácia do západných štruktúr a vytvorenie novej bezpečnostnej organizácie. No neutralita si vyžaduje silnú ekonomiku a vysoké vojenské výdavky, ktoré nová krajina len začínala budovať. Tretia možnosť vytvorila obavu pred ďalšou organizáciou kolektívnej bezpečnosti vzhľadom na negatívne skúsenosti s organizáciou Varšavskej zmluvy. Teda ako najvhodnejšia sa javila dru-

há možnosť, a to nastúpiť na cestu transformácie tak, aby splnila kritériá vstupu do západných organizácií.

ČSFR sa napokon rozhodla vydať cestou nastavenej integrácie v euroatlantickom priestore, keď sa cesta ekonomickej liberalizácie, otvoreného trhu a prozápadnej integrácie ukazovala ako najvhodnejšia alternatíva pre posilnenie prosperity, bezpečnosti a zlepšenie životnej úrovne. Politici museli myslieť v záujme štátu, keď bolo prvoradé zaistenie vlastného prežitia, ochrany suverenity a vlastných záujmov štátu. Teda vstup európskych a transatlantických štruktúr začal byť vnímaný ako jediné racionálne riešenie pre ČSFR usilujúcu sa zaplniť bezpečnostné vákuum, ktoré vzniklo v strednej Európe po rozpade bipolárnej štruktúry.

Vznik samostatnej Slovenskej republiky

„Ak sa budeme do Európy integrovať cez Česko-Slovensko a nevybudujeme systém zaručujúci účasť Slovenska za rokovacím stolom ako rovnocennému partnerovi, odsúdime sa do úlohy regiónu a etnickej skupiny, ktorá bude postupne asimilovaná. Zabránimе tomu len vtedy, keď získame priestor v medzinárodných vzťahoch a medzinárodných inštitúciách – to bez medzinárodnej právnej subjektivity nie je možné.“

- Vladimír Mečiar po víťazných voľbách na Slovensku v roku 1992 (in Leško, 1998)

Jedným zo zlomových období bol aj rok 1992, keď sa začali silne ozývať hlasy na oboch stranách republiky o nastavenie reformy zriadenia. Česká politická reprezentácia zastúpená Občianskou demokratickou stranou pod vedením Václava Klauza presadzovala federálne usporiadanie, na Slovensku Hnutie za demokratické Slovensko pod vedením Vladimíra Mečiara uprednostňovalo konfederáciu, ktorá by znamenala pre Slovensko viac práv a samostatnosti. Nakoniec sa česká a slovenská politická reprezentácia nezhodli v otázke budúcej podoby spoločného štátu, a v novembri 1992 prijalo Federálne zhromaždenie zákon o zániku ČSFR, čím oficiálne vznikajú dva samostatné štáty, Slovenská republika a Česká republika. Teda mladá Slovenská republika musela určiť svoje ďalšie pôsobenia a deklarovala záujem pokračovať v kurze nastolenom už predchádzajúcou federatívnou republikou, a teda integrovať sa do európskych a transatlantických štruktúr.

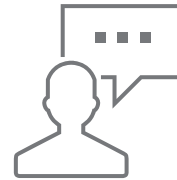

Obranná doktrína SR z roku 1994 deklaruje, že „Slovenská republika považuje NATO za rozhodujúcu, najefektívnejšie fungujúcu bezpečnostnú štruktúru na európskom kontinente, ktorá má aj transatlantickú dimenziu,“ a stanovuje, že „základnou orientáciou bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky je orientácia na získanie plnohodnotného členstva v NATO“.

Čierna diera na mape Európy

Prvé vyjadrenia slovenskej politickej reprezentácie deklarovali záujem začleniť sa do Severoatlantickej Aliancie (NATO) aj Európskej únie (EÚ). V programovom vyhlásení vlády z roku 1994 bol vstup Slovenska do európskych a transatlantických štruktúr vymedzený ako cieľ zahraničnej politiky štátu.

Jedným z nástrojov na dosiahnutie členstva je podľa doktríny participácia na programe Partnerstvo za mier. No už po voľbách v roku 1994, a vznikom vládnej koalície sa ukázali prvé rozpory, ktoré tento nastavený cieľ zahraničnej politiky nakoniec až úplne zastavili. So vstupom do NATO otvorene nesúhlasili viacerí členovia Slovenskej národnej strany a Združenia robotníkov Slovenska, ktorí boli v rokoch 1994 až 1998 vo vláde spolu s HZDS a tvrdili, že rozširovanie NATO môže viesť k destabilizácii kontinentu a Slovensko by si preto malo zachovať neutralitu.

Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti z roku 1996 už uvádzajú aj iné možnosti, akým smerom sa bezpečnostná politika štátu môže uberať, pričom je zdôrazňovaná najmä potreba vybudovania nového modelu európskej bezpečnosti.

Uvedený rozpor v prijatom dokumente reflektuje situáciu na domácej politickej scéne, ktorá počas Mečiarovej vlády často protirečila deklarovanému transatlantickému smerovaniu zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Vláda V. Mečiara sa navyše snažila o revitalizáciu vzťahov s Ruskou federáciou, pretrvávajúce spory medzi ústrednými orgánmi štátnej moci: prezidentom, parlamentom a vládou. Kritika sa ozývala aj pre nedostatočnú mieru demokracie, či v neposlednom rade Slovensko zdiskreditoval aj spôsob vyšetrovania únosu prezidentovho syna Michala Kováča mladšieho a vraždy Róberta Remiáša. Posledným krokom v diskreditácii Slovenska v prvej vlne rozširovania bolo referendum, ktoré sa konalo v roku 1997, kde boli odhlasované aj kontroverzné otázky, pričom štvrtá otázka, ktorú iniciovala opozícia o priamej voľbe prezidenta, sa tam nedostala. V dôsledku čoho bolo referendum vyhlásené Ústrednou komisiou pre referendum za nezákonné a zmarené. To bola posledná skutočnosť, ktorá zapríčinila koniec šancí Slovenska integrovať sa v prvej vlne, čo sa potvrdilo na Madridskom summite v júli 1997, keď dostali pozvánku do NATO iba tri stredoeurópske kraji-

Otázky referenda z roku 1997:

- Ste za vstup SR do NATO?
- Ste za rozmiestnenie jadrových zbraní na území SR?
- Ste za rozmiestnenie vojenských základní na území SR?
- Súhlasíte, aby prezidenta SR volili občania SR podľa priloženého návrhu ústavného zákona priamo?

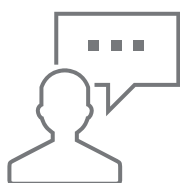

Obr. č. 58

ny: Česko, Poľsko a Maďarsko. Negatívna reakcia prišla aj z Európskej komisie a Slovensko tak bolo dočasne vylúčené aj z prvej vlny rozširovania EÚ. Nádej na zmenu smerovania krajiny predstavovali blížiace sa parlamentné voľby v roku 1998.

Úspešný vstup Slovenska do NATO

Voľby v roku 1998 sa stali medzníkom v budúcnosti Slovenska aj z hľadiska jeho členstva v európskych a transatlantických štruktúrach. Výsledky priviedli do čela vlády Mikuláša Dzurindu, ktorého vláda si dala za úlohu v prvom rade stabilizovať vnútropolitickú situáciu, a najmä v kontexte budúcnosti Slovenska z pohľadu bezpečnostného smerovania obnoviť dôveru zahraničných partnerov, že sa chceme stať plnohodnotným členom transatlantických štruktúr. Prvým krokom sa stala kríza v Kosove v roku 1999, keď SR umožnila partnerom využívať slovenský vzdušný priestor. Aj napriek kontroverznému vnímaniu slovenskej spoločnosti sa tento krok ukázal ako nevyhnutný, aby SR presvedčila part-

**Novela Ústavy SR z roku 2001
uvádza v článku 7,
odsek 3 prvej hlavy:
„Slovenská republika sa
môže s cieľom zachovať mier,
bezpečnosť a demokratický
poriadok za podmienok
ustanovených medzinárodnou
zmluvou zaradiť do organizácie
vzájomnej kolektívnej
bezpečnosti.“**

nerov, že integračné snahy myslí vážne a je schopná a ochotná prevziať zodpovednosť za kolektívnu bezpečnosť. Taktiež v roku 1999 sa Slovensko rozhodlo vyslať vojakov do misie SFOR v Bosne a Hercegovine. Uvedené kroky boli v zahraničí hodnotené pozitívne a na Washingtonskom summite v roku 1999 sa Slovensko zaradilo opäť medzi kandidátov na členstvo.

Slovenská republika však mala pred sebou aj štrukturálne zmeny v oblasti bezpečnosti, a to najmä v pokračujúcej reforme Armády SR, ako aj systému bezpečnosti a obrany, ktoré boli podmienkami pre vstup do NATO. Taktiež bolo nevyhnutné nastaviť systémové zmeny v spoločnosti či už novelou ústavy, alebo prijatím nových bezpečnostných dokumentov v roku 2001: Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR a Vojsková stratégia SR, ktoré stanovili náš záujem o vstup do transatlantických štruktúr. Všetky tri uvedené dokumenty jednoznačne prezentovali záujem SR vstúpiť do NATO. Z textu Bezpečnostnej stratégie je zrejmé, že SR sa pripravuje na členstvo v NATO a za týmto účelom chce realizovať aj reformu ozbrojených síl.

Zahraniční partneri pozitívne vnímali, či už voľby, zapojenie Slovenska do operácií medzinárodného krízového manažmentu, alebo vykonané zmeny a transformáciu v Armáde SR, v dôsledku čoho získala Slovenská republika na Pražskom summite v novembri 2002 pozvánku do NATO. Okrem Slovenska sa začali prístupové rokova-

nia aj s Bulharskom, Rumunskom, Slovinskom, Litvou, Lotyšskom a Estónskom. Rok 2003 priniesol ešte jednu bezpečnostnú výzvu, ktorú muselo Slovensko ako krajina, ktorá mala záujem o vstup do NATO, riešiť, bola ňou Iracká kríza. V nej sa Slovensko rozhodlo v súlade s rozhodnutím Bezpečnostnej rady OSN vyslať do Kuvajtu jednotku radiačnej, chemickej a biologickej ochrany v počte 75 vojakov, ktorí mohli vstúpiť na územie Iraku v prípade, že ten použije zbrane hromadného ničenia alebo bude existovať odôvodnené podozrenia z ich použitia. Slovensko tým preukázalo schopnosť aktívne sa podieľať na kolektívnej bezpečnosti a správať sa

v súlade so záväzkami, ktoré vyplývajú členským štátom Aliancie.

V roku 2003 vláda aj Národná rada SR schválili prístup SR do NATO a následne prezident SR Rudolf Schuster podpísal prístupovú listinu. Posledným krokom nevyhnutným k vstupu Slovenska do NATO bola ratifikácia Prístupového protokolu všetkými členskými štátmi. Ratifikačný proces sa začal v roku 2003 a úspešne bol zavŕšený 29. marca 2004, keď sa Slovenská republika stala plnoprávnym členom Severoatlantickej aliancie.

Zhrnutie kapitoly

Z predchádzajúceho textu vyplýva, že roky 1989 až 1993 boli zamerané na hľadanie sa slovenskej a vtedy ešte aj spoločne českej reprezentácie a verejnosti z hľadiska budúceho smerovania krajiny v oblasti bezpečnosti, následne roky 1994 – 1998, neboli pre Slovenskú republiku priaznivé z hľadiska snahy o integráciu do európskych a transatlantických štruktúr, keď zásadné vnútropolitické problémy, ako aj negatívne konania a vyjadrenia slovenských politikov priniesli krajinu do medzinárodnej izolácie. Zmena nastala až po roku 1998, ktorá priniesla obnovenie snáh a rokovaní o ďalšom vývoji. Najťažšie bolo obnovenie dôvery zahraničných partnerov, ktoré sa podarilo naplniť vláde M. Dzurindu, okrem transformácie v oblasti ekonomiky, stabilizácie krajiny, sa podarilo presvedčiť partnerov a vykonať dostatočné reformy aj v oblasti Armády SR, čím sa krajina pripravila na vstup do NATO, ako aj EÚ. No výrazné zmeny vo vývoji bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky nastali po prijatí do týchto dvoch organizácií. Slovensko už v tomto období muselo prezentovať svoje názory k procesom prebiehajúcim v oboch medzinárodných organizáciách aj k zmenám prebiehajúcim v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ (EBOP), aj k zaujatiu stanoviska k rôznym nezhodám medzi jednotlivými členmi NATO.

Kľúčové pojmy

Studená vojna – historická etapa vývoja spoločnosti v druhej polovici 20. storočia, ktoré predstavovalo bipolárne, antagonistické súperenie dvoch ideologických blokov Východu a Západu s dvoma líderskými štátmi – USA a ZSSR – ktoré okolo seba zoskupovali ďalšie štáty s príbuzným politickým režimom.

Nežná revolúcia – v jej dôsledku došlo k odstráneniu komunistického režimu a v decembri 1989 bola vymenovaná nová vláda. Jej cieľom bolo nastoliť parlamentnú demokraciu a trhové hospodárstvo a dosiahnuť odchod okupačných sovietskych vojsk z československého územia.

Organizácia Varšavskej zmluvy – predstavuje organizáciu kolektívnej bezpečnosti štátov sovietskeho bloku, bola tiež vytvorená ako protipól NATO.

Partnerstvo za mier – umožňuje kandidátskym členom na vstup do NATO transformovať svoju armádu podľa štandardov Aliancie, pričom členské štáty im pomáhajú s transformáciou týchto ozbrojených síl.

Bezpečnostná stratégia SR – je základným dokumentom štátu v oblasti bezpečnosti, ktorá určuje hlavné východiská a ciele v oblasti bezpečnosti štátu, popisuje základné nástroje dosahovania týchto záujmov a cieľov.

Otázky a úlohy:

1

Prezentujte, aké existovali alternatívy k vstupu SR do NATO.

3

Vysvetlite, aké kroky SR podnikla, aby zvýšila svoju dôveryhodnosť na medzinárodnej scéne pred vstupom do NATO.

2

Uveďte hlavné dôvody, prečo bola Slovenská republika vylúčená z rozširovania v roku 1999.

4

ÚLOHA: V 90. rokoch zazneli v kontexte vývoja na Slovensku nasledujúce vety:

A. „V Európe nesmie padnúť druhá železná opona.“

1.1 Objasnite historický kontext tohto výroku. Na aké udalosti reaguje?

1.2 Vysvetlite význam výrazu „železná opona“ v tomto výroku. Na aké obdobie tento výraz odkazuje?

1.3 Vychádzajúc z logického úsudku, kto z uvedených osôb je autorom tohto výroku?

- a) Madeleine Albright ako ministerka zahraničia USA
- b) Vladimír Mečiar ako predseda vlády SR
- c) Vladimír Putin ako predseda vlády Ruskej federácie

B. „Momentálne je na mape Európy čierna diera, ktorá sa volá Slovensko.“

1.4 Objasnite historický kontext tohto výroku. Na aké udalosti reaguje?

1.5 Prečo bolo Slovensko nazvané čiernou dierou?

1.3 Vychádzajúc z logického úsudku, kto z uvedených osôb je autorom tohto výroku?

- a) Madeleine Albright ako ministerka zahraničia USA
- b) Vladimír Mečiar ako predseda vlády SR
- c) Vladimír Putin ako predseda vlády Ruskej federácie

5

ÚLOHA: Vyskúšajte sa!

1. Na akú udalosť reagovala SR v roku 2003 vyslaním ozbrojených síl SR?

- a) Kosovská kríza
- b) Kríza v Bosne a Hercegovine
- c) Iracká kríza
- d) Kríza na Ukrajine

2. Ktorý/ktoré zo susedných štátov SR vstúpil/vstúpili do NATO skôr ako SR?

- a) Rakúsko
- b) Česko, Poľsko, Maďarsko
- c) Ukrajina
- d) Česko a Poľsko

3. Ktorý z nasledujúcich dokumentov musela SR novelizovať, aby sme mohli vstúpiť do NATO?

- a) Ústava SR
- b) Vojenská stratégia SR
- c) Obranná stratégia SR
- d) Bezpečnostná stratégia SR

4. Kedy vstúpilo Slovensko do NATO?

- a) 1. 7. 2004
- b) 16. 2. 2004
- c) 1. 5. 2004
- d) 29. 3. 2004

5. Akú časť HDP sa Slovensko ako členský štát NATO zaviazalo vyčleniť na obranu?

- a) 1,3%
- b) 1,5%
- c) 2%
- d) 2,2%

Aktivity:

1. Rozdeľte sa na dve skupiny a pripravte si argumenty zástancov a odporcov reakcie Slovenska na krízu v Kosove v 90. rokoch 20. storočia. Simulujte zasadnutie vtedajšej Rady obrany štátu Slovenskej republiky.
2. Rozdeľte sa na dve skupiny a vyhládajte argumenty a pripravte prezentáciu pre neutralitu ako možnú alternatívu pre Slovensko.
3. Doplňte nasledujúcu tabuľku. Opierajte sa pritom aj o pojmy: USA – Ruská federácia – neutralita – NATO – referendum – demokracia – integrácia

	Vláda Vladimíra Mečiara	Vláda Mikuláša Dzurindu
Obdobie rokov		
Zahraničná politika		
Vnútorná politika		

Odporúčané linky:

https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato

<http://www.mosr.sk/vstup-do-nato/?mnu=288>

<http://cenaa.org/analysis/wp-content/uploads/2014/01/SK-EU-NATO-UN.pdf>

Bezpečnostná politika SR ako členského štátu Severoatlantickej aliancie

04

Slovenská republika svojím vstupom do Severoatlantickej aliancie (NATO) získala právo rozhodovať o veciach nielen na svojom území, ale aj v širšom transatlantickom teritóriu. Toto rozhodovanie znamená nielen práva, ale aj povinnosti. Slovensko muselo prijať stanovisko a postoj k otázkam transatlantickej spolupráce a bezpečnosti na princípe kolektívnej obrany (bezpečnosti). Nasledujúci text sa vám pokúsi vysvetliť obdobie realizácie bezpečnostnej politiky ako plnohodnotného člena NATO, akým spôsobom to zasiahlo do procesu stability a mieru, aké sú hlavné výhody a nevýhody členstva v NATO, ale aj akým spôsobom môže Slovensko vplývať na rozhodnutia v oblasti bezpečnosti a obrany v rámci tohto integračného celku.

Obdobie po vstupe do NATO a EÚ – obdobie učenia sa

Vstupom do NATO a EÚ sa Slovensko stalo súčasťou euroatlantického bezpečnostného prostredia. Táto skutočnosť priniesla nové postavenie pre samostatné Slovensko, pretože sme sa stali súčasťou zoskupenia štátov so značným mocenským, ekonomickým a vojenským potenciálom. Okrem toho sme svojím členstvom v NATO získali aj bezpečnostné garancie v podobe solidarity a kolektívnej obrany v rámci organizácie. Museli sme sa však naučiť aj to, že naše práva a výhody stoja v tesnom závese za určitými záväzkami a povinnosťami. V roku 2005 došlo k aktualizácii strategických dokumentov: Bezpečnostná stratégia SR a Obranná stratégia SR, ktoré nahradili dokumenty z roku 2001. Z obidvoch stratégií vyplýva, že Slovensko prijalo svoj diel zodpovednosti v rámci kolektívnej bezpečnosti a chce si zodpovedne plniť záväzky člena Aliancie. Slovensko ďalej pokračovalo v zdokonaľovaní a transformácii Armády SR tak, aby sa naša armáda mohla stať integrálnou súčasťou NATO. Plná profesionalizácia Armády vstúpila do platnosti zmenou názvu na Ozbrojené sily SR v roku 2006. Tým sa dokončila jedna z etáp v súvislosti s modernizáciou nevyhnutnou pre efektívne pôsobenie v rámci NATO.

Bezpečnostná politika štátu sa zmenila z individuálnej na kolektívnu a Slovensko muselo prijať zodpovednosť za medzinárodnú bezpečnosť.

Obr. č. 60

Vlády Roberta Fica 1.0, 2.0 a 3.0

Kľúčovou zmenou v spoločnosti, ale aj vo vývoji bezpečnostnej politiky boli voľby v roku 2006, keď prišlo k zmene na vnútropolitickú scénu, v parlamentných voľbách zvíťazila strana SMER – SD na čele s Robertom Ficom. V predvolebnej kampani tvrdil, že nepodporuje výlučne proamerickú orientáciu zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu a namiesto transatlantického modelu bezpečnosti bude presadzovať európsky model. Prvá vláda Roberta Fica ukázala, že táto snaha bola skôr predvolebnými sľubmi, ako reálnym uskutočňovaním politiky. Prvé snahy sa ukázali ako neefektívne riadenie, keďže späťnosť Slovenska, ktoré sa stalo in-

Slovensko sa ako členský štát NATO zaviazalo vyčleňovať ročne 2% HDP na obranu.

Obr. č. 61

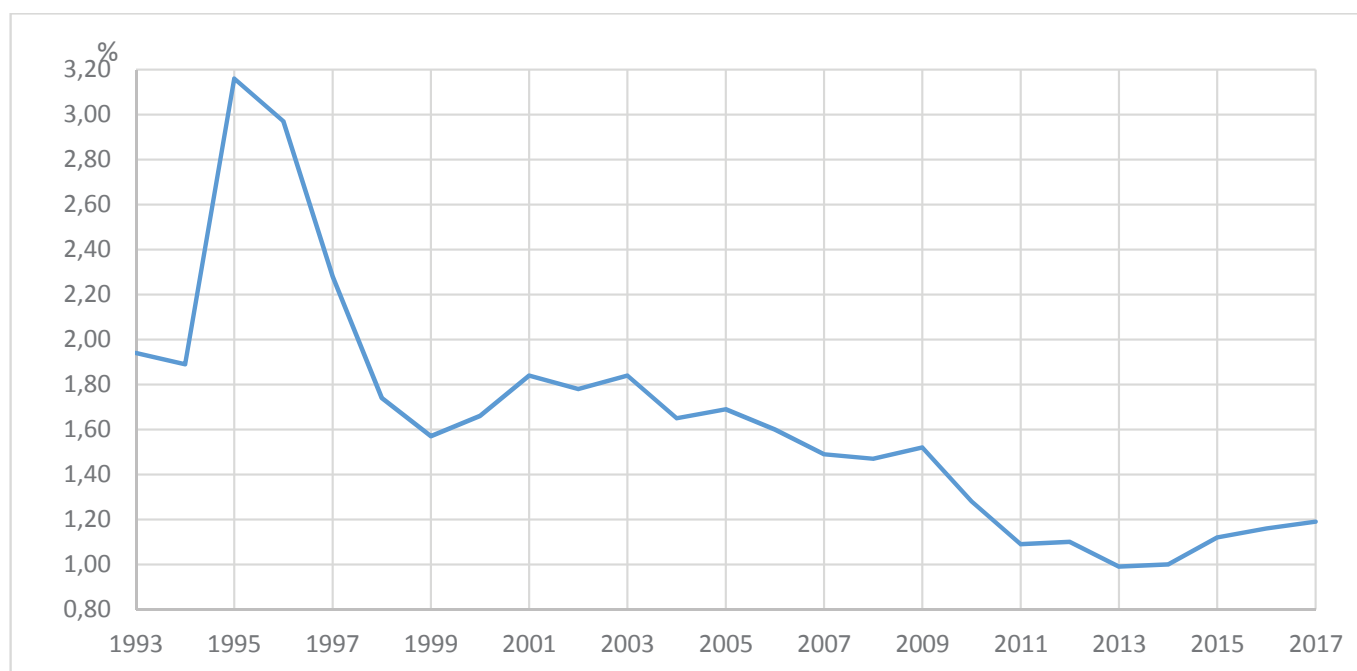
tegrálnou súčasťou transatlantického bezpečnostného spoločenstva nebolo jednoduché zmeniť a v konečnom dôsledku to nebolo vládou vyhodnotené ani ako žiaduce.

Po prvej Ficovej vláde nasledovalo krátke obdobie vlády Ivety Radičovej, keď sa všetka snaha politikov musela orientovať na problémy súvisiace so svetovou hospodárskou krízou. Samozrejme sa finančné otázky dotkli aj bezpečnosti, kde vyvstala otázka harmonizovať vynakladané finančné prostriedky na obranu v súlade s am-

bíciami štátu v oblasti bezpečnostnej politiky. Preto sa v tomto období odštartoval proces strategického hodnotenia obrany, ktoré vo svojich záveroch poukázalo na nerovnováhu medzi úlohami Ozbrojených síl a výdavkami vynakladanými na obranu. Jedným zo zistení bolo, že v roku 2010 bola úroveň výdavkov na obranu iba na úrovni 1,1% HDP, pričom samotná nerovnováha nebola ničím novým, ani v nadvládajúcich, ani predchádzajúcich rokoch Slovensko nevynakladalo dostatok zdrojov. Tento trend je vážny najmä z dlhodobého hľadiska, pretože nie je možné adekvátne pripraviť vojakov a zodpovedne plniť záväz-

ky s danými zdrojmi.

Krátke obdobie vlády Ivety Radičovej vystriedala po voľbách v roku 2012 druhá vláda Roberta Fica, ktorá však v oblasti obrany a bezpečnosti vykonala skôr kozmetické zmeny, ako reálne reformy, ktoré si vyžadoval samotný rezort. Až v roku 2013 bol ukončený proces strategického hodnotenia obrany, kedy bol prijatý dokument Biela kniha o obrane SR. Ten vychádzal zo Záverov strategického hodnotenia obrany, opisuje súčasný stav Ozbrojených síl SR a nastavuje projekciu a možné vývojové scenáre do budúcnosti.

Graf č. 1: Vývoj výdavkov SR na obranu v percentách k HDP

Obr. č. 62

Vízia budúcnosti pre Slovensko v oblasti bezpečnosti

Posledný medzník z hľadiska vývoja vnútornej bezpečnosti a stability štátu predstavujú parlamentné voľby, ktoré sa uskutočnili v marci 2016, a vznik doteraz poslednej vlády Roberta Fica. Prvýkrát sa do parlamentu dostala aj extrémne pravicová strana Ľudová strana – Naše Slovensko, čo poukázalo na bezpečnostnú problematiku, ktorá bola na Slovensku dlhodobo neriešená – a tou je problematika extrémizmu a rasizmu. Súčasná vláda bola vytvorená pôvodne zo štyroch strán a formovala sa na pozadí meniaceho sa bezpečnostného prostredia v Európe – predovšetkým v kontexte vypuknutej vojny na Ukrajine, ako aj v kontexte narastajúcej hrozby nelegálnej migrácie.

Posledným z faktorov, ktoré ovplyvňujú súčasné rozhodnutia v bezpečnostnej politike Slovenska, sú množiace sa teroristické útoky. Práve výsledky volieb boli ovplyvnené najmä prenášaním strachu do verejnosti, pričom takmer všetky politické strany pracovali práve s vymedzenými hrozbami.

**Biela kniha o obrane SR 2016:
Vážnou hrozbou je najmä
propaganda na strategickej
úrovni a „hybridný spôsob
vedenia bojových činností“.**

Slovensko zareagovalo na tieto problémy prijatím revidovanej Bielej knihy o obrane SR v septembri 2016 a prácou na nových bezpečnostných dokumentoch štátu v priebehu roka 2017, na Bezpečnostnej stratégii, Obrannej stratégii a Vojenskej stratégii.

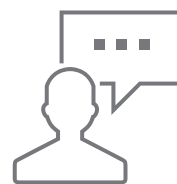
Výhody a nevýhody

Samotné členstvo v Severoatlantickej aliancii prináša, ako sme už vyššie uviedli, aj svoje pozitíva a negatíva, v celkovom zhodnotení však treba uviesť, že je členstvo pre nás v konečnom súčte práve pozitívnym aspektom zaistenia našej obranyschopnosti a bezpečnosti.

Prínosy členstva v NATO môžeme charakterizovať ako súbor možností a výhod, ktoré nám členstvo prináša, nepochybne nie všetky dokáže Slovensko využiť na sto percent, ale poskytujú nám pozitíva, ktoré by sme inak nemali. Prostredníctvom NATO sa môžeme podieľať na udržiavaní medzinárodného mieru a rozhodovať v otázkach o medzinárodnej bezpečnosti. Prinieslo nám skvalitnenie ozbrojených síl a lepšie vynakladanie prostriedkov na obranu, ako aj bezpečnostné záruky v rámci kolektívnej bezpečnosti, pričom nie sme odkázaní iba na svoje vlastné prostriedky, ale v prípade potreby sa môžeme obrátiť na štáty Aliancie. V neposlednom rade upevnilo postavenie Slovenska na medzinárodnej scéne a znížilo sa riziko ozbrojeného konfliktu medzi členskými štátmi. S bezpečnostnými zárukami narastá aj dôvera investorov, čo prinieslo nárast priamych zahraničných investícií. Naopak, medzi negatívne aspekty by sme mohli uviesť rozšírenie teritória, kde nemáme svoje záujmy, a s tým spojený vznik nových bezpečnostných hrozieb. Ďalej musíme byť pripravení pomôcť našim partnerom v aliancii, aj keď nie sme priamo ohrození, ako aj udržiavať záväzok primeranej obranyschopnosti a tiež vyčleniť na obranu 2% HDP.

Kto nás zastupuje

Slovenská republika je v NATO zastúpená prostredníctvom Stálej delegácie, ktorú riadi Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a jej sídlo sa nachádza v centrále NATO v Bruseli. Zriadená bola v roku 2004 po prijatí Slovenska do NATO a pozostáva zo zástupcov dvoch štátnych inštitúcií SR: Ministerstva obrany a Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí. Hlavnou úlohou tejto stálej delegácie je podieľať sa na tvorbe strategických dokumentov štátu v oblasti obrany a bezpečnosti, vytvárať priestor na kontakt medzi agentúrami NATO, členskými štátmi NATO a Slovenskom. Zároveň zastupuje Slovensko na týchto rokovaniach, nielen samostatne prostredníctvom svojich zamestnancov, alebo poskytuje súčinnosť

Závazky voči NATO

- **ochraňovať euroatlantické hodnoty (akými sú demokracia, sloboda jednotlivca, zákonnosť, mier, zásady Charty OSN), riešiť spory mierovými prostriedkami, zdržať sa použitia sily alebo hrozby silou;**
- **poskytnúť pomoc v prípade ozbrojeného útoku na členský štát;**
- **podporovať medzinárodnú hospodársku spoluprácu;**
- **rozvíjať slobodné inštitúcie, stabilitu a prosperitu štátu;**
- **udržiavať primeranú obranyschopnosť (vyčleniť 2% HDP na obranu);**
- **nezúčastňovať sa medzinárodných dojednaní, ktoré sú v rozpore so Severoatlantickou zmluvou.**

aj ústavným činiteľom a jednotlivým ministerstvám, keď im pripravuje podklady, materiály na rokovania, a samozrejme má na starosti aj prácu s utajenými materiálmi a spravodajskú činnosť.

Slovensko v operáciách NATO

Slovenská republika doteraz vyslala vojakov do siedmich operácií pod velením NATO, pričom v dvoch z nich aj v súčasnosti pôsobia príslušníci Ozbrojených síl SR. Nižšie nájdete prehľad operácií NATO, kde sa Slovensko zúčastnilo:

AFOR (Albania Force) – od júna 1999 do augusta 1999 sa 40 príslušníkov Armády SR zapojilo do operácie Allied Harbour v rámci misie AFOR v Albánsku, ich hlavnou úlohou bola rekonštrukcia kľúčových zásobovacích ciest a výstavba a udržiavanie táborov.

KFOR (Kosovo Force) – po ukončení misie AFOR sa jednotka presunula do Kosova, kde pokračovala v operácii KFOR, a to od septembra 1999 do marca 2002. Jednotka prispela k stabilite a bezpečnosti v pohraničnej oblasti medzi Kosovom, Macedónskom a Albánskom, tak aby sa dokázalo zaistiť mierové spolužitie medzi znepriatelenými etnikami kosovských Srbov a Albáncov.

SFOR (Stabilisation Force) – od roku 1998 do roku 2004 v nej Slovensko prispelo prvým vyslaním leteckej jednotky vzdušných síl do zahraničnej mierovej misie, jej

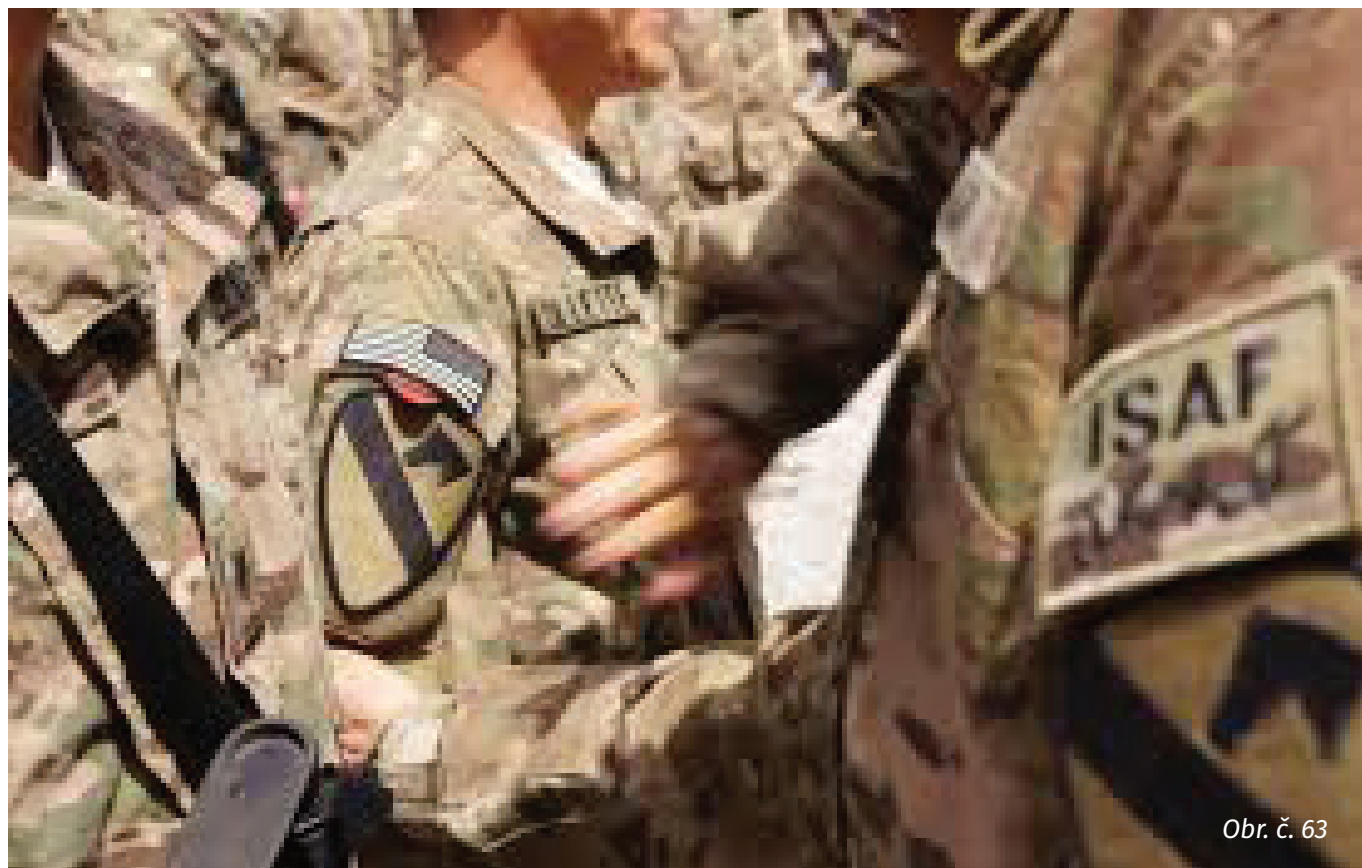
cieľom bolo zabrániť nepokojom a ozbrojeným konfliktom v Bosne a Hercegovine.

Veliteľstvo NATO v Sarajeve – je pokračovaním misie SFOR, ktorá trvá až do dnešných dní, cieľom je pomôcť vládny orgánom Bosny a Hercegoviny pri reforme obrannej politiky štátu a pri budovaní efektívnych ozbrojených síl.

NATO Training Mission – Irak – Slovensko sa v rokoch 2005 až 2007 zapojilo do výcvikovej misie v Iraku zameranej na výcvik a podporu irackých ozbrojených síl.

ISAF (International Security Assistance Force) – Slovensko sa zapojilo do operácie zriadenej v Afganistane od roku 2002 do roku 2014, prostredníctvom strážnych jednotiek a zdravotníckych tímov, ako aj asistenciou pri rekonštrukčných prácach, organizácii výcvikov a pod. V porovnaní s inými operáciami NATO sa v operácii ISAF vystriedalo dokopy najviac príslušníkov Ozbrojených síl SR.

Resolute Support – bola spustená v roku 2015 v Afganistane po ukončení operácie ISAF, pričom cieľom je vyškoliť a pomáhať afganským národným bezpečnostným silám, aby dokázali efektívne reagovať na vystavené bezpečnostné problémy v oblasti boja proti terorizmu a proti drogám a vykonávať výcvik a školenie afganských jednotiek.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika ako člen Severoatlantickej aliancie musela čeliť nielen novým problémom v blízkom okolí, ale prvýkrát sa dostala medzi krajiny, ktoré môžu rozhodovať aj o širšej regionálnej až celosvetovej bezpečnosti a aj sa na jej budovaní podieľať. Identifikujeme viacero bezpečnostných problémov, ktorým v tomto období Slovensko čelilo. Zaraďujeme sem vymedzenie zdrojových rámcov, stanovenie efektívnej komunikácie medzi štátom a NATO, prezentáciu potrebnosti nášho zapojenia smerom navonok, angažovanosť v operáciách NATO, ale aj problematiku extrémizmu a rasizmu, vojnu na Ukrajine, migrácie, či množiace sa teroristické útoky. Všetky tieto vyššie spomenuté problémy bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky poukazujú na zásadný problém – jej ignorovanie politickou reprezentáciou a neustále odkladanie, prípadne len čiastkové riešenie. Preto množstvo problémov v bezpečnostnej politike Slovenska nie je jasne prezentovaných verejnosti, ktorá má potom problém sa v nich dostatočne vyznať a určiť ich dôležitosť a podstatu nášho zapojenia do Severoatlantickej aliancie.

Kľúčové pojmy

Ozbrojené sily SR – sú silové jednotky štátu, ktoré môže krajina využiť na obranu Slovenskej republiky a bezpečnosť štátu pred vonkajším ozbrojeným napadnutím cudzou mocou, plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Tiež sa podieľajú na zachovávaní verejného poriadku a bezpečnosti štátu, zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc SR. Skladajú sa z Pozemných síl OS SR, Vzdušných síl OS SR a Síl výcviku a podpory OS SR.

Severoatlantická aliancia – organizácia kolektívnej bezpečnosti, ktorú zaraďujeme medzi exkluzívne bezpečnostné organizácie, vznikla v roku 1949, medzi hlavné úlohy organizácie patrí: garantovať slobodu a bezpečnosť členov; rešpektovať dôležitosť Charty OSN; fungovať ako transatlantické konzultačné fórum; zaistiť kolektívnu obranu, krízový manažment a kooperatívnu bezpečnosť; a vytvoriť stabilné euroatlantické prostredie formou diskusie.

Stála delegácia SR pri NATO – jej sídlo sa nachádza v centrále NATO v Bruseli, zriadená bola v roku 2004 po našom vstupe do NATO. Má za úlohu riadiť, koordinovať a poskytovať súčinnosť slovenskej reprezentácii pri našich stretnutiach a úlohách v rámci NATO.

Operácie NATO – sú misie, ktoré sa vykonávajú vždy len výhradne na základe schválenej rezolúcie OSN, ktorá môže poveriť akúkoľvek medzinárodnú organizáciu alebo štát jej plnením, účasť na operáciách NATO je pre členské krajiny dobrovoľná.

Otázky a úlohy:

1

V texte sa uvádza ako jedno z negatív členstva SR v NATO: „rozšírenie teritória, kde nemáme svoje záujmy, a s tým spojený vznik nových bezpečnostných hrozieb“. Vychádzajúc zo svojich vedomostí, informácií poskytnutých o angažovaní SR v operáciách NATO a dohľadaných informácií, ktoré oblasti a bezpečnostné hrozby by sme sem mohli zaradiť? Uvedte k danému negatívu proti-argument, ktorým ste poukázali na to, prečo je členstvo v NATO pre SR prospešné.

2

Spĺňala SR niekedy v histórii záväzky ohľadom výdavkov na obranu, ktoré nám vyplývajú z členstva v NATO?

3

Aký môže mať dopad prítomnosť ĽSNS v parlamente na bezpečnostnú politiku SR?

4

Ktoré vonkajšie faktory najviac determinujú súčasnú bezpečnostnú politiku SR?

5

ÚLOHA: Vyberte z nasledujúcich možností vynechané slová z článku 5 Severoatlantickej zmluvy a doplňte ich v správnom tvare:

„..... strany sa dohodli, že ozbrojený proti jednej alebo viacerým z nich v alebo severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich právo na individuálnu alebo kolektívnu uznané článkom 51 Charty, pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú vrátane použitia sily s cieľom obnoviť a udržať v severoatlantickej oblasti.“

Slová na doplnenie: Eurázia, obranu, zúčastnený, Spojené národy, ozbrojený, bezpečnosť, vynútiť si, útok, akt, pomoc, NATO, legitímny, Európa, zmluvný, mier, uplatniť

Aktivity:

1. Vo dvojiciach simulujte dialóg. Jeden z vás bude zastávať skeptický názor na NATO, zatiaľ čo úlohou druhého bude vysvetliť mu, aké má členstvo v NATO výhody pre štát, akým je Slovensko.
2. Rozdeľte sa na dve skupiny a pripravte si argumenty zástancov a odporcov nasledujúcich mýtov o NATO.
 - a) Slovensko sa členstvom v NATO podriaďuje rozhodovaniu mocnejších štátov na čele s USA.
 - b) Slovensko je povinné vyslať vojakov do operácií NATO.
 - c) Zvyšovanie výdavkov na obranu v dôsledku členstva v NATO brzdí rozvoj iných odvetví.
 - d) Vstupom do NATO sa Slovensko stalo nepriateľom Ruska.
 - e) Slovensko by bolo na tom lepšie, ak by bolo neutrálne.
 - f) Vo Vajnorochoch sídli vojenská základňa NATO.

Odporúčané linky:

http://www.natoaktual.cz/10-rokov-slovenska-v-nato-od-ziskania-bezpecnostnych-zaruk-az-po-strategicky-nezaujem-goh-/na_analyzy.aspx?c=A140407_122949_na_analyzy_m02

<http://cenaa.org/analysis/wp-content/uploads/2014/01/Slovakia-EU-NATO.pdf>

<https://www.youtube.com/watch?v=ZYhpaj1oJVC>

<http://www.mosr.sk/medialny-archiv/?page=17>

<https://www.youtube.com/watch?v=hMbCa8tL7bw>

Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky

05

Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky je v súčasnosti určované nielen naším bezprostredným okolím, alebo aj jeho širšou dimenziou strednej Európy, regiónu celej Európy a jeho blízkeho okolia. Z tohto priestoru sa aj pre našu krajinu určujú priame alebo nepriame bezpečnostné hrozby, ktorým môžeme byť vystavení a voči ktorým musíme zaujať svoje stanovisko, alebo dokonca musíme zakročiť. Nasledujúci text sa vám pokúsi vysvetliť vymedzenie bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky, súčasných hrozieb, ktoré z tejto analýzy vyplývajú, aké sú hlavné problémy, výzvy, ktoré musí Slovensko dnes alebo do budúcnosti riešiť, a ako vplývajú na rozhodnutia v oblasti bezpečnosti a obrany.

Vymedzenie bezpečnostného prostredia Slovenska

Bezpečnostné prostredie je závislé od vývoja vo vnútri štátu, ale podlieha aj vplyvom z vonkajšieho prostredia.

Geografia predstavuje jeden z determinantov bezpečnostného prostredia štátu a je východiskom pri analýze hrozieb a pri určovaní smerovania bezpečnostnej politiky štátu.

V oboch sférach nájdeme pozitívne aj negatívne faktory, ktoré ho ovplyvňujú. Práve analýza jednotlivých vonkajších, ako aj vnútorných faktorov bezpečnostného prostredia umožňuje pochopiť vývoj bezpečnostných hrozieb, výziev a problémov, ktorým je štát vystavený. Samotný pojem prostredie súvisí s umiestnením štátu v geografickom priestore.

Slovenská republika sa nachádza v Európe, presnejšie v strednej Európe, ktorá nemá geograficky pevne vymedzené hranice, čo sa aj v minulosti prejavilo relatívne častou zmenou hraníc a vznikom mnohonárodných štátov, kde spolu exitovali viaceré etniká, národnosti alebo náboženské skupiny. Homogénny národný štát je niečo, čo poznáme len posledných sto rokov, predtým sme na našom území vždy žili ako zmiešané obyvateľstvo, bez ohľadu na jazykovú, kultúrnu a etnickú prís-

lušnosť. Aj svoje územie a kontúry hraníc sme získali až po prvej svetovej vojne. Práve táto rôznorodosť sa dnes stala jedným z faktorov, ktoré sa snažia niektorí spoluobčania zneužívať a kriminalizovať. Bezpečnosť štátov strednej Európy, ktoré sa z hľadiska mocenskej hierarchie zaraďujú medzi malé štáty, závisela predovšetkým od mocenských ambícií silnejších aktérov, čo sa prejavilo viackrát v našej histórii. Bezpečnostné prostredie SR je v súčasnosti ovplyvňované najmä obmedzenými prírodnými zdrojmi a ľudským kapitálom, nedostatočným vojenským potenciálom, energetickou závislosťou od Ruskej federácie, ako aj ekonomickou závislosťou od susedných štátov a Európskej únie.

Aktuálne bezpečnostné výzvy sú zároveň skúškou princípu solidarity, ktorý je pilierom každej organizácie kolektívnej bezpečnosti.

Súčasnú bezpečnostnú situáciu je ovplyvňované z celosvetového pohľadu globalizáciou a nerovnomernosťou vývoja štátov a regiónov vo svete. Taktiež je cítelný trend, že sa do popredia dostávajú nevojenské hrozby a stávajú sa pálčivejšie ako tie vojenské hrozby. Regionálne bezpečnostné prostredie je určované našou polohou v Európe a tiež našim členstvom v integračných zoskupeniach na tomto kontinente. Práve pre upevnenie pozície Slovenska na globálnej a regionálnej scéne sa ukázalo ako nevyhnutné integrovať sa do medzinárodných bezpečnostných organizácií, čo umožňuje malým štátom, ako sme aj my, zmierniť negatívne dôsledky limitovaného potenciálu, efektívnejšie presadzovať svoje záujmy a získať bezpečnostné záruky vo forme kolektívnej bezpečnosti.

Mapa č. 11: Poloha Slovenskej republiky v Európe.

V našom bezprostrednom okolí je to vývoj v susediacich krajinách, ako je Poľsko, Česko, Maďarsko, Rakúsko a Ukrajina, ktoré môžu pozitívne, ale aj negatívne ovplyvniť vývoj u nás. A nakoniec sú to faktory vo vnútri štátu, ktoré nás bezprostredne ovplyvňujú.

Významné impulzy pre bezpečnostné prostredie v súčasnosti

Súčasnú bezpečnostnú situáciu Slovenska je teda, ako sme vyššie uviedli, determinované nielen tým súčasným vývojom priamo u nás doma, ale aj udalosťami, ktoré sa stali v nedávnej minulosti v našom okolí. Okrem energetickej krízy v roku 2009, sem zaraďujeme vypuknutie vojny

na Ukrajine v roku 2014, ale aj vznik migračných vln po roku 2015, či stúpajúce množstvo teroristických útokov v celej Európe. Jedným z najväčších impulzov bol práve vznik vojny na Ukrajine, ktorá znamenala celkovú zmenu chápania obranyschopnosti krajiny, keďže sme konflikt v tak blízkom okolí, priamo u suseda, neočakávali, a podporilo to aj diskusiu v otázke vývoja výdavkov na obranu.

Tieto faktory teda ovplyvnili bezpečnostné riziko a vnímanie jednotlivých bezpečnostných hrozieb. Z vymedzeného vyplýva, že okrem vonkajších hrozieb ako terorizmus, medzinárodný organizovaný zločin, nelegálna migrácia, či regionálne konflikty, musí čeliť Slovensko aj hrozbám, ktoré majú svoj pôvod vo vnútri štátu. Sem by sme mohli zaradiť najmä súčasný problém našej spoločnosti, a to polarizáciu – vo všetkých otázkach verejného života, najmä však pri radikalizácii spoločnosti a extrémizme, ako aj nové hrozby pochádzajúce z energetickej

Počiatky súčasného konfliktu na Ukrajine siahajú do roku 2013, kedy mala byť podpísaná asociačná dohoda s EÚ. V politickom tábore sa však ozvali hlasy odmietajúce prozápadnú orientáciu krajiny, čo viedlo k protivládny demonštráciám, politickej nestabilite, rozdeleniu spoločnosti a separatistickým tendenciám na východe krajiny. Napätie vyvrcholilo v dôsledku ruskej anexie Krymu a vypuknutia vojnového konfliktu.

závislosti alebo kybernetického priestoru. No aby sme boli spravodliví, nie je vždy úplne možné jasne a striktné vymedziť líniu, kedy je problém a hrozba ešte vonkajšia a kedy vnútorná, keďže často dochádza k ich prelínaniu. V nasledujúcom texte si stručne charakterizujeme základné hrozby pre Slovenskú republiku, ktorým je dnes vystavená celá naša spoločnosť.

Bezpečnostné hrozby pre Slovenskú republiku

Terorizmus – Slovensko sa ešte nestalo terčom teroristického útoku na svojom území, no aj tu ako v iných krajinách platí zvýšený stupeň takejto možnosti. Posledné

Obr. č. 64

roky sa Slovensko zapojilo do mnohých operácií a misií medzinárodného spoločenstva v krízových regiónoch, čo zvyšuje pravdepodobnosť, že naše územie sa stane terčom teroristického útoku. Slovensko môže byť podľa odborníkov využívané ako tranzitná krajina, či krajina s materiálno-technickou a logistickou podporou pre plánované operácie. Tiež by tu mohli byť tzv. „spiaci teroristi“, prípadne by mohli hľadať úkryt pred alebo po uskutočnení teroristického útoku v zahraničí. Aj keď riziko priameho teroristického útoku na Slovensku zostáva aj naďalej relatívne malé, hrozbu predstavuje potenciálna prítomnosť teroristov na území SR, ktorá sa v súčasnosti dostáva do popredia aj v súvislosti s migračnou krízou v Európe.

Organizovaný zločin – môže byť vnútroštátny alebo medzinárodný, ktorý sa vzájomne prelína, s ním sú spojené zároveň aj bezpečnostné problémy ako pranie špinavých peňazí, korupcia aj nelegálna ekonomika. V podmienkach Slovenska boli zaznamenané viaceré aktivity skupín z oblasti Balkánu a Kaukazu. V poslednej dobe sa na našom území v kontexte aktivít organizovaného zločinu začína objavovať popri obchode a produkcii štandardných a syntetických drog aj prevádzachťvo, ako aj obchod s bielym mäsom.

Migrácia – problematická je najmä tá nekontrolovaná a nelegálna, keď v kontexte migračnej krízy v Európskej únii musí aj Slovenská republika čeliť miernemu nárastu. No podľa údajov z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky sa počet migrantov smerujúcich na územie

Slovenska zvýšil takmer nebadateľne. Slovensko nie je pre migrantov z Blízkeho východu a severnej Afriky cieľová krajina, sme skôr tranzitnou krajinou, keďže irregulárni migranti prechádzajú cez Slovensko smerom na západ. Slovensko v roku 2015 odmietlo povinné prerozdelenie migrantov v rámci EÚ a namiesto toho sa vláda SR zaviazala prijať 500 asýrskych kresťanov. V súčasnosti prichádza najviac legálnych migrantov z Ukrajiny a post-sovietskeho priestoru.

Regionálne konflikty – bola bezpečnostná hrozba dlho mimo záujmu našich ozbrojených síl a politikov, pretože sa odohrávali väčšinou ďaleko od nášho územia, obdobie bojov na Balkáne bolo dávno za nami a nikto nepredpokladal vznik väčšieho ozbrojeného konfliktu v blízkom okolí. No európsku bezpečnosť, a teda aj naše územie ovplyvňujú aj konflikty, ktoré neprebiehajú priamo v Európe, vrátane konfliktu v Afganistane, v severnej Afrike (Líbya) a na Blízkom východe (Sýria, Irak), pretože tieto zóny konfliktu sa môžu stať zdrojom rôznych iných problémov. No po roku 2014, keď vypukla vojna na Ukrajine, sa Slovensko dostalo bezprostredne do kontaktu s krajinou, v ktorej je ozbrojený konflikt. Ten môže tiež sprostredkované ohroziť aj Slovensko v podobe prerušenia dodávok energií, masovej migrácie z Ukrajiny, ale aj ohrozenia ekonomickej bezpečnosti.

Radikalizácia, extrémizmus a rasová neznášanlivosť – sú problémy, ktorým je naša spoločnosť vystavená najviac posledné obdobie, ale náznaky ich nárastu tu máme už od roku 2000, len im spoločnosť a politici nevenovali pozornosť. Výsledok je dnes citeľný v podobe krajne

pravicovej strany Mariána Kotlebu Ľudová strana – Naše Slovensko, ktorá sa na týchto náladách v spoločnosti vyviezla až do parlamentu. Práve polarizácia spoločnosti v mnohých otázkach nahráva zvyšujúcej sa radikalizácii ľudí, nárastu protimigrantských nálad. Teda spoločne s populizmom a politizáciou otázky okolo migrácie posilnila tieto nebezpečné tendencie nielen na Slovensku.

Energetická bezpečnosť – patrí medzi dlhodobé záujmy Slovenska, naša takmer 100-percentná závislosť od surovín dovážaných z Ruska nás úplne vystavuje ich nepriamemu vplyvu. Príklad z roku 2009 hovorí, že keď Rusko prerušilo dodávky zemného plynu, Slovensko sa ocitlo na 11 dní bez akýchkoľvek dodávok. Odvtedy sa sústreďuje pozornosť na diverzifikáciu zdrojov a zníženie závislosti od Ruska.

Kybernetická bezpečnosť – je jedna z nových asymetrických hrozieb a v sebe skrýva celú škálu problémov, ktoré sú sprostredkované práve prostredníctvom kybernetického priestoru. Práve narastajúca informačná previazanosť, množstvo informácií, ktoré sa šíria v tomto priestore, vytvára potenciálne možnosti narušenia nielen bezpečnosti štátu a jeho informácií, ale priamo aj bezpečnosti jednotlivých ľudí, ktorí sú týmto spôsobom vystavení strate svojich údajov, alebo ich zneužitiu, zvyšujúcej sa propagande aj zo strany niektorých štátov, ktoré si chcú u nás získať alebo znovunadobudnúť svoj vplyv a v neposlednom rade pomáha šíreniu nenávistných ideológií alebo hnutí. Tieto vidíme aj prostredníctvom šírenia na sociálnych sieťach alebo iných virtuálnych médiách.

Zhrnutie kapitoly

Slovenská republika nie je izolovaný štát, nežijeme vo vzduchoprázdne a sme súčasťou západnej demokracie, prostredníctvom ktorej vyznávame určité hodnoty, ktoré nás posunuli do štádia vývoja spoločnosti, v ktorom sme dnes, a je preto nevyhnutné ich chrániť, tak, aby sme si tento štandard zachovali. Preto aj hrozby, ktorým sme vystavení, nie sú malé, svojím rozsahom často ohrozujú nielen jeden štát, ale celý región či kontinent. Dnes sa popri tradičným hrozbám z vojenského sektora pridávajú aj ďalšie bezpečnostné problémy, ktoré vyžadujú často koordinovaný postup s viacerými štátmi na ich elimináciu či odstránenie. Za najväčší problém dnes môžeme považovať polarizáciu spoločnosti vo všetkých sférach života spoločnosti, od prejavov krajného nacionalizmu, xenofóbie, rasizmu a intolencie, cez šírenie propagandy, využívanie informačnej vojny, či hybridného spôsobu vedenia vojny, až po diskusie o otázkach prístupu k migrantom, menšinám, no aj v otázkach členstva SR v organizáciách kolektívnej bezpečnosti. Práve členstvo v medzinárodných bezpečnostných organizáciách vrátane Severoatlantickej aliancie poskytuje Slovensku nástroje a možnosti čeliť jednotlivým ohrozeniam efektívnejšie a v spolupráci s ostatnými aktérmi.

Kľúčové pojmy

Bezpečnostná hrozba – je viazaná na konkrétne udalosti, ktoré môžu mať spoločenský, prírodný alebo technický charakter a spôsobujú narušenie rovnováhy spoločnosti, hrozby môžeme deliť podľa viacerých kritérií, jedným z nich je i delenie na symetrické a asymetrické, vojenské, nevojenské a pod.

Bezpečnostné prostredie – je geograficky a politicky vymedzený priestor, ktorý môže mať viaceré vertikálne analytické roviny – vonkajšie a vnútorné, ale používa sa i delenie na globálne, regionálne, štátne, lokálne, sublokálne bezpečnostné prostredie.

Zbrane hromadného ničenia – zahrňuje chemické, jadrové, biologické a rádiolokačné, ktorých cieľom je ohroziť existenciu ľudstva ako takého a môžu spôsobiť trvalú deštrukciu, až po zničenie planéty Zem.

Organizácia kolektívnej bezpečnosti – môže byť chápaná ako bezpečnostná dohoda viacerých štátov, v ktorej každý štát organizácie akceptuje, že bezpečnosť jedného je záujmom všetkých, a preto sa zaväzuje ku spoločnej reakcii na prípadné narušenia mieru, alebo vzniknutých bezpečnostných hrozieb.

Otázky a úlohy:

1

Charakterizujte geografické postavenie Slovenskej republiky a definujte, ako ovplyvňuje jeho bezpečnostné prostredie?

3

Ktoré regionálne konflikty v súčasnosti najviac ovplyvňujú bezpečnostné prostredie SR a akým spôsobom?

2

Ktoré sú hlavné impulzy, ovplyvňujúce súčasné bezpečnostné prostredie Slovenska?

4

Aký má dopad súčasná migračná vlna do Európy z krajín Blízkeho východu a severnej Afriky na bezpečnostné prostredie SR?

Aktivity:

1. Spracujte vlastný projekt identifikácie bezpečnostných hrozieb a ohodnoťte, aké nebezpečenstvo podľa vás predstavujú v súčasnosti jednotlivé hrozby pre bezpečnosť Slovenska. Následne popíšte a zdôvodnite, s ktorou z uvedených hrozieb sa vy v súčasnosti cítite byť najviac ohrozený a prečo, a v skupinovej debате svoje výsledky porovnajte.

bezpečnostná hrozba	vysoké	stredné	nízke	žiadne
terorizmus				
šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov				
regionálne konflikty				
nelegálna a nekontrolovateľná migrácia				
zvyšujúci vplyv neštátnych aktérov				
organizovaný zločin, korupcia a nelegálna ekonomika				
nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti				
aktivity cudzích spravodajských služieb				
zraniteľnosť informačných a komunikačných nosičov				
živelné pohromy, havárie a katastrofy, ekologické zmeny				
nevyvážený demografický vývoj				
závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín				
šírenie nakažlivých chorôb				
zlyhávajúce štáty				
ekonomická nerovnováha vo svete				
globalizácia a s ňou spojené negatívne javy				
doplňte ďalšie vlastné				

Odporúčané linky:

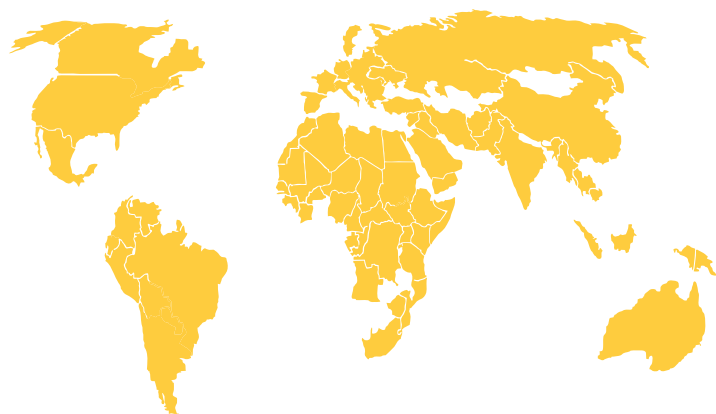
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dudinska1/subor/bartko.pdf>

<http://www.dotyk.cz/publicistika/hrozi-prichod-novodobeho-hitlera-20160620.html>

<http://www.dotyk.cz/publicistika/kazdy-mir-v-dejinach-je-diktat-20160618.html>

Príčiny vzniku ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete

06

„Vojna je iba zbabelý
útek od problémov
v mieri.“

Thomas Mann

„Neviem, ako sa
bude bojovať v tretej
svetovej vojne, ale vo
štvrtjej to budú palice
a kamene.“

Albert Einstein

Skúmanie príčin ozbrojených konfliktov a vojen

Doterajší vývoj ľudskej civilizácie sprevádzalo množstvo ozbrojených konfliktov a vojen. Otázkou ich príčin sa zaoberalo viacero mysliteľov už od čias staroveku. Poľský politológ Zbigniew Cezar (1996) vymedzil štyri obdobia v procese formovania názorov a vytvárania koncepcií o príčinách ozbrojených konfliktov a vojen:

1. **Najstaršie názory** na danú problematiku vyslovovali **filozofi a teológovia**. Spomedzi nich je možné uviesť Platóna, Aristotela, sv. Augustína, Martina Luthera, Thomasa Hobbesa alebo Barucha Spinozu. Títo myslitelia sa domnievali, že **príčiny vojen sú zakorenené v ľudskej povahe**, vo vrozenom inštinkte boja. Nazdávali sa preto, že **vojnám sa dá zabrániť prostredníctvom zdokonaľovania jednotlivca**, ktorý musí odstrániť svoje agresívne správanie.
2. Druhú skupinu názorov sformovali stúpenci **neodarwinizmu a fašistických teórií**. Medzi nich patrili napr. Friedrich Nietzsche. Tí boli presvedčení o tom, že **príčiny vojen spočívajú v prirodzenom výbere**, teda v procese, v ktorom silnejšie skupiny vytlačujú tie menej schopné. Podľa týchto predstaviteľov je daný **proces nevyhnutný** a zohráva významnú úlohu pri udržiavaní poriadku medzi národmi a štátmi.
3. Tretiu skupinu názorov vytvorili predstavitelia, ktorí chápali **vojnu ako dôsledok fungovania medzinárodného systému**. Zastancom tejto idey bol o. i. Raymond Aron. Títo myslitelia **videli príčinu vojen v suverenite ako základnej právomoci štátu**. Domnievali

sa, že **vojny je možné eliminovať na základe ustanovenia svetového štátu**.

4. Štvrtá skupina názorov vychádzala z **marxistických ideí**. Jej predstavitelia zastávali názor, že **príčina vojen je zakorenená v sociálnych a ekonomických vzťahoch**, prameni najmä z vykorisťovania a z existencie závislosti človeka od človeka a národa od národa. Boli preto presvedčení, že **až po odstránení týchto javov sa vytvoria podmienky pre mierové spolužitie**. (Bližšie pozri Ištók, Kozárová, 2015, s. 47 – 48).

Poznatky a koncepcie o príčinách ozbrojených konfliktov a vojen sa začali viac systematizovať v 20. storočí. Tento proces bol sprevádzaný konštituovaním nových vedeckých disciplín alebo odborov zaoberajúcich sa výskumom vojny a mieru. Taktiež boli zakladané rôzne inštitúcie pre výskum mieru a realizované viaceré projekty za účelom vytvárania databáz vybraných údajov o konfliktoch. Ako príklad je možné uviesť *Inštitút pre výskum mieru v Oslo* – PRIO (1959) participujúci na tvorbe databázy o konfliktoch v rámci projektu *Uppsala Conflict Data Program* – UCDP (1979), projekt *Correlates of War* – COW (1963) uskutočňovaný na Michiganskej univerzite, *Inštitút pre výskum príčin konfliktov* – AKUF (1976) v Hamburgu alebo *Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov* – HIIK (1991).

Toto úsilie vyústilo do vypracovania viacerých prístupov k skúmaniu danej problematiky. Doteraz však **nebola sformulovaná ucelená a všeobecne prijímaná teória príčin a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen**. Je to spôsobené najmä tým, že na vypuknutie a pretrvávajúce ozbrojených konfliktov a vojen vplýva **zložitý komplex príčin, ktorého štruktúra a vnútorná dynamika sa v priebehu vývoja jednotlivých konfliktov môže meniť** (Kozárová, 2016, s. 164).

Vymedzenie pojmov konflikt, ozbrojený konflikt, vojna

Sociálne konflikty (z lat. conflictus vo význame zrážka) môžu nadobúdať nenásilnú podobu alebo môžu prebiehať násilnou formou. Pri nenásilných konfliktoch ich aktéri presadzujú vlastné záujmy s využitím politických, diplomatických, ekonomických alebo propagandistických prostriedkov. Pri násilných konfliktoch aktéri okrem vyššie uvedených prostriedkov používajú aj fyzické násilie. Ozbrojeným konfliktom sa nazýva násilný sociálny spor dvoch alebo viacerých aktérov, v ktorom aspoň jeden z nich presadzuje svoje záujmy prostredníctvom použitia zbraní. Vojna predstavuje najvyhrotenejšiu podobu ozbrojeného konfliktu. Možno ju vymedziť ako organizované násilie medzi ozbrojenými skupinami zamerané na fyzické zničenie protivníka alebo na podlomenie jeho vôle presadzovať svoje záujmy (Krejčí, 2014, s. 733). V súčasnosti je zaužívané rozlišovanie medzi menej intenzívnymi formami ozbrojených konfliktov a vojnou počtom zabitých obetí v konflikte za jeden rok. Hranica, ktorá bola stanovená v rámci projektu *Correlates of War* na tisíc zabitých obetí v konflikte ročne, je dnes všeobecne prijímaná vo väčšine teoretických prác zaoberajúcich sa danou problematikou (Krejčí, 2011, s. 31).

Typológia príčin ozbrojených konfliktov a vojen

Jedným z výsledkov skúmania daného komplexu faktorov bolo vytvorenie viacerých **typológií príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen** zohľadňujúcich rôzne kritériá:

A) Miera závislosti príčiny od ľudského vedomia:

- 1) **objektívne príčiny** (materiálne alebo štrukturálne faktory nezávislé od ľudského vedomia),
- 2) **subjektívne príčiny** (faktory závislé od ľudského vedomia). (Zenderowski, 2006).

B) Dĺžka pôsobenia príčiny:

- 1) **trvalé (dlhodobé) príčiny**, ktoré možno ďalej členiť na:
 - a) politické príčiny, b) sociálno-ekonomické príčiny, c) historické príčiny, d) etnokultúrne príčiny, e) sociálno-psychologické príčiny a f) etno-demografické príčiny,
- 2) **situačné (bezprostredné) príčiny** (udalosti, akcie alebo situačné zmeny, ktoré majú provokatívny charakter a predstavujú pre iné štáty výzvu z hľadiska ich národných záujmov). (Suvorov, 2001).

C) Postupnosť pôsobenia príčiny v priebehu konfliktu:

- 1) **základné príčiny** (prvky sociálnej a politickej štruktúry, akými sú rozpory politického, sociálneho, ekonomického alebo národnostného charakteru vznikajúce na skupinovej úrovni),
- 2) **stratégie mobilizácie** (ciele, na základe ktorých sa politickí aktéri zapájajú do boja, a metódy, ktorými sa ich snažia dosiahnuť),
- 3) **spúšťače** (udalosti a činy významných aktérov, ktoré určujú moment vypuknutia ozbrojeného konfliktu),
- 4) **katalyzátory** (vnútorné alebo vonkajšie, subjektívne alebo objektívne, materiálne alebo nemateriálne faktory ovplyvňujúce intenzitu a dĺžku trvania prebiehajúceho ozbrojeného konfliktu). (Smith 2004).

Príčiny ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete

Významnú zmenu, ktorá ovplyvnila intenzitu pôsobenia príčin konfliktov v súčasnom svete, predstavoval **rozpad bipolárneho systému medzinárodných vzťahov** na

prelome 80. a 90. rokov 20. storočia. Zmena v intenzite pôsobenia príčin konfliktov následne ovplyvnila tendencie k výskytu určitých typov konfliktov v nasledujúcom období.

Typológia konfliktov

Každý sociálny konflikt, násilný či nenásilný, je jedinečný a má svoje špecifiká. Na základe vzájomného porovnávania jednotlivých sociálnych konfliktov však možno nájsť aj určité znaky, ktoré sú pre isté konflikty spoločné, a vytvoriť tak typológiu konfliktov. Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov (2017, s. 8) vyčlenil tieto typy konfliktov:

- 1) **medzištátne konflikty** vedené medzi medzinárodne uznanými štátmi,
- 2) **vnútroštátne konflikty** vedené vo vnútri štátnych hraníc medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi,
- 3) **subštátne konflikty** vedené výlučne medzi neštátnymi aktérmi,
- 4) **transštátne konflikty** vedené medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi, pričom do konfliktu sú zapojené minimálne dva suverénne štáty.

Na základe štatistických údajov zozbieraných *Heidelbergským inštitútom pre výskum konfliktov* je možné od 90. rokov 20. storočia pozorovať tieto tri trendy vývoja príčin ozbrojených konfliktov a vojen:

1. **Oslabuje sa intenzita pôsobenia príčin vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen.** Tento pokles v tendencii používania fyzického násillia v konfliktoch oproti predchádzajúcemu obdobiu však neznamená pokles celkového počtu konfliktov v postbipolárnom svete. Naopak, **výskyt nenásilných konfliktov sa zvýšil.**
2. **Oslabuje sa intenzita pôsobenia príčin vzniku a pretrvávania konfliktov na medzištátnej úrovni a zvyšuje sa intenzita pôsobenia príčin vzniku a pretrvávania konfliktov na vnútroštátnej a subštátnej úrovni. Intenzita pôsobenia príčin konfliktov na transštátnej úrovni je pomerne nízka,** tieto konflikty však majú zväčša **násilný charakter** (HIIK, 2017, s. 15).

3. **Zvyšuje sa intenzita pôsobenia ekonomických príčin** (hlavne snáh o disponovanie prírodnými a surovinovými zdrojmi a ziskmi z nich plynúcich) a **ideologických príčin** (snáh o zmenu systému alebo ideológie) vzniku a pretrvávania ozbrojených konfliktov a vojen. **Mierne klesá intenzita pôsobenia teritoriálnych príčin** a príčin zakorenených v snahách

o získanie autonómie alebo **o odtrhnutie. Intenzita pôsobenia politických príčin sa líši v závislosti od teritoriálnej úrovne**: na subštátnej úrovni sa zvyšuje, na medzinárodnej úrovni je jej pôsobenie pomerne stabilné a na vnútroštátnej úrovni mierne klesá.

Zhrnutie kapitoly

1. Skúmanie príčin ozbrojených konfliktov a vojen siaha do obdobia staroveku. V minulosti bolo uskutočňované jednotlivcami. V súčasnosti sa na ňom podieľajú viaceré výskumné tímy a rôzne inštitúcie. Dnešný výskum príčin ozbrojených konfliktov a vojen je multidisciplinárny, čerpá poznatky z aktualizovaných databáz vybraných aspektov jednotlivých konfliktov prebiehajúcich vo svete.
2. Na dnešnej úrovni poznania ľudstvo nedisponuje ucelenou všeobecne prijímanou teóriou príčin ozbrojených konfliktov a vojen. Na základe skúmania ozbrojených konfliktov a vojen však teoretici zaoberajúci sa danou problematikou dospeli o. i. k viacerým typológiám príčin týchto javov.
3. Charakter a intenzita príčin ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete boli výrazne ovplyvnené zmenou v usporiadaní medzinárodných vzťahov z konca 20. storočia. V postbipolárnom svete možno pozorovať tieto trendy vývoja príčin ozbrojených konfliktov a vojen: a) oslabovanie intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen vo všeobecnej rovine, b) oslabovanie intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na medzištátnej úrovni sprevádzané zvyšovaním intenzity pôsobenia príčin ozbrojených konfliktov a vojen na vnútroštátnej a subštátnej úrovni, c) zvyšovanie intenzity pôsobenia ekonomických a ideologických príčin ozbrojených konfliktov a vojen sprevádzané miernym poklesom intenzity pôsobenia teritoriálnych príčin ozbrojených konfliktov a vojen a snáh o získanie autonómie alebo odtrhnutie, pričom intenzita pôsobenia politických príčin ozbrojených konfliktov a vojen sa líši v závislosti od teritoriálnej úrovne.

Kľúčové pojmy

Konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi.

Nenásilný konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého nie je použitá fyzická sila.

Násilný konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého je použitá fyzická sila.

Ozbrojený konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými aktérmi, v priebehu a pri riešení ktorého sú použité zbrane.

Vojna – organizované násilie medzi ozbrojenými skupinami zamerané na fyzické zničenie protivníka alebo na podlomenie jeho vôle presadzovať svoje záujmy.

Medzištátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret medzi dvoma a viacerými medzinárodne uznanými štátmi.

Vnútroštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci vo vnútri štátnych hraníc medzi štátnymi a neštátnymi aktérmi.

Subštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci medzi neštátnymi aktérmi.

Transštátny konflikt – nesúhlas, rozpor, nezhoda, stret prebiehajúci medzi neštátnymi a štátnymi aktérmi, z ktorých minimálne dvaja sú medzinárodne uznanými štátmi.

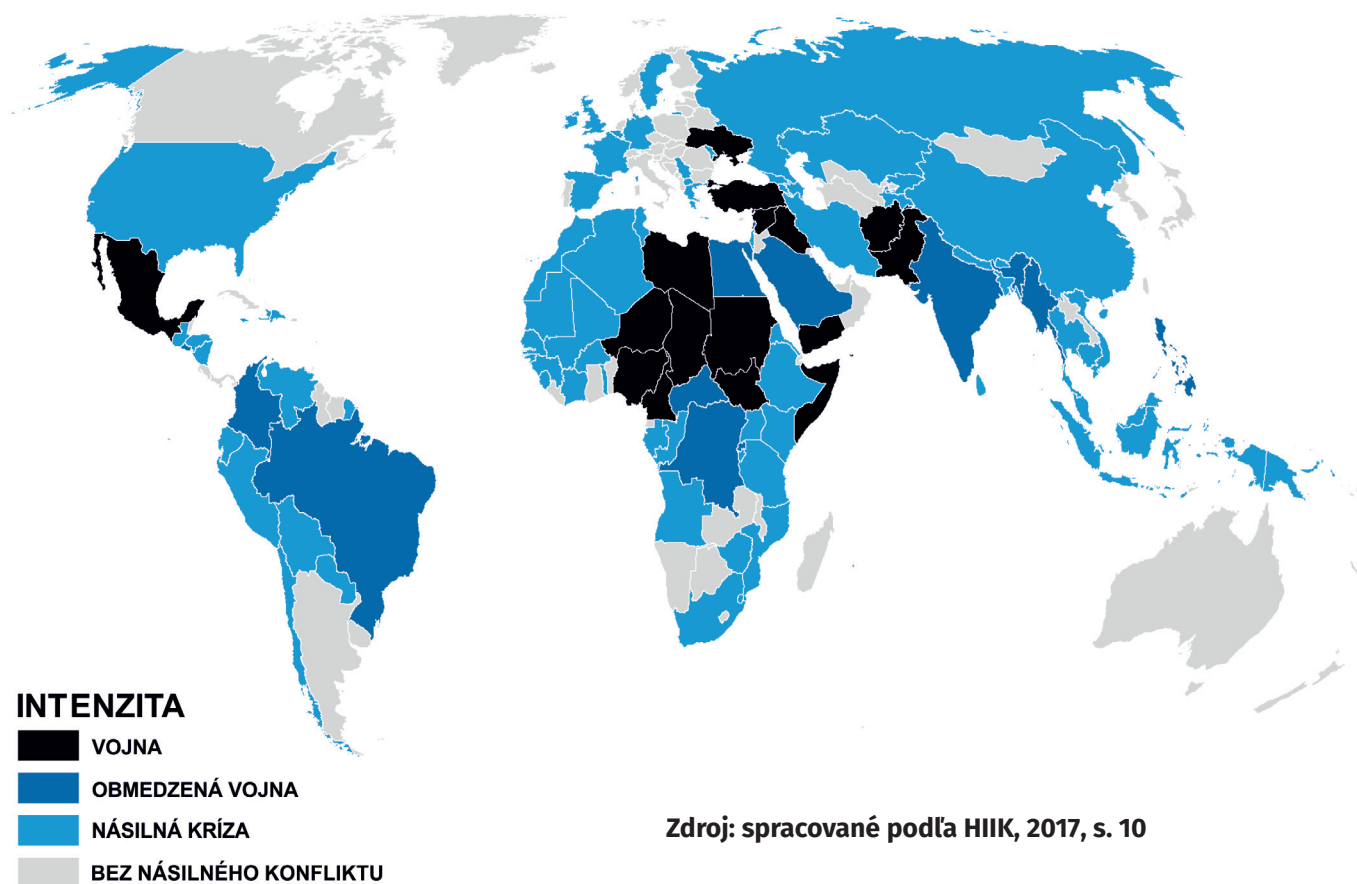
Otázky a úlohy:

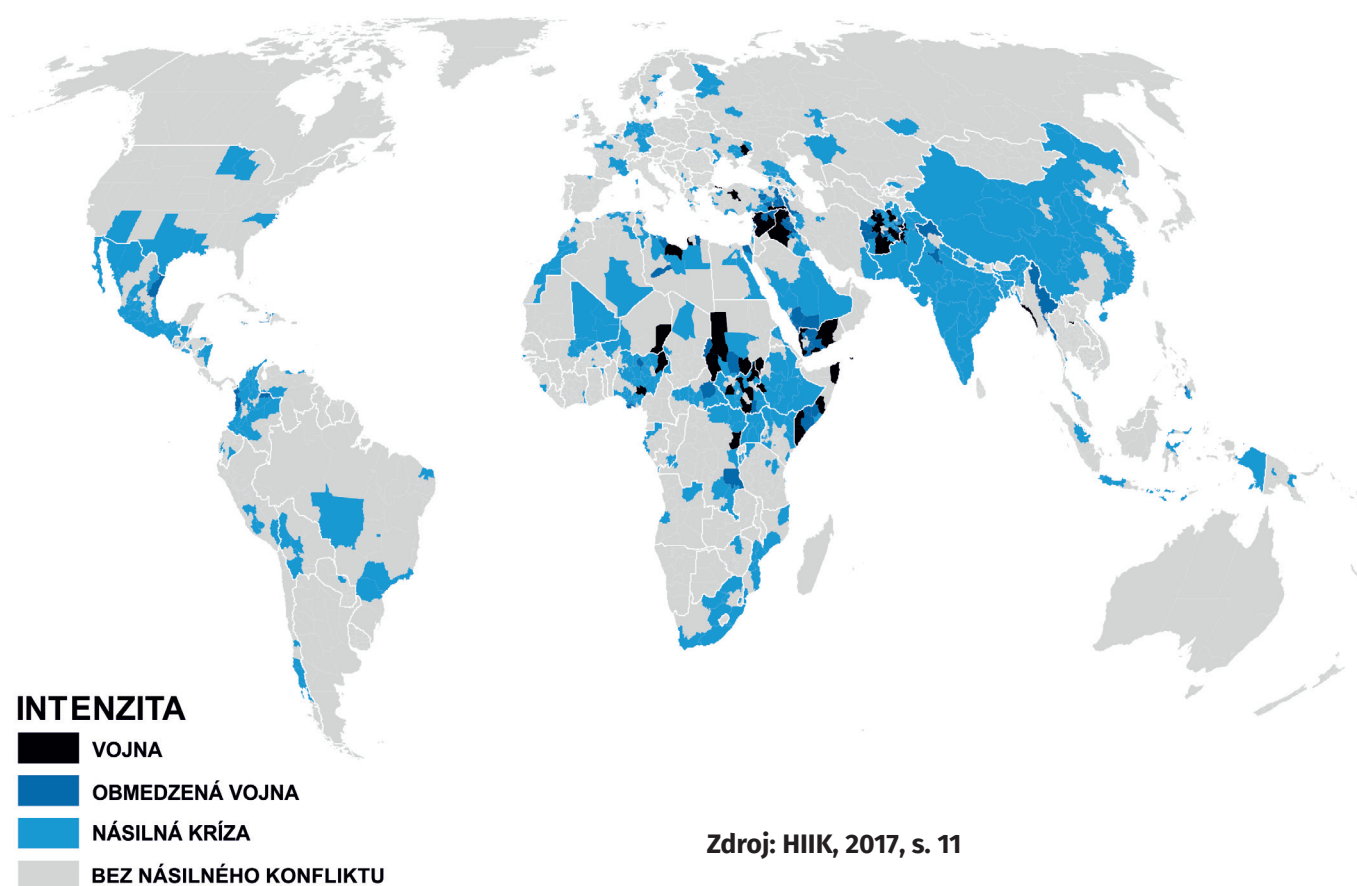
1

V roku 2016 prebiehalo vo svete 402 konfliktov. Väčšina týchto konfliktov (v počte 226) mala násilný charakter a 18 z nich dosiahlo štádium vojny (HIIK, 2017, s. 13). S pomocou máp č. 1 a č. 2 identifikujte ohniská závažných konfliktov v danom období. Porovnajte a diskutujte situáciu na jednotlivých kontinentoch.

Mapa č. 12: Násilné konflikty v roku 2016 (štátna a medzištátna úroveň).

Mapa č. 13: Násilné konflikty v roku 2016 (subštátna úroveň).

2

Zistíte aktuálne údaje o priebehu ozbrojených konfliktov a vojen vo svete. Porovnajete zistené údaje s údajmi za rok 2016. Zistíte hlavné príčiny prebiehajúcich vojen v súčasnom svete a typologicky ich zaradíte.

3

Na základe údajov zistených v predchádzajúcej úlohe zhodnotíte a diskutujete aktuálne trendy vo vývoji ozbrojených konfliktov a vojen v súčasnom svete.

Aktivity:

Spracujte a prezentujte projekt o jednom z aktuálne prebiehajúcich ozbrojených konfliktov vo svete. Zamerajte sa na identifikáciu aktérov konfliktu a určenie typu konfliktu. Zistíte, aké sú príčiny vypuknutia a pretrvávania konfliktu a typologicky ich zaradíte. Zmapujte doterajší vývoj konfliktu a snahy o jeho riešenie. Zamyslite sa, prečo sa konflikt nedarí vyriešiť.

Odporúčané linky:

Die Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung (AKUF) – <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fachbereich-sowi/professuren/jakobeit/forschung/akuf.html>

Heidelberský inštitút pre výskum konfliktov – Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK) – <http://www.hiik.de/>

Inštitút pre výskum mieru v Oslo – Peace Research Institute Oslo (PRIO) – <https://www.prio.org/>

Štokholmský medzinárodný inštitút pre výskum mieru – Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) – <https://www.sipri.org/>

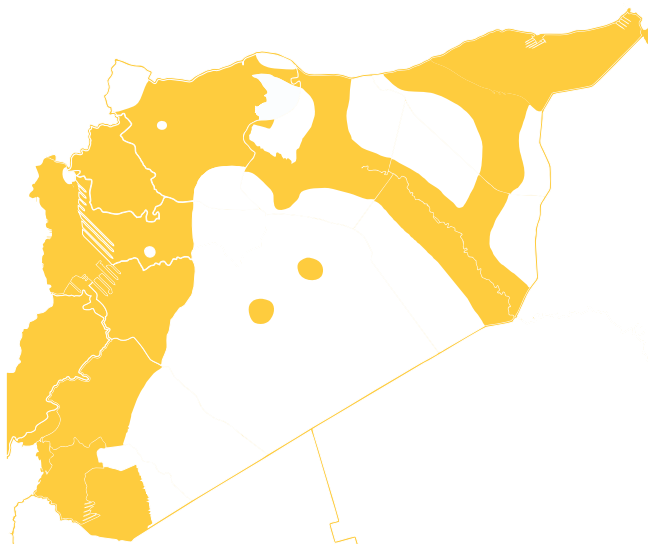
The Correlates of War Project (COW) – <http://www.correlatesofwar.org/>

Uppsala Conflict Data Program (UCDP) – <http://ucdp.uu.se/>

Konflikty a vývoj v krízových regiónoch

Sýria

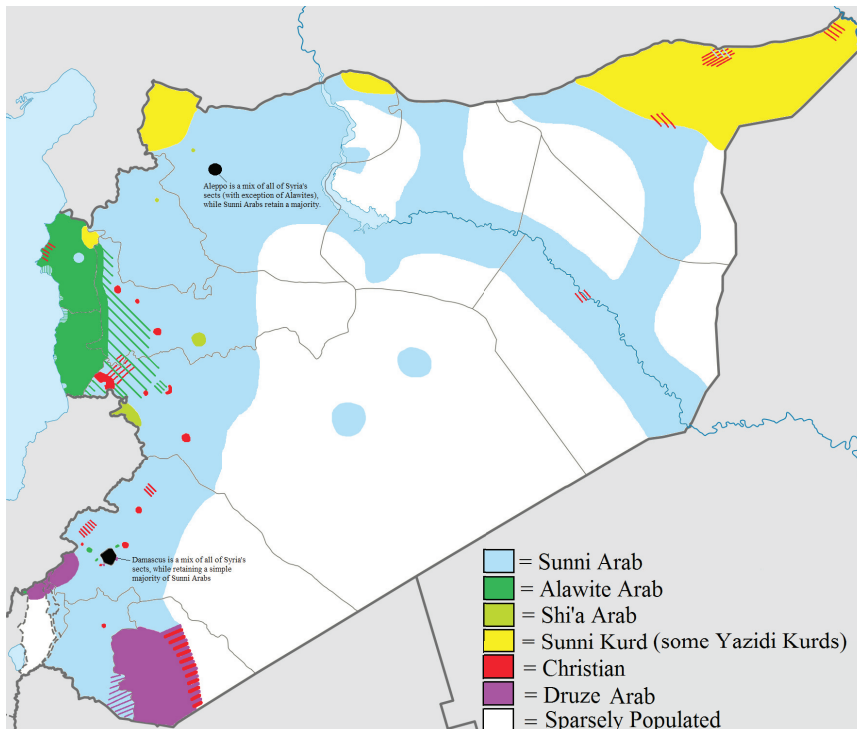
07

Niekoľko rokov trvajúci krvavý konflikt v Sýrii má značné dôsledky pre bezpečnosť celého regiónu neďaleko vonkajších hraníc EÚ. Aj na Slovensku zaznamenávame citlivú tému migrácie, ktorá bezprostredne súvisí so Sýrčanmi, ktorí museli opustiť svoje domovy a hľadať nový zmysel života v Európe.

Študijným cieľom kapitoly je vysvetliť, v čom spočíva nestabilita na Blízkom východe, aké sú príčiny súčasného konfliktu, aký je jeho priebeh, kto sú jeho aktéri a akú úlohu zohráva EÚ.

Mapa č. 14: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Sýrii.

https://rationalwiki.org/wiki/File:Syria_Ethnoreligious_Map.png

Charakter štátov na Blízkom východe

V súčasnom usporiadaní európskych národných štátov sú pojmy ako identita a suverenita, národ a štát, spájané do jedného významového celku a dávajú moderným štátom legitímny základ. Človek sa v tomto systéme na základe spoločných kultúrnych a iných znakov identifikuje s nejakou komunitou, národom, ktorý spolunažíva v hraniciami vymedzenom priestore, štáte.

Štáty v regióne Blízkeho východu disponujú suverenitou, arabská identita však presahuje ich hranice. Spoločný arabský jazyk a kultúra sú dôvodom, prečo **identifikácia obyvateľstva s arabským národom vo väčšine krajín tohto regiónu prevažuje nad identifikáciou sa s jednotlivými štátmi**. Identifikácia sa s teritoriálnym štátom bola v tomto regióne vždy veľmi slabá, ľudia sa združovali do jednotiek nižšej úrovne ako kmene, náboženské sekty, či o niečo väčšie moslimské *ummy*. Štát ako taký je tu výsledkom pôsobenia externých činiteľov, dobyvateľov a nie prirodzeného vývinu. Základné prvky moderného štátu ako centralizovaná správa, medzinárodne uznané hranice, štátna vlajka a právny systém začali na mandátnych územiach budovať Veľká Británia a Francúzsko.

Európania narazili na problém absencie sekularizácie na Blízkom východe ako teoretického predpokladu moderného štátu. Problémom bolo nastoliť poriadok, v ktorom by sa ku všetkým pristupovalo rovnako bez ohľadu na náboženskú príslušnosť.

Sýria dosiahla úplnú nezávislosť od Francúzska až po druhej svetovej vojne, v apríli 1946. Všadeprítomnosť štátneho aparátu, veľký vplyv armády a polície sa stali typickou črtou všetkých krajín Blízkeho východu.

Panarabizmus a panislamizmus

V regióne Blízkeho východu boli hranice vytvorené umelo na základe vôle mocností Západu podľa toho, ako im to vyhovovalo. Tento historický fakt

dal priestor pre rozmach nadštátnych ideológií ako **panarabizmus a panislamizmus**.

Idea panarabskej jednoty zostala základným pilierom viacerých krajín Blízkeho východu, **opierajúc sa o množstvo spoločných znakov či už vo sfére kultúry, náboženstva alebo jazyka**. Centrálnymi pojmami tejto ideológie sú **arabská harmónia a arabské bratstvo**, ktorými operuje, avšak reálne čelí medzištátnym konfliktom rovnako ako iné regióny pozostávajúce z jednotlivých národných štátov.

V histórii existencie arabských štátov došlo k niekoľkým pokusom o spojenie sa do jedného celku, avšak nikdy nemali dlhé trvanie. K tým úspešnejším sa radí založenie Spojenej arabskej republiky v roku 1958 spojením Egypta a Sýrie, ktorá tiež vznikla za účelom vytvorenia základného kameňa pre budúci štát združujúci všetkých Arabov.

Panislamizmus tvrdí, že **najlepším základom spoločnej arabskej identity zostáva spoločné náboženstvo**. Najviac zastúpené náboženstvo je **sunnitský islam**, avšak v jednotlivých štátoch je to rôzne, niekde prevažujú prívrženci šiitského islamu (Irán), inde majú významné postavenie aj odnože islamu či kresťanstva, napríklad Alawiti v Sýrii. V rámci štátov pôsobí množstvo etnických minorít, napríklad Kurdi, ktorí sa zdržiavajú

na území hneď niekoľkých štátov, Iránu, Iraku, Turecka a Sýrie. Fakt, že hranice nekorešpondujú s vnímaním príslušnosti obyvateľstva k štátu, môže viesť k snahám o iredentizmus, ktorý ďalej spôsobuje medzištátne konflikty, nakoľko štáty si navzájom zasahujú do vnútorných záležitostí v snahe vyriešiť tento problém.

Sýria a jej postavenie v regióne

Odhadovaný počet obyvateľov v pol. roku 2016 je 18 miliónov obyvateľov. 90 % obyvateľstva tvoria Arabi, zvyšok tvoria Kurdi, Arméni a ďalšie skupiny. 87 % obyvateľov sa hlási k moslimskému vierovyznaniu – 74 % sunniti a 13 % šiíti. Ku kresťanstvu sa hlási 10 % obyvateľstva. Po prvej svetovej vojne Sýriu získalo Francúzsko ako mandátne územie po zániku Osmanskej ríše. Nezávislosť získala Sýria v roku 1946. Vedúcou osobnosťou prevratu v roku 1966, ktorý priniesol moc alawitskej menšiny v Sýrii bol **Háfiz al Asad**, otec súčasného prezidenta Baššára al Asada. **V roku 1971 už stál na čele krajiny.** Pridal sa na stranu štátov prijímajúcich hospodársku a vojenskú pomoc zo strany Sovietskeho zväzu. Jeho vláda od základov zmenila sociálny aj politický život v krajine, pričom príslušníci alawitskej menšiny, ktorá predstavovala len 12 %

obyvateľstva, obsadili všetky významné posty v krajine. Deklarovaním panarabského nacionalizmu úspešne zabezpečil vlastnej menšine kontrolu nad väčšinovou populáciou. Sekularizácia krajiny však na rozdiel od európskych štátov nevedla v Sýrii k rozvoju pluralizmu. Islamistické politické hnutia boli obviňované z podkopávania modernizácie a národnej jednoty a zahnané do ilegality. Prejavy nesúhlasu boli a sú vnímané ako vzbura proti vládnej moci.

Základným cieľom zahraničnej politiky bol boj proti Izraelu. Vyplývalo to z postojov sýrskej verejnosti, nakoľko v posledných rokoch nadvlády Osmanskej ríše územie, ktoré sa stalo palestínskym mandátom, bolo považované za časť južnej Sýrie a jeho premena na izraelský štát v roku 1948 vyvolala v Sýrii negatívne emócie. V arabsko-izraelskej vojne **v roku 1967 Sýria prišla o Golanské výšiny**, ktoré sa jej nepodarilo získať späť ani vo vojne v roku 1973, keď zaútočila na Izrael spolu s Egyptom. Po podpísaní zmluvy medzi Egyptom a Izraelom v roku 1979 zostala Sýria osamotená v boji proti Izraelu a preto sa sústredila na vybudovanie silnej armády, ktorá by bola schopná čeliť izraelskej. Rozpad ZSSR naštrbil pozíciu Sýrie v regióne Blízkeho východu.

Dôsledkom aktívneho vojenského angažovania sa od roku 1976 v Libanone bolo rapídne zhoršenie hospodárskej situácie, vlna nepokojov – najmä sunnitských moslimov, tzv.

Obr. č. 66

Moslimského bratstva, ktoré malo za cieľ zvrhnúť Asadovu vládu a vytvoriť zo Sýrie islamský štát. K vyhroteniu situácie prišlo vo februári 1982, keď príslušníci sýrskej armády zabili tisíce moslimských vzbúrencov protestujúcich proti režimu a situácii v krajine (tzv. masaker v Hamá). Represívnymi opatreniami si Sýria v 80. – 90. rokoch dokázala udržať na svojom území stabilitu.

V roku 2000 Hafiz al Asad zomrel a na jeho miesto nastúpil jeho syn **Baššár al Asad** vo veku 34 rokov. Pod jeho vedením Sýria podporila Palestínčanov v boji proti Izraelu a umožnila Hamasu a moslimským džihádistom usadiť sa v Sýrii. Sýria sa tiež postavila proti bombardovaniu Afganistanu v roku 2001 a proti vojne v Iraku v roku 2003. Zavraždenie libanonského premiéra Rafika Haririho v roku 2005, z ktorého bola obviňovaná práve sýrska vládna garnitúra, zmenilo pôvodne dobrý dojem zo stiahnutia sýrskych vojsk z Libanonu v apríli 2005 v očiach západných mocností (sýrske vojská operovali v Libanone od roku 1976). K výraznému zhoršeniu medzinárodnopolitického postavenia Sýrie došlo po deklarovaní podpory Hizballáhu vo vojenských

operáciách namierených proti Izraelu z územia južného Libanonu a vyhrotení situácie v Libanone v roku 2006, keď Sýria poskytla Hizballáhu veľké dodávky zbraní. To viedlo k ďalšiemu zhoršeniu vzťahov s USA, EÚ a so Saudskou Arábiou. Tlak zo strany USA prostredníctvom ekonomických sankcií uvalených na Sýriu ako jednu z krajín „osi zla“ podporujúcu terorizmus a rozvíjajúcu program vývoja zbraní hromadného ničenia, viedol k presmerovaniu jej zahraničnopolitickej orientácie na Východ, a to Rusko a Čínu. V roku 2008 bola Sýria obvinená z obchodovania s KĽDR s technológiami slúžiacimi na výrobu jadrových zbraní.

Príčiny konfliktu

Séria protivládnych demonštrácií a nepokojov v arabských krajinách zameraná na riešenie politických, hospodárskych a sociálnych problémov známa ako „Arabská jar“ zasiahla do vývoja v mnohých arabských krajinách. Sýrska spoločnosť je pomerne heterogénna,

preto schopnosť opozície zjednotiť sa a zaujať spoločný postup proti vláde bola málo pravdepodobná, a teda revolúcia egyptského a tuniského typu tu bola vylúčená.

Začiatok krízy prichádza v marci 2011, keď sýrska vláda neadekvátne zareagovala na protivládne nápisy detí v meste Dará, čo spustilo vlnu protestov. 14 ročný chlapec nasprejoval grafity pod vplyvom správ z Tuniska a Egypta: „Na budúce si na rade ty doktor“ (Baššár al Asad je vyštudovaný oftalmológ). Reakciou vlády bolo jeho zatknutie a ďalších 12 spolužiakov. Vo väzení nasledovalo týranie, elektrické šoky, mlátenie elektrickými káblami, zavesenie na tyč. Rodičia dostali informáciu od polície, že na deti majú zabudnúť.

Reakcia rodičov, príbuzných a priateľov v podobe pokojnej demonštrácie bola potlačená najprv slzným plynom, neskôr prišli špeciálne jednotky a helikoptéry a začali strieľať do davu – zranených ošetrovali v mešite, ktorú vládne sily tiež napadli. Rýchlo sa protivládne protesty rozšírili aj do iných miest (Latakija, Homs, Rakká,) a nepokoje sa stupňovali.

Do konfliktu sa začali zapájať externí aktéri, ako sunnitskí moslimovia, či extrémisti prichádzajúci z okolitých arabských štátov, ktorí nesúhlasili so sekulárnou vládou alawitskej menšiny a využili príležitosť takýmto spôsobom bojovať proti režimu.

Medzi **vnútorné príčiny nespokojnosti** s režimom Baššára al Asáda v prvej dekáde 21. storočia môžeme zaradiť:

- privatizácia: liberalizácia ekonomiky otvorila najmä príslušníkom vyššej strednej triedy s väzbami k rodine Asadovcov, ktorí z privatizácie zbohatli.
- chudoba: vzrastajúca chudoba na vidieku v protiklade s novou vrstvou mestských zbohatlíkov, v týchto častiach krajiny došlo k rozpútaniu protivládnych protestov.
- sucho: dlhotrvajúce sucho v druhej polovici prvej dekády 21. storočia sa dotklo takmer milióna sýrskych občanov.
- populačný boom: nefunkčná sýrska ekonomika nebola schopná absorbovať vzrastajúci počet mladých ľudí prichádzajúcich na trh práce.
- korupcia: nevôľa u obyvateľov nižšej vrstvy voči vláde spôsobovala aj vysoká skorumpovanosť, ktorá bola prítomná vo všetkých sférach života.
- informovanosť: aj napriek kontrole zo strany vlády, nebolo možné zabrániť ľuďom dostať sa k informáciám

cez satelitnú televíziu, internet a mobilné telefóny.

- Al Džazíra: udalosti z Egypta a Tuniska, o ktorých sa ľudia dozvedeli prostredníctvom satelitného televízneho kanálu Al Džazíra.
- náboženská heterogenita: príslušníci sunnitskej väčšiny sa nemohli zmieriť s vedúcim postavením alawitov v krajine, čo počas protestov vyvolalo tenzie najmä v mestách so zmiešanou náboženskou príslušnosťou obyvateľov.

Zúčastnení v konflikte

Vládne sily a proasadovské milície (Shabiha mafia, Ľudové výbory) sa snažia o získanie kontroly nad jednotlivými časťami Sýrie. Rusko a šiitsky Irán podporuje prezidenta Asada a jeho vládu;

Príslušníci opozičných ozbrojených zložiek sú sunnitského vierovyznania. Krajiny s prevahou sunnitského obyvateľstva (Saudská Arábia, krajiny Perzského zálivu) priamo podporujú opozičné sily.

Islamskí fundamentalisti sa snažia zvrátiť situáciu v krajine, ktorá je strategicky dôležitá pre celý región.

V roku 2013 situáciu skomplikoval vznik formácie s názvom **Islamský štát pre Irak a Sýriu**. Na rozdiel od umiernenějších protestujúcich, ktorí sa pod záštitou Slobodnej sýrskej armády snažili o zvrhnutie Asadovho autoritatívneho režimu, extrémisti prišli do Sýrie za účelom vyššieho cieľa, a to vytvorenia tzv. Islamského štátu naprieč celým moslimským svetom. Vojenské úspechy nového hnutia sú pripisované aj obrovskému finančnému kapitálu, ktorý rebeli nadobudli sčasti zo súkromných zdrojov prúdiacich zo štátov Perzského zálivu a z ropných polí v Sýrii, ktoré ovládajú, či vykorisťovaním nadobudnutých území. V júni roku 2014 vedenie hnutia zmenilo jeho názov na Islamský štát a vyhlásilo Kalifát, pričom vyzýva všetkých moslimov, aby sa pripojili ku Kalifátu. V roku 2015 ovládli rozsiahle časti v severnej a východnej časti Sýrie a západné a severozápadné oblasti Iraku. Vzdušné operácie proti ISIS spustili USA v septembri 2014. Od septembra 2015 bombarduje pozície ISIS aj Rusko. V roku 2017 utrpel ISIS významné porážky.

Osobitnou skupinou sú **Kurdi**, ktorí tvoria približne 10 % populácie v Sýrii. Žijú prevažne v pohraničných oblastiach s Irakom a s Tureckom, aj vo veľkých mestách, v Damasku a Aleppe. Väčšina sa hlási k moslimskému náboženstvu, pričom 98 % z nich sú sunniti. Nedôvera

medzi Kurdmi a Arabmi je spôsobená arabskou nacionalistickou indoktrináciou a potenciálnou hrozbou vzniku Kurdistanu, čo spôsobuje nedostatok spolupráce s ostatnými opozičnými skupinami v boji proti Asadovi. Kurdi vyhlásili vlastnú autonómnu vládu v oblastiach, kde mali početné zastúpenie. V roku 2014 vzniklo spojenectvo sýrskych Kurdov s tureckými Kurdmi v boji proti spoločným nepriateľom za udržanie autonómneho územia.

Aké sú záujmy kľúčových externých aktérov?

Záujmy Ruska:

- a) vojenské: poloha Sýrie, hranice s kľúčovými aktérmi regiónu – centrálny priestor pre naplnenie strategických záujmov Ruska (národná a letecká základňa na území Sýrie);
- b) kultúrne: tisíce Rusov pracovalo v Sýrii, opačne v ZSSR a v Rusku študovalo tisíce Sýrčanov;
- c) ekonomické: primárne ekonomické odbytkisko Ruska v arabskom svete;
- d) geopolitické: získanie opätovného statusu mocnosti a rešpektu strateného po skončení studenej vojny.

Rusko má eminentný záujem o porážku ISIS, nakoľko na jeho strane bojujú mnohí bojovníci z Ruska, ktorí by mohli vyvíjať podobné aktivity na Kaukaze a podporiť separatistické hnutia.

Záujmy USA:

Majú dlhodobý širší záujem na Blízkom východe:

- udržať regionálnu mocenskú rovnováhu

- zabezpečiť prísun ropy
- poraziť islamistické skupiny
- podporiť ľudové povstania proti nedemokratickým vládam

Oprávnenie zasiahnuť v Sýrii nehľadala administratíva prezidenta B. Obamu v prekonávaní strategickej hrozby, ale v odstránení narušenia univerzálnych princípov spravodlivosti.

Záujmy a pôsobenie EÚ

Vojna v Sýrii ukazuje, že EÚ je stále nedostatočne pripravená na riešenie kríz takéhoto rozsahu. Už samotná východisková pozícia nebola pre EÚ priaznivá. Na rozdiel od mnohých krajín v oblasti Stredozemného mora, EÚ nepodpísala so Sýriou asociačnú dohodu. Pre Asadov režim neboli vzťahy s EÚ alebo jej členskými štátmi významnejšie v porovnaní so vzťahmi k Rusku, USA a pod. Predstavitelia EÚ preto nevenovali adekvátnu pozornosť udalostiam v priebehu roku 2011, ktoré viedli k stupňovaniu násillia a vstupu viacerých externých aktérov do konfliktu.

Sledujúc represie Asadovho režimu voči nenásilným prejavom nespokojnosti v prvej fáze vývoja udalostí, zaujala EÚ pozíciu odsudzujúcu násillie a spojila ju s požiadavkou na odstúpenie Asada založenú na predstave, že jeho režim sa v krátkom čase rozpadne. Táto pozícia sa nepremietla do konkrétnějších aktivít vo vojenskej alebo diplomatickej oblasti.

Aktivity EÚ sa sústredili na humanitárnu oblasť, pričom EÚ poskytla v období 2011 – polovica roku 2016 5 mld €. Schopnosť využiť nástroje diplomacie EÚ (humanitárna asistencia, rozvojová pomoc, obchodné sankcie, dohody s tretími krajinami) bola značne obmedzená. Vývoj udalostí vymedzuje priestor pre EÚ v implementácii rozličných nástrojov: humanitárnej pomoci, rozvojovej pomoci, podpore reforiem, financovaní mimovládnych organizácií, koordinačných aktivít. Príspevok EÚ môže mať podobu vojenských akcií niektorých členských štátov, ako aj diplomatických aktivít vysokého predstaviťa EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku.

Dôsledky nečinnosti EÚ sa prejavili v politickej, socio-ekonomickej i bezpečnostnej oblasti v podobe utečeneckej krízy. Ak bude aj v budúcnosti absentovať silnejšie politické stanovisko v krízach podobného typu,

EÚ riskuje stratu dôvery a úlohy doplňujúceho aktéra v moderných konfliktoch ako poskytovateľa humanitárnej pomoci, rozvojovej pomoci, rekonštrukcie, technickej asistencie, podporovateľa obchodu.

Riešenie (?)

Politické rozhovory uskutočnené v Ženeve pod patronátom OSN medzi vládou a opozičnými silami sa skončili v roku 2014 a 2016 bez dosiahnutia dohody. Počet obetí, ktoré si konflikt vyžiadali do apríla 2016, sa odhaduje na 400 000. Do decembra 2016 bolo odkázaných na humani-

tárnu pomoc viac ako 13 miliónov Sýrčanov. Počet utečencov zo Sýrie dosiahol k decembru 2016 počet 4,8 milióna.

Riešením by bola mierová dohoda zúčastnených strán konfliktu pod dohľadom medzinárodného spoločenstva o transformácii povojnovej Sýrie. Táto najlepšia alternatíva je najmenej pravdepodobná. Dohoda by musela uspieť na troch úrovniach, a to domácej, regionálnej a medzinárodnej, čo je zatiaľ málo pravdepodobné (stret záujmov vlády a opozície, stret záujmov Iránu, Saudskej Arábie a Turecka, stret záujmov Ruska a USA).

Zmluvne stanovená demokratická transformácia Sýrie bude vzhľadom na dlhotrvajúci občiansky konflikt, pôsobenie extrémistických skupín a fragmentáciu krajiny zložitou a náročnou úlohou.

Zhrnutie kapitoly

Vlna nespokojnosti obyvateľov krajín Blízkeho východu známa ako Arabská jar sa prejavila aj v Sýrii, kde obyvatelia vyšli do ulíc v reakcii na represie vládnej moci, ktorá pomocou brutálnych zásahov armády a polície potláčala akúkoľvek kritiku vládneho režimu. Príčiny nespokojnosti súviseli s dlhodobým preferovaním menšiny Alawitov na úkor ostatných skupín obyvateľstva, najmä sunnitských moslimov, ďalej s rastúcou chudobou, nezamestnanosťou, korupciou.

Brutalita režimu Baššára al Asada spôsobila eskaláciu napätia do podoby občianskej vojny, ktorú využívajú aj radikálne fundamentalistické hnutia na presadenie myšlienky vyhlásenia islamského štátu.

Dohoda o mieri musí rešpektovať záujmy lokálnych, regionálnych aj globálnych aktérov a preto bude jej dosiahnutie mimoriadne zložitú.

Kľúčové pojmy

Identita – totožnosť, zhoda, v psychológii pocit jedinca, že je sám sebou, pocit svojbytnosti, odlišiteľnosti, jedinečnosti.

Suverenita – nezávislosť štátnej moci od akejkoľvek inej moci, čo je vo vnútri štátu alebo mimo hraníc štátu, schopnosť štátu prijímať a presadzovať nezávislé rozhodnutia.

Legitimita – platnosť zákona a práva vôbec, zákonnosť niečoho. Právoplatnosť, oprávnenosť vládnucej moci alebo panovníka.

Alawiti – Náboženská skupina patriaca do šiitskej vetvy islamu.

Kurdi – Národ žijúci v krajinách Blízkeho východu (juhozápadné Turecko, severný Irak, severná Sýria, severozápadný Irán, juh Arménska).

Zbrane hromadného ničenia – zbrane schopné spôsobiť masové straty na životoch a obrovské materiálne škody. Zahŕňajú jadrové, chemické a biologické zbrane.

Privatizácia – odštátnenie, prevedenie vlastníctva z majetku štátu do vlastníctva iných, neštátnych subjektov.

Fundamentalisti – náboženské hnutie hlásajúce návrat ku koreňom svojej viery, jej slepé dodržiavanie.

Kalifát – územie pod správou, vládou kalifa, ktorý je politickým a náboženským vodcom v jednej osobe, nasledovníkom proroka Mohameda.

Indoktrinácia – vnútenie určitého učenia, dogmy, tlak vedúci k slepému prijímaniu názorov, hodnôt a postojov.

Implementácia – naplnenie, uskutočnenie, zavedenie.

Represálie – násilné odvetné opatrenia za skutočnú alebo domnelú nepriateľskú činnosť obyvateľstva, potláčacia činnosť, útlak.

Otázky a úlohy:

- 1 V čom je odlišné chápanie štátu na Blízkom východe v porovnaní s chápaním štátu v Európe?
- 2 Čo je panarabizmus, čím sa vyznačuje, aké sú jeho prejavy?
- 3 Čo hlása panislamizmus? Na aké dve základné skupiny sa rozdeľujú moslimovia? Vyznač ich prívržencov na mape štátov Blízkeho východu.
- 4 Charakterizuj Sýriu v období vlády Hafíza al Asada.
- 5 Prečo sa zhoršilo medzinárodné postavenie Sýrie niekoľko rokov po nástupe Baššára al Asada?
- 6 Vymenuj vnútorné príčiny nespokojnosti s režimom Baššára al Asada v prvej dekáde 21. storočia.
- 7 Vymenuj zúčastnené strany konfliktu a charakterizuj ich ciele.
- 8 Priblíž záujmy Ruska a USA v Sýrii a v širšom regióne Blízkeho východu.
- 9 Zhodnoť pôsobenie EÚ v konflikte!
- 10 Prečo je mierová dohoda zúčastnených strán konfliktu málo pravdepodobná?

Aktivity:

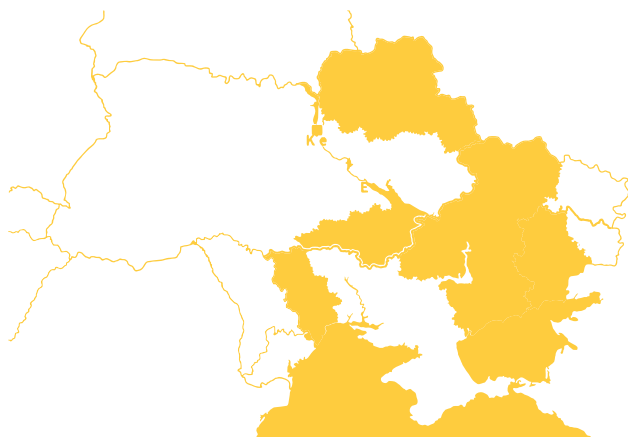
- Napíš úvahu na tému vzťahu väčšiny k menšine v demokratickej spoločnosti.
- Práca s mapou: na mape vyznačte sféry záujmu Veľkej Británie a Francúzska na Blízkom východe v prvej pol. 20. storočia. Nájdí mapu s vyznačením sfér záujmu na základe Syces-Picotovej zmluvy z roku 1917.
- Práca s mapou: určte krajiny s prevahou šiitského islamu a krajiny s prevahou sunnitského islamu.
- Na základe práce s mapami charakterizujte náboženskú a etnickú štruktúru Sýrie.
- Urobte monitoring tlače zameraný na správy zo Sýrie za posledných 6 mesiacov. Aké sú podľa vás vývojové tendencie?
- Zo zdrojov UNHCR zisti, koľko sýrskych utečencov sa nachádza v štátoch susediacich so Sýriou a koľko v krajinách EÚ.
- Z tlače zisti, aké opatrenia prijalo Slovensko na pomoc sýrskym utečencom.
- So spolužiakmi sa porozprávajte o vlastných návrhoch na pomoc ľuďom, ktorí prichádzajú z krajín zničených vojnou.

Rusko- ukrajinský konflikt

Dátum vzniku
konfliktu: január/
február 2014

Hlavná príčina:
bezprostredná
príčina –
nepodpísanie
asociačnej dohody
s Európskou
úniou ukrajinským
prezidentom
Janukovyčom

Ďalšie príčiny:
vysoký podiel
ruskej menšiny
na území Ukrajiny;
geopolitické záujmy
Ruska

Obr. č. 69

V novembri 2013 ukrajinský prezident **Viktor Janukovyč** odmietol podpísať ukrajinsko-európsku asociačnú dohodu. Následkom boli v prvej fáze pokojné protesty Euromajdan (európske námestie), ktoré boli krvavo potlačené policajnými jednotkami Berkut. Situácia sa ďalej vyhrocovala a v januári a februári

2014 došlo ku tvrdým stretom, ktoré vyvrcholili 22. februára, keď bola zo strany neznámych snajperov zahájená paľba do demonstrantov aj policajtov. Niekoľko desiatok obetí vytvoril tlak na prezidenta Janukovyča aby situáciu neriešil násilím. Ukrajinský prezident situáciu nezvládol a utiekol do Ruskej federácie, kde hľadal exil. Vlády v krajine sa ujali zástupcovia Euromajdanu a bola zvolená nová vláda Arsenija Jaceňuka. Ruská federácia reagovala na Euromajdan negatívne, pričom ruská menšina sa mala nachádzať v bezprostrednom nebezpečí.

Európska asociačná dohoda je zmluva medzi Európskou úniou, jej členskými štátmi a krajinou mimo Európskej únie. Dohoda vytvára rámec podpory spolupráce väčšinou v politickej, ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a bezpečnostnej oblasti.

Práve toto vyhlásenie tvorilo základ pre vznik tzv. **krízy na Kryme**, ktorá nasledovala hneď po Euromajdane. Od potlačení protestov sa na polostrove začal zvyšovať počet stúpenčov ruskej armády. Hoci v rámci Ukrajiny ruská menšina tvorila významný podiel, stále predstavovala menšinu. Na Krymskom polostrove však tvorila ruská etnická skupina väčšinu (až 58% obyvateľstva). Podiel ruského obyvateľstva nebol jediným dôvodom záujmu o toto územie. **Sevastopol'** bol na základe zmluvy medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou domovským prístavom ruskej čiernomorskej flotily. Vyjadrenia zo

Obr. č. 70

strany proeurópskych ukrajinských politikov naznačovali možnosť nepredĺženia tejto zmluvy, Ruská federácia by tak stratila právo využívať túto vojenskú základňu. Po silnej propagande proti Európskej únii a „Západu“ ako takého, sa na Krymskom polostrove **konalo 16. marca 2014 referendum** o pripojení k Ruskej federácii. **Výsledky tohto referenda boli jednoznačné (96,77%), obyvateľstvo sa jednoznačne vyjadrilo za pripojenie sa ku Ruskej federácii.** Medzinárodné spoločenstvo sa veľmi nesúhlasne vyjadrovalo k referendu a ruský prístup bol označovaný za porušenie suverenity a územnej celistvosti. Výsledky krymského referenda uznalo len niekoľko štátov sveta. Na Ukrajine tvorí ruská menšina viac ako 17% celkového obyvateľstva. Protesty Euromajdan spustili aj protesty na východe Ukrajiny, ktoré následne po pripojení Krymského polostrova k Ruskej federácii sa ešte zintenzívnili. Išlo najmä o Doneckú, Charkovskú a Luhanskú oblasť, kde je koncentrácia ruskej menšiny väčšia ako vo zvyšku krajiny. S podporou z ruskej strany sa separatisti snažili násilne prebrať správu nad oblasťami. V apríli sa však situácia zhoršovala. V Doneckej a Luhanskej oblasti

Mapa č. 15: Obyvateľstvo Ukrajiny hovoriace rodným jazykom ruským.

Zdroj: <http://www.abc.net.au/news/interactives/ukraine-conflict-in-maps/>

vyhlásili separatisti samostatné republiky. Odvtedy na východe krajiny pretrvávajú násilné strety medzi separatistami a ukrajinskými ozbrojenými zložkami.

V marci 2014 Európska únia, Spojené štáty, Kanada, Austrália a Nórsko uvalili **ekonomické sankcie voči Ruskej federácii**. Sankcie okamžite spôsobili oslabenie ruskej ekonomiky a rubľ oslabil o viac ako 8%. Európska únia sa snaží udržiavať pozíciu mäkkej moci, ktorá pôsobí najmä ekonomickými nástrojmi a svojimi hodnotami na iné mocnosti. V tejto súvislosti sa sankcie zamerali najmä na finančné nástroje – prístup na kapitálové trhy vo vzťahu k štátom vlastneným ruským finančným inštitúciám, niektorým ruským subjektom v obrannom sektore a subjektom, ktorých hlavnou náplňou podnikania je predaj alebo preprava ropy. Ruská federácia reagovala zákazom dovozu najmä potravín z členských štátov Európskej únie.

V roku **2015** sa v Minsku konalo niekoľko stretnutí zo zástupcami Ukrajiny, Ruskej federácie, zástupcov z Doneckej a Luhanskej oblasti. Pod záštitou Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) sa podpísala **prvá Minská dohoda** na uvoľnenie vzťahov a vojenských útokov. Strany konfliktu súhlasili s vytvorením nárazníkovej zóny, stiahnutia žoldnierov a zákazom útočných operácií. Dohoda bola následne porušená útokmi povstalcov na oblasti ovládané ukrajinskými vojskami. Zástupcovia Nemecka, Francúzska, Ruska a Ukrajiny sa v Minsku stretli vo februári opäť za rovnakým účelom uzavretia mierovej zmluvy. **Dohoda o prímerí (Minsk II) bola však ešte v ten istý deň porušená separatistami.**

Zhrnutie kapitoly

Konflikt na Ukrajine vypukol v období medzi januárom a februárom v roku 2014, pričom hlavnou príčinou **bolo nepodpísanie asociačnej dohody s Európskou úniou ukrajinským prezidentom Janukovyčom**, vysoký podiel ruskej menšiny na území Ukrajiny a málo efektívna menšinová politika, v neposlednom rade geopolitické záujmy Ruska. Súčasťou konfliktu je aj kríza na Kryme, kde sa jasne prejavujú geopolitické záujmy Ruska. Okrem väčšinovej ruskej populácie sa na Kryme nachádza aj vojenská základňa Sevastopol, ktorý malo Rusko v prenájme. V marci 2014 sa konalo na Kryme **referendum** o pripojení sa k Rusku, ktoré bolo schválené veľkou väčšinou. Medzinárodné spoločenstvo tento krok Ruska rázne odmietlo ako porušenie medzinárodného práva a uvalilo ekonomické sankcie.

Otázky a úlohy:

1

Čo bolo hlavným dôvodom vzniku konfliktu na Ukrajine?

3

Akú úlohu pri tomto konflikte zohrala Ruská federácia?

2

Aké hlavné rozdiely medzi východnou a západnou časťou Ukrajiny existujú?

Aktivity:

- Spoj kľúčové slová so správnym významom**

A. referendum	1. krajiny, ktoré sa považujú za skupiny alebo konajú spoločne ako skupina
B. medzinárodné spoločenstvo	2. záujem štátu založený na strategickej geografickej polohe iného štátu a/alebo oblasti
C. suverenita	3. v medzinárodných vzťahoch ide o situáciu, v ktorej bol aktívny ozbrojený konflikt ukončený, ale žiadna mierová zmluva nebola prijatá a konflikt vo svojej podstate ostáva
D. sankcia	4. princíp alebo prax predkladania hlasovania verejnosti o opatreniach prijatých alebo navrhnutých zákonodarným orgánom alebo ľudovou iniciatívou
E. mäkká moc	5. súbor pravidiel stanovených zmluvou alebo zvykom a uznaný národmi ako záväzný vo vzťahoch medzi sebou
F. zamrznutý konflikt	6. prístup v medzinárodných vzťahoch štátu alebo organizácie, keď vo vzťahu k ostatným aktérom medzinárodných vzťahov využíva najmä ekonomickú a kultúrnu silu
G. geopolitický záujem	7. najvyššia moc na štátom alebo politickou inštitúciou
H. medzinárodné právo	8. oficiálny príkaz (napr. zastavenie obchodu), ktorý sa prijíma proti krajine, ktorá porušila medzinárodné právo

A4, B1, C7, D8, E6, F3, G2, H5

- Pripravte si krátke referáty o historických a kultúrnych špecifikách Ukrajiny. Zamerajte sa na krátku históriu najmä vo vzťahu k Ruskej federácii. Pri kultúrnych špecifikách sa pozrite aj na národnostné menšiny na Ukrajine. V oboch prípadoch reflektujte svoje referáty na mape.**
- Vytvorte krátku prezentáciu o zamrznutých konfliktoch (vyhľadajte si definíciu zamrznutého konfliktu a príklady). Následne napíšte krátku esej na otázku Je konflikt na Ukrajine zamrznutý?**

Odporúčané linky:

<https://dennikn.sk/tema/konflikt-na-ukrajine/>

<https://svet.sme.sk/c/20177858/tri-dovody-preco-rusko-ozivuje-konflikt-na-vychodnej-ukrajine.html>

<http://www.blogovisko.sk/ukrajina-preco-sa-to-zacalo.html>

http://www.academia.edu/9727335/Pr%C3%AD%C4%8Diny_vzniku_konfliktu_na_ukrajine

<http://www.politikaspolecnost.cz/aktualne/priciny-rusko-ukrajinskeho-konfliktu-2/>

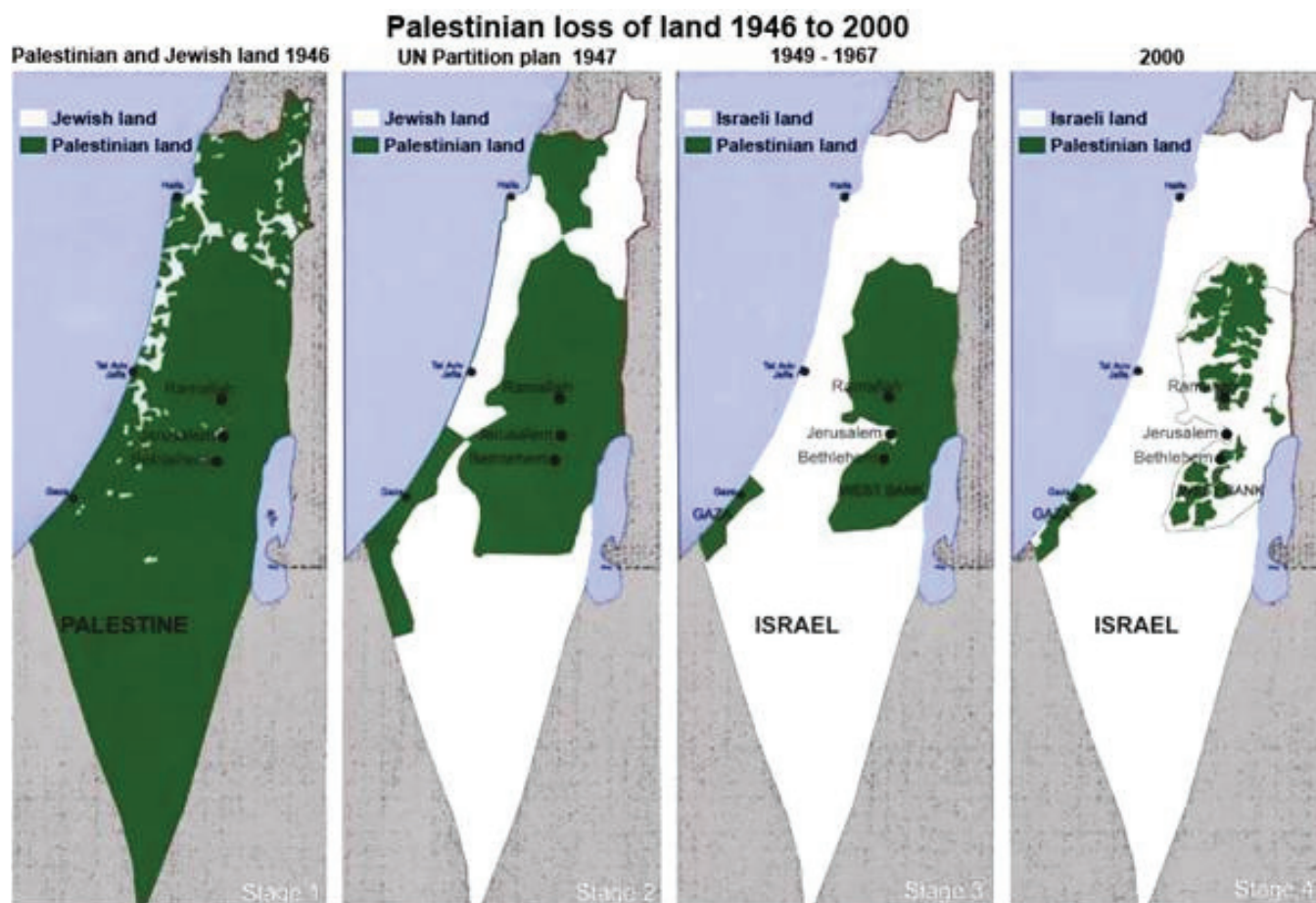
Izraelisko – palestínsky konflikt

Po letných prázdninách sa cez prestávku medzi žiakmi jedného z prešovských gymnázií rozprúdil rozhovor o tom, ako strávili posledné dva mesiace. Albert hovoril o svojich zážitkoch z pobytu v Izraeli, kde so svojimi rodičmi a známymi navštívil zaujímavé historické lokality. Viacerí spolužiaci mu oponovali, že to nie je možné, veď sa tam bojuje, sú tam samovražedné atentáty a je to miesto neustáleho konfliktu medzi Židmi a Palestínčanmi. Do sporu vniesol viac svetla pán učiteľ.

Študiijným cieľom tejto kapitoly je oboznámiť žiakov s jedným z najdlhších a najproblematickejších konfliktov sveta. Vzťahy medzi Izraelčanmi (Židmi) a Palestínčanmi (Arabmi) sú veľmi komplikované už celé generácie. Analýzou a historickými faktami chceme predísť viacerým zaužívaným stereotypom a chceme aj podnietiť záujem o túto časť sveta, ktorá si to iste zaslúži.

Mapa č. 16: Palestínske územné straty v rokoch 1946 – 2000.

Zdroj: www.pozorovatel.sk/archiv/komu_skutocne_patri_palestina_html

Blízky východ

V odbornej literatúre nie je jednotný výklad geografických a politických hraníc Blízkeho východu. Vymedzenie hraníc je rôznorodé, niekedy účelové, vyhovujúce tej-ktorej strane, prípadne záujmom jednotlivých skupín alebo štátom. Pre naše účely budeme pre väčšiu prehľadnosť používať ad hoc termín Blízky východ, to znamená krajiny – Bahrajn, Irak, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Palestínska národná autonómia (Palestína), Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty (SAE), Sýria a Turecko. Blízky východ má okrem výnimočnej strategickej polohy a obrovských zásob nerastných surovín aj veľmi pestrú etnickú a náboženskú skladbu. Predovšetkým vzájomné vzťahy medzi arabským a židovským obyvateľstvom mali vplyv na regionálne a v širšom kontexte aj na medzinárodné záležitosti.

S regiónom malo v minulosti úzke väzby bývalé Československo a následne aj SR ako člen EÚ a NATO. Postoj

našej krajiny najmä v zahraničnej a bezpečnostnej politike je adekvátny jeho záväzkom a povinnostiam ako riadneho člena vyššie spomínaných zoskupení.

Vznik štátu Izrael a arabsko-izraelské vojny

14. mája 1948 o 16. hodine David Ben Gurion vyhlásil na slávnostnom zhromaždení Národnej rady v Tel Avive vytvorenie štátu Izrael. 15. mája 1948 zaútočili na Izrael ozbrojené sily piatich členov Ligy arabských štátov a oficiálne sa začala **prvá arabsko-izraelská vojna**. Jej výsledkom bol neúspech arabských štátov a po skončení vojenských operácií v roku 1949 zväčšenie izraelského územia na úkor palestínskeho štátu o 20%. Z oblastí, ktoré sa stali súčasťou izraelského štátu, nastal masový odliv palestínskych Arabov v počte približne 600 000 – 700 000 utečencov. Jeruzalem bol rozdelený na židovskú a arabskú zónu s vlastnou administratívou.

V roku 1956 egyptský prezident Gamál Abdal Násir vyhlásil vládne rozhodnutie o znárodnení Suezského prieplavu. Začala sa **druhá arabsko-izraelská vojna** (Sinajská, 1956-1957). Boje medzi britsko-francúzskymi a izraelskými jednotkami na jednej strane a egyptskými na strane druhej sa skončili rezolúciou Rady bezpečnosti OSN a zásahom sovietskej diplomacie prostredníctvom ultimáta, týkajúceho sa okamžitého zastavenia bojov a následného rozmiestnenia mierových síl OSN.

Začiatok šesťdesiatych rokov znamenal novú fázu v arabsko-izraelskom konflikte. V roku 1967 vypukla **tretia arabsko-izraelská vojna** (Šesťdňová), v ktorej Izrael obsadil Golanské výšiny, patriace Sýrii, Sinajský polostrov, patriaci Egyptu, západný breh Jordánu, egyptské pásmo Gazy a východný Jeruzalem.

Pokračujúca okupácia Sinaja a Golanských výšin a neúspech v rokovaní medzi Izraelom a Egyptom a Izraelom a Sýriou viedli nového egyptského prezidenta Anwara el Sadata v tesnej spolupráci so sýrskym prezidentom Háfizom Asadom k vojenskému útoku proti Izraelu v roku 1973. Začala sa štvrtá arabsko-izraelská vojna (Jomkipurská). Zasiahli do nej aj supervelmoci ZSSR a USA (dodávky zbraní). Arabské štáty reagovali na účasť USA na strane Izraela znížením ťažby ropy a rastom jej ceny. Ropa tak bola po prvýkrát použitá v arabsko-izraelskom kon-

flikte ako politický a nátlakový prostriedok. V roku 1979 bola podpísaná v americkom Camp Davide mierová dohoda medzi Egyptom a Izraelom. V júli roku 1980 anektoval Izrael východný Jeruzalem a o rok neskôr Golanské výšiny. Na tzv. okupovaných územiach začal s budovaním židovských osád. Ako následok neustálej výstavby židovských osád spojenej s inými atakmi voči Palestínčanom sa začala v decembri roku 1987 na okupovaných územiach **prvá palestínska intifáda**, ľudové povstanie vedené Organizáciou na oslobodenie Palestíny. Intifáda trvala do roku 1993. Dňa 2. apríla 1989 bol za prezidenta Palestínskeho štátu zvolený Jásir Arafat.

V roku 1993 boli v Osle podpísané izraelsko-palestínske mierové dohody. Dvaja hlavní aktéri tohto procesu, Jicchak Rabin a Jásir Arafat boli v roku 1994 odmenení Nobelovou cenou mieru. V roku 2000 sa začala **druhá palestínska intifáda**. Trvala až do roku 2005. V krajine sa rozpútala vlna násilia a terorizmu sprevádzaná výstavbou izraelského ochranného múru. Po smrti palestínskeho prezidenta Jásira Arafata ho nahradil vo funkcii Mahmúd Abbás. V roku 2006 zaútočil Izrael na susedný Libanon, ťažko poškodil jeho ekonomiku, spôsobil mu obrovské materiálne a ľudské škody. Konflikty prebiehali naďalej aj na okupovaných územiach (2006, 2008, 2009, 2012, 2014) a bezpečnostná situácia je v celej oblasti pomerne komplikovaná.

Mapa č. 17: Historické rozdelenie Izraela/ Palestíny.

Doplňujúci text*Palestína*

V biblickej terminológii sa pod pojmom Palestína (hebr. Pelešet = „Filištínska krajina“, gréc. Palaistíne) označovala krajina, ktorá bola dejiskom starozákonných a novozákonných udalostí. Používa sa aj označenie Kanaán, Zaslúbená zem, Svätá zem a Izrael. Svojou geografickou polohou medzi starovekým Egyptom a Mezopotámiou bola Palestína miestom neustálych vojenských stretov a konfliktov mnohých národov. Najvýznamnejšími boli Filištínci a Izraeliti. Na území Palestíny existovalo v ďalších storočiach Judsko-izraelské kráľovstvo s hlavným mestom Jeruzalemom. Územie bolo neskôr pod vplyvom Ptolemaiovcov, Seleukovcov, Rimanov, Arabov, Osmanov, Francúzov a Britov.

Sionizmus

Počiatky sionizmu súvisia s emancipáciou národného hnutia medzi európskym židovským obyvateľstvom na konci 19. storočia. Myšlienka návratu Židov na Sion viedla k vývinu sionistického hnutia ako novej formy moderného židovského nacionalizmu. Zakladateľom „politického sionizmu“ sa stal Theodor Herzl (1860-1904). Hlavnou ideou sionizmu bola nutnosť vytvorenia židovského štátu. Na 1. sionistickom kongrese v Bazileji v roku 1897 bol prijatý plán na zriadenie „židovskej domoviny“ v Palestíne. Na tento účel bola založená Svetová sionistická organizácia. Sionisti mali v čase 1. svetovej vojny a v medzivojnovom období svojich najväčších podporovateľov a finančných a politických donorov vo Veľkej Británii. K jednému z nich patrila aj neskorší britský ministerský predseda Winston Churchill (Fogaš 2008 a).

Zhrnutie kapitoly

Blízky východ patrí k regiónom, ktoré sa pravidelne objavujú vo svetových médiách ako miesta nepokojov a konfliktov. Spory medzi Palestínčanmi (Arabmi) a Izraelčanmi (Židmi) siahajú do obdobia 1. svetovej vojny, nie sú teda „odveké“, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Vyvrcholili v období po 2. svetovej vojne v štyroch arabsko-izraelských vojnách a dvoch palestínskych intifádach. Blízky východ má značný strategický a geopolitický význam, čo ho predurčovalo už v minulosti stať sa predmetom záujmu veľmocí. Bývalé Československo dodávalo Izraelu pri jeho vzniku v roku 1948 vojenskú techniku, čo mu umožnilo úspešne sa brániť agresii okolitých arabských štátov. Následne sa v súvislosti s geopolitickými záujmami veľmocí politika zmenila a Československo začalo výrazne podporovať palestínske snahy o sebaurčenie. V súvislosti s novou pozíciou samostatnej SR a jej členstva v EÚ a NATO zastávame postoj korešpondujúci s líniou európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky založenej na báze dialógu medzi znepríatelenými stranami v snahe o dosiahnutie konsenzu.

Kľúčové pojmy

Blízky východ – región zahŕňajúci krajiny na východ od Stredozemného mora vrátane Arabského polostrova a Perzského zálivu – patria sem tieto štáty: Bahrajn, Irak, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Palestínska národná autonómia (Palestína), Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty (SAE), Sýria a Turecko – pestré etnické (Arabi, Židia, Turci, Kurdi) a náboženské zloženie (judaizmus, kresťanstvo, islam, zoroastrizmus, bahaizmus) – obrovské zásoby nerastných surovín (ropa, zemný plyn).

Arabsko – izraelské vojny – štyri vojny medzi Izraelom a arabskými štátmi v rokoch 1948/49 (Palestínska), 1956/57 (Sinajská), 1967 (Šesťdňová) a 1973 (Jomkipurská) – spôsobili značné straty na ľudských životoch, tisíce utečencov, veľké materiálne škody a znamenali posuny hraníc v regióne Blízkeho východu.

Palestína – v biblickej terminológii sa pod pojmom Palestína označovala krajina, ktorá bola dejiskom starozákonných a novozákonných udalostí, miesto vojenských stretov a konfliktov mnohých národov (najmä Filištínci a Izraeliti) – hlavné mesto Jeruzalem – vplyv Ptolemaiovcov, Seleukovcov, Rimanov, Arabov, Osmanov, Francúzov a Britov.

Sionizmus – forma moderného židovského nacionalizmu – počiatky siahajú do 19. storočia - zakladateľom bol Theodor Herzl - hlavná idea sionizmu - nutnosť vytvorenia židovského štátu v Palestíne - najväčší finanční a politickí podporovatelia pochádzali z Veľkej Británie. (napr. Winston Churchill).

Otázky a úlohy:

1 Ktoré krajiny patria do regiónu Blízkeho východu?

5 Čo rozumiete pod pojmom antisemitizmus?

2 Aké termíny sa používali v histórii a používajú v súčasnosti pre územie Palestíny?

6 Ako by ste v grafe alebo v mapovom podklade znázornili nárast židovského obyvateľstva v Palestíne?

3 V čom je význam Suezského prieplavu?

7 Vymenujte štyri arabsko-izraelské vojny.

4 Čo je to sionizmus a kde má korene?

8 Čo je to intifáda?

Informácie v rámčekoch majú pomôcť žiakom zorientovať sa v problematike izraelsko-palestínskeho konfliktu prostredníctvom miesta najvýznamnejšieho stretu medzi židmi a moslimami (Chrámová hora), prostredníctvom najsilnejšej radikálnej islamskej organizácie v regióne (Hamas) a prostredníctvom duchovného vodcu židovskej komunity (rabín).

Chrámová hora – sa nachádza v centre Jeruzalema a je stredom záujmu veriacich židov aj moslimov. Je to miesto, kde mal obetovať Abrahám Izáka. Z hlavnej svätyne sa zachoval iba základový kamenný múr (Múr nárekov), ktorý je najposvätejším miestom vyznávačov judaizmu. Po Mekke a Medine je Chrámová hora tretím najposvätejším miestom islamu. Prví chalífovia tu postavili Skalný dóm so zlatou kupulou, ktorá je dominantou starého Jeruzalema. V susedstve je postavená ďalšia významná mešita al-Aksá.

Zdroj: Šlachta 2007

Hamas – je radikálna islamská organizácia založená v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Civilná zložka Hamasu sa venuje charitatívnej činnosti, prevádzkuje školy a má vlastný systém sociálneho zabezpečenia. Militantné politické krídlo sa venuje ozbrojeným akciám a teroristickým útokom na izraelské ciele, vrátane civilistov. Cieľom Hamasu je vytvorenie islamského štátu na území celej Palestíny a likvidácia Izraela. Heslom Hamasu je: „Alah ako posledný cieľ. Prorok ako hlava, korán ako ústava, smrť pre Alahovu slávu ako najhorúcejšia túžba.“

Zdroj: Šlachta 2007

Rabín – duchovný vodca židovskej komunity. Táto funkcia nebola v minulosti profesiou, ale bola vykonávaná popri zamestnaní. V niektorých komunitách sa dokonca vyžadovala úspešnosť v civilnom hospodárskom živote. V novodobej Palestíne bol zavedený úrad vrchného rabinátu, ktorý je v štáte Izrael rešpektovaný. Vrchní rabíni sú dvaja: sefardský a aškenázsky.

Zdroj: Pavlincová a kol. 1994

Aktivity:

Žiaci si pripravlia v skupinách krátke prezentácie (predpríprava môže byť už doma) týkajúce sa života v Izraeli a to z nielen zo súčasnosti, ale aj z minulosti (napr. krížiacke výpravy, púte do Svätej zeme, židovská mystika a pod.). Témy nadväzujú primárne na problematiku izraelsko-arabských (palestínskych) vzťahov, ich genézu a možnosti riešenia konfliktov. Taktiež sa vedú diskusie pod odborným vedením pedagóga o tematike holokaustu, sionizmu, terorizmu, ale aj o slovenskej účasti na rôznych spoločných vedeckých a akademických projektoch medzi SR a Izraelom.

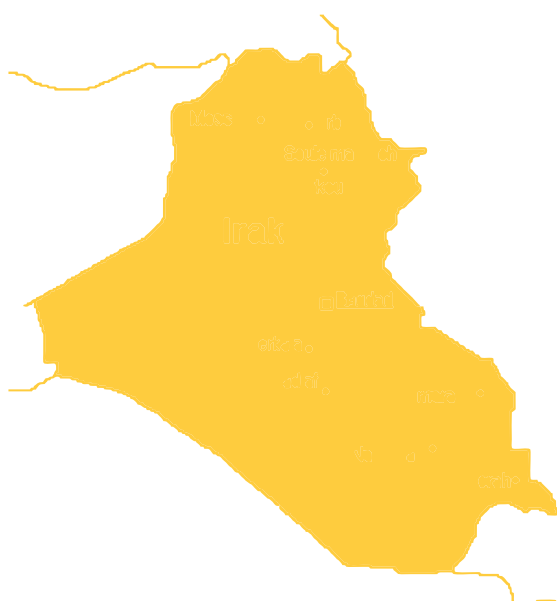
Odporúčané linky:

<http://www.israelipalestinianprocon.org/populationpalestine.html>

www.pozorovatel.sk/archiv/komu_skutocne_patri_palestina.html

<http://www.cas.sk/clanok/453513/byvaly-vojak-odhalil-hrozostrasne-detaily-svojej-prace-takto-ludia-stracaju-zabrany-zabijat/>

Irak

Na hodine dejepisu preberali žiaci najstaršie civilizačné centrá sveta. Pán učiteľ hovoril o tom, že za mnoho výdobytkov súčasnej kultúry alebo techniky vďačíme práve ľuďom pochádzajúcim z územia starej Mezopotámie. Nebyť napríklad Sumerov, tak by sme možno doteraz nosili svojich blízkych na nosidlách a nevozili sa v pohodlných autách. Žiaci boli týmto faktom prekvapení, pretože to, čo vidia a počujú v každodenných správach o Iraku, vrhá na túto oblasť úplne iné svetlo. Študijným cieľom tejto kapitoly je oboznámiť žiakov s konfliktom v Iraku. Na území najstaršieho kultúrneho a civilizačného centra sveta, v Mezopotámii sa rozhorel konflikt, ktorý je výrazne fragmentalizovaný. Zaoberáme sa tu genézou tohto konfliktu, vojenskou operáciou „Iracká sloboda“, ako aj faktom, že konflikt, ktorý je od nás vzdialený tisíce kilometrov, môže mať v konečnom dôsledku dosah na Európu, prípadne Slovensko.

Konflikt v Iraku

Počiatky konfliktu v oblasti historickej Mezopotámie siahajú do obdobia Osmanskej ríše, keď bolo toto územie jeho súčasťou. K jadru krajiny nachádzajúcom sa v úrodnom a husto zaľudnenom Medziriečí pričlenili po skončení 1. svetovej vojny Briti ako správcovia mandátu Spoločnosti národov v roku 1920 priľahlé oblasti Iránskej a Arménskej vysočiny obývané predovšetkým Kurdmi. Vznikol nesúrodý celok, v ktorom prevažovali šiiti (60%) nad sunnitmi (20 %). Ak vezmeme do úvahy aj etnické zloženie, tak nám vzniká pestrá mozaika doplnená o Kurdov (17%), Turkov a iné minoritné skupiny (Gurňák, Blažík, Lauko 2007). Briti sa opierali vo svojej politike o menšinovú skupinu sunnitov. Preferovali ich vo viacerých oblastiach politického, kultúrneho a spoločenského života. Do vývoja krajiny výrazne zasiahol fakt objavenia ložísk ropy v medzivojnovom období. Ropa sa stala významným mocenským faktorom ovplyvňujúcim dianie v regióne Blízkeho východu.

Zásoby ropy v Iraku sa odhadujú na približne 20 % svetových zásob. V roku 1979 sa do čela štátu dostal Saddám Husajn. Najdôležitejšie posty v krajine a v ozbrojených zložkách obsadili menšinové sunnitské klany zo stredného Iraku. Ovládali ropné bohatstvo a potláčali tvrdými represáliami majoritných šiitov, ako aj snahy Kurdov o zisk autonómie. V rokoch 1980 – 1988 prebiehal krvavý konflikt so susedným Iránom. Počas tohto konfliktu bol Irak výrazne podporovaný ako materiálne, tak aj politicky USA. Po neúspechu voči Iránu nasledovala okupácia Kuvajtu (1990), ktorá bola po následnom zásahu spojeneckých síl vedených USA v operácii „Púštna búrka“ v roku 1991 ukončená vyhnaním irackých vojsk z okupovaných území. Režim Saddáma Husajna potlačil v ďalších rokoch povstania šiitov na juhu krajiny a povstania Kurdov na severe. Embargo vyhlásené voči Iraku spôsobilo postupné zbedačovanie obyvateľstva a rapídne zhoršenie jeho sociálnej situácie (najmä šiitov a Kurdov). Po útoku teroristov na USA v roku 2001 sa začalo intenzívne obviňovanie irackého režimu z podpory terorizmu a z vlastníctva chemických a jadrových zbraní. Napriek chýbajúcim dôkazom o výrobe a vlastníctve zbraní hromadného ničenia a spolupráce s teroristami, zaútočili bez mandátu OSN v roku 2003 USA a Veľká Británia na Irak. Začala sa operácia „Iracká sloboda“.

Operácia „Iracká sloboda“ a následné udalosti

Vojenská operácia „Iracká sloboda“, ktorá sa začala 20. marca 2003 a „oficiálne“ sa skončila 1. mája 2003, mala za cieľ zvrhnutie diktátorského režimu Saddáma Husajna. Po nej nastalo v Iraku obdobie budovania irackej štátnosti a celková povojnová rekonštrukcia krajiny. Od ukončenia oficiálnych vojenských akcií začali prebiehať po celom území krajiny násilnosti namierené proti koalíčným jednotkám, medzinárodným civilným organizáciám a novo konštituovaným irackým politickým a bezpečnostným štruktúram. 30. januára 2005 sa uskutočnili v Iraku po takmer päťdesiatich rokoch demokratické parlamentné voľby. Prezidentom krajiny sa stal Kurd Džalál Talabání a premiérom šíita Núrí al-Málíki. 30. decembra 2006 bol popravený bývalý iracký diktátor Saddám Husajn. Irak je parlamentná demokratická republika na čele s prezidentom. V súčasnosti je Irak krajina vyznačujúca sa politickou neistotou, rozvrátenou ekonomikou, značnou nezamestnanosťou, vysokým zahraničným dlhom, neucelenou, regionálne nevyváženou priemyselnou základňou viažucou sa predovšetkým na ropný sektor, neproduktívnym a málo výkonným poľnohospodárstvom.

Irak je roztrieštenou krajinou, kde denne zomiera, väčšinou pri samovražedných teroristických útokoch, priemerne 100 ľudí. K tomu je potrebné pripočítať aj obeť na strane Američanov a ich spojencov, ktoré už dávnejšie prekročili hranicu oficiálne priznaných 4000 vojakov. Viaceré krajiny podporujúce inváziu USA a V. Británie do Iraku už svoje jednotky stiahli, vrátane slovenskej ženijnej jednotky (105 vojakov, 4 zahynuli), ktorá bola redislokovaná na Slovensko vo februári 2007. Problémom Iraku zostáva stále pomerne komplikovaná náboženská štruktúra. Sunniti tvoriaci väčšinu sa s nevôľou dívajú na aktivity šiitskej vládnucej elity. Ďalšie náboženské menšiny (najmä asýrski kresťania, jazídi ai.) sa stávajú pravidelnými cieľmi útokov všetkých zúčastnených strán. Výrazne kritická situácia bola na západe a severozápade krajiny, kde vyvíjal svoje aktivity Islamský štát. Aj keď po sérii útokov zo strany vládných vojsk sa jeho teritórium zmenšilo (dobytie Mósulu), nedá sa hovoriť o pokojnom regióne. Okupácia Iraku v rokoch 2003 – 2011 si vyžiadala cca 5 000 obetí na strane okupačných síl (Američania a ich spojenci), približne 17 000 zabitých irackých vládných vojakov a cca 162 000 Iračanov, z ktorých až 70 % tvorili civilisti (Gombár, Pecha 2013). Budúcnosť Iraku je veľmi neistá a kladie pre medzinárodné spoločenstvo náročné otázky

súvisiace s jeho existenciou v súčasnej podobe. Európske a transatlantické ekonomické a vojenské štruktúry, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je aj SR, vnímajú posilnenie faktora bezpečnosti v regióne ako jednu zo svojich primárnych úloh. Konsolidácia pomerov v Iraku a na celom Blízkom východe má v konečnom dôsledku vplyv aj na stabilitu celého euroázijského priestoru.

Mapa č. 18: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Iraku.

Zdroj: ŠLACHTA, M. (2007): *Ohniska napětí ve světě*. Kartografie Praha, a.s. a Nakladatelství České geografické společnosti, s.r.o., s. 187

Doplňujúci text

Mezopotámia

Územie historickej Mezopotámie ležiace na sútoku riek Eufrat a Tigris patrí k najvýznamnejším kultúrnym a civilizačným centráм sveta. V tejto „kolíske ľudstva“ Sumeri vynali písmo, koleso, hrnčiarsky kruh a ako prví na svete sa začali zaoberať matematikou, právom a filozofiou. Územie sa stalo miestom útokov a vpádov cudzích dobyvateľov. Od 7. storočia je oblasť pod vplyvom Arabov a islamu. Bagdad bol až do devastácie Mongolmi v roku 1258 označovaný za perlu arabského sveta a centrum kultúry a vzdelanosti Blízkeho východu.

Islamský štát (IS) – arabské označenie (Dáiš – Dáeš) je teroristická organizácia, ktorá sa snaží o zriadenie univerzálneho wahhábitského chalifátu, nadväzujúc na myšlienky nového usporiadania sveta pod kuratelou islamu. IS vedie pseudosvätú vojnu formou nekontrolovaného teroru voči obyvateľom vyznávajúcim iné náboženstvo než sunnitský islam (kresťania, jazídi, šiitski moslimovia ai.). Prezентuje sa fyzickou likvidáciou vojakov, novinárov, humanitárnych pracovníkov, spojenou s medializáciou a ničením kultúrnych pamiatok vysokej historickej hodnoty (Palmýra, Nimrud, Hatra, Rakka, Mósul ai.). IS nie je uznaný na základe medzinárodného práva žiadnou krajinou sveta. Hlavným mestom je severosýrska Rakka.

Zhrnutie kapitoly

Mezopotámia patrí k najvýznamnejším kultúrnym a civilizačným centráм sveta. Vďaka obyvateľom žijúcim na tomto území urobilo ľudstvo veľký krok vpred. Od 7. storočia sa dostala celá oblasť pod arabský a islamský vplyv. Udalosti, ktoré dennodenne sledujeme v médiách, sú odrazom súčasného vývoja. Po období trvania režimu Saddáma Husajna a jeho pádu spôsobeného spojeneckými jednotkami západnej koalície sa Irak stal roztrieštenou krajinou plnou etnického a náboženského násillia, ku ktorému sa pridali aj aktivity novo konštituovaného Islamského štátu. Snaha o stabilizáciu pomerov je v záujme svetových mocností, ako aj krajín, ktorých sa labilita krajiny dotýka sekundárne, napríklad v podobe státisícov migrantov prúdiacich do Európy.

Kľúčové pojmy

Irak – 3. najväčší arabský štát Ázie (po Saudskej Arábii a Jemene) sa nachádza v jej juhozápadnej časti pri Perzskom zálive – väčšinu obyvateľov tvoria Arabi, vyznávajúci islam – hlavným mesto je Bagdad – v Iraku sa v súčasnosti odohrávajú boje so zvyškami Islamského štátu.

Iracká sloboda – vojenská operácia, ktorá sa začala 20. marca 2003, pokračovala dobytím hlavného mesta Iraku, Bagdadu 9. apríla 2003 a „oficiálne“ sa skončila 1. mája 2003 vyhlásením amerického prezidenta G. Busha o ukončení invázie – mala za cieľ zvrhnutie diktátorského režimu Saddáma Husajna – po nej nastalo v Iraku obdobie budovania irackej štátnosti a celková povojnová rekonštrukcia krajiny.

Saddám Husajn – iracký prezident (1979 – 2003) – predstaviteľ strany BAAS (Arabská strana socialistickej obrody) v Iraku – kult osobnosti – odsúdený irackým súdnym tribunálom za zločiny proti ľudskosti a popravený v roku 2006 v Bagdade.

Islamský štát (IS) – (arabsky Dáiš) – teroristická organizácia, ktorá sa snaží o zriadenie univerzálneho chalifátu (štátneho útvaru) pod nadvládou islamu – nekontrolovaný teror voči obyvateľom – fyzická likvidácia jej odporcov – ničenie kultúrnych pamiatok – územie Islamského štátu na pomedzí Iraku a Sýrie sa zmenšilo po útokoch spojeneckých vojsk na minimum.

Otázky a úlohy:

1

V čom bol najväčší prínos Mezopotámie pre ľudstvo?

2

Kto to bol Saddám Husajn?

3

Prečo sa začala vojenská operácia Púštna búrka?

4

Aké udalosti predchádzali vojenskej operácii Iracká sloboda?

5

Ktoré náboženstvá sú dominantné v Iraku?

6

Vysvetlite rozdiel medzi šiitmi a sunnitmi.

7

Kto sú to Kurdi a jazídi?

8

Ktoré oblasti Iraku anektoval Islamský štát?

Aktivity:

Žiaci dostanú za úlohu pripraviť si na nadchádzajúcu hodinu aktuálne informácie z regiónu Blízkeho východu zamerané na oblasť Iraku, ktoré sa odohrali počas týždňa a ktoré zachytili v médiách a na internete. Na hodine potom každý z nich v stručnosti prednesie túto správu aj so svojim komentárom. Ostatní spolužiaci mu dávajú otázky súvisiace s danou informáciou a spolu s vyučujúcim analyzujú konkrétny problém. Popri tom si vysvetľujú základné pojmy týkajúce sa etnickej a náboženskej štruktúry obyvateľstva Iraku, ako aj význam pôsobenia slovenských vojakov na misii v tejto krajine. Neodmysliteľnou súčasťou analýzy je práca s mapovými podkladmi, či už vo forme klasickej nástennej mapy, alebo interaktívnej tabule, aby si študenti uvedomili aj priestorovosť a geopolitické súvislosti danej problematiky.

Odporúčané linky:

<https://www.mzv.sk/>

<http://www.mzv.cz/jnp/>

<http://www.iir.cz/>

<https://www.etrend.sk/>

<http://www.parlamentnelisty.sk/>

<http://www.vhu.sk/vojenske-misie-slovenski-vojaci-v-sluzbach-mieru-stability-vo-svete-a-v-boji-proti-terorizmu/>

Informácie v rámčekoch majú rozšíriť obzor žiakov o termíny, s ktorými sa budú stretávať pravdepodobne aj v budúcnosti a súvisia s regiónom Blízkeho východu, ktorého súčasťou je aj Irak.

Arabi – vlastným menom al-Arab patria k národom semitskej jazykovej skupiny. Žijú najmä na Blízkom východe, v severozápadnej a severnej Afrike a menšinovo najmä vo východnej Afrike. Zo svojho pôvodného teritória na Arabskom polostrove sa rozšírili ako hlavní nositelia nového náboženstva, islamu od 7. storočia postupne až do Španielska a južnej Ázie. Jazykom Arabov je arabčina, štvrtý najrozšírenejší jazyk sveta. Je úradným jazykom v 25 štátoch a materinským jazykom pre cca 250 miliónov osôb. Arabčina je jedným z hlavných jazykov v OSN. Z arabčiny sa dostalo mnoho slov do jazykov európskych národov, slovenský nevynímajúc. Najviac arabských prvkov je v španielčine. K najznámejším slovám, ktoré obohatili slovenský jazyk, patria – algebra, algoritmus, alkohol, atlas, bazár, cifra, cukor, flotila, zenit a ďalšie.

Zdroj: Fogaš 2010 b

Mešita – kultová stavba určená na zhromažďovanie veriacich a k modlitbám. Prototypom mešity sa stal Mohamedov dom v Medine. Ten sa stal miestom prvých spoločných modlitieb a zároveň sa tu riešili aj záležitosti verejného záujmu – obce. Typ domu poskytol základnú schému pre mešitu, ktorá bola neskôr doplnená o monumentálne výškové doplnky – minarety, kupoly a vstupné brány. Interiér mešity je vybavený veľmi jednoducho. Účinnosť modlitby veriaceho je zaručená okrem iného postojom veriaceho, ktorého tvár musí byť obrátená k Mekke. Kvôli tomu je v mešite výklenok v stene (mihrab), ktorý naznačuje tento správny smer. Súčasťou interiéru je kazateľnica (minbar), odkiaľ Mohamed hovoril k veriacim. Základný typ mešít sa neskôr rozdelil na rôzne stupne podľa významu miesta, čo ovplyvňovalo výstavnosť a veľkosť stavby.

Zdroj: Pavlincová a kol. 1994

Chalífát – islamský štát riadený chalífom. Pôvodne znamenal územie, na ktorom je uplatňovaná moc obce veriacich. Inštitúcia chalífátu vznikla po smrti Mohameda (632). Centrom chalífátu bola najskôr stredná Arábia s hlavným mestom v Medine. Počas panovania umajjovskej dynastie sa územie chalífátu rozšírilo od Iberského polostrova cez severnú Afriku, Levantu, Mezopotámiu a Irán až po Strednú Áziu a povodie Indu. Jeho sídlo sa presunulo do Damašku. Idea chalífátu sa oživila v niektorých prúdoch islamu v 19. storočí a v myšlienkach a činoch islamských fundamentalistov v 20. a 21. storočí (Islamský štát).

Zdroj: Pavlincová a kol. 1994

Transatlantické partnerstvo a jeho význam pre bezpečnosť EÚ

08

Študijným cieľom kapitoly je priblížiť príčiny formovania transatlantického partnerstva (tu rozumej vzťahy medzi EÚ a USA), ukázať na výhody tohto partnerstva pre európske štáty. Zároveň je potrebné poukázať na obdobia napätia a rozporov, ktoré v dôsledku fungovania demokratických princípov, spolupráce a solidarity nemali zásadnejší potenciál na spochybnenie podstaty významu partnerstva. Venujeme sa významu transatlantického partnerstva po skončení studenej vojny a aktuálnym výzvam pre vzťahy medzi EÚ a USA.

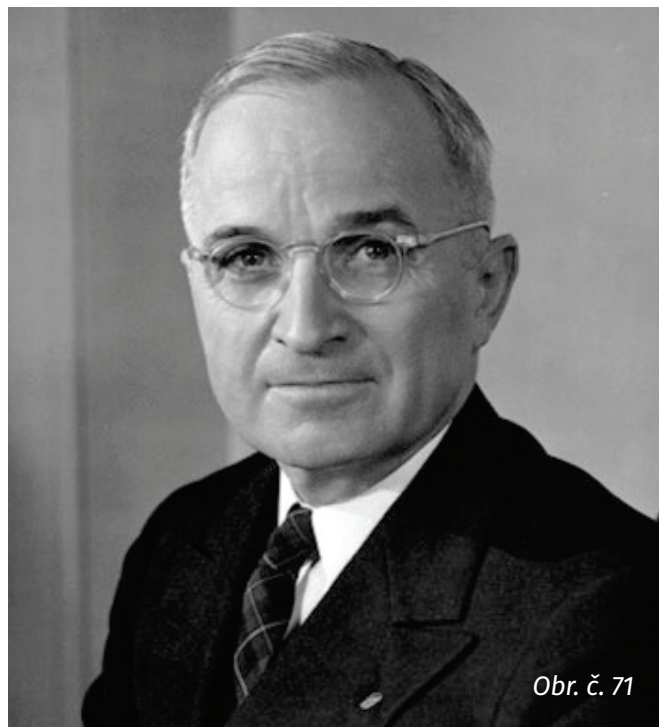
Príčiny formovania transatlantického partnerstva

Dôsledky druhej svetovej vojny vytvorili situáciu, v ktorej zostali dve veľmoci prvej kategórie – USA a ZSSR. Nemecko a Japonsko boli porazené, bývalé koloniálne mocnosti – Veľká Británia, Francúzsko – boli významne oslabené. ZSSR síce utrpel obrovské ekonomické škody, ale zásluhou protifašistických spojencov a vďaka obratnej diplomacii rozšíril svoju záujmovú sféru (pripútal si niekoľko európskych štátov, pri zachovaní formálnej politickej nezávislosti) a posilnil svoju mocenskú pozíciu.

Doplňujúci text: Rozsah sovietskych nárokov a spôsob ich vymáhania urýchlil cestu ku konfrontačnej politike studenej vojny. Sovietsku snahu presadzovať svoju moc a zriaďovať bábkové režimy dokazuje Stalinovo vyjadrenie: „Kto okupuje určité územia, nastoľuje svoj spoločenský systém. Každý rozširuje svoj vlastný systém tak ďaleko, ako ďaleko dosiahne jeho armáda. Nemôže to byť inak.“

W. Churchill predniesol 5. marca 1946 vo Fultone v Missou-ri prejav, v ktorom vyhlásil, že „...nikto nevie, čo sovietske Rusko a jeho medzinárodná komunistická organizácia majú v záujme uskutočniť v blízkej budúcnosti, či aké sú hranice – ak sú vôbec nejaké – ich snahám o expanziu a získanie ďalších stúpcov... od Štetína na Balte k Terstu na Jadran-skom mori sa zniesla naprieč kontinentom železná opona... Neverím, že si sovietske Rusko praje vojnu. Čo si praje, sú plody vojny a nekonečné rozpínanie svojej moci a svojho učenia...“.

Doplňujúci text: Americký prezident H. Truman na základe vývoja medzinárodnej situácie prijal strategické rozhodnutie, ktoré malo zásadný význam pre vývoj

Obr. č. 71

medzinárodného poriadku. Na zasadnutí oboch komôr Kongresu, 12. marca 1947, vyhlásil „**Trumanovu doktrínu**“, (známa ako „doktrína zadržiavania komunizmu“). Význam Trumanovej doktríny spočíva v nadobudnutí presvedčenia, že USA sa musia ujať vedúcej úlohy v „slobodnom svete“, v záujme zastavenia rozširovania komunistickej moci. Podľa verejných prieskumov súhlasilo s myšlienkou trvalého vojenského zväzku s demokratickou (rozumej západnou) Európou 81 % obyvateľov USA.

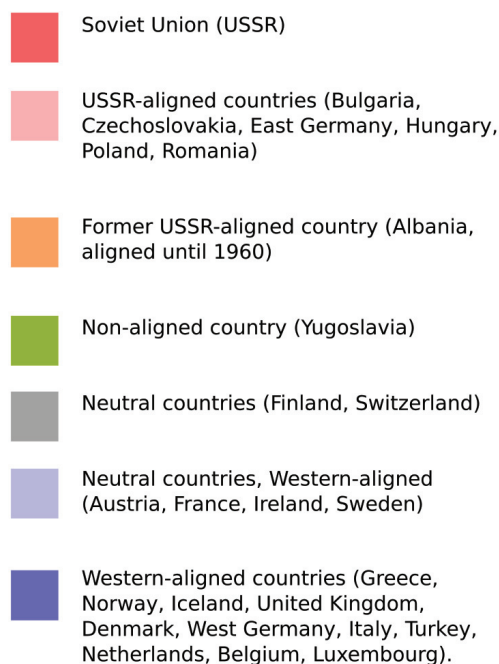
Pevným **pilierom budovania transatlantických vzťahov sa stáva Marshallov plán**, prednesený ministrom zahraničných vecí Georgom Marshallom 5. júna 1947 na Harvardskej univerzite. Pôvodným zámerom bolo, aby celá Európa, vrátane Sovietskeho zväzu, spolupracovala na obnove kontinentu s príspevom amerických peňazí. J. V. Stalin návrh odmietol a nepripustil jeho prijatie

Tabuľka č. 2: Rozdelenie Marshallovho plánu

Krajina	Suma v mil. dolárov	Vyjadrenie v percentách
Veľká Británia	3 176	24,5 %
Francúzsko	2 706	20,9 %
Taliansko	1 474	11,4 %
Západné Nemecko	1 389	10,7 %
Holandsko	1 079	8,3 %
Grécko	694	5,4 %
Rakúsko	677	5,2 %
Belgicko, Luxembursko	556	4,3 %
Dánsko	271	2,1 %
Nórsko	254	2,0 %
Turecko	221	1,7 %
Írsko	146	1,1 %
Švédsko	107	0,8 %
Portugalsko	50	0,4 %
Island	29	0,2 %

Zdroj: Price, H.B., *The Marshall Plan and Its Meaning*, Ithaca, 1955, s. 122. In: LUŇÁK, P. 1997. Západ. Spojené štáty a Západní Evropa ve studené válce. Praha, ISBN:80-85983-29-X, str. 87

Mapa č. 19: Rozdelenie Európy v období studenej vojny.

Československom, Poľskom a Juhosláviou, ktoré mali o program záujem. 16 krajín západnej, severnej a južnej Európy prejavilo záujem o Marshallov plán. Do roku 1952, keď sa program skončil, poskytli USA európskym štátom vyše 13 mld USD.

Z dlhodobého hľadiska bola pomoc na obnovu európskych hospodárstiev veľmi dôležitá, z krátkodobého a strednodobého hľadiska však bolo potrebné garantovať bezpečnosť formujúcich sa krehkých liberálnych demokracií pred sovietskou rozpínavosťou a podvracaním. Túto úlohu mohla zabezpečiť len trvalá americká vojenská prítomnosť. Hlavným cieľom americkej politiky sa v druhej polovici roku 1948 stal vznik **Spolkovej republiky Nemecko** (tzv. západné Nemecko) a založenie trvalého vojenského zväzku západného sveta. V júli 1948 začali vyjednávania medzi USA, Kanadou a štátmi Bruselskej zmluvy. **Severoatlantická zmluva o kolektívnej obrane bola podpísaná 4. 4. 1949 a stáva sa kľúčovým pilierom transatlantických vzťahov** (USA, Kanada, Veľká Británia, Island, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Portugalsko, Nórsko; Grécko a Turecko sa pripojili v roku 1952; Spolková republika Nemecko v roku 1955). Pôvodným účelom tohto zväzku bolo podľa článku 5 Washingtonskej zmluvy prísť na pomoc napadnutému spojencovi. **USA sa tým zaviazali k obrane západnej Európy.** Severoamerickí spojenci rozmiestnili veľký počet ozbrojených

síl na európskej pôde. Od prvých dní Aliancie **americké ozbrojené sily zohrávajú životne dôležitú úlohu v bezpečnosti Európy – úlohu, ktorá stojí v centre koncepcie transatlantickej bezpečnosti.**

V ďalšom období sa ťažisko transatlantických vzťahov presunulo k forme efektívneho a prijateľného zapojenia Spolkovej republiky Nemecko do spoločnej európskej obrany. **Vznik Severoatlantickej aliancie**, jej prerod do vojensko-politickej integrovanej štruktúry NATO a **rozdelenie Nemecka** boli prvkami, ktoré **predstavovali základ nového transatlantického medzištátneho systému.**

Hlavnou dilemou pre každú európsku vládu v čase rokovania o podobe transatlantického bezpečnostného zväzku bolo zladenie úsilia o upevnenie bezpečnostných záväzkov USA pri zachovaní svojej vlastnej nezávislosti, ktoré pretrvalo po celé obdobie studenej vojny.

Napätie medzi súdržnosťou Aliancie a nezávislosťou jej členov sa prejavovalo pri zvažovaní spôsobov a prostriedkov, ako dosiahnuť spoločné ciele vo vzťahu k Sovietskemu zväzu. Keď USA boli ochotné pristúpiť na určitú dohodu so ZSSR, boli európskymi štátmi obvinené, že kvôli svojim záujmom venujú menšiu pozornosť záujmom spojencov a usilujú sa o spoločnú vládu so ZSSR nad Európou. Keď USA zaujali razantný a nekompromisný postoj, boli zo strany európskych štátov obvinené, že ohrozujú mier a stabilitu.

Rozpory v prístupoch na oboch stranách transatlantického partnerstva

Rôznorodý vojenský a hospodársky potenciál v rámci transatlantického spoločenstva, ako aj rozdielne priority k iným častiam sveta umožnili vzniknúť viacerým nezhodám a sporom. Na rozdiel od sovietskeho bloku, v ktorom boli štáty Varšavskej zmluvy vystavené jednostranným rozhodnutiam Moskvy a ich dôsledkom, bol predpokladom fungovania západného spoločenstva jeho demokratický duch, vďaka ktorému prekonala Aliancia mnohé rozpory. **V dôsledku fungovania demokratických princípov spolupráca a solidarita vždy prevážili nad konfliktnými vzťahmi.**

Suezská kríza v roku 1956 ukázala, že veci dôležité pre európske štáty nemusia byť dôležité pre USA. Odchod Francúzska z vojenských štruktúr NATO v marci 1966 naznačil rôzne predstavy o fungovaní Aliancie, ale bol aj potvrdením jeho demokratickej podstaty. V roku 1973 na summite EHS sa členské štáty dohodli, že žiadna z európskych vlád nezačne rokovať so Spojenými štátmi bez toho, aby predtým neoslovila ostatných členov Európskeho spoločenstva. Po invázii ZSSR do Afganistanu v roku 1979 boli Američania odhodlaní konfrontovať Sovietov s pevnou odpoveďou celej západnej Aliancie, avšak západná Európa nenasledovala hospodárske sankcie USA proti ZSSR. Naopak, uvoľnenie trhov európske štáty využili a napr. západonemecký vývoz do ZSSR vzrástol za rok 1980 o 31 %.

Vďaka politickým zmenám v 80. rokoch (nástup M. Thatcherovej vo Veľkej Británii, F. Mitteranda vo Francúzsku, H. Kohla v SRN) sa podarilo dosiahnuť väčší súlad v transatlantických vzťahoch. Európania nemohli dúfať, že sa im v akomkoľvek ohľade podarí distancovať sa od USA bez ohrozenia vlastnej bezpečnosti, rovnako USA nemohli dúfať v udržaní transatlantickej solidarity, ak by nebrali do úvahy názory a obavy spojencov.

Po nástupe M. Gorbačova sme svedkami uvoľňovania napätia v sovietsko-amerických vzťahoch. Kým v predchádzajúcom období nevyhovoval Európanom príliš tvrdý postoj voči Východu zo strany USA, zrazu čelili nebezpečenstvu prílišnej ústretovosti Američanov voči Moskve.

Obr. č. 72

Význam transatlantického partnerstva po skončení studenej vojny

Transatlantické partnerstvo ukázalo svoj význam pri riešení otázky zjednotenia Nemecka a USA boli nepostrádateľné pre úspešné zavŕšenie rozhovorov. Pád komunizmu, oslobodenie strednej a východnej Európy od totalitných režimov a zjednotenie Nemecka boli po štyroch dekádach optimálnym vyústením studenej vojny.

Vojna v Perzskom zálive v roku 1991, ktorá skončila oslobodením Kuvajtu, **potvrdila potenciál efektívnej spolupráce medzi USA a Európou**, zároveň aj skutočnosť, že Európa sama nedokáže ovplyvniť udalosti vo svete a dokonca ani na samotnom európskom kontinente. **Kríza v Juhoslávii** bola považovaná za európsku záležitosť. No **potvrdila, že žiadny väčší bezpečnostný problém v Európe nebude riešiteľný bez aktívnej účasti USA**. Francúzsko dúfalo, že to bude prvá európska kríza, ktorú Európa vyrieši sama, napokon práve Paríž naliehal od začiatku roka 1994 na Washington, aby sa aktívne podieľal na usporiadaní krízových udalostí. Realizáciu mierovej zmluvy v Bosne a Hercegovine, ktorú sprostredkovali USA, zabezpečovalo 60 000 vojakov pod vedením NATO, z toho 20 000 Američanov.

Keď v roku 1999 eskalovalo násilie v Kosove a humanitárna kríza sa zhoršila, po zlyhaní všetkých pokusov o mierové riešenie realizovalo NATO vojenskú operáciu. Kríza odhalila nedostatky v európskych obranných spôsobilostiach, väčšinu bojových úloh uskutočňovali americké lietadlá.

V roku 1999 sa NATO a EÚ dohodli na vytvorení strategického partnerstva. V júli 2003 sa NATO a EÚ dohodli na spoločnom strategickom postupe voči oblasti západného Balkánu. Väčšinu síl pre operácie na udrža-

vanie mieru na západnom Balkáne pod vedením NATO poskytujú európski spojenci.

Vytvorenie transatlantického spoločenstva prostredníctvom NATO a líderstvo zo strany USA **pôsobilo ako katalyzátor obnovy a rozvoja Európy**, ktorý nasmeroval kreatívnu energiu starého kontinentu na cestu zmierenia a rekonštrukcie a vytvoril podmienky pre úspešný proces európskej integrácie. Európa si mohla dovoliť byť do seba viac zahladená, sústrediť sa na svoj blahobyť a prosperitu a venovať sa predovšetkým regionálnym otázkam. USA prevzali globálnu zodpovednosť. Európa sa mohla cítiť bezpečná, pretože jej bezpečnosť sa prekrývala s bezpečnosťou USA. Takéto nerovnomerné rozdelenie úloh však nutne muselo priniesť aj nové napätia v transatlantických vzťahoch. Preto sme svedkami intenzívnejšej snahy o väčšiu emancipáciu EÚ. Cieľom je rozvinúť dôveryhodnú bezpečnostnú úlohu EÚ a súčasne napomôcť vytvoriť silnejší a vyváženejší transatlantický vzťah tým, že európski spojenci budú efektívnejšie prispievať do misií a činnosti Aliancie.

Transatlantické spoločenstvo je stále najlepším prostredím pre mnohostranne výhodnú spoluprácu liberálno-demokratických krajín. Napriek tomu, že každá krajina si v nej sleduje svoje vlastné záujmy, členské krajiny sa dokázali vzájomne obmedzovať alebo podporiť aj v otázkach, v ktorých mali odlišné záujmy (podpora európskych spojencov pre USA pri oslobodzovaní Kuvajtu v roku 1991,

americká podpora V. Británie v boji o Falklandské ostrovy v 1982, boj proti terorizmu). V prípadoch, kde nebola ochota k priamej podpore, sa často zdržali kritiky – napr. SRN a Veľká Británia počas americko-vietnamskej vojny.

Transatlantické spoločenstvo sa dnes zaoberá mnohými politickými, bezpečnostnými, hospodárskymi otázkami. Hoci rozličné postoje na úrovni členských štátov prinášajú rozdielnosť názorov na mnohé témy, zmyslom NATO je umožniť konzultácie a diskusie, ktoré sledujú dosiahnutie konsenzu.

Prebiehajúce zmeny sú súčasťou procesu, ktorého cieľom je zvýšenie bezpečnosti členských štátov a budúcej stability a prosperity celej transatlantickej oblasti. **Vidíme zintenzívnenie úsilia adaptovať transatlantické štruktúry na výzvy dneška**, aby mohla brániť spoločné hodnoty, ako rešpektovanie demokracie, dodržiavanie ľudských práv, bojovať proti medzinárodnému terorizmu a šíreniu zbraňí hromadného ničenia, vytvárať bezpečnostné mosty k Ukrajine, čeliť ofenzívnej politike Ruska, pôsobiť ako efektívny nástroj zvládania kríz v prípade, že ostatné prostriedky boli vyčerpané (utečenecká kríza). Ide o komplexné úlohy, pre ktoré je potrebné získať podporu občanov v členských a partnerských krajinách, ktoré nie sú ochotné akceptovať politiku konfliktov a sú rozhodnuté budovať bezpečnostný systém založený na porozumení a spolupráci s cieľom zabezpečiť lepší život budúcich generácií.

Zhrnutie kapitoly

Piliermi transatlantického partnerstva sú Marshallov plán, NATO, záruky bezpečnosti zo strany USA (prítomnosť amerických vojsk v Európe, americký jadrový dáždnik nad Európou). USA sa Washingtonsou zmluvou zaviazali k obrane západnej Európy. NATO a prítomnosť amerických vojsk v európskych krajinách vytvorili podmienky pre cestu zmierenia a rekonštrukcie a úspešný mierový proces európskej integrácie.

Rôznorodý vojenský a hospodársky potenciál v rámci transatlantického spoločenstva, ako aj rozdielne priority k iným častiam sveta umožnili vzniknúť viacerým nezhodám a sporom. V dôsledku fungovania demokratických princípov spolupráca a solidarita vždy prevážili nad konfliktnými vzťahmi. Transatlantické spoločenstvo sa dnes zaoberá mnohými politickými, bezpečnostnými, hospodárskymi otázkami. SR aktívne prispieva k úsiliu adaptovať transatlantickú štruktúru na výzvy dneška, aby mohla brániť spoločné hodnoty, ako rešpektovanie demokracie, dodržiavanie ľudských práv, bojovať proti medzinárodnému terorizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia, vytvárať bezpečnostné mosty k Ukrajine, čeliť ofenzívnej politike Ruska, pôsobiť ako efektívny nástroj zvládania kríz v prípade, že ostatné prostriedky boli vyčerpané (utečenecká kríza).

Kľúčové pojmy

Bábkové režimy – režimy ovládané vonkajšími aktérmi, najmä štátmi.

Bruselská zmluva – zmluvy o vojenskej, hospodárskej, sociálnej a kultúrnej spolupráci podpísaná 17. marca 1948 krajinami Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Francúzsko a Veľkou Britániou.

Emancipácia – oslobodenie, zrovnoprávnenie, vymanenie sa spod útlaku, podriadenosti, závislosti.

Otázky a úlohy:

1 Vymenujte piliere budovania transatlantických vzťahov!

2 Aké ciele sledovala zahraničná politika ZSSR po druhej svetovej vojne?

3 Kto a v akom kontexte použil ako prvý termín „železná opona“?

4 V čom spočíval význam Marshallovho plánu pre transatlantické vzťahy?

5 Čo tvorí jadro koncepcie transatlantickej bezpečnosti?

6 Ktoré udalosti v období 50. – 70. rokov boli vnímané rôzne na oboch stranách Atlantického oceánu? Ktoré udalosti ukazujú na rôznosť prístupov USA a západoeurópskych krajín?

7 Ktorá kríza po skončení studenej vojny potvrdila, že žiadny väčší bezpečnostný problém v Európe nebude riešiteľný bez aktívnej účasti USA? Vysvetlite dôvody.

8 Ktoré sú príklady nezhôd na riešenie bezpečnostnej situácie vo svete v transatlantickom spoločenstve v posledných 15 rokoch?

9 Ktoré sú príklady spoločného postupu pri riešení bezpečnostných problémov vo svete?

10 Na riešení ktorých bezpečnostných otázok dnes spolupracujú členské štáty NATO?

Aktivity:

Prediskutujte otázku plnenia záväzkov jednotlivých členských krajín (2% HDP na výdavky na obranu), osobitne prístupy SR, ktorá si stanovila dosiahnuť do roku 2020 1,6 % HDP na obranu, a dôsledky ich neplnenia na podstatu partnerských vzťahov v NATO.

Odporúčané linky:

Marshallov plán v ČSR: <http://www.upn.gov.sk/sk/9-jul-1947---marshallov-plan/>

Oficiálna stránka NATO: <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

Video How powerful is NATO? : <https://www.youtube.com/watch?v=rKRntKFC0jU>

Berlínska kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/berlinska-krize/>

Suezská kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/suezska-krize/>

Kubánska raketová kríza: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/kubanska-raketova-krize/>

Prvá vojna v zálive: <http://polgeo.geogr.muni.cz/konflikty-smlouvy-a-organizace/prvni-valka-v-zalivu/>

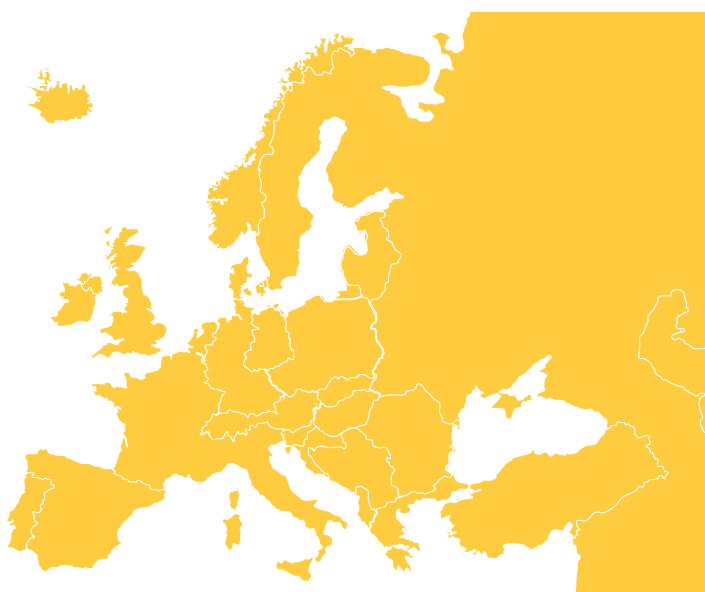
Učebný materiál VPLYV EÚ A NATO NA EURÓPSKU A GLOBÁLNU STABILITU A ICH VÝZNAM PRE
BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY:

<http://www.fpvmv.umb.sk/vplyv-eu-a-nato-na-europsku-a-globalnu-stabilitu-a-ich-vyznam-pre-bezpecnost-slovenskej-republiky/>

Video o rozpade Juhoslávie: <https://www.youtube.com/watch?v=oiSgAiM0d8A>

Účel Aliancie v 21. storočí

09

V období po druhej svetovej vojne je význam aliancie nespochybniteľný. Všetky mocnosti si uvedomovali potrebu zachovania mieru a predchádzania ďalšieho veľkého vojenského konfliktu. Potom nastúpilo obdobie studenej vojny a mocnosti v Európe a v Severnej Amerike chceli zabrániť rozpínavosti ZSSR. Akým vývojom táto aliancia od svojho vzniku prešla? Potrebujeme ju aj v súčasnosti?

V období po druhej svetovej vojne si mocnosti v Európe, ako aj v Severnej Amerike uvedomovali potrebu spolupráce a považovali rozpínavé tendencie ZSSR za hrozbu. Väčšina európskych mocností dodržala povojnové sľuby o zredukovaní armády a demilitarizácii, a tak sovietske tendencie viedli nielen k udržaniu, ale aj samotné navýšenie vojenskej sily nebrali na ľahkú váhu. Novo nastolené a obnovené demokratické režimy v Európe a Severnej Amerike vnímali hodnoty a ciele komunistickej strany ZSSR ako neprijateľné a obávali sa možnej agresie prípadne intervencie zo sovietskej strany. **4. apríla 1949 bola podpísaná dvanástimi štátmi z Európy a Severnej Ameriky Washingtonská zmluva zakladajúca Severoatlantickú alianciu.** Zmluva bola podpísaná a schválená parlamentmi spojencov a zaväzuje ich zdieľať hrozby a zodpovednosť, ale aj výhody, vychádzajúce z kolektívnej bezpečnosti.

Ktoré štáty Európy a Severnej Ameriky boli zakladajúce štáty Aliancie?

Aliancia má pôsobiť ako ochranca a garant slobody a bezpečnosti svojich členských štátov. Jej hlavným cieľom je zachovať mierové spolunažívanie založené na hodnotách demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Severoatlantická aliancia (NATO) predstavuje inštitucionálnu štruktúru a podporu, ktorá zabezpečuje napĺňanie cieľov Aliancie. Základným princípom NATO je kolektívna bezpečnosť. V prípade kolektívnej obrany je najdôležitejším článok 5 **Washingtonskej zmluvy**. V zásade to znamená, že v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie.

Článok 5 Washingtonskej zmluvy:

„Zmluvné strany sa dohodli, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým z nich v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým, a preto odsúhlasili, že ak nastane taký ozbrojený útok, každá z nich uplatní právo na individuálnu alebo kolektívnu obranu uznané článkom 51 Charty Spojených národov, pomôže zmluvnej strane alebo zmluvným stranám takto napadnutým tým, že bezodkladne podnikne sama a v súlade s ostatnými stranami takú akciu, akú bude považovať za potrebnú, vrátane použitia ozbrojenej sily s cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti.“

Článok 5 Washingtonskej zmluvy bol zatiaľ použitý len jedenkrát – 11. septembra 2001, keď teroristický útok na Spojené štáty americké bol považovaný za útok na celú Alianciu.

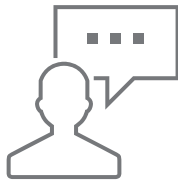
Historický vývoj Severoatlantickej aliancie

Vo svojich začiatkoch NATO vzniklo ako aliancia nasmerovaná proti vojenskej, ale aj ideologickej expanzii Sovietskeho zväzu. Počas rokov svojej existencie sa aj Aliancia

musela adaptovať na zmeny, ktoré menili politickú mapu sveta. Z tohto dôvodu sme vytvorili periodizáciu, ktorá zohľadňuje účel a funkciu Aliancie v danom období:

- obdobie 1949 – 1989
- obdobie 1989 – 2001
- obdobie 2001 – 2014
- obdobie 2014 – súčasnosť

Prvé obdobie (1949 – 1989) sa začína samotným vznikom Aliancie a je sústredené v čase Studenej vojny. Významný bol rok **1955**, keď vzniká **Varšavský pakt**, ako konkurujúca vojenská aliancia. Ako už bolo spomínané, ide o historickú etapu **súperenia západného bloku**, reprezentovaného najmä Spojenými štátmi americkými a **východného bloku**, kam patril Sovietsky zväz so

NATO v rokoch 1949 – 1989

Severoatlantická aliancia bola primárne vytvorená za účelom vojenskej a politickej spolupráce proti sile a ideológii Sovietskeho zväzu. Mala pôsobiť a odpovedať na hrozby, ktoré bipolárne rozdelenie sveta prinieslo. Môžeme zhodnotiť, že Aliancia bola v tomto prípade pomerne úspešná, najmä z toho dôvodu, že existoval jeden konkrétny „nepriateľ“, proti ktorému spojenci sústredili svoje sily a kapacity.

svojimi satelitnými štátmi. Studená vojna bola charakteristická rozdelením sveta na dva bloky, ktoré medzi sebou súperili najmä vojensky, ale aj v oblasti ideológie a ekonomiky. NATO v tomto období potvrdilo opodstatnenosť svojej existencie, ako protipólu východného bloku, niekoľkokrát. Ako príklad môžeme uviesť **Kórejskú vojnu (1950 – 1953)** alebo **vojnu vo Vietname (1955 – 1975)**. Aliancia nebola aktívna len po vojenskej stránke, ale **zabráňovala šíreniu komunistickej ideológie**, najmä prostredníctvom šírenia vlastných hodnôt.

Už v roku 1967 prijala Severoatlantická aliancia tzv. Halmerovu doktrínu, ktorá si kládla za cieľ uvoľnenie napätia na hranici medzi Západom a Východom pri zachovaní adekvátnych vojenských síl. Táto doktrína odštartovala obdobie snahy o zmiernenie napätých vzťahov. V 70. rokoch predstavil nemecký kancelár Willy Brandt tzv. „Ostpolitik“, ktorý sa sústredil na zlepšenie vzťahov s krajinami východného bloku, a v roku 1975 bol prijatý 35 krajinami (už ja vrátane ZSSR) Helsinský akt, ktorý si staval za cieľ podporu diskusie o ľudských právach, ako aj zvýšenie vzájomnej dôvery medzi západným a východným blokom. V 80. rokoch 20. storočia sa vzťahy medzi západným a východným blokom vyhrotili, a to najmä vstupom ruských vojsk do Iránu v roku 1979. Ekonomická izolácia, centrálny plánový trh a požiadavka na potrebné reformy podporili zmenu, ktorá nastala v roku 1989 a následne 1991, keď sa Studená vojna končí rozpadom ZSSR.

Druhé obdobie (1989 – 2001) bolo charakterizované hlavne **hľadaním vlastnej identity**. Rozpadom ZSSR v roku 1991 Severoatlantická aliancia stratila strategickú hrozbu a politická mapa zásadne zmenila charakter prostredníctvom dezintegračných procesov najmä v Európe. Aliancia sa začala **zameriavať práve na strednú a východnú Európu a postkomunistické štáty, ktorým pomáhala pri transformácii z totalitného na demokratický režim**. Podpora bola namierená nie len na integráciu do Severoatlantickej aliancie, ale aj do Európskej únie. Prísľub členstva v týchto integračných zoskupeniach sa stal hnacím motorom zmeny.

V tomto období bola Severoatlantická aliancia nútená prispôbiť svoje definície bezpečnosti v novom usporiadaní sveta. Pozornosť v bezpečnostnej oblasti bola presunutá na nové oblasti, ktorými boli najmä útlak, etnický konflikt, ekonomické problémy štátu spojené s kolapsom politického poriadku, medzinárodný terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, a štáty, ktoré neboli schopné efektívne spravovať svoje územia.

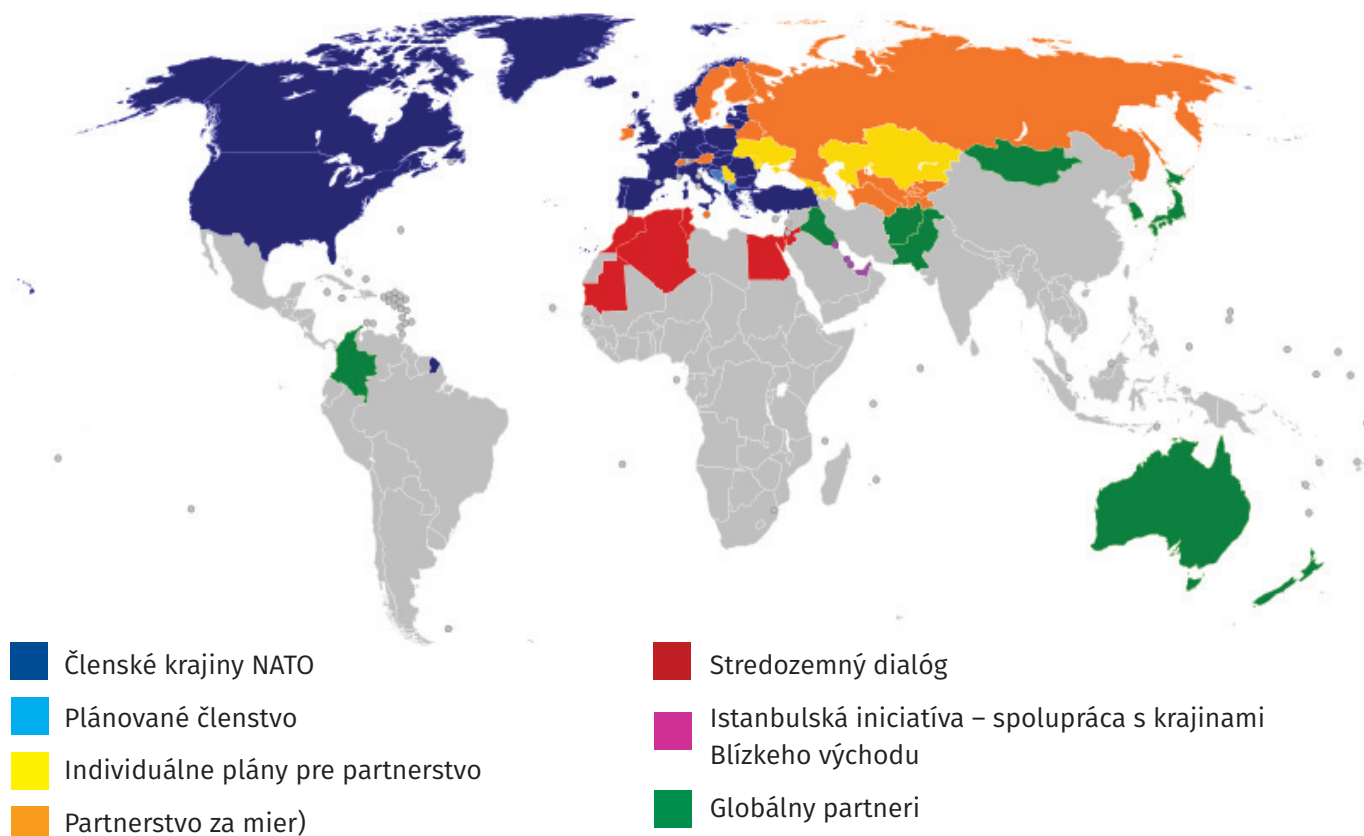
Takéto štáty sa stávali miestom vzniku extrémistických a teroristických skupín, ktoré následne predstavovali hrozbu nie len pre svoje blízke okolie, ale aj širší región. V neskoršom období boli tieto štáty nazvané ako „zlyhávajúce“ a „darebácke“ štáty. Aliancia už nebola zameraná len na ochranu teritória svojich spojencov, ale skôr na operácie krízového manažmentu mimo svojho územia. Príkladom môžeme uviesť misie v Bosne a Hercegovine či Kosove. Severoatlantická aliancia sa stáva oveľa dynamickejšou a schopnejšou pružne reagovať na rôzne krízové situácie.

Severoatlantická aliancia sa opätovne musela adaptovať a reagovať na novovzniknuté bezpečnostné hrozby v medzinárodnom prostredí. Aktívnou účasťou na boji proti medzinárodnému terorizmu tak potvrdzovala svoje miesto dôležitého garanta mieru a bezpečnosti v medzinárodnom prostredí. Počas týchto rokov sa Severoatlantická aliancia aj naďalej rozširovala a uzatvárali sa nové partnerstvá. V roku 2002 vznikla rada pre spoluprácu medzi Severoatlantickou alianciou a Ruskom.

Obdobie 2001 – 2014 bolo ovplyvnené a následne aj definované teroristickými útokmi z 11. septembra 2001 na Svetové obchodné centrum a Pentagon v Spojených štátoch amerických. Predošlé obdobie transformovalo ciele Severoatlantickej aliance z obrany voči jednému nepriateľovi na otázky nových medzinárodných hrozieb. Od roku 2001 sa za najväčšie hrozby medzinárodnej bezpečnosti považovali medzinárodný terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a „zlyhávajúce a darebácke“ štáty. Členské štáty Aliancie si uvedomili, že politická nestabilita aj v regiónoch vzdialených ich územiu môže mať vážne dôsledky pre ich vlastnú bezpečnosť. V tomto prípade teroristická skupina al-Káida využila svoju základňu v Afganistane na exportovanie nestability prostredníctvom unesených lietadiel, ktoré sa tak stali zbraňami hromadného ničenia. Podobné útoky nasledovali v Madride v 2004 a v Londýne 2005. Aliancia sa v tomto období zamerala viac na dlhodobé pozemné akcie mimo svojho územia, pričom pred tým uprednostňovala krátke letecké útoky. Na jeseň v roku 2001 koalícia štátov (vrátane spojencov Aliancie) vykonala vojenskú intervenciu v Afganistane. Hlavným cieľom tejto misie bolo zničiť základne al-Káidy a zadržať čo najviac jej lídrov. Následne v decembri 2001 Bezpečnostná rada OSN autorizovala operáciu ISAF (International Security Assistance Force) za účelom stabilizovania Kábulu a jeho okolia a vytvorenia podmienok pre udržateľný mier. V roku 2003, na žiadosť afganskej vlády, prevzala Aliancia záštitu nad touto operáciou.

Mapa č. 20: Aktuálne členstvá a partnerstvá NATO.

Zdroj: (https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_NATO)

Anexiou Krymského polostrova a agresiou voči územiu Ukrajiny, si Severoatlantická aliancia uvedomovala, že Rusko ešte stále predstavuje hrozbu pre Európu aj pre Alianciu.

Členské štáty Aliancie neboli schopné efektívne reagovať na agresiu zo strany Ruska.

Väčšina členských štátov Severoatlantickej aliancie nemala dostatočné schopnosti na obranu svojho územia, a stredná Európa nemala strategickú infraštruktúru.

Posledné **obdobie (2014 – súčasnosť)** reagovala na ruskú agresiu počas anexie (násilným pripojením) Krymu⁴ ku svojmu územiu. V rámci Severoatlantickej aliancie došlo ku zmenám voči predošlému obdobiu najmä v troch oblastiach (Ondrejcsák, 2014):

Stratou nepriateľa na východnej hranici členské štáty Aliancie svoje obranné rozpočty znižovali. Strategické dokumenty Aliancie považovali hrozbu vojenského úto-

ku za nízku. Následne sa jednotlivé členské štáty (najmä v strednej a východnej Európe) rozhodli zvýšiť výdavky na obranu, prípadne sa zaviazali viac ich neznižovať. Rovnako investovali do rozvoja infraštruktúry v strednej Európe a v pobaltských štátoch, najmä prostredníctvom vojenských a logistických základní. Rovnako sa zamerali na spoločné vojenské operácie, aby vojenské zložky štátov Aliancie dokázali spoločne efektívne spolupracovať.

⁴ V roku 2014 na Ukrajine prebehla séria občianskych protestov Euromaïdan, ktorými vyjadrovali nesúhlas s proruským smerovaním krajiny a prezidentom Viktorom Janukvyčom. Rusko v tomto období vyslalo na Krym svojich vojakov a nová Krymská vláda o mesiac neskôr oznámila referendum. Hlasovaním v referende obyvateľstvo Krymu rozhodlo o pripojení Krymu k Ruskej federácii. Medzinárodné spoločenstvo platnosť tohto referenda neuznáva

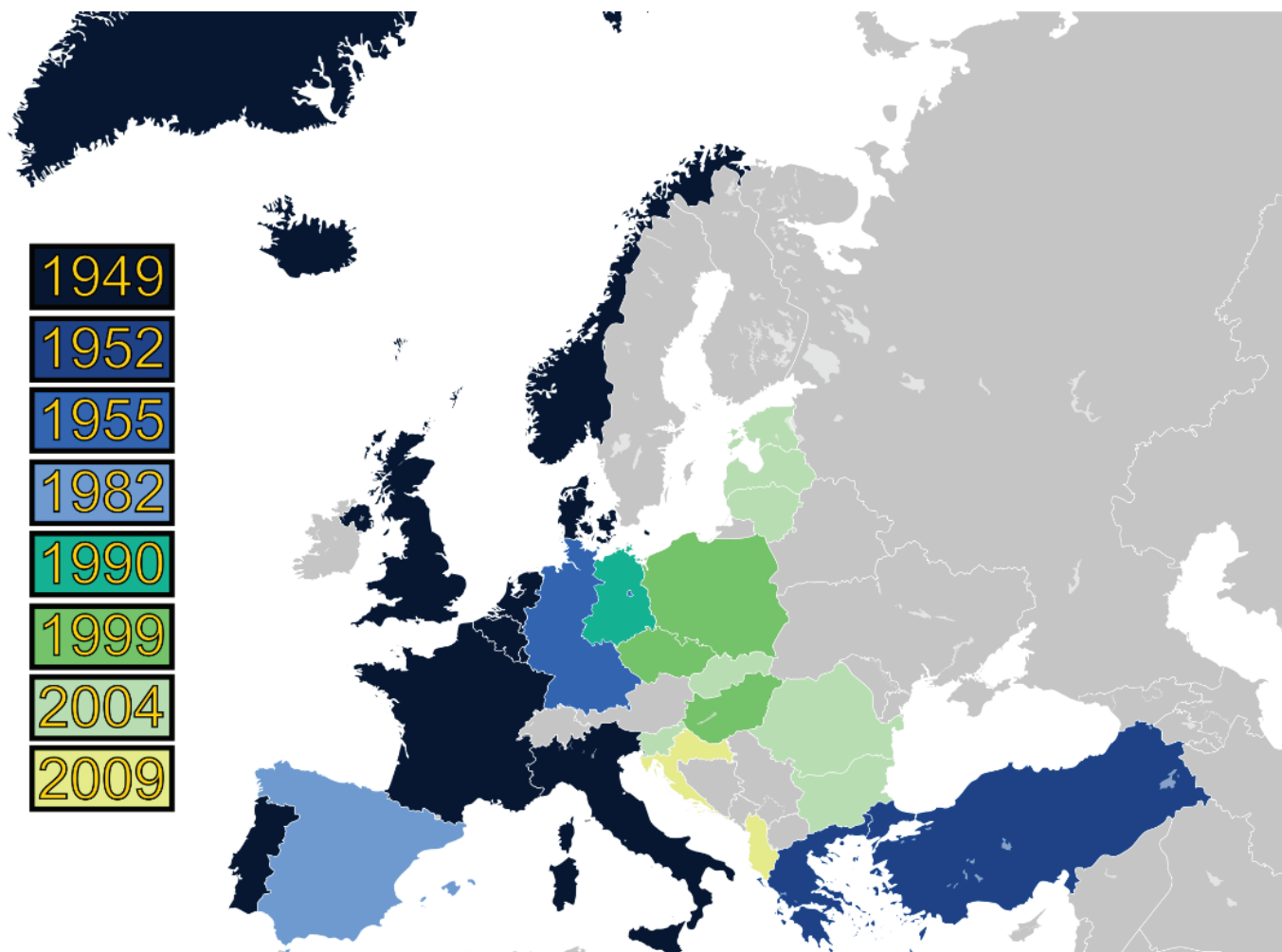
Súčasný výzvy a hrozby pre Alianciu v 21. storočí

Od vzniku Severoatlantickej aliancie v roku 1949 sa bezpečnostné prostredie niekoľkokrát zmenilo. Ukrajinská kríza a Rusko ako hrozba opätovne poukázali na základný princíp fungovania Aliancie – potrebu kolektívnej obrany. Severoatlantická aliancia by sa už nemala zameriavať len na tradičnú kolektívnu bezpečnosť. Organizácia sa musí adaptovať na nové tzv. **nekonvenčné hrozby**, ako sú **rôzne povstania, etnické nepokoje, globálny terorizmus a kybernetické hrozby**. Svet je v súčasnosti veľmi nestabilný v mnohých regiónoch – Blízky východ, Severná Afrika či Ukrajina. Rozhodnutie adaptovať Alianciu prebieha prostredníctvom strategických dokumentov prijímaných počas stretnutí hláv štátov a predsedov vlád na samitoch Severoatlantickej aliancie. Posledné samity sa konali v Lisabone, Chicagu, vo Walese a Varšave.

Tabuľka č. 3

Lisabon (2010)	Jedným z najdôležitejších míľnikov bolo prijatie novej strategickej koncepcie. Strategická koncepcia predstavuje základný dokument organizácie, kde sa definuje rola Aliancie v nadchádzajúcim období. Strategická koncepcia s názvom „Aktívne zapojenie, moderná obrana“ nahradila koncepciu z roku 1999, ktorá už bola pre potreby Aliancie neaktuálna. Dokument ako prvý menuje nové hrozby, ktorým Aliancia musí čeliť – šírenie zbraní hromadného ničenia, terorizmus, politický extrémizmus, obchod s drogami alebo ľuďmi, kybernetické útoky, environmentálna a energetická bezpečnosť. V rámci tohto samitu sa konalo aj stretnutie rady NATO-Rusko za účasti prezidenta Dmitrija Medvedeva, kde opätovne potvrdili, že sa nepovažujú za protivníka a čelia rovnakým bezpečnostným hrozbám.
Chicago (2012)	V roku 2012 na Blízkom východe a v Severnej Amerike prebiehali nepokoje. V Líbii prepukla občianska vojna proti vtedajšiemu autoritatívnemu režimu plukovníka Muammara Gaddafího. Na Blízkom východe vypukli nepokoje súvisiace so stavom spoločnosti a s požiadavkou na občiansku spoločnosť a demokraciu nazývané Arabská jar. Okrem iného je to obdobie v ktorom krajiny Európy a Severnej Ameriky čelili globálnej finančnej kríze. Globálna finančná kríza priniesla ďalšie znižovanie rozpočtov obrany. Chicagsky samit priniesol nový koncept obrany tzv. smart defense. Táto iniciatíva reagovala na toto znižovanie rozpočtov na obranu štátov Aliancie. Podporovala združovanie a zdieľanie zdrojov na obranu a lepšie nastavenie priorít, tak aby sa štáty Aliancie špecializovali na veci, v ktorých sú najlepšie.
Wales (2014)	V roku 2014 sa po niekoľkých desaťročiach Rusko opäť stalo nepriateľom Aliancie. Vo výslednom dokumente zo samitu sa prvýkrát uvádza hrozba tzv. hybridnej vojny, ktorá je využívaná najmä zo strany Ruska. Hybridná vojna je nový typ hrozby, ktorá v sebe obsahuje konvenčnú vojnu (tradičné zbrane vojny), neobvyčajné (nové) druhy vojenských prostriedkov (formovanie nových bojových skupín, ktoré nepatria k bežným vojenským zložkám) a kybernetické útoky. Waleský samit sa vo veľkej miere zameriaval na Rusko ako novú hrozbu. Členské štáty Aliancie sa spoločne postavili proti porušeniu medzinárodného práva zo strany Ruska. Rok 2014 bol skúškou pre Alianciu. Členské štáty si uvedomili, že musia venovať väčšiu pozornosť svojej vlastnej obrane.
Varšava (2016)	V tomto roku okrem pokračujúcich nepokojov na východnej Ukrajine, Rusko stále predstavuje hrozbu pre Alianciu. Z tohto dôvodu sa rozhodli vyslať štvoro mnohonárodných praporev do Pobaltia a Poľska, kde majú pôsobiť ako odstrašenie pred potencionálnou agresiou zo strany Ruska. Rovnako odsúdili podporu separatistov na východnej Ukrajine zo strany Ruska. Napriek tomu, že samit v Chicagu hovoril o ukončení prítomnosti vojakov Aliancie v Afganistane v roku 2014, Varšavský samit predĺžil ich pôsobenie do roku 2017 (pričom financovanie afganskej armády a polície predĺžil do roku 2020). Svoju prítomnosť potvrdili aj podporou výcviku jednotiek v Iraku a zapojením lietadiel AWACS do boja proti Islamskému štátu.

Mapa č. 21: Členské štáty s rokmi vstupu do Severoatlantickej aliancie.

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_NATO

Zhrnutie kapitoly

V roku 1949 bola podpísaná štátmi z Európy a zo Severnej Ameriky **Washingtonská zmluva** zakladajúca **Severoatlantickú alianciu**. Aliancia má pôsobiť ako ochrana a garant slobody a bezpečnosti svojich členských štátov. Jej hlavným cieľom je zachovať mierové spolunažívanie založené na hodnotách demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Severoatlantická aliancia (NATO) predstavuje inštitucionálnu štruktúru a podporu, ktorá zabezpečuje napĺňanie cieľov Aliancie. Základným princípom NATO je **kolektívna bezpečnosť**. V prípade kolektívnej obrany je najdôležitejší článok 5 **Washingtonskej zmluvy**. V zásade to znamená, že v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie. Strategické ciele sa od vzniku menili a prispôbovali aktuálnym bezpečnostným hrozbám. Dokument stanovujúci ciele na nasledujúce obdobie sa nazýva **Strategická koncepcia** a zväčša je prijímaná na samitoch NATO.

Kľúčové pojmy

Kolektívna bezpečnosť – v prípade útoku na ktorýkoľvek štát Aliancie, tento štát má právo nie len na vlastnú/individuálnu obranu, ale môže požiadať aj o pomoc a vojenskú podporu zo strany Aliancie.

Strategická koncepcia – základný dokument organizácie, ktorý definuje úlohu Aliancie v nadchádzajúcom období.

Samit – stretnutie najvyšších predstaviteľov štátov.

Nekonvenčné hrozby – povstania, etnické nepokoje, globálny terorizmus a kybernetické hrozby.

Smart defense – podporuje združovanie a zdieľanie zdrojov na obranu a lepšie nastavenie priorít, tak aby sa štáty Aliancie špecializovali na veci, v ktorých sú najlepšie.

Hybridná vojna – je nový typ hrozby, ktorá v sebe obsahuje konvenčnú vojnu (tradičné zbrane vojny), neobyčajné (nové) druhy vojenských prostriedkov (formovanie nových bojových skupín, ktoré nepatria ku bežným vojenským zložkám) a kybernetické útoky.

Otázky a úlohy:

1

Kedy a z akého dôvodu vznikla Severoatlantická aliancia?

3

Akým najväčším hrozbám musí Severoatlantická aliancia čeliť od roku 2001?

2

Ako sa odlišuje jej účel v období Studenej vojny a v období od roku 2014? Existujú tam i spoločné znaky?

Zakrúžkuj členské krajiny NATO (29)

Argentína, Arménsko, Azerbajdžan, Albánsko, Belgicko, Brazília, Belize, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Čile, Čierna Hora, Čína, Dánsko, Estónsko, Francúzsko, Fínsko, Filipíny, Grécko, Gruzínsko, Holandsko, Island, India, Írsko, Japonsko, Južná Kórea, Kanada, Kosovo, Litva, Lotyšsko, Luxemburg, Maďarsko, Mali, Nemecko, Nový Zéland, Nórsko, Peru, Pobrežie Slonoviny, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Srí Lanka, Španielsko, Švédsko, Turecko, Turkménsko, Veľká Británia, Venezuela, USA

Aktivity:

Skúste sa zamyslieť nad príčinami vzniku Severoatlantickej aliancie na konci druhej svetovej vojny. Diskutujte, či Severoatlantická aliancia má význam aj v súčasnosti.

Odporúčané linky:

<http://www.cenaa.org/analysis/nova-severoatlanticka-aliancia-nato/>

http://www.oskole.sk/?id_cat=1&clanok=21914

<https://domov.sme.sk/c/729331/nato-vznik-a-ciele-severoatlantickej-aliancie.html>

<https://encyklopediapoznania.sk/clanok/3909/severoatlanticka-aliancia-nato>

Zoznam obrázkov:

- Obr. č. 1: Winston Churchill, premiér Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska 1940-1945 a 1951-1955.
- Obr. č. 2: Logo Rady Európy.
- Obr. č. 3: Jacques Delors, predseda Európskej komisie 1985-1995.
- Obr. č. 4: Vlajky členských štátov integračného zoskupenia EFTA – zľava – Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko.
- Obr. č. 5: Štátny znak Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR).
- Obr. č. 6: Ústava Slovenskej republiky.
- Obr. č. 7: Michal Kováč, prvý prezident SR v rokoch 1993-1998.
- Obr. č. 8: Mikuláš Dzurinda, predseda vlády v rokoch 1998-2002 a 2002-2006, minister zahraničných vecí SR v rokoch 2010-2012.
- Obr. č. 9: Stretnutie Mikuláša Dzurindu, premiéra Slovenskej republiky s Georgeom W. Bushom, prezidentom Spojených štátov amerických (2001).
- Obr. č. 10: Stretnutie Rudolfa Schustera, prezidenta Slovenskej republiky s Vladimírom Putinom, prezidentom Ruskej federácie (2001).
- Obr. č. 11: Stretnutie Rudolfa Schustera, prezidenta Slovenskej republiky s Georgeom W. Bushom prezidentom Spojených štátov amerických (2003).
- Obr. č. 12: Stretnutie Mikuláša Dzurindu s Vladimírom Putinom (2003).
- Obr. č. 13: Zľava Ján Slota (SNS), Róbert Fico (SMER-SD) a Vladimír Mečiar (HZDS), predsedovia koalíčných strán v rokoch 2006 – 2010.
- Obr. č. 14: Obrázok ilustruje ekonomický pokles počas finančnej krízy od roku 2008.
- Obr. č. 15: Euromince.
- Obr. č. 16: Predstavitelia koalíčných strán a premiérka Slovenskej republiky v rokoch 2010 – 2012. Zľava – Jan Figeľ (KDH), Mikuláš Dzurinda (SDKÚ-DS), Iveta Radičová (SDKÚ – DS), Béla Bugár (SMK).
- Obr. č. 17: Európsky parlament.
- Obr. č. 18: Budova Rady Európskej únie.
- Obr. č. 19: Vlajka Európskej únie.
- Obr. č. 20: Budova Rady Európskej únie.
- Obr. č. 21: Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie zodpovedný za energetickú úniu a Martin Schulz, predseda Európskeho parlamentu (2016).
- Obr. č. 22: Minister zahraničných vecí Spojených štátov amerických John Kerry (2013-2017) s Vysokou predstaviteľkou Európskej únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku Federicu Mogherini (2016).
- Obr. č. 23: Indický premiér Narendra Modi s prezidentom Európskej rady Donaldom Tuskom a prezidentom Európskej komisie Jean-Claude Junckerom na EU-India samite (2016).
- Obr. č. 24: Zľava, vedúci misie Čínskej ľudovej republiky pri Európskej únii Hailong Wu, francúzsky minister zahraničných vecí Laurent Fabius, nemecký minister zahraničných vecí Walter Steinmeier, Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini, iránsky minister zahraničných vecí Javad Zarif, ruský zástupca politického riaditeľa Alexey Karpov, britský minister zahraničných vecí Philip Hammond, a minister zahraničných vecí Spojených štátov amerických John Kerry (2015).
- Obr. č. 25: Stretnutie zástupcov Európskej únie, Jean-Claude Junckera, predsedu Európskej komisie a Donalda Tuska, prezidenta Európskej rady s prezidentom Spojených štátov amerických Donaldom Trumpom (2017).
- Obr. č. 26: Vlajka Slovenskej republiky a Európskej únie.
- Obr. č. 27: Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie zodpovedný za energetickú úniu a Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini (2016).
- Obr. č. 28: Maroš Šefčovič, podpredseda Európskej komisie zodpovedný za energetickú úniu.
- Obr. č. 29: Stretnutie predsedu Európskej komisie Jean-Claude Junckera a premiéra Slovenskej republiky Róberta Fica počas slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie (2016).
- Obr. č. 30: Ilustračný obrázok sveta a dvanástich hviezd Európskej únie symbolizujúci zahraničnú politiku Európskej únie.
- Obr. č. 31: Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini (2016).

- Obr. č. 32: Stretnutie predstaviteľov členských štátov EÚ pri príležitosti 60. výročia podpísania Rímskych zmlúv (2017).
- Obr. č. 33: Bratislavský samit, zľava Donald Tusk, prezident Európskej rady, Matteo Renzi, premiér Talianskej republiky, Robert Fico, premiér Slovenskej republiky a Jean-Claude Juncker, Prezident Európskej komisie (2016).
- Obr. č. 34: Vojaci misie Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 35: Stretnutie slovenského premiéra Roberta Fica a ruského prezidenta Vladimíra Putina (2016).
- Obr. č. 36: Stretnutie ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky Miroslava Lajčáka (vpravo) a Sebastiana Kurza (vľavo), premiéra Rakúskej republiky.
- Obr. č. 37: Stretnutie prezidenta Spojených štátov amerických Baracka Obamu, jeho manželky Michelle Obamovej a prezidenta Slovenskej republiky Andreja Kisku (2014).
- Obr. č. 38: Zľava Jean-Claude Juncker, predseda Európskej komisie a Andrej Danko, predseda NRSR počas predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie (2016).
- Obr. č. 39: Stretnutie premiéra Slovenskej republiky Roberta Fica a prezidenta Spojených štátov amerických Baracka Obamu (2013).
- Obr. č. 40: Ilustračný obrázok protestov konaných počas tzv. arabskej jari.
- Obr. č. 41: Logo oficiálnej rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky.
- Obr. č. 42: Ciele udržateľného rozvoja (SDGs).
- Obr. č. 43: Bratislavský samit, zľava Donald Tusk, prezident Európskej rady, Angela Merkel, nemecká kancelárka, Robert Fico, premiér Slovenskej republiky a Jean-Claude Juncker, Prezident Európskej komisie (2016).
- Obr. č. 44: Hlavy štátov členských krajín Európskej únie na Bratislavskom samite (2016).
- Obr. č. 45: Štátna tajomník Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky Ivan Korčok počas predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie (2016).
- Obr. č. 46: Bratislavský samit, zľava Donald Tusk, prezident Európskej rady, Robert Fico, premiér Slovenskej republiky a Jean-Claude Juncker, Prezident Európskej komisie (2016).
- Obr. č. 47: Slovenské predsedníctvo v Rade Európskej únie, zľava Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničnú veci a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini, minister zahra-
- ničných vecí Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska Boris Johnson a minister zahraničných vecí Slovenskej republiky Miroslava Lajčák (2016).
- Obr. č. 48: Rokovanie predstaviteľov členských štátov Európskej únie počas slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie.
- Obr. č. 49: Ilustračný obrázok kultúrnej diverzity v EÚ.
- Obr. č. 50: Ilustračný obrázok symbolizujúci európsky občiansky preukaz.
- Obr. č. 51: Ilustračný obrázok symbolizujúci príležitosti mladej generácie v EÚ.
- Obr. č. 52: Ilustračný obrázok rozporu medzi európskou a národnou identitou.
- Obr. č. 53: Humanitárna pomoc Európskej únie.
- Obr. č. 54: Štefan Daxner, politik, právnik, spisovateľ, spolutvorca Žiadostí slovenského národa.
- Obr. č. 55: Alexander Dubček, prvý tajomník ÚV KSČ (1968-69), čelný predstaviteľ Pražskej jari, predseda Federálneho zhromaždenia ČSFR v rokoch 1989-1992.
- Obr. č. 56: Václav Havel (prezident ČSSR 19989/90, prezident ČSFR 1990-92, prezident ČR 1993-98, 1998-2003) kladie kvety počas pokojného protestu v Československu v roku 1989.
- Obr. č. 57: Mapa Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR).
- Obr. č. 58: Mikuláš Dzurinda, predseda vlády SR v rokoch 1998-2002 a 2002-2006, minister zahraničných vecí SR v rokoch 2010-2012.
- Obr. č. 59: Samit Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 60: Ilustračný obrázok uniformy slovenského vojaka zúčastňujúceho sa misie Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 61: Robert Fico, predseda vlády SR 2006-2010, 2012-2016, 2016-súčasnosť.
- Obr. č. 62: Zľava, Iveta Radičová, predsedníčka vlády Slovenskej republiky (2010-2012) a Hillary Clinton, ministerka zahraničných vecí Spojených štátov amerických (2010).
- Obr. č. 63: Ilustračný obrázok misie NATO ISAF – Medzinárodné bezpečnostné a pomocné sily.
- Obr. č. 64: Teroristický útok na svetové obchodné centrum 11/9/2001.
- Obr. č. 65: Ilustračný obrázok utečeneckej krízy.
- Obr. č. 66: Protesty v Douma, Sýria (8.4.2011).

- Obr. č. 67: Utečenecký tábor Za'atri Refugee Camp v Jordánsku (18. júla 2013).
- Obr. č. 68: Život v časti al-Shaar, Aleppo, Sýria, (2015).
- Obr. č. 69: Viktor Janukovyč, prezident Ukrajiny v rokoch 2010-2014, zosadený z funkcie prezidenta ukrajinským parlamentom 22.2.2014.
- Obr. č. 70: Stretnutie Viktora Janukovyča, prezidenta Ukrajiny a Vladimíra Putina, prezidenta Ruskej federácie (2014).
- Obr. č. 71: Harry S. Truman, v rokoch 1945-1953 pôsobil ako 33. prezident USA.
- Obr. č. 72: Vlajka Severoatlantickej aliancie.
- Obr. č. 73: Samit EU – USA. Zľava prezident Spojených štátov amerických Barack Obama, Herman Van Rompuy, prezident Európskej rady a José Manuel Barroso, predseda Európskej komisie (2014).

Zoznam máp:

- Mapa č. 1: Rozdelenie Juhoslávie.
- Mapa č. 2: Rozširovanie Európskej únie.
- Mapa č. 3: Vojenské a civilné misie EÚ.
- Mapa č. 4: Štáty Európskej susedskej politiky.
- Mapa č. 5: Štáty Východného partnerstva.
- Mapa č. 6: Fyzicko-geografická mapa strednej Európy.
- Mapa č. 7: Veľkomoravská ríša.
- Mapa č. 8: Etnické skupiny na území Rakúsko-Uhorska v roku 1910.
- Mapa č. 9: Štáty strednej a východnej Európy v období medzi dvoma svetovými vojnami.
- Mapa č. 10: Územné straty Slovenska v rokoch 1938-1939.
- Mapa č. 11: Poloha Slovenskej republiky v Európe.
- Mapa č. 12: Násilné konflikty v roku 2016 (štátna medzištátna úroveň).
- Mapa č. 13: Násilné konflikty v roku 2016 (subštátna úroveň).
- Mapa č. 14: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Sýrii.
- Mapa č. 15: Obyvateľstvo Ukrajiny hovoriace rodným jazykom ruským.
- Mapa č. 16: Palestínske územné straty v rokoch 1946-2000.
- Mapa č. 17: Historické rozdelenie Izraela/Palestíny.
- Mapa č. 18: Národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva v Iraku.
- Mapa č. 19: Rozdelenie Európy v období studenej vojny.
- Mapa č. 20: Aktuálne členstvá a partnerstvá NATO.
- Mapa č. 21: Členské štáty s rokmi vstupu do Severoatlantickej aliancie.

Použitá literatúra:

ACADEMIC RANKING OF WORLD UNIVERSITIES 2016. [cit. 02.08.2017].Dostupné na internete <<http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>>

AHTISAARI, M.- FISCHER, J.- VAN ORANJE, M.-LEONARD, M.2007.*Mocou Európy sa plytvá*. Project Syndicate 2007, SME 19.októbra 2007.

Analýza tendencií vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky a z nej vyplývajúcich rizík a ohrození Slovenskej republiky. 2010. [online] Ministerstvo vnútra SR, október 2010 [cit. 21.08.2017] Dostupné na internete: http://www.minv.sk/?Dokumenty_na_stiahnutie_CO

BAAR,V. 2000-Geopolitický vývoj Evropy In: IVANIČKA,K.(ed.)2000. *Dynamické vývojové procesy a štruktúry a ich medzinárodný kontext*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov. ISBN 80-8055-371-8, s. 128-136.

BÁTORA, J. 2014. *Zahraničná politika Európskej únie. Paradoxy a otázky*. Vydavateľstvo Univerzity Komenského, Bratislava, ISBN 978-80-223-3688-8.

BÁTORA, J. - HYNEK, N. 2014. *Fringe Players and Diplomatic Order: The „New“ Heteronomy*. London. Palgrave Mac-Millan. ISBN 9780230363939.

BEBLAVÝ,M.: Priemyselná politika. In: : Marcinčin,A.-Beblový,M.(ed.): *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, SFPA, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, INEKO, Bratislava 2000, ISBN 80-968147-1-0, str.235

Bezpečnostná stratégia SR. [online] Ministerstvo obrany SR, 27.09.2005. [cit. 18.08.2017] Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/833.pdf>

Biela kniha o obrane. 2013. [online] Ministerstvo obrany SR, 2013. [cit. 21.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.mod.gov.sk/bielakniha/>

Biela kniha o obrane. 2016. [online] Ministerstvo obrany SR, 2016. [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-201890?prefixFile=m>

BOLEČEKOVÁ, M. 2014. Migračná politika Slovenskej republiky: desať rokov po vstupe do Európskej únie. In Politické vedy : časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela - Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2014. ISSN 1335-2741. Roč. 17, č. 3 (2014), s. 68-90.

BOLEČEKOVÁ, M. – OLEJÁROVÁ, B. 2016. Medzinárodná migrácia: faktor ovplyvňujúci podobu a vnímanie zahraničnej politiky Slovenskej republiky. In *Zahraničná politika Slovenskej republiky v rámci vonkajšej činnosti Európskej únie*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1213-0, s. 140-175.

BOYD,A. a F.1949. Western Union, UNA's Guide to Western Recovery, London 1949, s. 159-160.

BROCKOVÁ, I. 2003. Európska ekonomická integrácia. In Európska únia dnes. Súčasný trendy a význam pre Slovensko. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. ISBN 80-7165-396-9.s.127-1254.

BROCKOVÁ, I. 2004. Ekonomická dimenzia zahraničnej politiky SR. In. *Zahraničná politika Slovenska po vstupe do NATO a EÚ. Východiská a stratégie*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku. ISBN 80-969186-2-1, pp. 67-83.

BROCKOVÁ, I. 2006. Zahraničná ekonomická politika SR. In Slovensko 2005: Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 80-88935-84-9, str. 325-343.

BÚTORA, M. - KOLLÁR, M.-MESEŽNIKOV,G.-BÚTOROVÁ, Z. (eds.)2010. *KDE SME? Mentálne mapy Slovenska*. Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava. ISBN 978-80-89345-19-9, str. 44-45,47- 48, 50, 56,57, 59

CESARZ, Zbigniew. 1996. Konflikty zbrojne jako problem międzynarodowy. In: CESARZ, Zbigniew a Elżbieta STADTMULLER, eds. *Problemy polityczne współczesnego świata*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 75 – 104. ISBN 978-229-1462-8.

CIA: The World Factbook. Syria.[cit. 5.9.2017]. Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

ČAJKA, P.- TEREM, P.- RÝSOVÁ, L.- IŠTOK, R. 2010. *Politická geografia*. Zvolen: Bratia Sabovci, ISBN 978-80-557-0013-7, 292 s.

ČEJKA, M. 2013. *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Barrister a Principal. 329 s. ISBN 978-80-87474-90-7

ČURDA, J. – ZATLKAJ, P. 2003. *Cesta Slovenska do NATO*. Bratislava: VEDA, 2003. 156 s. ISBN 80-224-0773-9.

CENKER, M. (ed.): *Rozvojové vzdelávanie. Témy a metódy*. 2. vyd. Bratislava: Nadácia Pontis, 2014.

ČIDEROVÁ, D. 2015. Geopolitický vývoj na východnej hranici Európy a jeho vplyv na budúcu kooperačnú politiku Európskej únie s Euroázijským regiónom. In: OBADI, S.M. a kol. 2015: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISBN 978-80-7144-245-5, str. 282-283, 291-295.

CIHELKOVÁ, E. et al. 2001. *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*. Praha: C. H. Beck, 2001. 257 s.

Consolidated Reader-Friendly Edition of the Treaty on European Union (TEU) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as amended by the Treaty of Lisbon (2007). Third edition 2009. Brussels: Foundation for EU Democracy. ISBN: 87-87692-72-4.

Council of the European Union. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_en

Council of the European Union. 2017. [online]. European Union. [cit. 24.8.2017]. Dostupné na internete: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/council-eu_en

Court of Justice of the European Union. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en

Court of Justice of the European Union. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/court-justice_en

DJILAS, M. 1969. *Conversations with Stalin*. Harcourt, Brace and World, Inc., New York, s. 90.

DULEBA, A.-BILČÍK, V.-KLAVEC, J.-KORBA, M.: 2005. „Medzinárodní aktéři: organizace, sousední státy a klíčové krajiny.“ IN: SZOMOLÁNYI, S. (ed.) 2005. Společnost a politika na Slovensku. Cesty k stabilitě 1989-2004. Bratislava: UK, 2005. ISBN 8-0223-2077-3, s. 309-324.

DULEBA, A.-BILČÍK, V.-KLAVEC, J.-KORBA, M.: 2005. „Vonkajšie bezpečnostné hrozby a riziká.“ IN: SZOMOLÁNYI, S. (ed.) 2005. Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989-2004. Bratislava: UK, 2005. ISBN 8-0223-2077-3, s. 324-337

Duleba, A. – Lukáč, P. – Wlachovský, M. 1998. *Zahraničná politika Slovenskej republiky východiská, stav a perspektívy*. [online]. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2016. [cit. 08.10.2017]. <http://www.old.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/3>

DRULÁK, P. 2012. Slovensko, Česko a Západ. Zahraničná politika. [online] 04/2012. SFPA. [cit. 10.09.2016] Dostupné na internete: <http://zahranicnapolitika.dennikn.sk/slovensko-cesko-a-zapad/>, ISSN 1339-8121

de Blij, H. J., Muller, P. O., Nijman, J.: *Geography. Realms, Regions, and Concepts*. New York: John Wiley and Sons 2012.

DRULÁK, P. 2012. Slovensko, Česko a Západ. Zahraničná politika. [online] 04/2012. SFPA. [cit. 10.09.2016] Dostupné na internete: <http://zahranicnapolitika.dennikn.sk/slovensko-cesko-a-zapad/>, ISSN 1339-8121

DUDÁŠ, T. a kol.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Vybrané kapitoly. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2007.

ĐURINA, J. 2001. *Prínosy a záväzky členstva v NATO*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2001. 30 s. ISBN 80-88842-47-6.

Eastern Partnership. 2017. [online]. European Commission. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete:

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/eastern-partnership_en>

EICHLER, J. 2011. Formování bezpečnostní kultury Evropské unie. *Vojenské rozhledy* 4/2011 [cit. 01.08.2017]. Dostupné na internete: <www.vojenskerozhledy.cz/.../451_c2c49df9b3a256009aea1a2f2>

EÚ vo svete. 2017. [online]. Európske právne centrum. [cit. 10.8.2017]. Dostupné na internete: <http://eu.euroiuris.sk/pre_studentov/eu_vo_sвете>

EUROBAROMETER 80 [online]. EC, 2013 [cit. 8/04/2014]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm>.

EUROPEAN COMMISSION. 2004. *Taking Europe to the world. 50 years of the European Commission's External service*. Luxembourg: Office for Official Publications on the European Communities, 2004. ISBN 92-894-7377-0

European Parliament. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-parliament_en>

EUROPEAN COMMISSION. 2004. *Taking Europe to the world. 50 years of the European Commission's External service*. Luxembourg: Office for Official Publications on the European Communities, 2004. ISBN 92-894-7377-0

EUROPEAN COMMUNITIES (2004): *Facing the Challenge: The Lisbon strategy for growth and employment*. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok. Luxembourg: OPEC. ISBN 92-894-7054-2

European Commission. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en>

European Commission. 2017. [online]. European Union. [cit. 24.8.2017]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-commission_en>

European Council. 2017. [online]. European Union. [cit. 22.8.2017]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_en>

European Council. 2017. [online]. European Union. [cit. 24.8.2017]. Dostupné na internete: <https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-council_en>

EURÓPSKA KOMISIA, 2014. *Obchod a investície Európskej únie v roku 2014*, s. 3, [cit. 2016-09-05]. Dostupné na internete: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/january/tradoc_152062.pdf>

EURÓPSKA KOMISIA. *Hlbší a spravodlivejší jednotný trh*, Európska komisia, s. 1, [cit. 2016-03-15]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13446/attachments/1/translations/en/renditions/native>>.

EURÓPSKA KOMISIA. *Postavenie EÚ vo svetovom obchode*, Európska komisia. [cit. 2016-08/15]. Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade/>>.

EUROSTAT. *International Trade in Goods*. [cit. 2016-10-04]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_trade_in_goods#Main_global_players_for_international_trade.

EUROSTAT. *Population and populations changed*. [cit. 01.08.2017]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics_July_2017

European Neighbourhood Policy. 2017. [online]. European Parliament. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuid=FTU_6.5.4.html

European Neighbourhood Policy. 2017. [online]. European Commission. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/overview_en>

Européens. Paris : L'Harmattan, 2014. - 230 s. - ISBN 978-2-343-02583-4. - ISSN 2257-3690

FIALA, P. – PITROVÁ, M. 2009. *Evropská unie*. Brno : CDK, 2009. s. 774. ISBN 978-80-7325-180-2

FIALA, P. – PITROVÁ, M. (2009): *Evropská unie*. 2nd ed. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-180-2.

FIALA, P. - PITROVA, M.2003. *Evropská unie*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2003, s. 31

Figeľ, J. - Adamiš, M. 2003. Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku: Centrum pre európsku politiku, 205 s. ISBN 80-968148-4-2

FOBELOVÁ, D. 2006. *Tri rozmary kultúry*. Iris, Bratislava 2006

FOGAŠ, A. 2008 a. *Historickogeografické a politickogeografické aspekty genézy arabsko – izraelského konfliktu v regióne Blízkeho východu*. Acta Geographica Universitatis Comenianae, No.51, s.83 – 98, ISBN 978-80-223-2447-2, ISSN 0231-715 X

FOGAŠ, A. 2010. *Politickogeografické dimenzie vývoja regiónu Blízkeho východu*. Dizertačná práca. UK Bratislava. 207 s

FOGAŠ, A. 2008 b. *Politickogeografický vývoj regiónu Blízkeho východu po druhej svetovej vojne*. Geographia Cassoviensis roč. II, č. 1, Vydavateľstvo UPJŠ Košice, s. 29-33, Evidenčné číslo EV 2845/08, ISSN 1337-6748

GOMBÁR, E. 1999. *Moderní dějiny islámských zemí*. Karolinum Praha. 427 s. ISBN 80-7184-599-X

GOMBÁR, E., PECHA, L. 2013. *Dějiny Iráku*. Nakladatelství Lidové noviny Praha. 702 s. ISBN 978-80-7422-249-8

GURŇÁK, D., BLAŽÍK, T., LAUKO, V. 2007. Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie. UK Bratislava. 140 s. ISBN 978-80-969338-8-4

GURŇÁK, D. a kol. 2014. *Geografia Ázie*. UK Bratislava. 414 s. ISBN 978-80-223-3770-0

GUBÁŠ, F.2003.Ekonomické aspekty obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky. Inštitút obrany a bezpečnosti, Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, Bratislava 2003, str.45

HERIBAN, J. 1998. *Príručný lexikón biblických vied*. Don Bosco Bratislava. 1366 s. ISBN 80-88933-07-2

HOLÁSEK, P. 2000. *Mierový proces na Strednom východe a európska bezpečnosť. Východiská pre zahraničnú politiku Slovenskej republiky*. Výskumné centrum SFPa Bratislava. 52 s. ISBN 80-968155-1-2

HOLEC, R. 2013. Dvadsať rokov pohľadom historika. In BÚTORA, M.-MESEŽNIKOV, G.-BÚTOROVÁ- KOLLÁR, M. 2013. *ODKIAĽ A KAM. Dvadsať rokov samostatnosti*. Inštitút pre verejné otázky, Kalligram, Bratislava. ISBN 978-80-89345-42-7, str. 11

Gajdoš, A., Mazúrek, J. a kol.: *Regionálna geografia Európy*. Bratislava: Veda 2013.

GAJDOŠ, P.2002. Človek, Spoločnosť, Prostredie. Priestorová sociológia. Bratislava. ISBN: 80-855444-15-6, str.374

GARIUP, Monica. European Security Culture: Language, Theory, Policy. Aldershot: Ashgate, 2009. In EICHLER, J. 2011. Formování bezpečnostní kultury Evropské unie. Vojenské rozhledy 4/2011 [cit. 01.08.2017]. Dostupné na internete: <www.vojenskerozhledy.cz/.../451_c2c49df9b3a256009aea1a2f2>

GODA, S. – UŠIAK, J. 2016. What is the Threat Perception of the Slovak Republic? In *CEJISS*. roč. 10, č. 1, ISSN 1802-548X, s. 61-87.

GURA, R. 2014. Le groupe de Visegrád, une intégration régionale dynamique In: *Intégration et voisinage européens = Európska integrácia a susedstvo* GURA, R. – ROUET, G. eds. Paríž : L'Harmattan, 2014. - ISBN 978-2-343-04850-5. - ISSN 2257-3690. - S. 101-120.

- GURA, R. – HOLUBOVÁ, M. 2011. Identité nationale slovaque est - elle différente de l'identité européenne? In *Identities, citizenship and democracy : 20 years after*. MARON, F. – POZARLIK, G. Bruxelles : Bruylant, 2011. - ISBN 978-2-8027-3085-9. - S. 71-77.
- GURA, R. – ROUET, G. eds. 2012. *Cultural Expressions and European Identities*. Bruxelles : Bruylant - 373 s. - ISBN 978-2-8027-3563-2
- GURA, R. – ROUET, G. eds. 2014. *Intégration et voisinage européens = Európska integrácia a susedstvo*. Paríž : L'Harmattan, 2014. - 213 s. - ISBN 978-2-343-04850-5. - ISSN 2257-3690
- GURA, R. – ROUET, G. eds. 2016. *Les citoyens et l'integration européenne*. Paris : L'Harmattan, 2016. - 236 s. ISBN : 978-2-343-08505-
- GURA, R. – STYCZYŃSKA, N. 2014. *Identités et espaces publics Européens*. Paris : L'Harmattan, 2014. - 230 s. - ISBN 978-2-343-02583-4. - ISSN 2257-3690
- HALÁS, M. 2014. Od priestoru k ľuďom späť. Politická geografia minulého storočia. In HALÁS, M. (ed.) 2014. Geopolitické omyly 20. storočia. Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-3652-9, str. 346, 347
- HAVIGHURST, A. F. 1985. *Britain in Transition*. London, s. 392. In: PLECHANOVÁ, B.-FIDLER, J.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahu 1941-1995*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, ISBN 80-85241-79-X, s. 62
- HIK. 2017. *Conflict Barometer 2016: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. Heidelberg: HIK, No. 25. ISSN 1616-931X.
- HINNEBUSCH, R. 2003. *The International politics of the Middle East*. Manchester: Manchester University Press, 262 s. ISBN 0-7190-5345-5 [cit. 28.8.2017]. Dostupné na internete: <https://oapen.org/download?type=document&docid=341386>
- HORVÁTH, P. 2004. *Stredná Európa a jej integračné pokusy*, In Slovenská politologická revue, číslo 2/2004.
- CHMELÁR, E. 2007. *Posledné roky Iraku*. In: Slovo, 12, Bratislava, s. 9
- IŠTOK, R., TEREM, P., ČAJKA, P., RÝSOVÁ, L. 2010. *Politická geografia*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2010. 292 s. ISBN 978-80-557-0013-7., pp. 12, 80
- IŠTOK, R. 2006. Priestorovo-politická štruktúra sveta a jej vývojové tendencie v období globalizácie. In: IŠTOK, R. (ed.): *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Prešov 2006, ISBN 80-8068-500-2. pp. 62-107
- IŠTOK, Róbert, IRINA KOZÁROVÁ a kol. 2015. *Geokonfliktológia: teoretické aspekty a empirická aplikácia: (vybrané problémy)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1339-3.
- IŠTOK, R., MADZIKOVÁ, A., FOGAŠ, A.: *Geografia Európy*. Prešov: FHPV PU 2015.
- IVANIČKA, K. 1999. *Slovensko –Genius loci*. EUROSTAV spol. s r. o., Bratislava 1999. ISBN 80-968183-3-3
- JANKUV, J.: *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: IURA EDITION, 2006
- JOHNSON, P. 1997. *A History of American People*. Harper Collins Publishers, Inc. New York. Preklad: Věra a Jan Lamperovi: *Dějiny amerického národa*. Academia, 2000. ISBN 80-200-0799-7, str. 641-644, 646, 647, 648
- KALERGI-COUDENHOVE, R., N. 1993. *Pan-Evropa*. Panevropa Praha s.r.o., Praha, s. 39.
- Kalesná, K. – Hruškovič, I. – Ďuriš, M. 2011. *Európske právo*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2011. 246 s. ISBN 978-80-7160-326-9.
- KERN, M. 2008. *Volby 1998 neodviali Mečiara ďaleko*. [online] SME, 26.9.2008 [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/4093993/volby-1998-neodviali-meciara-daleko.html>

- KISSINGER, H. 2016. *Uspořádání světa. Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*. Prostor. Praha 2016, ISBN 978-80-7260-335-0., str. 102, 103.
- KLINEC, I.: Scenáre vývoja. Slovenská ekonomika v prvom desaťročí 21. storočia. Slovo, politicko-spoločenský týždenník. Internetové vydanie, č.5., 2.-8.2.2000. <http://www.noveslovo.sk/archiv/2000-5/otrendoch.html>
- Konsolidované znenie zmluvy o fungovaní EÚ*. [online]. EUR-lex, 2017. [cit.15.10.2017]. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>>
- KOVÁČ D. 1998. *Dejiny Slovenska*. Nakladateľství Lidové noviny. ISBN 80-7106-268-5, str. 316-323, 331-334, 337-338.
- KOPAČKA, L. 1992. Změny v geografickém rozmístění čs. průmyslu 1962-1988. In: Sborník České geografické společnosti, ročník 97,3/1992, Praha, str. 152-171
- KOZÁROVÁ, Irina. 2016. Příčiny vzniku ozbrojených konfliktů a vojen po roku 1990. In: *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR: vypracovanie odborných študijných materiálov, ktoré sa venujú aktuálnym otázkam bezpečnosti relevantných pre SR ako člena EÚ a NATO*. Banská Bystrica: UMB, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, s. 164 – 168. ISBN 978-80-557-1214-7.
- KOŠÍR, I.: *Výhody z členstva v Európskej únii a zlepšovanie systémových predpokladov pre ich využívanie na Slovensku z hľadiska regionálneho rozvoja*. ISBN str. 12, 13, 14.
- KOŠÍR, I., ROSENBERG, M. 2005. Výzvy nových foriem inštitucionálnej integrácie – integrácie vyššieho rádu a flexibilnej integrácie. In: *Nové obchodnopolitické prostredie SR a ČR po vstupe do EÚ*. Zborník z 5. medzinárodnej vedeckej konferencie Česko a Slovensko v medzinárodnom obchode a podnikaní. Bratislava 8. apríla 2005, Ekonóm, Bratislava, pp. 114
- KOŠÍR, I. (2010): *Medzinárodná ekonomická integrácia. Od autarkie ku globálnej ekonomickej integrácii*. Banská Bystrica: FPVMV UMB. ISBN 978-80-8083-942-0.
- KOŠÍR, Igor (2015): Spoločná obchodná politika Európskej únie. In: ČIDEROVÁ, D. – KOŠÍR, I. – KOVAČEVIČ, D. – LIBERČAN, A. – REPÁŠOVÁ, V.: *Alternatívy vývoja európskej integrácie. Časť 2*. Bratislava: Ekonóm, s. 31-87. ISBN 978-80-225-4213-5.
- KMEC, V. – KORBA, M. – ONDREJCSÁK, R. 2005. *Transformácia NATO a bezpečnostná a obranná politika SR*. Bratislava: Centrum bezpečnostných štúdií, 2005. 154 s. ISBN 808941-82-5.
- Kratochvíl, P., Drulák, P. (eds.): *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál 2009.
- KREJČÍ, O.: *Lidská práva*. Praha: Professional Publishing, 2011
- KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 3. vyd. Praha: EKOPRESS, 2007
- KREJČÍ, O. 2000. *Geopolitika středoevropského prostoru*. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. Ekopress. Praha, pp. 320 ISBN 80-86119-29-7
- KREJČÍ, O. 2009. *Geopolitika středoevropského prostoru - pohled z Prahy a Bratislavy*, 3. upravené a rozšířené vydání. Praha : Professional Publishing, 2009, 399 s. ISBN 978-80-7431-001-0, str. 92-93
- KREJČÍ, O. 2009. *Geopolitika středoevropského prostoru - pohled z Prahy a Bratislavy*, 3. upravené a rozšířené vydání. Praha : Professional Publishing, 2009, 399 s. ISBN 978-80-7431-001-0, str. 56
- KREJČÍ, O. 2000. *Geopolitika středoevropského prostoru*. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky. Ekopress. Praha, pp. 320 ISBN 80-86119-29-7
- KREJČÍ, Oskar. 2010. *Válka*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-029-4.
- KREJČÍ, Oskar. 2014. *Mezinárodní politika*. 5. vyd. Praha: Ekopress. [803 s.]. ISBN 978-80-87865-07-1.

- KREJČÍ, O. 1997. *Medzinárodní politika*. Victoria Publishing, Praha, s. 114.
- KUČEROVÁ I. 2015. *Střední Evropa. Komparace vývoje středoevropských států*. Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolínium, 2015. ISBN 978-80-246-3067-0, s. 10-11.
- LACOSTE, Y. 1990: Preface. In: Korinman, M.: *Quand d'Allemagne pensait le monde*. Paris, pp. 1-14
- LEHMANOVÁ, Z. a kolektív. 2010. *Paradigma kultur*. Plzeň: Aleš čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-297-4
- LEŠKO, M. 1998. Príbeh sebadiskvalifikácie favorita. In: BÚTORA, M., ŠEBEJ, F. (eds.) *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998. ISBN 80-88935-01-6. s. 15-80.
- LETTRICH, J. Dejiny novodobého Slovenska. Nadácia Dr. Jozefa Lettricha v spolupráci s Múzeom SNP. ISBN 978-80-971152-5-8. pp. 117, 131, 134, 143, 156, 157, 201.
- LETZ, R.: *Náčrt dejín Uhorska a Maďarska, S osobitným zreteľom na maďarsko-slovenské vzťahy*. Bratislava: Polygrafia vedeckej literatúry a časopisov SAV, 1996, s. 66-67
- LEWIS, B. 1995. *Dějiny Blízkého východu*. Lidové noviny Praha. 383 s. ISBN 80-7106-191-3
- LUŇÁK, P.: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha 1997, ISBN: 80-85983-29-X, str. 87, 105, 108, 109, 110, 111, 244, 246-248, 370.
- MASARIKOVÁ M. 2016. Zabezpeč si vedomosti: Medzinárodné organizácie a bezpečnosť: Európska únia. Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku. [cit. 01.08.2017]. Dostupné na internete: < <https://slovaksecurity.org/wp-content/uploads/2016/12/Zabezpec-si-vedomosti-EU.pdf> >
- MATIŠÁK, A. (2016): Slovensko zvládlo poslednú skúšku v Európskej únii. Bratislava: *Pravda*, 17.-18. decembra, roč. XXV, č. 292, s. 1-3. ISSN 1335-4050.
- MICHAELI, E., IŠTOK, R. Formovanie územia Slovenska a geopolitické zhodnotenie jeho polohy v kontexte Strednej Európy. In: IVANIČKA, K. (ed.) 2000. *Dynamické vývojové procesy a štruktúry a ich medzinárodný kontext*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov. ISBN 80-8055-371-8, s. 276-283.
- MINISTERSTVO OBRANY SR. 2015. *Na Slovensku nevznikne základňa, ale styčný integračný tím NATO*. [online] [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.mod.gov.sk/35906-sk/na-slovensku-nevznikne-zakladna-ale-stycky-integracny-tim-nato/>
- MIŠÍK, M. 2015. Národný záujem na prvom mieste: vnímanie nových členských štátov EÚ. *Sociológia* 2015, Vol. 47 (No. 1: 66-86) [cit. 2016-10-10] Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03301231Misik%20OK.pdf>.
- MISTRÍK, E. 2000. *Multikultúrna výchova v príprave učiteľov*. Bratislava: Iris 2000. ISBN 80-89018-10-6
- MORVAY, K. 2000. Celkový makroekonomický vývoj. In: Marcinčin, A.-Beblavý, M. (ed.): *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, SFPa, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, INEKO, Bratislava 2000, ISBN 80-968147-1-0 str. 19, 20, 27, 34, 35, 39-41, 45, 46.
- MLÁDEK, J. 1990. *Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska*. Bratislava, vyd. UK, 1990
- MZVaEZ. 2016. *Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ*. [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2016. [cit. 08.10.2016].
- MZVaEZ SR. 2017b. *Rozvojová politika SR*. [online]. MZVaEZ SR, 2017. [cit. 15.10.2017]. <<https://www.mzv.sk/zahranicna-politika/slovenska-rozvojova-spolupraca-rozvojova-politika-sr>>
<https://www.mzv.sk/europske-zalezitosti/predsednictvo-v-rade-eu-slovenske-predsednictvo-v-rade-eu>

MZVaEZ. 2016a. *Slovenská republika a Organizácia Spojených národov (OSN)*. [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, 2016. [cit.10.10.2017]. <https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_osn-sr_v_osn>

MZVaEZ. 2016b. Čo sme získali vstupom do NATO? [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, 2016. [cit.10.10.2017]. <https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-co_sme_ziskali_vstupom_do_nato>

NATO Public Diplomacy Division: NATO v 21. storočí. NATO,2004 str.19.

Návrhy bezpečnostnej, obrannej a vojenskej stratégie schválené vládou SR. [online]. Mepoforum, 2017. [cit.12.10.2017]. <<http://mepoforum.sk/staty-regiony/europa/staty-eu-plus/vysehradska-4/slovensko/navrhy-bezpecnostnej-a-obrannej-strategie-sr/>>

Národný program reforiem Slovenskej republiky 2011 – 2014. 2014 [online] [cit. 2017-15-08]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-132288?prefixFile=m_>

Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2012. [online] [cit. 2017-15-08]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-143809?prefixFile=m_>

Národný program reforiem Slovenskej republiky, 2015. [online] [cit. 2017-15-08]. Dostupné na internete: <http://hsr.rokovania.sk/data/att/148388_subor.pdf>

NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.

North Atlantic Treaty Association. 2017. [online]. Office of the historian. [cit. 15.8.2017]. Dostupné na internete: <<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>>

NYE, J. S. Jr. 2015. *Is the American Century Over?* Cambridge, UK: Polity Press. ISBN 9780745690070, pp.24-28.

OBADI, S.M. a kol. 2015. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík*. Ekonomický ústav SAV, Bratislava ISBN 978-80-7144-245-5

Obranná stratégia SR. [online] Ministerstvo obrany SR, 23.09.2005. [cit. 18.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.mod.gov.sk/data/files/832.pdf>

ONDREJCSÁK, R., TARASOVIČ, V. (eds.): *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005-2006*. Ministerstvo obrany SR: Bratislava. Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky, s. 349-356, ISBN 80-88842-98-0

OWEN, R. 2004. *State, power and politics in the making of the Modern Middle East*. 3. vyd. New York, Routledge 295 s., ISBN 0-415-29713-3.

PAJTINKA, E. 2016. *Diplomatická služba Slovenskej republiky v kontexte členstva štátu v Európskej únii s osobitným dôrazom na existenciu Európskej služby pre vonkajšiu činnosť*. In *Zahraničná politika Slovenskej republiky v rámci vonkajšej činnosti Európskej únie*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. ISBN 978-80-557-1213-0, s. 140-175.

PALIČKOVÁ, I. 2006: In: ZLÝ, B a kol..2006. *Integrační procesy ve světové ekonomice*. Ekonomická fakulta.Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava, str. 70-75.

PAVLINCOVÁ, H. a kol. 1994. *Slovník-judaismus, křesťanství, islám*. Mladá fronta Praha. 469 s. ISBN 80-204-0440-6

PEČENKA, M., LUŇÁK, P. et al. 1999. *Encyklopedie moderní historie*. Libri Praha. 653 s. ISBN 80-85983-95-8

PIERINI, M. In Search of an EU Role in the Syrian War. AUGUST 18, 2016. [cit. 2016-10-08]. Dostupné na internete: <http://carnegieeurope.eu/2016/08/18/in-search-of-eu-role-in-syria-war/j3q3?mkt_tok...>.

Predsedníctvo v Rade Európskej únie. 2017. [online]. Minsiterstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí. [cit. 14.8.2017]. Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/europske_zalezitosti/predsednictvo_v_rade_eu-predsednictvo_v_rade_eu

Prehľad ukončených operácií medzinárodného krízového manažmentu. [online] Ministerstvo obrany SR, 2016 [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/prehľad-ukoncenych-operacii-medzinarodneho-krizove-ho-manazmentu/#rackasloboda>

Programové vyhlásenie vlády SR od 13. 12. 1994 do 30. 10. 1998 [online] vlada.gov [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: <http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/1163/programove-vyhlaseenie-vlady-sr.html>

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, 2006. [online] [cit. 2017-12-09]. Dostupné na internete: [http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/6380/programove-vyhlaseenie-vlady-slovenskej-republiky-\(od-04-07-2006-do-08-07-2010\).html](http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/6380/programove-vyhlaseenie-vlady-slovenskej-republiky-(od-04-07-2006-do-08-07-2010).html) >

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, 2010. [online] [cit. 2017-15-09]. Dostupné na internete: http://www.vlada.gov.sk/data/files/18_programove-vyhlaseenie-2010.pdf

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky, 2012. [online] [cit. 2017-17-09]. Dostupné na internete: http://www.vlada.gov.sk/data/files/2008_programove-vyhlaseenie-vlady.pdf

PLECHANOVÁ, B.-FIDLER, J.1997. Kapitoly z dejín medzinárodných vzťahov 1941-1995. Inštitút pro stredoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, ISBN 80-85241-79-X, s.60- 64.

PLECHANOVÁ B. - FIDLER, J.1997. Kapitoly z dejín medzinárodných vzťahov 1941-1995. Inštitút pro stredoevropskou kulturu a politiku, Praha 1997, ISBN 80-85241-79-X, s.99, 103,104, 105,137,138

PLÚTARCHOS. 2006. Životopisy slavných Řeků a Římanů. Praha: Arista, Baset, Maitrea. ISBN 80-86410-46-3.

Právomoci EÚ. [online]. Európska únia.sk, 2017. [cit.14.10.2017]. http://www.europskaunia.sk/pravomoci_eu

Public Papers of the President of the United States: Harry S. Truman 1945-1953 (Washington D.C. 1961-1966), str.178-179 In: JOHNSON, P.1997. A History of American People. New York. Preklad: Věra a Jan Lamperovi: Dějiny amerického národa. Academia, 2000. ISBN 80-200-0799-7, str. 641.

RÁCZ, J.1982. *Blízky východ*. Obzor Bratislava. 657 s. 65-051-82

RADĚJ, T. 2007. *Irák: nekonečný příběh násilí a omylů*. In: Mezinárodní politika, 7, Praha, s. 35-36

RUSNÁK, U. – SZÉP, A. – BRZICA, D.: *Rozvojová pomoc a spolupráca*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2002.

SMITH, Dan. 2004. *Trends and Causes of Armed Conflict* [online]. Berlin: BerghofResearch Centre for Constructive Conflict. [cit. 1. októbra 2016]. Dostupné na internete: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2576/pdf/smith_handbook.pdf

SORBY, K. 2002. *Korene blízkovýchodného konfliktu*. In: Listy SFPA, No 3-4, 18-19 s.

SUVOROV, Vladimir L. 2001. Vojennaja konfliktologija: osnovnyje podchody k izučeniju voružennych konfliktov. In: STEPANOV, Jevgenij I., ed. Sovremennaja geokonfliktologija v kontekste kul'tury mira. Moskva: Editorial URSS. ISBN 5-8360-0355-6.

Slovensko v NATO. [online] Ministerstvo zahraničných vecí, 2015. [cit. 17.08.2017] Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-slovensko_v_nato

Stála delegácia SR pri NATO. [online] Ministerstvo zahraničných vecí SR [cit. 12.08.2017] Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/documents/10182/13375/1+-+NATO+a+SD+SR+pri+NATO.pdf/51f6bd39-4106-4d01-9a51-2149e6786ac3>

STRATENSCHULTE, E.2015. Európa-informačná brožúra pre mladých.[cit.2016-10-10]. Dostupné na internete: euro-pa.eu/teachers-corner/index_sk.htm. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2015 ISBN 978-92-79-40227-2doi:10.2775/2785

SIČÁK, A.: Česko-slovenské vzťahy v minulosti, filozofické aspekty spôsobu života v našom časopriestore na prelome dvoch tisícročí. In: Ištók, R. (ed.): Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Prešov 2006, ISBN 80-8068-500-2. pp.184,176-188.

SIPRI. 2016. *Military expenditure by country as a share of GDP, 1988-2001, 2002-2015*. [online] [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-GDP-share.pdf>

Slovensko v NATO. [online] Ministerstvo zahraničných vecí, 2015. [cit. 17.08.2017] Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-slovensko_v_nato

Slovensko: V odhadoch prínosov TTIP sú značné rozdiely. [online]. EurActiv.sk, 2017. [cit. 10.10.2017]. <<https://euractiv.sk/clanky/potravinarstvo/slovensko-v-odhadoch-prinosov-ttip-su-znacne-rozdiely-022641/>>

Stála delegácia SR pri NATO. [online] Ministerstvo zahraničných vecí SR [cit. 12.08.2017] Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/documents/10182/13375/1+-+NATO+a+SD+SR+pri+NATO.pdf/51f6bd39-4106-4d01-9a51-2149e6786ac3>

STRATENSCHULTE, E. 2015. Európa-informačná brožúra pre mladých. [cit. 2016-10-10]. Dostupné na internete: <euro-pa.eu/teachers-corner/index_sk.htm>. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2015 ISBN 978-92-79-40227-2 doi:10.2775/2785

Summit meetings. 2017. [online]. NATO. [cit. 15.8.2017]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm>

Štatistický úrad SR. 1998. *Počet a podiel platných hlasov pre politické strany*. [online] [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab2.jsp.htm>

Šlachta, M.: *Ohniská napětí ve světě*. Praha: Kartografie a Nakladatelství České geografické společnosti 2007.

ŠLACHTA, M. 2007. *Ohniska napětí ve světě*. Kartografie Praha, Nakladatelství ČGS, s.r.o. Praha. 186 s. ISBN 978-80-7011-926-6

ŠIKULOVÁ, I. 2014. Slabé oživenie stále zraniteľnej európskej ekonomiky. In: OBADI, S.M. a kol. 2015: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Krehké oživenie globálnej ekonomiky v čase relatívne nízkych cien ropy a pretrvávajúcich geopolitických rizík. Ekonomický ústav SAV, Bratislava. ISBN 978-80-7144-245-5, str.86-87.

Štatistický úrad SR. 1998. *Počet a podiel platných hlasov pre politické strany*. [online] [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr1998/results/tab2.jsp.htm>

Štěpánek, V.: Gibraltar: Sporné území ve strategické poloze. *Geografické rozhledy*, 2016, 26, 1, s. 6-7

ŠÚ SR, NBS, In: Marcinčin, A.-Bebľavý, M. (ed.): *Hospodárska politika na Slovensku 1990-1999*, SFPA, Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, INEKO, Bratislava 2000, ISBN 80-968147-1-0 str.27

TARASOVIČ, V. 2005. *Irak*. In: Tarasovič, V. Ondrejcsák, R.-Lupták, L. (eds.): Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2004-2005. Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Ministerstvo obrany SR, Bratislava, s. 365-378

TEREM, P. 2001. Integration and Globalization in Light of Interests of Supranational Institutions In: IVANIČKA, K. (ed.) 2001. Models of European and World Integration. Scientific script, vol. 4. - Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, ISBN 80-8055-553-2. - S. 161-166.

TEREM, P. 2012. Formovanie zahraničnej politiky SR – význam kultivácie konsenzuálnej politiky v záujme obhajoby záujmov SR. In: KACPRZAK, L.- KOSZEL, B.- MARCINKOWSKI, A. (eds.). SPOLECZENSTWO OBYWATELSKIE JAKO WSPOLNE DOBRO. Panstwowa Wysza Szkola zawodowa im. Stanisława Staszica. Pila 2012, ISBN 978-83-62617-20-3, str.311-322.

TEREM, P. - LENČ, M. 2011. Central European Identity - Visegrad Group. In *Identities, citizenship and democracy : 20 years after : actes de la Conférence internationale de Charleroi 22-24/10/2010 / sous la direction de Fabienne Maron, Grzegorz Pozarlik*. Actes de la Conférence internationale de Charleroi. Bruxelles: Bruylant, 2011. ISBN 978-2-8027-3085-9, s. 79-94.

TEREM, P.- LENČ, M. 2015. Význam spojeneckých väzieb a súčasné smerovanie európskej zahraničnej politiky Slovenskej republiky. In: BITTMANOVÁ, B.-VLKOVÁ, E. (eds.): International relations 2015. Current Issues of World Economy and Politics. Publishing Ekonóm 2015. ISBN 978-80-225-4219-7, pp.674-686.

TOKÁR, L. 2008. Situácia Slovenskej republiky z makropohľadu medzinárodnej politiky. In Kol. autorov. *Formovanie nového strategického postavenia SR*. Banská Bystrica : FPVaMV UMB. ISBN 978-80-8083-697-9, s. 28, 31, 34- 38.

TOMEŠ, Jiří, David FESTA, Josef NOVOTNÝ a kol. 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů: střety idejí a zájmů v současném světě*. Praha: Nakladatelství P3K. ISBN 978-80-903587-6-8.

The Union for the Mediterranean. 2017. [online]. Secretary of the Union for the Mediterranean. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete: < <http://ufmsecretariat.org/euro-mediterranean-ministerial-conference-on-research-and-innovation/>>

TRENIN, D. 2014. *The Ukraine Crisis and the resumption of great power rivalry*. [online]. Carnegie Moscow. [cit. 17.8.2017]. http://carnegieendowment.org/files/ukraine_great_power_rivalry2014.pdf

Únia pre Stredozemie. 2017. [online]. Ministerstvo zahraničných a európskych záležitostí. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/podnikajme_v_zahranici/aktualne_tendre_a_vyzvy_eu-unia_pre_stredozemie>

Ukrainian Crisis: Timeline. 2017. [online]. BBC. [cit. 16.8. 2017]. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>>

Ukraine in Crisis. 2014. [online]. Council on Foreign Relations. [cit. 16.8.2017]. Dostupné na internete: <https://www.cfr.org/background/ukraine-crisis>

Ústava Slovenskej republiky. [online] vlada.gov, 1.9.1992 [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: <http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/data/files/6486.pdf>

UŠIAK, J, KOSÁROVÁ, D. 2016a. Integrácia SR do NATO. In *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB. 2016. ISBN 978-80-557-1214-7, s. 87-103

UŠIAK, J, KOSÁROVÁ, D. 2016b. Bezpečnostná politika SR ako členského štátu NATO. In *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB. 2016. ISBN 978-80-557-1214-7, s. 104-118

UŠIAK, J, KOSÁROVÁ, D. 2016c. Bezpečnostné prostredie SR In *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB. 2016. ISBN 978-80-557-1214-7, s. 119-122

UŠIAK, J, KOSÁROVÁ, D. 2016d. Bezpečnostné výzvy, riziká a ohrozenia SR In *Vplyv EÚ a NATO na Európsku a globálnu stabilitu a ich význam pre bezpečnosť SR*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB. 2016. ISBN 978-80-557-1214-7, s. 123-133

UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnostná politika Slovenskej republiky a vybrané bezpečnostné dokumenty*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2012. ISBN 978-80-557-0438-8. s. 39-42.

Úrad vlády SR. 2016. *Zahraničná politika*. [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, 2016. [cit.20.10.2016]. <<http://www.vlada.gov.sk/4-4-zahranicna-politika/>>

Ústava Slovenskej republiky. [online] vlada.gov, 1.9.1992 [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: <http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/data/files/6486.pdf>

Vojenská doktrína ČSFR. 1991. [online] Ministerstvo obrany ČR, 20.3.1991 [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.mocr.army.cz/images/Bilakniha/CSD/1991%20Vojenska%20doktrina%20CSFR.pdf>

Vládne koalície a vlády v ére samostatného Slovenska, 2016. [online] [cit. 2016-15-08]. Dostupné na internete: <http://www.parlamentnelisty.sk/spravy/socialhub/Vladne-koalicie-a-vlady-v-ere-samostatneho-Slovenska-264981>

VLČEK, D.-KAŠČÁKOVÁ, D. 2010. Zahraničná politika Slovenskej republiky. FPVMV UMB 2010. ISBN 978-80-557-0042-7, str.15-22.

VLČEK, D. 2003. Medzinárodné vzťahy. Filozofické teórie vojny a mieru. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Banská Bystrica, s. 112-113.

Vybrané pojmy Európskej integrácie. 2006. [online]. Európsky parlament, Informačná kancelária na Slovensku. [cit. 10.8.2017]. http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/Vybrane-pojmy-europskej-integracie_2.pdf

Východné partnerstvo. 2017. [online]. Ministerstvo zahraničných a európskych záležitostí. [cit. 11.8.2017]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/europske-zalezitosti/europske-politiky-vychodne-partnerstvo>

Výročná správa NBS, 2006: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2006. 186 s. ISBN 978-80-8043-113-6

Výročná správa NBS, 2007: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2007. 165 s. ISBN 978-80-8043-125-9

Výročná správa NBS, 2008: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2008. 194 s. ISBN 978-80-8043-133-4

Výročná správa NBS, 2009: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2009. 191 s. ISBN 978-80-8043-151-8

Výročná správa NBS, 2010: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2010. 115 s. ISBN 978-80-8043-165-5

Výročná správa NBS, 2011: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2011. 103 s. ISBN 978-80-8043-178-5

Výročná správa NBS, 2012: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2012. 103 s. ISBN 978-80-8043-188-4

Výročná správa NBS, 2013: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2013. 92 s. ISBN 978-80-8043-195-2

Výročná správa NBS, 2014: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2014. 93 s. ISBN 978-80-8043-203-4

Výročná správa NBS, 2015: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2015. 101 s. ISBN 978-80-8043-213-3

Výročná správa NBS, 2016: Národná banka Slovenska, Bratislava: 2016. 100 s. ISBN 978-80-8043-220-1

WILSON, K., - DUSSEN, J. (Eds.), 1995. *The History of the Idea of Europe*. Routledge, London, s.76.

What is NATO. 2017. [online]. NATO. [cit. 15.8.2017]. Dostupné na internete : <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

WORLD UNIVERSITIES RANKINGS 2015-2016. [cit. 02.08.2017]. Dostupné na internete https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2016/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

Začína platiť CETA. Čo to znamená pre Slovensko? [online]. Trend, 2017. [cit. 10.10.2017]. <https://www.etrend.sk/ekonomika/zacina-platit-ceta-co-to-znamená-pre-slovensko.html>

Základné ciele a zásady národnej bezpečnosti Slovenskej Republiky. [online] Národná Rada SR, 23.04.1996 [cit. 23.08.2017] Dostupné na internete: http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=22424&fileName=nav_0424.pdf&ext=pdf

Záver strategického hodnotenia obrany SR. 2011. [online] ucps.sk [cit. 14.10.2016] Dostupné na internete: <http://www.ucps.sk/clanok-0-1426/Zavery-strategickeho-hodnotenia-obrany-Slovenskej-republiky.html>

Záznam z 59. zasadnutia Bezpečnostnej rady SR z 21. januára 2014. [online] Úrad vlády SR, 26.02.2014 [cit. 22.08.2017] Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/zaznam-z-59-zasadnutia-bezpecnostnej-rady-sr-z-21-januara-2014/>

ZENDEROWSKI, Radosław. 2006. *Stosunki międzynarodowe: vademecum*. 2. vyd. Wrocław: Atla 2. ISBN 83-88555-23-5

Register:

A

Acquis communautaire 31
Agentúra Európskej únie pre základné práva 123
Alawiti 203, 209
ANO 32
Arabi 204, 220, 226, 228
Arabsko – izraelské vojny 220
Aron, Raymond 196
asociačná dohoda 75, 81, 190, 212
Atilla 153
Aurelius, Marcus 153

B

Balkán 8, 21, 88, 97, 146, 147, 153, 154, 157, 190, 191, 232, 233
Baššár, al Asad 138, 204, 205, 206, 208, 210
Béthune, Maximilien 15, 25
bezpečnosť 4, 8, 15, 17, 39, 41, 67, 93, 95, 100, 102, 103, 118, 133, 134, 137, 139, 140, 145, 157, 168, 170, 173, 179, 184, 185, 188, 191, 192, 193, 202, 213, 229, 231, 233, 236, 238, 240, 242, 243, 244, 249, 251, 252, 256
Bezpečnostná hrozba 191, 192, 193
Bezpečnostné prostredie 3, 4, 187, 188, 189, 192, 193, 242, 260
Biele Karpaty 148
Blízky východ 217, 219, 220, 242, 258
Bratislavský samit 117, 118, 119, 120
brexit 10, 11, 22, 72

C

Ciele udržateľného rozvoja, SDGs 110
colná politika 78
Coudenhove-Kalergi, Richard 16
Correlates of War (COW) 196, 201

Č

Čalfa, Marián 28
Československo 7, 28, 140, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 217, 219, 231
ČSFR 28, 29, 33, 34, 38, 39, 160, 169, 170, 171, 256
ČSLA 158

D

Darwin, Charles 148, 196
Daxner, Štefan Marko 156
Deák, Ferenc 156
Deklarácia o európskej identite 132
diplomacia 43, 87
Dubček, Alexander 159
Dubois, Pierre 15, 25
Dunaj 145, 147, 149, 150, 151, 153, 155, 163
DÚ 30
Dvor audítorov 60, 62, 63
dynamika ekonomického rastu 49, 50
Dzurinda, Mikuláš 32, 44

E

EFSM - Európsky finančný stabilizačný mechanizmus 22
EFSF - Európsky nástroj finančnej stability 22
EFTA – Európske združenie voľného obchodu 19, 22, 23, 25, 36
Eotvos, József 156
Energetická bezpečnosť 102, 137, 191, 242
etno-demografické 197
etnokultúrne 197
Európan 17, 23, 128, 129, 134, 135, 203, 232
Európska bezpečnostná stratégia 134, 141
Európska centrálna banka 12, 22, 23, 60, 62, 63, 64, 73
Európska hospodárska oblasť 19
Európska komisia 60, 61, 63, 64, 66, 74, 78, 85, 103, 110, 123, 124, 135, 138, 248
Európska politika susedstva 102, 136
Európska únia 11, 14, 18, 19, 20, 21, 25, 44, 45, 46, 57, 59, 60, 64, 67, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 80, 84, 87, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 109, 110, 117, 122, 123, 124, 127, 133, 134, 136, 137, 139, 213, 246, 252, 254
Európsky parlament 12, 18, 44, 60, 63, 64, 66, 74, 85, 93, 123, 257
Európska rada 20, 21, 30, 60, 63, 67, 74, 85, 86, 123, 160
Európska služba pre vonkajšiu činnosť 76, 79, 81, 85, 86, 89, 135
Európska susedská politika 4, 99, 100, 102, 104, 105, 106

F

Fico, Robert 22, 48, 54, 67, 68, 114, 179, 180

Figel, Ján 44, 66, 249
Francisci, Ján 155
Fulton 204, 224, 230

G

Gašparovič, Ivan 32, 48, 53
Geopolitika 4, 144, 145, 150, 251
geopolitický záujem 215
Golanské výšiny 204, 218
Gorbačov, Michail 160, 232
Gottwald, Klement 158
globálna ekonomika 50, 56, 57
globálna finančná kríza 51, 57, 58, 242
globálna stratégia EÚ 134
globalizácia 129, 193

H

Habsburgovci 155
Havel, Václav 28, 29, 169
Halíč 145, 147
Hamas 205, 221
Haríri, Rafik 205
HDP 34, 35, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 135, 159, 180, 182, 176, 179, 180, 182, 235
Heidelbergský inštitút pre výskum konfliktov (HIK) 196, 197, 201
historické 8, 28, 31, 129, 131, 132, 145, 146, 149, 156, 197, 216, 218, 248
Hitler, Adolf 148, 157, 194
Hizballáh 205
Hobbes, Thomas 196
Horthy, Miklós 157
humanitárna pomoc 74, 79, 87, 81, 108, 111
Hurban, Jozef Miloslav 155
Husák, Gustáv 159, 169
Husajn, Saddám 224, 225, 226
hybridná vojna 242, 244
HZDS 30, 31, 32, 42, 43, 48, 171

CH

Chalífát 225, 226, 228
Charta základných práv Európskej únie 111, 123, 124
Churchill, Winston 17, 25, 219, 220, 230

I

identita Európskej únie 129, 130
Inštitút pre výskum mieru v Oslo (PRIO) 196, 201
Inštitút pre výskum príčin konfliktov (AKUF) 196
Intifáda 218, 219, 220
Iracká sloboda 223, 224, 226
Irak 4, 72, 174, 183, 191, 204, 205, 206, 209, 217, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 242, 248, 254, 259
ISIS 206, 207
Islam 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 220, 221, 224, 225, 226, 228, 242
Islamský štát 205, 206, 224, 225, 226, 228
Izrael 4, 78, 100, 103, 104, 204, 205, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 248, 251, 253

J

Jazídi 224, 225, 226
Jednotný európsky akt 18, 122
Jiří z Poděbrad 15, 25
Juhoslávia 8, 157

K

Kant, Immanuel 16, 25
Karpaty 145, 148
KBSE 160
KDH 28, 29, 30, 32, 48, 52, 54
Klaus, Václav 29, 171
Kováč, Michal 30, 42, 172
Kohl, Helmut 232
kolektívna bezpečnosť 244
konflikt 4, 7, 11, 13, 15, 16, 29, 32, 42, 43, 72, 79, 87, 95, 103, 112, 127, 131, 133, 134, 138, 140, 145, 147, 160, 182, 183, 189, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 232, 233, 236, 237, 239, 251, 253, 255, 258, 260
Kukan, Eduard 42, 66, 68
Kríza na Ukrajine 176
Krym 94, 137, 190, 212, 214, 241
kultúra 20, 33, 46, 49, 54, 71, 73, 127, 128, 129, 130, 145, 156, 203
kultúrna rozmanitosť 127, 128, 130
Kurdi 203, 204, 206, 207, 209, 220, 226
Kybernetická bezpečnosť 140, 191

L

Labe 147

Libanon 79, 100, 103, 104, 203, 204, 205, 217, 218, 220

Limes Romanum 153

Lisabonská zmluva 84, 85, 86, 122, 134

Lichtenštajnsko 19, 146

Luther, Martin 196

Ľudské práva 4, 20, 38, 72, 85, 102, 111, 121, 122, 123, 124, 125, 131, 135, 169

M

Maastrichtská zmluva 20, 25, 60, 84, 122, 128, 134

MAP 161

Markomania 153

Marshall, George 140, 230

Marshallov plán 140, 230, 231, 234, 236

Masaryk, Tomáš Garyk 157

Mečiar, Vladimír 28, 29, 30, 31, 33, 42, 43, 170, 171, 172, 176, 177, 250

medzinárodné právo 215

medzištátny 199, 203

Memorandum národa slovenského 156

Mešita 221, 228

Mezopotámia 225

miera nezamestnanosti 56

migrácia 8, 118, 139, 189, 190, 193, 250

Mitterand, Francois 232

Morava 148, 153

Moravčík, Jozef 30, 42

Moyzes, Štefan 156

N

Nacionalizmus 165

NATO 2, 3, 4, 30, 31, 32, 33, 36, 39, 42, 43, 45, 48, 53, 57, 93, 94, 95, 97, 134, 143, 144, 147, 148, 152, 157, 160, 161, 162, 164, 166, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 186, 217, 219, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257

Nežná revolúcia 160, 169, 175

Nietzsche, Friedrich 196

O

Občianstvo Európskej únie 111, 123, 124, 128

OBSE 8, 41, 95, 160, 213

obchodná politika 34, 71, 75, 78, 81, 251

OECD 34, 35, 108, 161

OSN 8, 9, 41, 94, 95, 97, 123, 134, 135, 160, 161, 173, 174, 182, 184, 208, 218, 224, 228, 240, 257

Organizácia spojených národov 107, 253

Organizovaný zločin 134, 139, 189, 190, 193

Osmanská ríša 155

ozbrojený 185, 191, 196, 199, 215, 238

P

Palárik, Ján 155

Palestína 100, 103, 104, 217, 219, 220

Panarabizmus 203, 210

Panislamizmus 203, 210

parlamentné voľby 28, 48, 51, 54, 172, 181, 224

Partnerstvo za mier 171, 175, 241

Panónska nížina 147

Pangermánstvo 148

Panslovanstvo 148

Parížska klimatická dohoda 137

Penn, William 16, 25

Platón 196

PfP 161

produktivita práce 57

program predsedníctva 116, 119

predsednícke trio 66, 67

Prusko 155

Púštna búrka 224, 226

R

Rabín 221

Rada Európy 18, 25, 122

Rada Európskej únie 60, 61, 63, 64, 66, 76, 85, 86

Rakúsko 19, 20, 23, 43, 94, 146, 147, 148, 155, 156, 176, 189, 230

Rakúske cisárstvo 146

Rakúska ríša 155

Rakúsko-Uhorsko 146, 155, 156, 163

Rastislav 153

Regionálne konflikty 134, 189, 191, 193

regionálna spolupráca 92, 94

Richard, Daniel 155

Rozvojová pomoc/spolupráca 108

rozvojová politika 75, 78, 81, 82, 252

Rozvojový program Organizácie Spojených národov, UNDP 108

Rusko 8, 9, 31, 43, 72, 79, 95, 101, 104, 137, 141, 146, 149, 155, 156, 172, 191, 205, 206, 207, 211, 212, 214, 215, 230,

240, 241, 242, 244
RVHP 7, 11, 14, 146, 150, 159, 166
Rýn 145, 147
rozvojová spolupráca 4, 108, 109, 107, 111, 112

S

Saint-Pierre, Abbé 16, 25
Saint-Simon, Claude H. 16, 25
Sandys, Duncan 17
SDKÚ 32, 48, 52, 54, 58
SDL 30, 31, 32
Sedmohradsko 145
Severoatlantická aliancia 184, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245
Schengen 19, 116
Schuster, Rudolf 32, 174
Sionizmus 219, 220
SMER 48, 51, 54, 179
SNP 167, 252
SNS 29, 30, 31, 32, 48, 52
sociálno-ekonomické 107, 197
sociálno-psychologické 197
Sovietsky zväz 7, 8, 146, 158, 160, 162, 163, 239
Spinelli, Altiero 18
spoločná obchodná politika 71, 78, 81, 251
spoločná zahraničná a bezpečnostná politika 87
Spinoza, Baruch 196
SSM - Jednotný dozorný mechanizmus 22, 23
Stalin, Josip V. 140, 230, 251
Studená vojna 7, 11, 160, 161, 162, 239, 140, 164, 175
strategická koncepcia 242, 243, 244
stratégie mobilizácie 197
strategická komunikácia 92, 95
subštátny 199
Súdny dvor Európskej únie 60, 61, 63, 67
Sunniti 204, 206, 224
Svätopluk 153
sv. Augustín 196
Sýria 4, 79, 94, 100, 103, 104, 191, 202, 203, 204, 205, 209, 217, 220
SZBP 73, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 136

Š

Šiiti 204, 224
ŠTB 158
Švajčiarsko 9, 19, 72, 146

T

Terorizmus 134, 140, 189, 190, 193, 205, 239, 240, 242, 244
Thatcher, Margaret. 232
Tiso, Jozef 158
trh práce 55, 206
Trianonská mierová zmluva 156, 166
transštátny 199
trendy vývoja 197, 198
Truman, Harry S. 140, 230

U

Uhorské kráľovstvo 155
Ukrajina 7, 78, 79, 94, 95, 96, 101, 102, 103, 104, 106, 146, 176, 189, 215, 242
Únia pre Stredomorie 101, 103, 104, 106
Uppsala Conflict Data Program (UCDP) 196, 201
USA 11, 18, 25, 30, 43, 50, 57, 79, 134, 135, 137, 140, 158, 159, 161, 166, 175, 176, 177, 186, 205, 206, 207, 208, 210, 218, 224, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 244
Ústava 14, 29, 123, 155, 176, 221, 256

V

Varšavská zmluva 169
Veľkomoravská ríša 153, 163
Visegrád 34, 249
Viedenské memorandum slovenské 156
Viedenská arbitráž 157
vládna koalícia 30, 31, 32, 48, 51, 52, 53, 54, 57
vnútroštátny 190, 199
vojna 7, 8, 11, 28, 131, 134, 138, 140, 156, 157, 160, 161, 162, 164, 175, 191, 195, 196, 199, 207, 217, 218, 232, 236, 239, 242, 244, 248
vonkajšia činnosť 4, 70, 72, 74, 75
Vysoká predstaviteľka Európskej únie pre zahraničné
Východné partnerstvo 101, 102, 103, 104, 106, 257

W

Washingtonská zmluva 18, 238, 243
WTO 135

Z

zahraničná politika 4, 40, 41, 49, 70, 71, 75, 77, 91, 92, 246, 247, 253, 256, 257

zbrane hromadného ničenia 140, 174, 192, 209

zlyhávajúce štáty 134, 193

ZRS 30, 31

Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO

Vedúci autorského kolektívu

Prof. PhDr. Peter Terem, PhD.

Recenzenti

Prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Prof. RNDr. Jaroslav Mazúrek, CSc.

Doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Grafické spracovanie:

Mgr. art. Zuzana Ceglédiová

Rozsah: 267

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-1371-7

 ELIANUM